Frihetsberövande vid bråk och berusning

Betänkande av LTO/LOB-utredningen

SOU 1982:64

Statens offentliga utredningar
1982:64
Justitiedepartementet

Frihetsberövande vid bråk och berusning

Betänkande av LTO/LOB-utredningen
Stockholm 1982

Jernström Offsettryck

ISBN 91-38-07209-2
ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för justitiedepartementet

Regeringen bemyndigade 2.3.1978 chefen för justitiedepartementet att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra en utvärdering av tillämpningen av lagen (1973:558) om tillfälligt omhändertagande och lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m. m.

Med stöd av detta bemyndigande förordnade departementschefen 14.3.1978 ledamoten av riksdagen folkskolläraren Hans Petersson i Röstånga som särskild utredare.

Att som experter biträda utredningsmannen förordnades fr. o.m. 16.5.1978 polismästaren Bengt Erlandsson, numera hovrättspresidenten Ove Lindh och numera avdelningschefen i socialstyrelsen Nils Magnusson samt fr. o. m. 2.2.1981 hovrättsassessorn Nils-Olof Berggren.

Till sekreterare förordnades fr. o. m. 15.5.1978 hovrättsfiskalen Frank Orton.

Utredningen har antagit namnet LTO/LOB-utredningen.

Utredningen får härmed överlämna betänkandet Frihetsberövande vid bråk och berusning.

Utredningsuppdraget är härmed slutfört.

Röstånga i augusti 1982.

Hans Petersson

/Frank Orton

Innehåll

Förkortningar 9

Författningsförslag 11

Sammanfattning 21

Brief summary 37

1 *Inledning* 41
1.1 Direktiven 41
1.2 Utredningsarbetet 43

2 *Kortvariga frihetsberövanden* 45
2.1 Lagen om tillfälligt omhändertagande 45
2.2 Lagen om omhändertagande av berusade personer m. m. . 47
2.3 Andra författningar 48

3 *Den allmänna debatten m. m.* 51
3.1 Rapporteringen i massmedia 51
3.2 Motioner m. m. i riksdagen 52
3.3 Uttalanden av JO m. m. 55

4 *Utländska förhållanden* 69

5 *Allmänna överväganden* 73

6 *Närmare om LTO* 79
6.1 Statistiska uppgifter 79
6.2 Omhändertagande enligt 1 § LTO 84
6.2.1 Bakgrund 84
6.2.2 Nykterhetsvårdslagstiftningen m. m. 85
6.2.3 Barnavårdslagstiftningen 86
6.2.4 Lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall 87
6.2.5 Utlänningslagstiftningen 87
6.2.6 Rikspolisstyrelsens föreskrifter 88
6.2.7 LTO/LOB-utredningen 88

6.3 Ingripande enligt 2 § LTO 90
6.3.1 Bakgrund 91
6.3.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter 92
6.3.3 LTO/LOB-utredningen 93
6.4 Omhändertagande enligt 3 § LTO 95
6.4.1 Bakgrund 95
6.4.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter 97
6.4.3 LTO/LOB-utredningen; överväganden 98
6.4.4 LTO/LOB-utredningen; förslag 102
6.4.4.1 Omhändertagande 102
6.4.4.2 Avlägsnande 103
6.4.4.3 Sammanfattning 105
6.5 Sättet för omhändertagande m. m. 105
6.5.1 Bakgrund 106
6.5.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter 106
6.5.3 LTO/LOB-utredningen 107
6.6 Prövning av omhändertagandet m. m. 108
6.6.1 Bakgrund till 5 § LTO 108
6.6.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter 110
6.6.3 LTO/LOB-utredningen 110
6.7 Förhör m. m. 115
6.7.1 Bakgrund 115
6.7.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter m. m. 116
6.7.3 LTO/LOB-utredningen 117
6.8 Social utredning, anmälan till annan myndighet m. m. 119
6.8.1 Bakgrund till 6 § andra stycket LTO 120
6.8.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter 122
6.8.3 Brottsförebyggande rådet 124
6.8.4 LTO/LOB-utredningen 124
6.9 Omhändertagandetid, frigivande 130
6.9.1 Bakgrund 130
6.9.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter 131
6.9.3 LTO/LOB-utredningen 132
6.10 Förvaring av den omhändertagne 139
6.10.1 Bakgrund 139
6.10.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter 140
6.10.3 LTO/LOB-utredningen 140

7 *Närmare om LOB* 143
7.1 Statistiska uppgifter 143
7.2 Förutsättningar för omhändertagande 151
7.2.1 Plats 151
7.2.1.1 Tidigare förhållanden 152
7.2.1.2 Fylleristraffutredningen 152
7.2.1.3 Prop. 1975/76:113; JuU 37 154
7.2.1.4 Rikspolisstyrelsens föreskrifter 155
7.2.1.5 Andra ingripandemöjligheter 155
7.2.1.6 LTO/LOB-utredningen 157

7.2.2 Berusningsgrad 162
7.2.2.1 Tidigare förhållanden 162
7.2.2.2 Förarbetena till LOB 163
7.2.2.3 Rikspolisstyrelsens föreskrifter m. m. . . 164
7.2.2.4 LTO/LOB-utredningen 166
7.2.3 Berusningsmedel 169
7.2.4 "Får omhändertagas" 171
7.2.4.1 Förarbetena till LOB 172
7.2.4.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter 174
7.2.4.3 LTO/LOB-utredningen 175
7.3 Sättet för omhändertagande 177
7.3.1 Förarbetena till LOB 178
7.3.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter 179
7.3.3 LTO/LOB-utredningen 180
7.4 Överlämnande till vård m. m. 180
7.4.1 Bakgrund 181
7.4.2 Prop. 1975/76:113, JuU 37 182
7.4.3 Rikspolisstyrelsens föreskrifter 183
7.4.4 LTO/LOB-utredningen 185
7.5 Förmansprövning m. m. 190
7.5.1 Tidigare förhållanden 190
7.5.2 Fylleristraffutredningen 191
7.5.3 Prop. 1975/76:113, JuU 37 192
7.5.4 Rikspolisstyrelsens föreskrifter 193
7.5.5 LTO/LOB-utredningen 194
7.6 Förhör m. m. 197
7.6.1 Tidigare förhållanden m. m. 197
7.6.2 Prop. 1975/76:113, JuU 37 198
7.6.3 Rikspolisstyrelsens föreskrifter 198
7.6.4 LTO/LOB-utredningen 199
7.7 Råd och upplysningar 202
7.8 Samråd med andra samhällsorgan 203
7.8.1 Förarbetena till LOB 204
7.8.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter 205
7.8.3 LTO/LOB-utredningen 205
7.9 Omhändertagandetid, frigivande 208
7.9.1 Tidigare förhållanden m. m. 209
7.9.2 Prop. 1975/76:113, JuU 37 209
7.9.3 Rikspolisstyrelsens föreskrifter 211
7.9.4 LTO/LOB-utredningen 211
7.10 Förstörande av alkohol m. m. 217
7.10.1 Bakgrund 217
7.10.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter 219
7.10.3 LTO/LOB-utredningen 219
7.11 Identifiering 220
7.11.1 Identifieringens syfte 221
7.11.1.1 Vårdlagstiftningen
10 § NvL, 93 § BvL, 3 § PI, 7 § LOB, 71 § SoL,
30 § LVM, föreskrifter utfärdade av RPS . 222

7.11.1.2 Körkortslagstiftningen 224
7.11.1.3 Övrig lagstiftning 226
7.11.1.4 Registrering 227
7.11.2 Nuvarande identifieringsmöjligheter 228
7.11.2.1 Kvarhållande 228
7.11.2.2 Registerslagning m. m. 228
7.11.2.3 Förhör, utfrågning 229
7.11.2.4 Granskning av handlingar vid visitation m. m. 229
7.11.3 LTO/LOB-utredningen 230
7.11.3.1 Olika identifieringsmöjligheter. 232
Kvarhållande, kriminalisering, kroppsvisitation m. m., sammanfattning 232
7.11.3.2 Polisens identifieringsbehov 237
7.11.3.3 Identifiering från vårdsynpunkt 237
7.11.3.4 Identifiering av trafiksäkerhetsskäl . . . 239
7.11.3.5 Sammanfattande slutsatser 242

8 *Gemensamma frågor* 245
8.1 Konkurrensfrågor 245
8.2 Frågor rörande ordningsvakter m. m. 247
8.2.1 Bakgrund 248
8.2.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter 249
8.2.3 LTO/LOB-utredningen 249
8.3 Frågor rörande diplomatisk immunitet 250

Specialmotivering 251

Bilaga 1 *Rikspolisstyrelsens föreskrifter för tillämpningen av LTO* . 259
Bilaga 2 *Rikspolisstyrelsens föreskrifter för verkställighet av LOB* . 271
Bilaga 3 *Registrering av omhändertaganden enligt LTO m. m.* . . . 283
Bilaga 4 *Exempel på informationsblad* 293
Bilaga 5 *Statistiska uppgifter från MHF* 297

Förkortningar

API	1948 års allmänna polisinstruktion (1948:331)
BrB	brottsbalken
BRÅ	brottsförebyggande rådet
BvL	barnavårdslagen (1960:97)
CKR	centrala körkortsregistret
Dir	kommittédirektiv
Ds K	kommunikationsdepartementets departementsserie
Ds Ju	justitiedepartementets departementsserie
FAP	föreskrifter och anvisningar för polisväsendet
FB	föräldrabalken
JO	riksdagens ombudsmän (justitieombudsmannen)
JuU	justitieutskottets betänkande
KF	kunglig förordning
KK	kunglig kungörelse
KkF	körkortsförordningen (1977:722)
KkL	körkortslagen (1977:477)
LAS	lagen (1956:618) om allmänna sammankomster
LUL	lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare
LOB	lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m. m.
LOS	lokal ordningsstadga
LSPV	lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall
LTO	lagen (1973:558) om tillfälligt omhändertagande
LVM	lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall
LVU	lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga
mot	motion
NJA	Nytt juridiskt arkiv avd I
NvL	nykterhetsvårdslagen (1954:579)
PI	1972 års polisinstruktion (1972:511, omtryckt 1981:735)
prop	proposition
RB	rättegångsbalken
RF	regeringsformen
RPS	rikspolisstyrelsen
RPS FS	rikspolisstyrelsens författningssamling
rskr	riksdagens skrivelse

RÅ	riksåklagaren
SFS	Svensk författningssamling
SoL	socialtjänstlagen (1980:620)
SOSFS	socialstyrelsens författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
SoU	socialutskottets betänkande
SvJT	Svensk Juristtidning
TSV	trafiksäkerhetsverket
TU	trafikutskottets betänkande
UtlL	1980 års utlänningslag (1980:376)
VTK	vägtrafikkungörelsen (1972:603)

Författningsförslag

1 Förslag till särskilt avsnitt att ingå i en polislag

Härigenom föreskrivs följande

Omhändertagande vid ordningsstörning m. m.

1 § En polisman skall omhänderta den som begår brott och som trots tillsägelse fortsätter därmed, om ett omhändertagande behövs för att upprätthålla allmän ordning eller annars är nödvändigt.

2 § En polisman som har omhändertagit någon skall utan dröjsmål anmäla omhändertagandet till sin förman.

Har den omhändertagne inte redan frigetts, skall förmannen omedelbart pröva om han skall hållas kvar hos polisen.

3 § Den omhändertagne skall friges snarast möjligt, dock senast inom sex timmar efter omhändertagandet.

4 § Den omhändertagne skall upplysas om grunden för omhändertagandet så snart det kan ske.

Innan den omhändertagne friges skall han om möjligt beredas tillfälle att yttra sig över omhändertagandet samt tillfrågas om han vill ha kontakt med något samhällsorgan som kan lämna honom hjälp eller stöd.

Den omhändertagne skall lämnas de råd och upplysningar i övrigt som påkallas av omständigheterna.

5 § Finns det skäl att beröva någon friheten enligt 23 eller 24 kap. rättegångsbalken, får han inte omhändertas eller hållas kvar enligt 1–3 §§.

6 § Vad som gäller för en polisman enligt 1–5 §§ gäller i tillämpliga delar också för en ordningsvakt, om inte annat framgår av hans förordnande.

Har en ordningsvakt omhändertagit någon, gäller dock att den omhändertagne skyndsamt skall överlämnas till närmaste polisman.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984 då lagen (1973:558) om tillfälligt omhändertagande skall upphöra att gälla.

2 Förslag till Lag om ändring i lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m. m.

Härigenom föreskrivs att lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m. m. skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
1 §	
Den som *på allmän plats, utom- eller inomhus,* anträffas berusad av *alkoholhaltiga drycker* eller annat berusningsmedel *får omhändertagas av polisman, om han till följd av berusningen är ur stånd att taga vård* om sig eller annars utgör en fara för sig själv eller annan. *Vad som sägs i första stycket har motsvarande tillämpning, om den berusade anträffas i port, trappuppgång eller liknande utrymme eller annars inom område som gränsar till allmän plats och omständigheterna ger vid handen att han uppehåller sig där endast tillfälligtvis.*	Den som anträffas *så* berusad av *alkoholdrycker* eller annat berusningsmedel *att han inte kan ta hand* om sig *själv* eller annars utgör en fara för sig själv eller *för någon* annan *skall, om han inte tas om hand på annat sätt, omhändertas av en polisman.* *Den som anträffas där han eller någon annan har sin bostad skall dock omhändertas endast om faran är särskilt allvarlig eller synnerliga skäl annars talar för det.*
2 §	
Vid omhändertagande skall tillses att åtgärden ej orsakar *den omhändertagne* större olägenhet än som är oundviklig med hänsyn till *åtgärdens syfte eller väcker onödig uppmärksamhet.*	*När en polisman omhändertar någon skall han se till att omhändertagandet inte väcker onödig uppmärksamhet* eller orsakar större olägenhet än som är oundviklig med hänsyn till *syftet med omhändertagandet.*
3 §	
Om det behövs med hänsyn till den omhändertagnes tillstånd, skall han så snart det kan ske *underkastas läkarundersökning.*	Om det behövs med hänsyn till den omhändertagnes tillstånd, skall han så snart det kan ske *undersökas av en läkare.*

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
4 §	
Omhändertagen, som ej efter läkarundersökning som avses i 3 § skall föras till sjukhus eller kvarstanna där, får hållas kvar hos polisen, *om annan vård ej kan beredas honom.*	*Om den omhändertagne inte bereds vård på sjukhus eller annan vårdinrättning och inte heller tas om hand på annat sätt eller annars kan friges, skall han* hållas kvar hos polisen.
5 §	
Polisman som har omhändertagit någon *enligt denna lag* skall *så skyndsamt som möjligt* anmäla *åtgärden* till sin förman. *Har omhändertagandet ej redan upphört,* skall förmannen omedelbart pröva om *åtgärden skall bestå.*	*En* polisman som har omhändertagit någon *skall utan dröjsmål* anmäla *omhändertagandet* till sin förman. *Har den omhändertagne inte redan frigetts,* skall förmannen omedelbart pröva om *han skall hållas kvar hos polisen.*
6 §	
Omhändertagen som *förvaras* hos polisen skall fortlöpande *underkastas tillsyn. Skulle den omhändertagnes tillstånd ge anledning till det, skall han föras till sjukhus eller läkare tillkallas så snart det kan ske.*	*En* omhändertagen som *hålls kvar* hos polisen skall fortlöpande *ses till. Han skall friges så snart det kan ske med hänsyn till hans tillstånd, dock senast inom åtta timmar efter omhändertagandet.*
7 §	
Den som är omhändertagen enligt denna lag skall förhöras så snart som möjligt och därvid underrättas om anledningen till omhändertagandet.	*Den omhändertagne skall upplysas om grunden för omhändertagandet så snart det kan ske.*
Finnes den omhändertagne vara i behov av hjälp eller stöd från samhällets sida, skall polisen innan omhändertagandet upphör tillhandagå honom med råd och upplysningar samt, i den mån det lämpligen kan ske, samråda med annat samhällsorgan som har till uppgift att tillgodose sådant behov.	*Innan den omhändertagne friges skall han om möjligt beredas tillfälle att yttra sig över omhändertagandet samt tillfrågas om han vill ha kontakt med något samhällsorgan som kan lämna honom hjälp eller stöd.*
Den omhändertagne skall friges så snart det finnes kunna ske utan men för honom själv och anledning till omhändertagande ej längre förelig-	*Den omhändertagne skall lämnas de råd och upplysningar i övrigt som påkallas av omständigheterna.*

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
ger. Frigivandet skall dock alltid äga rum senast inom åtta timmar efter omhändertagandet, om det ej uppenbarligen är förenligt med den omhändertagnes eget intresse att han får kvarstanna kortare tid därutöver.	
8 §	
Alkoholhaltiga drycker eller andra berusningsmedel som påträffas hos *den som har omhändertagits enligt denna lag skall fråntagas denne, om ej särskilda skäl talar däremot. Beslut härom meddelas av den förman som enligt 5 § skall pröva omhändertagandet. Med egendomen skall förfaras på det sätt som föreskrives i 3 § lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m. Belopp som har erhållits vid försäljning av egendomen tillfaller staten.*	*Alkoholdrycker och* andra berusningsmedel *liksom injektionssprutor och kanyler,* som påträffas hos *den omhändertagne, skall tas ifrån honom. Sådan egendom skall bevisligen förstöras, om inte särskilda skäl talar mot det. Frågor härom prövas av den förman till vilken omhändertagandet skall anmälas.*
Första stycket får tillämpas även i fråga om injektionsspruta eller kanyl som kan användas för insprutning i människokroppen.	
9 §	
Föreskrifterna i denna lag tillämpas även i fall då förutsättningar för omhändertagande skulle ha förelegat också enligt 3 § lagen (1973:558) om tillfälligt omhändertagande.	*Finns det skäl att beröva någon friheten enligt 23 eller 24 kap. rättegångsbalken, får han inte omhändertas eller hållas kvar enligt denna lag. Detsamma gäller om det finns skäl att beröva någon friheten enligt 15 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare m. m., 7 a § lagen (1966:293) om sluten psykiatrisk vård i vissa fall, 9 a § lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling, 55 § utlänningslagen (1980:376) eller 10 a § lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall.*
	Finns det skäl att beröva någon friheten såväl enligt 00 § polislagen (1984:00) som enligt denna lag, skall denna lag tillämpas.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	10 §[1]
Vad som *sägs i denna lag om polisman* gäller *även* ordningsvakt *och den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra polisverksamhet,* om *ej* annat framgår av *förordnandet.*	Vad som *gäller för en polisman enligt denna lag* gäller *i tillämpliga delar också för en* ordningsvakt, om *inte* annat framgår av *hans förordnande.*
	Har en ordningsvakt omhändertagit någon, gäller dock att den omhändertagne skyndsamt skall överlämnas till närmaste polisman.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984

[1]Senaste lydelse 1980:581.

3 Förslag till Lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

dels att lagens rubrik skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 15 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.	Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare *m. m.*
	15 §
	Anträffas någon, som kan antas vara under femton år, under förhållanden som uppenbarligen innebär överhängande och allvarlig risk för hans hälsa eller utveckling, får han tas om hand av en polisman för att genom dennes försorg skyndsamt överlämnas till föräldrar, annan vårdnadshavare eller socialnämnden.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	Polismannen skall utan dröjsmål anmäla ingripandet till sin förman. Denne skall skyndsamt underrätta polismyndigheten om ingripandet och skälen till detta.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984.

4 Förslag till Lag om ändring i lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall

Härigenom föreskrivs att i lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall skall införas en ny paragraf, 7 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	7 a §
	Om förutsättningar för ett beslut enligt 7 § första stycket bedöms föreligga och fara är i dröjsmål, får en polisman omhänderta den sjuke i avvaktan på sådant beslut.
	Polismannen skall utan dröjsmål anmäla omhändertagandet till sin förman. Denne skall omedelbart pröva om åtgärden skall bestå samt skyndsamt underrätta polismyndigheten om åtgärden och skälen till denna.
	Den omhändertagne skall upplysas om grunden för omhändertagandet så snart det kan ske. Om möjligt skall han förhöras och därvid beredas tillfälle att yttra sig över omhändertagandet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984.

5 Förslag till
Lag om ändring i lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling.

Härigenom föreskrivs att i lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling skall införas en ny paragraf, 9 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	9 a §
	Om förutsättningar för ett beslut av polismyndighet om omhändertagande enligt 9 § bedöms föreligga och fara är i dröjsmål, får en polisman omhänderta den efterlyste i avvaktan på sådant beslut.
	Polismannen skall utan dröjsmål anmäla omhändertagandet till sin förman. Denne skall omedelbart pröva om åtgärden skall bestå samt skyndsamt underrätta polismyndigheten om åtgärden och skälen till denna.
	Den omhändertagne skall upplysas om grunden för omhändertagandet så snart det kan ske. Om möjligt skall han förhöras och därvid beredas tillfälle att yttra sig över omhändertagandet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984

6. Förslag till
Lag om ändring i utlänningslagen (1980:376)

Härigenom föreskrivs att 55 § utlänningslagen (1980:376) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
Att en polisman i vissa fall som avses i 50 och 52 §§ får omhänderta en utlänning i avvaktan på beslut av polismyndighet följer av 1 § lagen	*Om förutsättningar för ett beslut av polismyndighet enligt 50 eller 52 § bedöms föreligga och fara är i dröjsmål, får en polisman omhänderta*

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
(1973:558) om tillfälligt omhändertagande.	*utlänningen i avvaktan på sådant beslut.* *Polismannen skall utan dröjsmål anmäla omhändertagandet till sin förman. Denne skall omedelbart pröva om åtgärden skall bestå samt skyndsamt underrätta polismyndigheten om åtgärden och skälen till denna.* *Den omhändertagne skall upplysas om grunden för omhändertagandet så snart det kan ske. Om möjligt skall han förhöras och därvid beredas tillfälle att yttra sig över omhändertagandet.*
I den mån utlänningskontroll sker under medverkan av tullmyndighet eller med biträde av särskilt förordnad passkontrollant, skall tulltjänstemannen eller passkontrollanten ha motsvarande befogenhet att *tillfälligt* omhänderta en utlänning. *Han är dock skyldig att så skyndsamt som möjligt anmäla åtgärden till en polisman för prövning av om omhändertagandet skall bestå.*	I den mån utlänningskontroll sker under medverkan av tullmyndighet eller med biträde av särskilt förordnad passkontrollant, skall tulltjänstemannen eller passkontrollanten ha motsvarande befogenhet att omhänderta en utlänning. *I sådant fall skall den omhändertagne dock skyndsamt överlämnas till närmaste polisman.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984

7. Förslag till Lag om ändring i lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall

Härigenom föreskrivs att i lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall skall införas en ny paragraf, 10 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	10 a § *Om förutsättningar för ett beslut enligt 8 § första stycket bedöms föreligga och fara är i dröjsmål, får en polisman omhänderta missbrukaren i avvaktan på sådant beslut.*

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	Polismannen skall utan dröjsmål anmäla omhändertagandet till sin förman. Denne skall omedelbart pröva om åtgärden skall bestå samt skyndsamt underrätta polismyndigheten om åtgärden och skälen till denna.
	Den omhändertagne skall upplysas om grunden för omhändertagandet så snart det kan ske. Om möjligt skall han förhöras och därvid beredas tillfälle att yttra sig över omhändertagandet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984

8 Övrigt

Om utredningens författningsförslag godtas, medför detta att ändringar måste övervägas också i andra författningar än de som berörts ovan. Sådana författningar är lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m., militära rättegångslagen (1948:472), lagen (1975:89) om ordning och säkerhet inom järnvägsområde, kreditupplysningslagen (1973:1173), sekretesslagen (1980:100) och lagen (1982:395) om tullverkets medverkan vid polisiär övervakning.

Sammanfattning

Inledning

Lagen (1973:558) om tillfälligt omhändertagande (LTO) trädde i kraft 1.10.1973. Lagen hade utarbetats av 1973 års brottskommission och antagits av riksdagen under våren 1973. I lagen finns bestämmelser som ger en polisman rätt att tillfälligt omhänderta bl. a. den som stör den allmänna ordningen. Bestämmelserna motsvarar delvis regler som tidigare fanns i 1972 års polisinstruktion (1972:511, PI).

Lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m. m. (LOB) trädde i kraft 1.1.1977 och ersatte tidigare gällande bestämmelser i förordningen (1841:58 s. 1) emot fylleri och dryckenskap (1841 års fylleriförordning). Lagen hade antagits av riksdagen under våren 1976. Samtidigt avskaffades bestämmelsen i 16 kap. 15 § brottsbalken (BrB) om ansvar för fylleri. Vidare beslöts om viss försöksverksamhet med s. k. tillnyktringsenheter och med sjuksköterskor på polisstationer. Till grund för lagstiftningen låg ett förslag av 1963 års fylleristraffutredning.

Vid sidan av LTO och LOB finns andra bestämmelser som liksom dessa ger den enskilde polismannen rätt att ingripa med ett frihetsberövande utan föregående prövning av annan, främst bestämmelserna i rättegångsbalken (RB) om gripande och medtagande till förhör.

En översiktlig redogörelse för innehållet i dels LTO och LOB, dels vissa övriga författningar rörande kortvariga frihetsberövanden lämnas i avsnitt 2.

Frågor kring LTO och LOB har fortlöpande diskuterats i den allmänna debatten och i riksdagen. När det gäller LTO, främst 3 § LTO, har kritik förts fram som går ut på att lagstiftningen är godtycklig och fungerar som en "klasslag" eller "städlag". Tillämpningen av LOB har kritiserats främst från den utgångspunkten att de omhändertagna inte får den vård som förutsattes vid avkriminaliseringen av den offentliga berusningen.

Riksdagen begärde under hösten 1977 att tillämpningen av LTO och LOB skulle utvärderas. Utvärderingen borde avse antalet omhändertaganden, arten av dessa samt förekomsten av sociala utredningar och hjälp- och vårdinsatser. Vid utvärderingen borde också de svårigheter uppmärksammas som den enskilde polismannen ställs inför vid valet mellan att tillämpa LTO eller LOB.

Utredningsuppdraget

LTO/LOB-utredningen tillsattes under våren 1978. Enligt direktiven skulle utredningen göra den utvärdering som riksdagen hade begärt. Uppdraget begränsades dock bl. a. på det sättet att det inte skulle avse försöksverksamheten vid tillnyktringsenheter och med sjuksköterskor på polisstationer. I övrigt skulle det stå utredningen fritt att under sitt arbete ta upp även andra frågor om tillämpningen av LTO och LOB än dem som hade angetts i riksdagens beslut. I den mån utvärderingen gav vid handen att det vid den praktiska tillämpningen hade uppkommit svårigheter som kunde avhjälpas lagstiftningsvägen borde utredningen ange de olika möjligheter som fanns att ändra den aktuella lagstiftningen i angivet syfte. Det borde också finnas anledning för utredningen att ta upp en del tillämpningsproblem som rikspolisstyrelsen (RPS) pekat på, i synnerhet de svårigheter som på vissa håll visat sig föreligga beträffande identifieringen av personer som omhändertagits enligt LOB.

Utredningsarbetet

Under utredningsarbetet har överläggningar hållits med olika myndigheter, organisationer och enskilda personer. Utredningen eller företrädare för utredningen har därvid i åtskilliga fall vid besök följt verksamheten ute på fältet och därvid inhämtat synpunkter av stort värde för utredningsarbetet.

Utredningen har vidare hållit hearings med företrädare för bl. a. Svenska Polisförbundet, Riksförbundet för hjälp åt läkemedelsmissbrukare (RFHL) och Alkoholproblematikernas riksförbund (ALRO).

Utredningen har haft återkommande kontakter med företrädare för kommittéer och andra utredningsorgan i frågor av gemensamt intresse, bl. a. med sekretariatet för 1981 års polisberedning och med en av socialstyrelsen tillkallad arbetsgrupp (LOBA) med uppgift att följa effekterna av LOB inom socialvårdens och sjukvårdens område samt med de personer som enligt socialdepartementets uppdrag svarat för utvärderingen av den utökade försöksverksamheten med tillnyktringsenheter.

Genom RPS och socialstyrelsen har utredningen inhämtat statistiska uppgifter som bearbetats genom utredningens försorg. Utredningen har också gjort olika delundersökningar som berört sammanlagt ett femtontal olika polismyndigheter.

I samband med att RPS inhämtade uppgifter för utredningens räkning från samtliga regionala och lokala polismyndigheter anmodades dessa att inkomma med synpunkter beträffande tillämpningen av LTO och LOB. Utredningen har också inhämtat synpunkter från de myndigheter som berörts av socialdepartementets försöksverksamhet med tillnyktringsenheter eller motsvarande verksamhet beträffande de svårigheter som uppkommit vid den praktiska tillämpningen av främst LOB och som skulle kunna avhjälpas lagstiftningsvägen.

Utredningen har genom trafiksäkerhetsverket låtit göra en datorbearbetning av uppgifterna i körkortsregistret i syfte att klarlägga vissa samband mellan omhändertaganden enligt LOB och beslut i körkortsärenden.

Överväganden och förslag

Utredningen har i första hand inriktat sig på en utvärdering av det område som regleras i LTO och LOB. Med hänsyn till resultatet av det arbetet föreslår utredningen en hel del ändringar i förhållande till vad som gäller nu.

När det gäller de lagtekniska lösningarna föreslår utredningen att LTO upphävs som en särskild lag. Vissa delar föreslås i viss ändrad form upptagen i en ny polislag. Andra delar föreslås helt utgå medan slutligen några delar flyttas till annan lagstiftning. LOB bör enligt utredningen behållas som en särskild lag efter vissa av utredningen föreslagna ändringar.

Antalet omhändertaganden enligt *1 § LTO,* som avser omhändertagande genom polisman i avbidan på polisstyrelsebeslut enligt främst 7 § lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (LSPV), 50 och 52 §§ utlänningslagen (1980:376, UtlL) samt 8 § lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM), har sedan LTO tillkommit uppgått till drygt 2 000 per år, varav ungefär hälften har avsett omhändertaganden i avvaktan på vård enligt LSPV. Tillämpningen har enligt vad utredningen erfarit i stort sett inte vållat några egentliga problem, och behovet av en bestämmelse av denna art har inte satts i fråga från något håll.

Efter socialtjänstreformens genomförande 1.1.1982 ger paragrafen inte möjligheter till omhändertagande av barn för barnavårdande åtgärder. Enligt utredningen bör regler om de befogenheter i övrigt som en polisman nu har enligt lagrummet föras över till UtlL, LSPV respektive LVM.

Antalet ingripanden enligt *2 § LTO,* som ger polisen befogenhet att under vissa förutsättningar ta hand om ungdomar under 15 år, har minskat kraftigt jämfört med förhållandena under tiden närmast efter LTO:s tillkomst. Det uppgick under det första året till närmare 1 000, medan det under senare år har uppgått endast till drygt 200 per år.

Enligt utredningens mening bör en bestämmelse motsvarande 2 § LTO finnas även i fortsättningen. Polisen bör således även fortsättningsvis ha möjlighet att ta hand om unga under 15 år i de situationer som det här är fråga om. Möjligen kan behovet av en sådan befogenhet ha blivit större sedan polisens möjlighet avskaffades att enligt barnavårdslagen (1960:97, BvL) ingripa som en direkt förberedelse till samhällets barnavårdande insatser.

En bestämmelse som motsvarar 2 § LTO bör enligt utredningens mening föras över till lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL), där polisens och åklagarmyndighetens befattning med unga i övrigt regleras.

Bestämmelserna i *3 § LTO* innebar inte någon nyhet i sak. Bestämmelser av motsvarande innebörd hade funnits i vart fall sedan 1920-talet. Den omständigheten att de, främst av rättssäkerhetsskäl, togs in i en särskild lag år 1973 har emellertid lett till att de har uppmärksammats på ett annat sätt än tidigare. Samtidigt har behovet av dem kommit att sättas i fråga.

Sedan tillkomsten på 1920-talet av bestämmelser om befogenheter för polisen motsvarande dem som nu föreskrivs i 3 § LTO har man inte, såvitt utredningen har kunnat finna, närmare övervägt om senare tillkommen lagstiftning inom andra områden eller andra omständigheter har förändrat behovet av sådana bestämmelser eller förutsättningarna för deras tillämp-

ning. Här bortses från den diskussion rörande 3 § LTO som fördes under förarbetena till LOB. Såväl lagstiftningen som den allmänna inställningen till ordningsstörande beteenden har dock ändrats i olika avseenden. Bl. a. har straffbestämmelser, som direkt tar sikte på brott mot den allmänna ordningen, tagits upp i ett särskilt kapitel i BrB. Avkriminaliseringen av den offentliga berusningen år 1977 har haft stor betydelse i sammanhanget. Polisens roll och uppgifter har förändrats och preciserats, bl. a. när det gäller frihetsberövanden vid svårare brott. Av stor betydelse är också det grundlagsfästa skyddet för de grundläggande fri- och rättigheterna.

Dessa omständigheter har enligt utredningens mening motiverat en närmare analys av 3 § LTO med syfte att klargöra om bestämmelsen motsvarar de krav som i dag måste ställas från såväl effektivitets- som rättssäkerhetssynpunkt.

Antalet omhändertaganden i riket varje år enligt 3 § LTO uppgår till 10–15 000. Av utredningens undersökningar rörande den praktiska tillämpningen av 3 § LTO framgår att det så gott som undantagslöst är så att när någon har omhändertagits på grund av ordningsstörning polisen också har kunnat omhänderta honom för att avbryta en pågående brottslighet. Ordningsstörningar, som är av den styrkan att de motiverar ett omhändertagande, innefattar nämligen regelmässigt också någon typ av brott.

Oftast är det så att frågan om brott har begåtts inte aktualiseras i dessa fall. De brott som det i första hand handlar om är förargelseväckande beteende, ofredande, ringa misshandel, åverkan, hemfridsbrott och olaga intrång, men också ohörsamhet mot ordningsmakten, vårdslöshet i trafik, brott mot vägtrafikkungörelsen och brott mot lokal ordningsstadga hör till de brott som ofta förekommer.

Motivet för ett omhändertagande på grund av ordningsstörning hade sålunda praktiskt tagit alltid också kunnat vara behovet av att avvärja straffbelagd gärning. Å andra sidan hade inte alla som har omhändertagits för att en straffbelagd gärning skulle avvärjas också kunnat omhändertas till följd av ordningsstörning. Detta beror bl. a. på att ordningsstörning i princip måste avse den allmänna ordningen, dvs. som regel ordningen på allmän plats, medan omhändertagande för att avvärja straffbelagd gärning också kan avse beteenden på enskild plats, t. ex. i en bostadslägenhet.

Enligt utredningens mening bör en bestämmelse om frihetsberövande så långt det är möjligt konstrueras så att oklarhet inte kan uppkomma om den egentliga grunden för frihetsberövandet. Man bör därför eftersträva att renodla bestämmelsen så att den inte ger möjlighet till omhändertagande på flera skilda grunder.

Enligt utredningens mening kan man inte avvara en bestämmelse om befogenhet för polisen att göra frihetsberövanden för att upprätthålla allmän ordning och förhindra brott. Reglerna härom bör dock, framför allt från rättssäkerhetssynpunkt, kunna konstrueras på ett annorlunda sätt än för närvarande utan att detta får några negativa effekter på polisens möjlighet att fullgöra sina uppgifter i detta hänseende.

Ett sätt att uppnå den önskade preciseringen kan enligt utredningen vara att anknyta förutsättningarna för omhändertagande till brottsbegreppet. Detta är fastlagt i lagstiftningen och är väl preciserat för ändamålet. Brottsbegreppet kan användas som utgångspunkt när det gäller att ange

förutsättningarna för ingripande såväl mot brott som innebär ordningsstörning som mot andra brott som polisen annars har svårt att avvärja.

I en bestämmelse som skall ersätta 3 § LTO bör också anges att en polisman innan han gör ett frihetsberövande skall uppmana den som begår brott att sluta med sitt beteende.

Enligt utredningen bör en ny bestämmelse inte innehålla en självständig grund för frihetsberövande vid fara för ordningsstörning eller för brott.

Genom den av utredningen föreslagna konstruktionen möjliggörs en form av indirekt domstolsprövning av ett frihetsberövande genom att förundersökning och åtal beträffande den gärning som har föranlett omhändertagandet kan förekomma. Den nya ordningen bör dock inte leda till att förundersökning och åtal äger rum i alla de fall då ett omhändertagande skett. Härvidlag bör inte ske någon ändring i förhållande till den praxis som i dag tillämpas beträffande omhändertagande enligt 3 § LTO. Genom en ändring i reglerna om rapporteftergift bör möjlighet uttryckligen beredas att meddela eftergift i de fall då den misstänkte har varit omhändertagen. Eftergift bör normalt lämnas om den omhändertagne erkänner det eller de brott som föranlett omhändertagandet. En ordning av det slaget synes kunna accepteras med hänsyn till att det vanligtvis är fråga om brott av relativt lindrig art och med hänsyn till det ingripande som ändock sker.

Den nya bestämmelsen bör enligt utredningen kombineras med en föreskrift att ingripande inte får ske om det finns skäl till frihetsberövande enligt 24 kap. RB. Härigenom undantas från bestämmelsens tillämpningsområde sådana gärningar som kan föranleda gripande, anhållande och häktning. Likaså bör undantas sådana fall där det finns skäl till frihetsberövande enligt 23 kap. RB.

En vanlig form av polisingripande är att den som stör ordningen helt enkelt förs bort från den plats där han befinner sig, s. k. *avlägsnande*. I polisarbetet har diskuterats vilken rättsgrund det finns för ingripanden av detta slag. Bl. a. har gjorts gällande att åtgärden skall ses som ett påbörjat ingripande enligt 3 § LTO. Befogenheten för polisen att vidta åtgärden har också setts som ett utflöde av polisens allmänna befogenheter enligt 2 § PI.

Enligt utredningens mening bör den lagtekniska konstruktionen av en befogenhet för polisen att omhänderta någon byggas upp så att det klargörs att även mindre ingripande åtgärder är att betrakta som omhändertaganden i en ny reglerings mening.

I enlighet med vad som har anförts nu föreslår utredningen att det i en bestämmelse i polislagen som skall ersätta 3 § LTO, föreskrivs att en polisman skall omhänderta den som begår brott och trots tillsägelse fortsätter därmed, om ett omhändertagande behövs för att upprätthålla allmän ordning eller annars är nödvändigt.

När det gäller *sättet för omhändertagande* har utredningen utgått från att det i polislagen kommer att tas upp bestämmelser motsvarande nuvarande bestämmelser härom i PI som ger uttryck för de allmänna principer som skall ligga till grund för all polisverksamhet. Utredningen har därför inte tagit upp någon sådan bland de bestämmelser om omhändertagande vid ordningsstörning m. m. som utredningen föreslår skall tas upp i polislagen.

När det gäller *förmansprövningen* av omhändertaganden enligt främst 3 § LTO konstaterar utredningen att någon egentlig sådan prövning som regel

inte kommer till stånd, om omhändertagandet upphör utan att den omhändertagne förts till en polisstation. Förs den omhändertagne å andra sidan till en polisstation äger som regel en förmansprövning rum, som resulterar i att omhändertagandet skall bestå om inte ett överlämnande i någon form skall ske eller den omhändertagne i stället skall hållas kvar på annan grund. Prövningen har enligt vad utredningen funnit främst fungerat som en kontroll av det berättigade i fortsatt omhändertagande i de fall då den omhändertagne skall hållas kvar på en polisstation. Denna kontroll har enligt utredningen sitt givna värde från rättssäkerhetssynpunkt.

Utredningen föreslår att en förmansprövning av de omhändertaganden som nu regleras i 1 och 3 §§ LTO skall äga rum även fortsättningsvis. Beträffande de omhändertaganden som nu kan ske enligt 1 § föreslås att bestämmelser om förmansprövning tas upp i de särskilda lagar, där dessa omhändertaganden enligt utredningens förslag i fortsättningen skall regleras. Beträffande sådana omhändertaganden som motsvarar dem som nu regleras i 3 § föreslås att en bestämmelse om förmansprövning förs in i den nya polislagen. När det gäller prövningens närmare innebörd bör den ta fasta på vad förmannen faktiskt kan pröva, dvs. vad som skall ske med den omhändertagne. Någon överprövning av polismannens ingripande, som innebär att dennes omhändertagandebeslut förklaras ogiltigt, skall således inte göras. Förmannens prövning skall i stället ta sikte på om den omhändertagne med hänsyn till risken för fortsatt brottsligt beteende eller motsvarande bör hållas kvar hos polisen.

Beträffande frågan om en *domstolsprövning* av omhändertaganden vid ordningsstörning m. m. konstaterar utredningen bl. a. att det i den allmänna debatten ibland har hävdats att regleringen av omhändertaganden enligt 3 § LTO skulle strida mot 2 kap. 9 § regeringsformen (RF). Enligt den bestämmelsen skall den som berövats friheten av annan myndighet än domstol kunna få saken prövad utan oskäligt dröjsmål av domstol eller nämnd i viss sammansättning. Mot bakgrund av uttalanden i förarbetena till bestämmelsen kan den emellertid enligt utredningens mening inte anses nödvändiggöra ett införande av en särskild form av domstolsprövning av omhändertaganden av nu berört slag.

Utredningen har övervägt vad som i övrigt talar för och emot en ordning med domstolsprövning och har därvid kommit fram till att tillräckliga skäl inte föreligger att införa en sådan. Vid sitt ställningstagande har utredningen särskilt beaktat att den ordning utredningen i övrigt föreslår beträffande omhändertagande vid ordningsstörning m. m. kan sägas i sig medföra ökade möjligheter till viss, indirekt domstolsprövning av ett omhändertagande.

Beträffande *förhör m. m.* konstaterar utredningen att förhören i allmänhet är mycket summariska. Den omhändertagne får som regel kortfattat tala om vad han gjorde på platsen för ingripandet. På sina håll tillfrågas han också om sin inställning till sitt eget uppträdande och till att han omhändertagits. Det är sällsynt att han tillfrågas om de omhändertagande polismännens version av de faktiska förhållanden som föranlett omhändertagandet, om huruvida deras uppgifter är riktiga och om i förekommande fall anledningen till att de avviker från den omhändertagnes egna uppgifter. Frågor härom, som kan vara av särskilt värde från dokumentationssynpunkt, kan dock förekomma.

Det förekommer också att förhör underlåts helt och hållet, exempelvis då omhändertagandet upphör utan att den omhändertagne har förts till en polisstation. En säker bedömning av frågor rörande förhör enligt 6 § LTO försvåras av att dokumentationen på det s. k. omhändertagandebladet många gånger är bristfällig.

Enligt utredningens mening bör den som har omhändertagits enligt de bestämmelser som nu finns i 1 och 3 §§ LTO också i fortsättningen om möjligt höras av polisen. Med hänsyn till att den som omhändertas enligt den bestämmelse, som föreslås upptagen i polislagen, förutsätts ha begått brott, bör förhör med denne emellertid ske enligt 23 kap. RB. Någon särskild bestämmelse om förhör behövs därför inte i polislagen.

Utredningen föreslår liksom beträffande omhändertaganden enligt LOB att den omhändertagne skall upplysas om grunden för omhändertagandet så snart det kan ske samt att han innan han friges om möjligt skall beredas tillfälle att yttra sig över omhändertagandet.

Utredningen konstaterar vidare att bestämmelsen om *social utredning* i 6 § andra stycket LTO knappast tillämpas längre. Skälen till att det praktiskt taget aldrig anses motiverat att göra en sådan utredning kan antas vara flera. De flesta av de omhändertagna är sedan tidigare kända för såväl polisen som socialtjänsten. De är eller har redan varit föremål för åtgärder, och det framstår inte som meningsfullt att försöka initiera nya åtgärder. Vidare har socialtjänsten på många håll bristande resurser, som anses kunna utnyttjas bättre för annat. Härtill kommer att bestämmelsen i LTO förutsätter ganska omedelbara insatser, som ställer särskilda krav på beredskapen, exempelvis när det gäller åtgärder utanför ordinarie kontorstid. Slutligen torde de omhändertagna mera sällan själva vara intresserade av eller vilja medverka vid en utredning.

Bestämmelsen om social utredning i anslutning till omhändertaganden enligt 3 § LTO har sålunda inte kommit att motsvara de förväntningar som man hade på den vid dess tillkomst år 1973. En bestämmelse av denna art får numera med hänsyn till den nya socialtjänstlagstiftningens inriktning på frivillig medverkan från dem som berörs av åtgärder inom socialtjänsten anses stå i mindre god överensstämmelse med dagens syn på hithörande frågor.

Mot bakgrund av vad som har sagts nu har utredningen, i likhet med vad brottsförebyggande rådet (BRÅ) tidigare gjort, kommit till den slutsatsen att det inte föreligger tillräckliga skäl att behålla en bestämmelse om social utredning i anslutning till omhändertagande vid ordningsstörning m. m. Bestämmelsen bör enligt utredningens mening ersättas av en ny regel som stadgar att den omhändertagne innan han friges om möjligt skall tillfrågas om han vill ha kontakt med något samhällsorgan som kan lämna hjälp eller stöd. Om den omhändertagne önskar sådan kontakt skall polisen enligt allmänna regler självfallet hjälpa honom därmed. Den nya regeln bör vidare kompletteras med en föreskrift att den omhändertagne skall lämnas de råd och upplysningar i övrigt som påkallas av omständigheterna. Enligt utredningens förslag skall den omhändertagne få en kopia av omhändertagandebladet, som bl. a. skall innehålla sådan tryckt information som kan vara av värde för honom.

När det gäller bestämmelserna om *omhändertagandetid och frigivning* vid

omhändertagande enligt 3 § LTO konstaterar utredningen att den genomsnittliga omhändertagandetiden ökat från drygt två timmar under året närmast före det då LTO trädde i kraft till knappt tre timmar under första halvåret 1979. Ökningen i riket utom de tre storstadsdistrikten inskränker sig dock till omkring 15 minuter.

Från polishåll har för utredningen överlag uppgetts att tidsfristen om sex timmar är tillräckligt lång. Det är också sällan som hela fristen utnyttjas. Det förekommer dock, liksom det någon gång förekommer att fristen överskrids. Vad som har framkommit om tillämpningen av sextimmarsregeln ger enligt utredningens mening inte anledning att överväga någon regel som principiellt är utformad på annat sätt när det gäller tidpunkten för frigivandet vid omhändertaganden av ifrågavarande slag.

Med hänsyn till den ändrade konstruktionen av själva omhändertagandebestämmelsen som utredningen föreslår kan den lämpliga tidpunkten för frigivandet inte som nu knytas till att anledning föreligger att den omhändertagne inte längre kommer att utgöra en fara för allmän ordning och säkerhet. Tidpunkten bör i stället bestämmas med hänsyn till faran att den omhändertagne återupptar den verksamhet som föranlett omhändertagande eller att han annars kommer att uppträda på ett sätt som kan föranleda omhändertagande. Lagtekniskt föreslår utredningen att det i polislagen skall föreskrivas att den som har omhändertagits skall friges snarast möjligt, dock senast inom sex timmar efter omhändertagandet.

Antalet *omhändertaganden på grund av offentlig berusning* har sedan slutet av 1960-talet, bortsett från år 1977, för de tre storstadsdistrikten pendlat för Stockholms del mellan 19 500 och 29 000, för Göteborgs del mellan 16 500 och 19 000 samt för Malmös del mellan 3 500 och 5 000. För övriga riket har antalet omhändertaganden per år under samma period ökat från omkring 58 500 till omkring 78 000, vilket innebär en ökning med ungefär 33 procent. Övriga rikets andel av det totala antalet omhändertaganden uppgick för 1981 till i det närmast 65 procent medan motsvarande andel under åren kring mitten av 1960-talet endast uppgick till omkring 50 procent.

Ingripanden enligt LOB får ske bara på *allmän plats* eller vissa angränsande enskilda platser. Denna begränsning har i praktiken lett till flera problem som utredningen har uppmärksammat. Under förarbetena till lagen anfördes betänkligheter av olika slag inför tanken på en av fylleristraffutredningen föreslagen ordning, enligt vilken lagen skulle tillämpas också på enskilt område. En sådan ordning genomfördes i princip inte och polisens befogenhet att ingripa med stöd av LOB begränsades till att omfatta allmän plats och vissa angränsande enskilda platser.

De betänkligheter som framfördes under förarbetena till LOB framstår emellertid enligt utredningens mening som överdrivna. I själva verket kan man fråga sig om genomförandet av den ordning, som fylleristraffutredningen förslog, alls skulle vidgat polisens möjligheter att omhänderta berusade personer. Polisen kan redan nu ingripa mot berusade personer på enskilt område med stöd av flera olika föreskrifter. Tillsammans täcker dessa föreskrifter en mängd olika situationer. När det gäller dessa situationer skulle en utvidgning av polisens befogenheter enligt LOB självfallet inte medföra något ytterligare intrång i privatlivets helgd eller på annat sätt innebära något ytterligare ingrepp i medborgarnas personliga integritet. Det

är över huvud taget svårt att finna exempel på situationer där polisen inte kan ingripa i dag men skulle ha kunnt göra det om fylleristraffutredningens förslag hade genomförts.

Utredningen föreslår att 1 § LOB ändras så att paragrafen ger stöd för omhändertagande på såväl allmänna som enskilda platser. Utredningen understryker att denna utvidgning av LOB:s tillämpningsområde ingalunda skulle ge polisen en allmän befogenhet att ta hand om personer på enskilda platser enbart på grund av berusning. En begränsning bör emellertid göras beträffande den föreslagna bestämmelsens tillämplighet. Även om det ligger i sakens natur med hänsyn till utformningen av 1 § LOB att bestämmelsen tillämpas betydligt mer restriktivt på enskild än på allmän plats, finns det anledning att denna restriktivitet särskilt markeras i själva lagtexten såvitt gäller bostäder. Det sker enklast och mest ändamålsenligt om det i 1 § LOB införs ett andra stycke med det innehållet att den som anträffas där han eller någon annan har sin bostad dock skall omhändertas endast om faran är särskilt allvarlig eller synnerliga skäl annars talar för det.

För närvarande förekommer det ibland att 2 § PI åberopas till stöd för polisens rätt att ingripa på enskild plats mot berusade personer. Osäkerhet råder dock om hur långt polisens befogenheter sträcker sig i den mån de skall anses grundade på denna bestämmelse. Frågan om den allmänna regleringen av denna fråga övervägs av polisberedningen. En utgångspunkt i det arbetet är att en ny s. k. generalklausul beträffande polisens uppgifter inte bör få åberopas som självständigt stöd för ett ingrepp från polisens sida i de grundläggande fri- och rättigheterna enligt RF. Befogenheterna att göra ingrepp av detta slag måste kunna härledas ur en särskild föreskrift. En ändring av 1 § LOB i enlighet med vad utredningen här har förordat innebär att förutsättningarna för ingripande mot berusade personer på såväl enskild som allmän plats blir klart preciserade, och ändringen ligger i linje med den angivna utgångspunkten för polisberedningens arbete.

När det gäller *berusningsgraden* pekar utredningen på att lagstiftaren var av den meningen att LOB:s avfattning inte skulle medföra några större förändringar i förhållande till 1841 års fylleriförordning så som denna tillämpats i praktiken. Lagtexten kom dock att få en utformning, som kunde tolkas som en skärpning av förutsättningarna för ett omhändertagande såvitt avsåg berusningsgraden. En sådan tolkning kom till uttryck i RPS' ursprungliga verkställighetsföreskrifter, och den kom till en början att prägla polisens tillämpning av lagen.

Före LOB:s tillkomst utgick i allmänhet den enskilde polismannen från att det var kriterierna i fylleriparagrafen i BrB som skulle vara uppfyllda för att ett omhändertagande skulle få ske. Formuleringen i 1 § LOB knöt emellertid inte an till uttryckssättet i den paragrafen, och exemplen i RPS' föreskrifter på yttre tecken på erforderlig grad av berusning visade på en betydligt högre berusningsgrad än vad som hade fordrats enligt den. Åtskilliga polismän fick därför uppfattningen att det efter LOB:s tillkomst krävdes betydligt mer än tidigare för ett omhändertagande, och den nya lagstiftningen framstod, såvitt avsåg förutsättningrna för ett omhändertagande, som en nyordning ganska olik den tidigare regleringen. Antalet omhändertaganden på grund av offentlig berusning sjönk därför drastiskt under den första tiden efter LOB:s tillkomst. De i förarbetena uttalade intentionerna har emellertid numera

kommit tydligare till uttryck i RPS' föreskrifter, och omhändertagandefrekvensen har återgått i stort sett till nivån före LOB:s tillkomst. Enligt utredningens uppfattning får den praxis som har utvecklat sig anses förenlig med de syften som låg bakom lagstiftningen. Någon ändring i detta hänseende är alltså inte påkallad.

För att det tydligt skall markeras att den omhändertagande polismannen inte skall göra en fullständig bedömning av den berusades behov av vård bör lagtexten enligt utredningen ändras så att uttrycket "är ur stånd att taga vård om sig" byts ut mot uttrycket "inte kan ta hand om sig". Ordet "vård" reserveras då för den betydelse det har i 4 § LOB.

När det gäller *berusningsmedlen* konstaterar utredningen att antalet omhändertaganden på grund av annan berusning än alkoholberusning enligt de statistiska uppgifter som landets polisdistrikt redovisar varje månad till socialstyrelsen uppgår till några hundra per år. Enligt utredningen måste man dock vid bedömandet av dessa uppgifter uppmärksamma att de sannolikt avser endast sådana fall där man bedömt att berusningen inte till någon del berott på alkoholförtäring. Sådana fall där såväl alkohol som annat berusningsmedel använts har sannolikt hänförts till kategorien alkoholberusade liksom möjligen de fall där arten av berusningsmedel inte dokumenterats i handlingarna.

Bestämmelserna om omhändertagande enligt LOB är utformade så att *en polisman inte är skyldig att omhänderta en person* även om samtliga förutsättningar för ett omhändertagande i och för sig är uppfyllda. Han kan således underlåta att ingripa om den akuta situationen åtgärdas på annat sätt, t. ex. genom ingripande av en anhörig. Vid lagens tillkomst uttalades farhågor för att polisen med denna reglering skulle underlåta att ingripa också i andra fall. Säkra uppgifter om hur praxis närmare utvecklat sig på denna punkt föreligger inte och kan knappast tas fram. Detta beror bl. a. på att förutsättningarna för omhändertagande i övrigt är så utformade att de ger polisen en betydande handlingsfrihet i det enskilda fallet. Det är därför praktiskt taget omöjligt att i efterhand bedöma om en polisman som avstått från att ta hand om en berusad person gjort detta på grund av att han inte ansett förutsättningarna för ett omhändertagande uppfyllda eller på grund av att han av annan anledning ansett sig böra avstå från ett omhändertagande.

Utredningen har uppmärksammat att regelrätta omhändertaganden inte alltid av polisen betraktas som omhändertaganden. Det är enligt utredningen självfallet ytterst betydelsefullt att det vid ett polisingripande är klart om ett frihetsberövande har gjorts eller inte. Om ett ingripande inte av polisen betraktas som ett frihetsberövande blir det inte heller redovisat och dokumenterat som ett sådant. Föreskrivna rättsverkningar, bl. a. rapportering till olika myndigheter, uteblir. Vanligast torde detta vara i samband med att polisen transporterar en berusad inte till polisarrest utan till dennes bostad eller till sjukhus. På flera håll förekommer det att den berusade då inte betraktas eller rapporteras som omhändertagen, trots att själva ingripandet mot honom i och för sig inte skilt sig från ett vanligt omhändertagande i något annat avseende än att han förts till sin bostad eller sjukhus och inte till en polisarrest.

Tillämpningsproblemen har enligt utredningen bl. a. sin grund dels i olika

uttalanden under förarbetena till LOB, dels i utformningen av själva lagtexten. I uttalandena behandlas den fakultativa regeln i 1 § och regeln i 4 § om det fortsatta förfarandet efter ett omhändertagande i ett sammanhang på ett sätt som lätt kan ge upphov till missförstånd och inte i alla avseenden ger klart uttryck för vad lagstiftaren kan ha menat. Det kan vidare enligt utredningen ifrågasättas om inte den nuvarande lagtexten ger större utrymme för en polisman att underlåta ett omhändertagande än vad lagstiftaren egentligen avsett eller i vart fall än vad som är lämpligt.

Mot den nu tecknade bakgrunden finns det enligt utredningens uppfattning anledning att ändra 1 § LOB i här berört avseende. Enligt utredningens mening bör det tydligt framgå att om en polisman anträffar en person, som är så berusad att han inte kan ta hand om sig själv eller annars utgör en fara för sig själv eller någon annan, skall polismannen alltid se till att situationen blir åtgärdad. Det skall givetvis ske i enlighet med den för alla polisingripanden tillämpliga bestämmelsen i nuvarande 16 § PI som bl. a. anger att strängare medel än förhållandena kräver ej får användas och att rättelse i första hand skall vinnas genom upplysningar och anmaningar. Polismannen bör först i sista hand omhänderta den berusade. I lagtexten bör alltså tydligare än för närvarande markeras å ena sidan att polisen alltid skall se till att en situation av ifrågavarande slag åtgärdas, å andra sidan att den berusade skall omhändertas endast om han inte tas om hand på annat sätt. Önskemålen kan tillgodoses om lagtexten utformas så att i 1 § LOB föreskrivs att den berusade skall, om han inte tas om hand på annat sätt, omhändertas av en polisman.

När det gäller *sättet för omhändertagandet* finns det enligt utredningens mening alltid en risk att sättet för ett omhändertagande blir slentrianmässigt och inte så korrekt som vore önskvärt. Av viss betydelse i sammanhanget är också att omständigheterna vid ett ingripande på grund av offentlig berusning inte längre prövas av någon annan myndighet än polisen annat än i rena undantagsfall.

De nu berörda problemen har enligt utredningens mening inte något direkt samband med utformningen av 2 § LOB. Tillämpningen av denna bestämmelse ger enligt utredningens uppfattning inte anledning till någon ändring av bestämmelsen. De brister i tillämpningen som kan förekomma kan inte avhjälpas genom omformulering av lagtexten. Uppkomna svårigheter har bara bekräftat den vid lagens tillkomst av lagstiftaren uttalade uppfattningen att sättet för genomförandet av ett omhändertagande är en känslig fråga. Den kräver naturligtvis fortlöpande uppmärksamhet vid polisutbildningen och från såväl polisledningens som de enskilda polismännens sida i den praktiska tillämpningen, men föranleder inga särskilda förslag från utredningens sida.

När det gäller tillämpningen av reglerna i LOB om *läkarundersökning* och *överlämnande till vård* har den naturligtvis i högre grad kommit att bli beroende av vilka vårdresurser, som har stått till buds. Hur frågan om uppbyggnaden av sådana resurser slutligen skall lösas blir beroende av resultatet av den pågående försöksverksamheten med tillnyktringsenheter m. m.

Det vanligaste alternativet till förvaring hos polisen är att den omhändertagne transporteras till en tillnyktringsenhet om en sådan finns att tillgå.

Antalet omhändertaganden som följts av att den omhändertagne överlämnats till vård på sjukhus eller tillnyktringsenhet framgår av följande uppställning.

	1978	1979	1980	1981
Antal till vård	5 065	9 033	13 320	18 722
Andel av total-antalet omhänder-taganden	4,5 %	7,3 %	10,5 %	15,6 %

Av uppställningen framgår att såväl antalet som procentandelen överlämnanden till vård ökat kontinuerligt. Denna ökning har väsentligen ägt rum i takt med tillskapandet av nya vårdresurser. Andelen varierar kraftigt mellan olika polisdistrikt.

Utredningen har som nämnts inte haft till uppgift att utvärdera resultatet av den vård som lämnas på tillnyktringsenheterna. Utredningen berör dock en hel del frågor som har ett praktiskt samband med överlämnandet av en omhändertagen till vård.

Utredningen föreslår att det i 4 § LOB föreskrivs att, om en omhändertagen inte bereds vård på sjukhus eller annan vårdinrättning och inte heller tas om hand på annat sätt eller annars kan friges, han skall hållas kvar hos polisen. Enligt utredningens uppfattning bör det vidare även i fortsättningen föreskrivas att en omhändertagen, som hålls kvar hos polisen, fortlöpande skall ses till.

Enligt ordalydelsen av 5 § LOB skall *förmannens prövning* avse huruvida omhändertagandet skall bestå. Förmannen skall enligt uttalanden i propositionen och enligt RPS' föreskrifter emellertid också pröva dels om omhändertagandet varit befogat med hänsyn till de krav som lagen ställer upp, dels om omhändertagandet skall grundas på LOB eller någon annan författning och hur det skall redovisas.

I den praktiska tillämpningen leder denna prövning ytterst sällan till att förmannen finner att ett omhändertagande omedelbart skall upphöra eller att det inte varit befogat. Utredningen har för sin del inte träffat på något enda omhändertagande där det av dokumentationen framgår att så varit fallet. Som regel föreligger det ingen som helst tvekan om det motiverade i att någon omhändertagits enligt LOB eller i att ett sådant omhändertagande fått bestå. Eftersom polisen har begränsade resurser och många angelägna uppgifter görs omhändertaganden företrädesvis i situationer där lagens minimikrav är mer än väl uppfyllda. Härtill kommer att omhändertagna personer, som är jämförelsevis måttligt berusade och håller sig någorlunda lugna, relativt ofta överlämnas till vård eller körs hem. Detta medför normalt att någon förmansprövning inte kommer till stånd i dessa fall, som annars naturligen tillhör just den kategori där förmannen kunde förväntas någon gång finna att omhändertagandet omedelbart skulle upphöra eller att det inte varit befogat.

Enligt utredningen bör beaktas att det inte är lätt för förmannen att göra gällande att han i efterhand bättre än de omhändertagande polismännen kan bedöma den aktuella situationen ute på fältet och den omhändertagnes

uppträdande därefter fram till dess han blivit införd på stationen. Förmannen får också räkna med att ett negativt besked kan verka återhållande på de omhändertagande polismännens vilja att ingripa i fortsättningen. Förmannen kan inte heller bortse från negativa reaktioner från allmänhetens sida om det uppmärksammas att den omhändertagne omedelbart blivit frigiven.

Av förarbetena och föreskrifterna för tillämpningen av LOB framgår inte klart om prövningen skall avse förhållandena vid själva ingripandet eller förhållandena vid prövningstillfället, dvs. om det skall avse grunden för omhändertagandet eller grunden för kvarhållandet.

Enligt utredningens mening har förmansprövningen i praktiken visat sig ha ett begränsat värde från rättssäkerhetssynpunkt. Utredningen föreslår att prövningen inskränks att omfatta en prövning av frågan huruvida en person som införts till en polisstation skall hållas kvar där med stöd av LOB.

Prövningen bör ske med hänsyn till förutsättningarna för frigivande. Någon formell prövning om omhändertagandet "varit befogat med hänsyn till de krav som lagen ställer upp" bör alltså inte ske. Inte heller bör prövningen innefatta om LOB skall anses ha utgjort grund för det primära beslutet om ingripande ute på fältet. En annan sak är att förmannen har anledning att bl. a. beakta vad som föranlett omhändertagandet och vad som därefter passerat för att rätt kunna bedöma om den omhändertagne skall hållas kvar hos polisen och med vilket lagstöd det i så fall skall ske.

Denna ordning innebär enligt utredningen att förmansprövningen blir mer renodlad och får en klar inriktning och avgränsning. Den överensstämmer också med vad utredningen föreslagit beträffande sådana omhändertaganden som nu görs med stöd av LTO. Förslaget hindrar självfallet inte att förmannen lämnar de omhändertagande polismännen synpunkter på deras rubricering av ingripandet om han skulle finna det motiverat. Tvärtom är det angeläget att han gör det – det ingår ju i hans skyldigheter som förman – men hans ställningstagande härvidlag kommer i fortsättningen inte att få någon självständig betydelse från formell synpunkt.

Föreskriften i 7 § LOB om *förhör* av den omhändertagne tar sikte på förhör genom polisens försorg. Den reglerar sålunda inte kontakten mellan den omhändertagne och läkare eller annan till vilken den omhändertagne överlämnats för vård. Det säger sig emellertid självt att samtal som påminner om polisens förhör men i allmänhet är mer ingående praktiskt taget alltid förekommer efter ett sådant överlämnande.

Ett förhör genom polisens försorg är i allmänhet mycket summariskt. Det gäller inte något brottsligt förfarande, och det kan på grund av den omhändertagnes tillstånd praktiskt taget aldrig som vid omhändertagande enligt LTO hållas före förmansprövningen och tjäna till ledning vid denna prövning. Detta behövs oftast inte heller. Enligt utredningens mening är det uppenbart att bestämmelser om förhör har varit av begränsat värde.

Föreskrifterna att förhöret i första hand bör avse omständigheterna vid omhändertagandet torde i praktiken primärt ha uppfattats ha till ändamål att främja dokumentationen kring omhändertagandet. Att denna dokumentation blir fyllig och korrekt är angeläget såväl för polisen som för den omhändertagne. Det är av särskild betydelse för den händelse omhändertagandet i efterhand skulle ifrågasättas, t. ex. genom en JO-anmälan eller en skadeståndstalan eller något liknande.

Enligt utredningen kan det vara lämpligt att den omhändertagne alltid medan händelseförloppet fortfarande är aktuellt bereds tillfälle att yttra sig över omhändertagandet. Skulle han ha någon invändning mot det, skall han lämpligen utfrågas närmare om de faktiska omständigheterna sådana han uppfattat dem. I sådana fall kan det självfallet ibland finnas anledning att låta de omhändertagande polismännen komplettera den redogörelse för det inträffade som de antecknat på omhändertagandebladet. Självfallet bör en sådan komplettering göras utan onödig omgång medan polismännen fortfarande har händelseförloppet aktuellt och om möjligt så att den omhändertagne kan få del av den.

Ett samtal med den omhändertagne av nu angivet slag skulle inte vara avsett att ha den karaktär av stödsamtal som ibland förekommer på bl. a. tillnyktringsenheterna. Det skulle äga rum före frigivandet men inte behöva ske "så snart som möjligt". Vid samtalet kunde också muntliga råd och upplysningar lämnas. Den omhändertagne kunde också tillfrågas om han önskar kontakt med andra myndigheter eller organ och om han motsätter sig att meddelande om omhändertagandet lämnas myndigheterna inom socialtjänsten.

Enligt utredningens mening bör ett samtal av nu skisserat slag ersätta bl. a. det nuvarande förhöret. Ett sådant samtal bör alltid komma till stånd och innehållet och tidpunkten för det bör dokumenteras. Undantag härifrån bör dock kunna förekomma då den omhändertagne omedelbart överlämnas till vård eller liknande, varvid dock anledningen till att samtalet underlåtits bör antecknas på omhändertagandebladet.

Samråd med andra myndigheter förekommer företrädesvis på orter där det finns en utbyggd socialjourverksamhet. Det torde emellertid även på sådana orter vara tämligen ovanligt att bestämmelsen tillämpas. På sin höjd torde det röra sig om enstaka fall eller en kontakt som snarare är av underrättelse- än av samrådskaraktär. Det sistnämnda gäller främst då företrädare för sociala organ finns tillgängliga i anslutning till polisens lokaler. En säker bedömning av förhållandena försvåras emellertid bl. a. av att föreskrifter om dokumentation av samråd enligt 7 § LOB saknas.

En tillämpning av bestämmelsen om samråd är i praktiken oftast inte aktuell då en omhändertagen överlämnas till vård vid en vårdinrättning av något slag. Erforderlig kontakt mellan polisen och personalen vid vårdinrättningen är nämligen inte av den samrådskaraktär som åsyftas i 7 § andra stycket LOB. Tillämpningen av bestämmelsen är inte heller aktuell vid överlämnande till vård genom anhörigs försorg. Det får nämligen förutsättas att sådant överlämnande inte görs i situationer där samråd med andra samhällsorgan anses påkallat.

Enligt utredningens mening bör polisen också i fortsättningen vid behov förmedla kontakt mellan den omhändertagne och myndigheter inom socialtjänsten och motsvarande. Det kan visserligen sägas att den nu gällande bestämmelsen haft begränsad praktisk betydelse. Detta beror emellertid bl. a. på att resurser saknas på vårdsidan och någon gång kanske också hos polisen och inte på att det inte skulle finnas något behov. En ny bestämmelse bör inte inriktas enbart på sådana situationer då behovet av hjälp eller vård är "trängande". Enligt utredningen bör, som anfördes under förarbetena till LOB, beaktas att kontakter med olika samhällsorgan kan vara värdefulla

också om den omhändertagnes situation inte är akut. I linje med grundtankarna bakom socialtjänstreformen skall gälla att den omhändertagne själv önskar en sådan kontakt.

När det gäller *omhändertagandetider* och *frigivandet* tyder utredningens undersökningar på att maximitiden om åtta timmar inte sällan överskrids. Icke obetydliga skillnader föreligger mellan olika polisdistrikt när det gäller tillämpningen av frigivandebestämmelserna. Utredningen har inte gjort någon systematisk analys av anledningen till dessa skillnader. På denna som på andra punkter är det naturligtvis önskvärt att tillämpningen av lagen så långt det går är enhetlig i hela riket. En utvidgad och förbättrad central uppföljning och redovisning av den praktiska tillämpningen, bl. a. i form av viss fortlöpande statistik, skulle enligt utredningens mening kunna bidra till en större enhetlighet.

Genom bestämmelserna om frigivande anges gränserna för frihetsberövandet. Från allmän synpunkt är det naturligtvis angeläget att sådana bestämmelser är klara och tydliga. De vårdintressen som i dessa sammanhang måste beaktas bör enligt utredningen inte få leda till att oklarhet uppkommer rörande den rättsliga grunden för kvarhållandet av den omhändertagne. Utredningen har mot bakgrunden härav försökt att renodla bestämmelserna om frigivande utan att de fördelar från vårdsynpunkt som innefattas i den nuvarande regleringen går förlorade.

När det gäller *förstörandet av alkohol m. m.* som påträffas hos den omhändertagne äger enligt utredningens mening de skäl som motiverade tillkomsten av reglerna härom fortfarande giltighet. Tolkningen av gällande regler och deras praktiska tillämpning har, såvitt utredningen kunnat finna, inte medfört några särskilda problem. Någon ändring i sak i förhållande till vad som nu tillämpas bör därför inte göras.

När det gäller den lagtekniska utformningen av bestämmelserna anser utredningen emellertid att vissa korrigeringar bör göras, främst i syfte att anpassa bestämmelsernas ordalydelse till rådande praxis. Det bör således i lagtexten tydligt markeras att ifrågavarande egendom får fråntas den omhändertagne redan på platsen för omhändertagandet. Termen fråntagande bör vidare reserveras för detta faktiska förfarande. Det bör också tydligt anges att förmannens prövning inte avser detta förfarande utan frågan om egendomen skall återlämnas eller inte.

Utredningen har enligt direktiven särskilt haft att överväga de svårigheter som hänger samman med *identifieringen* av dem som omhändertas enligt LOB. Frågor härom har nära samband med bestämmelserna om rapportering och registrering av omhändertaganden enligt LOB, eftersom syftet med en identifiering bl. a. är att möjliggöra en sådan rapportering och registrering.

Vid tillkomsten av LOB betonades att målsättningen bör vara att skapa en helt ny ordning för samhällets åtgärder beträffande den som påträffats berusad på allmän plats (se bl. a. JuU 1975/76:37 s. 20). Straffbestämmelser ansågs i sig inte ägnade att motverka alkoholmissbruk eller att hindra berusade personer från att uppträda på allmänna platser. Vid behandlingen av de akut berusade skulle vårdsynpunkterna stå i förgrunden. Samtidigt har samhället genom antagandet av socialtjänstreformen accepterat den utgångspunkten för samhällets sociala insatser att den enskildes inflytande

skall förstärkas och den personliga integriteten skyddas. Socialtjänstens insatser skall utformas och genomföras tillsammans med den enskilde (se bl. a. SoU 1979/80:44 s. 18).

Enligt LTO/LOB-utredningen är det angeläget att bestämmelser om omhändertaganden av akut berusade så långt det är möjligt anknyter till de principer som lagts fast för socialtjänsten. Omhändertagandet bör således inte onödigtvis förknippas med åtgärder som uppfattas som repressiva och som skapar misstro och motvilja hos den omhändertagne.

En sådan åtgärd är anteckningen i körkortsregistret. En ordning med de konsekvenser som en sådan anteckning kan få för den enskilde, är föga förenlig med de grundläggande tankarna bakom socialtjänstlagstiftningen. Den uppfattas inte som rättvis eftersom olika omständigheter spelar in när det gäller om ett omhändertagande över huvud taget kommer till stånd. De verkningar anteckningen får i körkortshänseende kan drabba olika omhändertagna mycket olika beroende på körkortsinnehav och yrkesarbete m. m. Som särskilt otillfredsställande har det uppfattats att den som genom förslagenhet eller på grund av tillfälligheternas spel lyckas dölja sin identitet kan undkomma dessa verkningar av omhändertagandet. En ytterligare omständighet som enligt utredningen måste beaktas är den integritetskränkning som trots allt alltid äger rum, när någon förs in i ett register, i synnerhet om det är databaserat. En begränsning i registreringen bör därför redan av detta skäl alltid eftersträvas.

Enligt utredningen torde det kunna gå att genom kompletterande bestämmelser i LOB i viss mån underlätta för polisen att identifiera den omhändertagne. Åtgärder av det slaget inverkar dock alltid negativt på de vårdinriktade insatser som skall vara målet för omhändertagandet. De bör därför inte vidtas om inte starka skäl talar för dem. Härtill kommer att identifiering alltjämt inte skulle komma till stånd i många fall och att tvångsvis identifiering som framgår av det föregående inte är ett realistiskt alternativ.

Någon i lag eller förordning föreskriven skyldighet att alltid göra anmälan till myndigheter inom socialtjänsten om ett omhändertagande föreligger numera inte.

Det material som utredningen tagit fram visar enligt utredningens mening att trafiksäkerhetsskälen inte kan anses vara av sådan styrka att de ger anledning att acceptera de negativa effekter som rapporteringen och registreringen har från rättvisesynpunkt och från vård- och integritetssynpunkter. Utredningen föreslår därför att rapporteringen och registreringen slopas. Om så sker behöver regler inte införas om förbättrade möjligheter till identifiering.

Brief Summary

Under Swedish law a police officer may deprive a person of his liberty without a prior decision of a court or other official authority

1. in accordance with chapter 24 section 7 of the Code of Judicial Procedure (*"rättegångsbalken"*, RB),
2. in accordance with chapter 23 section 8 of RB,
3. in accordance with sections 1, 2 and 3 of the 1973 Temporary Custody Act (*"lagen om tillfälligt omhändertagande"*, LTO) and
4. in accordance with section 1 of the 1976 Custody of Drunken Persons Act (*"lagen om omhändertagande av berusade personer m. m."*, LOB).

The Swedish Government appointed in 1978 a committee to evaluate and revise LTO and LOB. The committee, the Committee on LTO and LOB (*"LTO/LOB-utredningen"*), presents its views and recommendations in this report, Deprivation of Liberty in cases of Disturbance and Drunkenness (*"Frihetsberövande vid bråk och berusning"*). This chapter contains a brief summary in English of the report.

Chapter 24 of RB deals with arrest and remand in custody. It contains inter alia the following provisions. Anyone suspected as having probably committed an offence punishable by imprisonment for a term of one year or more may be remanded in custody (*"häktad"*) if, in view of the nature of the offence, the behaviour of the suspect, or any other circumstance, it reasonably can be expected that he will flee or otherwise evade legal proceedings or punishment, or impede the investigation by removal of evidence or in some other way, or if there is reason to believe that he will continue his criminal activity (sec. 1). Anyone suspected as having probably committed an offence, irrespective of the nature of the offence, may be remanded in custody if he is unknown and avoids giving his name and place of residence, or there is reason to believe that the information given is untrue, or if he is not resident in Sweden, and it can reasonably be expected that he will seek to avoid legal proceedings or punishment by leaving the country (sec. 2). Remand in custody is decided on by a court (sec. 4). If there is reason to request remand in custody, a person, may be detained (*"anhållen"*) whilst the court's decision is awaited; detention orders are issued by the investigating authority or the prosecutor (sec. 5). Where there is reason to require the detention of a person, but an order cannot be awaited without risk, any policeman, even without such an order, may apprehend (*"gripa"*) the person (sec. 7).

Chapter 23 of RB deals with questions concerning preliminary investigation in criminal cases. During the preliminary investigation the case shall be prepared so that the evidence can be brought forward at the main hearing in court in an uninterrupted sequence (sec. 2). Anyone present at the scene of an offence can be obliged by order of a police officer to go with him or her for an investigation held immediately after the commission of the offence (sec. 8, par. 1). Anyone who refuses to come voluntarily without a valid reason may be taken to the investigation (*"medtagen till förhör"*) by the police officer (sec. 8, par. 2). The investigation shall be so conducted that no person is unnecessarily exposed to suspicion, or put to unnecessary expense or inconvenience. It shall be conducted as speedily as the circumstances permit (sec. 4).

During 1975 the estimated number of apprehensions (*"gripanden"*) under chapter 24 section 7 of RB totalled some 33 000. At the same time the number of cases where a person was taken to an investigation (*"medtagen till förhör"*) under chapter 23 section 8 paragraph 2 of RB amounted to some 26 000. The annual number of deprivations of liberty under LTO and LOB is approx. 10 000 to 12 000 and 120 000 respectively.

LTO was enacted during the spring of 1973 and entered into effect on October 1, 1973. LOB was enacted during 1976 and entered into effect on January 1, 1977. Public drunkenness was decriminalized at the same time.

Section 1 of LTO deals with situations where the police authority has the power to take a person into custody under special provisions. Such provisions exist in the 1966 Act on Mandatory Institutional Psychiatric Care in Certain Cases (*"lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall"*, LSPV), in the Aliens' Act of 1980 (*"utlänningslagen"*, UtlL) and in the 1981 Act on the Care of Addicts in Certain Cases (*"lagen om vård av missbrukare i vissa fall"*, LVM). Under section 1 of LTO any police officer may take a person into custody (*"omhändertaga"*) whilst awaiting the police authority's formal order, if the prescribed conditions for such an order are present and a delay is considered hazardous to the life or health of that person or anyone else or perilous in some other respect. Deprivation of liberty under these provisions occurs annually in some 2 000 cases, of which half concern psychiatric cases. The Committee recommends that this power of taking into custody remains unchanged but should be exclusively regulated in LSPV, UtlL and LVM.

Section 2 of LTO deals with situations where a person who can be presumed to be under the age of fifteen is found in circumstances that obviously constitute an imminent and serious danger to his health or development. In such case a police officer may take that person in charge (*"taga om hand"*) in order promptly to hand him over to his parents or other guardian or to a representative of the local social welfare committee (*"socialnämnden"*). The annual registered number of such actions has been estimated to amount to a few hundred. The Committee recommends that these provisions remain in force, but be taken up in the 1964 Act containing Special Provisions on Youthful Offenders (*"lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare"*, LUL) instead of in LTO.

Under section 3 of LTO a person who, by his activities, disturbs the public peace or constitutes an imminent peril to it shall be taken into custody

(*"omhändertagas"*) by a police officer where this is necessary for the maintenance of the public peace. This measure shall also be used if it is necessary in order to avert the commission of a punishable act. The annual number of actions of this kind is approx. 10 000. The Committee recommends that this section of LTO be replaced by a special section of a new Police Act, the drafting of which is under consideration in another Governmental Committee, the Police Committee (*"polisberedningen"*.) The Committee on LTO and LOB proposes that this special section should provide for a police officer to take into custody a person who is committing an offence and who despite being told to desist continues to do so, where this is necessary for the maintenance of the public peace or is otherwise necessary.

Under section 1 of LOB anyone who, in a public place, indoors or outdoors, is found intoxicated by alcoholic beverages or any other intoxicants may be taken into custody (*"omhändertagas"*) by a police officer, if, due to intoxication, such a person is incapable of taking care of himself or otherwise constitutes a danger to himself or others. Such a measure may also be taken if the person is found in a doorway or a stairway or any other similar place which is not a public place, or is found in an area bordering on a public place and the circumstances indicate that he is only there temporarily. As stated above approx. 120 000 actions of this kind are taken annually. The Committee proposes certain changes in this section. These changes would mean that a person who is found so intoxicated that he cannot take care of himself or otherwise constitutes a danger to himself or others, shall be taken into custody by a police officer if he is not taken care of in some other way. If the person is found at a place where he or somebody else resides, he shall, however, be taken into custody only if the danger is particularly serious or special reasons for such a measure exist.

A police officer who has taken a person into custody under section 3 of LTO or section 1 of LOB shall notify his superior officer as promptly as possible (LTO sec. 5, LOB sec. 5). The superior officer is normally the inspector-on-duty at the local police station. He in turn shall immediately assess whether custody should continue. The Committee proposes a change in the wording of the Act so that it be clearly stated that a person can be released from custody even before the police officer has notified his superior officer and also that the superior officer's assessment shall be restricted to deciding whether the person in custody should be kept by the police.

Sections 3 and 4 of LOB provide for a person taken into custody under section 1 of LOB to be examined by a physician if this appears necessary and remitted for care to a hospital or other nursing institution if possible. The proportion of such remissions has steadily increased since LOB was enacted and now amounts to more than 18 per cent of cases. The Committee suggests only minor changes in the wording of these sections.

Section 8 of LTO and section 7 of LOB provide that a person taken into custody under section 3 of LTO or section 1 of LOB shall be released from custody within six or eight hours respectively. In the latter case, however, it must be obvious that it is not in the person's own interest to remain in custody for an additional short period of time. The average time that a person is held with the police in these cases varies from one district to another. The average

time for persons taken into custody under section 3 of LTO is judged to be 3 hours while that time for persons taken into custody under section 1 of LOB seems to be from 5 to 6 1/2 hours. The Committee makes no proposal concerning a change of the time-limits apart from the abrogation of the exception from the eight hour rule mentioned above.

The Committee further recommends that a person taken into custody, whether under section 3 of LTO or section 1 of LOB, shall be informed in writing of the facts and the section of the law that the police action has been based on. At the same time he shall also be given such general advice and information as may be appropriate to the circumstances, inter alia concerning the further legal consequences of the police action taken. The Committee also suggests that a person taken into custody shall, before being released from custody, be given, if possible, an opportunity to express himself about the police action taken. He shall also be asked if he wants assistance in getting into contact with some public agency that can give him help or support. The Committee further suggests that a section of LTO which states that an investigation of the personal living circumstances of a person taken into custody under section 3 of LTO shall be made if this appears necessary (LTO sec. 6 par. 2), should be rescinded.

In accordance with section 9 of LOB the provisions of LOB shall be applied in cases where a person can be taken into custody under section 1 of LOB as well as section 3 of LTO. The Committee recommends that this rule should remain unaltered as applied to that draft section of a new Police Act, which the Committee suggests should replace section 3 of LTO. The Committee further recommends that a person shall neither be taken into, nor held in custody under the provisions of LOB or the draft section of a new Police Act, where there are grounds to deprive him of his liberty under the provisions of chapter 23 or 24 of RB.

Where a person is taken into custody under the provisions of LOB the matter shall, in accordance with the circular instructions issued by the National Police Board (*"rikspolisstyrelsen"*, RPS), be reported promptly to the social welfare committee of the area where the person resides. Under section 87 paragraph 2 of the Driver's License Ordinance (*"körkortsförordningen"*, KkF), the matter shall also be reported to the National Administration on Road Safety (*"trafiksäkerhetsverket"*, TSV), where it is registered for consideration as a ground for refusal to issue or to revoke a driving license in respect of that person. The Committee suggests that these provisions should be rescinded.

1 Inledning

1.1 Direktiven

LTO/LOB-utredningens direktiv (Dir 1978:11) finns i protokoll fört vid ett regeringssammanträde 2.3.1978. Dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Sven Romanus, redogjorde inledningsvis i korthet för innehållet i LTO och LOB. Därefter anförde han följande.

Med skrivelse den 8 december 1977 (rskr 1977/78:58) har riksdagen överlämnat justitieutskottets betänkande 1977/78:12 med anledning av motioner angående LTO. Riksdagen har bifallit vad utskottet hemställt.

I sitt betänkande har justitieutskottet uttalat att tillämpningen av LTO och LOB bör utvärderas. Utvärderingen bör avse antalet omhändertaganden, arten av dessa samt förekomsten av sociala utredningar och hjälp- och vårdinsatser. Vid utvärderingen bör enligt utskottet också de svårigheter uppmärksammas som den enskilde polismannen ställs inför vid valet mellan att tillämpa LTO eller LOB.

Den utvärdering som riksdagen sålunda har begärt bör nu komma till stånd. Jag förordar att en särskild utredare tillkallas för ändamålet. Några närmare anvisningar för arbetet torde inte behövas utöver dem som innefattas i justitieutskottets betänkande. Vissa avgränsningar av uppdraget torde dock vara nödvändiga.

I detta hänseende vill jag först erinra om att regeringen i prop. 1977/78:25 med förslag till tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1977/78 (bil. 4 s. 17–19) på föredragning av chefen för socialdepartementet har redovisat en plan angående utökad försöksverksamhet med tillnyktringsenheter för vård av omhändertagna berusade personer. Planen har antagits av riksdagen (SoU 1977/78:19, rskr 1977/78:107). Förutom tidigare beslutad försöksverksamhet i Landskrona, som började i juni 1977, avses verksamhet av angivet slag komma till stånd i Gävle, Göteborg, Karlstad, Skövde och Särna. Överläggningar pågår om att förlägga någon form av motsvarande verksamhet även till stockholmsområdet. En utvärdering av försöksverksamheten skall enligt riksdagsbeslutet fortlöpande ske lokalt i samråd med socialdepartementet. Eftersom den utökade försöksverksamheten med tillnyktringsenheter således kommer att utvärderas i annan ordning, bör den särskilda utredarens arbete inte omfatta denna verksamhet.

Vidare bör anmärkas att regeringen genom beslut den 17 september 1977 har uppdragit åt statens förhandlingsnämnd att med resp. sjukvårdshuvudmän förhandla om avtal om viss försöksverksamhet inom Stockholms och Borås polisdistrikt med sjukvårdspersonal i anslutning till de polisarrester som används för förvaring av omhändertagna berusade personer. Enligt regeringsbeslutet ankommer det på rikspolisstyrelsen att utvärdera denna försöksverksamhet i samråd med socialstyrelsen och berörda sjukvårdshuvudmän, regionala och lokala polismyndigheter samt personalorganisationer. Inte heller denna verksamhet bör därför omfattas av uppdraget till den särskilda utredaren.

Till ledning för utredningens arbete anförde departementschefen vidare följande.

Med de begränsningar som jag har angett nu bör det stå utredaren fritt att under sitt arbete ta upp även andra frågor om tillämpningen av LTO och LOB än dem som har angetts i justitieutskottets betänkande. Enligt utskottet är avsikten att utvärderingen, tillsammans med de ytterligare uppgifter om de båda lagarnas tillämpning som kommer att redovisas i annat sammanhang, skall kunna ligga till grund för en bedömning av frågan om lagändringar behövs. Jag har ingen invändning mot en sådan ordning. I den mån utvärderingen ger vid handen att det vid den praktiska tillämpningen har uppkommit svårigheter som kan avhjälpas lagstiftningsvägen, bör utredaren ange de olika möjligheter som finns att ändra den aktuella lagstiftningen i angivet syfte. Huvuduppgiften för den särskilda utredaren bör emellertid vara att ta fram underlag till ledning för statsmakternas samlade bedömning av hithörande frågor. Det bör härvid anmärkas att den framtida utformningen av lagstiftningen kan komma att påverkas även av överväganden som sker i andra sammanhang. Som justitieutskottet har angett pågår sålunda inom regeringskansliet arbete med en översyn av sociallagstiftningen på grundval av socialutredningens betänkande (SOU 1977:40) Socialtjänst och socialförsäkringstillägg. Som ett led i detta arbete har chefen för socialdepartementet tillkallat en arbetsgrupp med uppgift att redovisa ett beslutsunderlag för regeringens ställningstagande rörande frågor om vård utan den enskildes samtycke inom socialvård och sjukvård. Jag utgår från att resultatet av dessa överväganden kan komma att få betydelse för den särskilda utredarens arbete.

Avslutningsvis erinrade departementschefen om att det redan förelåg ett omfattande material som borde kunna vara till nytta vid utvärderingen. Han anförde därvid följande.

Vad angår LTO har rikspolisstyrelsen med skrivelser den 11 februari 1975 och den 9 februari 1976 redovisat tillämpningen under tiden den 1 oktober 1973–den 30 september 1975. På initiativ av brottsförebyggande rådet har vidare gjorts en utvärdering av hur LTO har tillämpats i Stockholm, se rådets rapport (1976:1) Frihetsberövanden och polisen. Rapporten har av brottsförebyggande rådets verkställande utskott lagts till grund för en skrivelse till regeringen i september 1976. I den förordas vissa ändringar i fråga om den sociala utredningen enligt LTO. Det material som har angetts nu bör lämpligen överlämnas till den särskilda utredaren för att tas i beaktande när uppdraget fullgörs.

I fråga om LOB har rikspolisstyrelsen i skrivelse den 28 september 1977 lämnat en redovisning för lagens tillämpning under tiden den 1 januari–den 30 juni 1977. I skrivelsen finns uppgifter bl. a. om antalet omhändertaganden enligt LOB och LTO i olika polisdistrikt under den angivna perioden. Vidare lämnas upplysningar om i vilken utsträckning de personer som har omhändertagits enligt LOB har beretts vård på sjukhus, alkoholpoliklinik eller motsvarande och i vilken omfattning de har överlämnats till anhöriga eller förts till bostaden. Dessutom redovisas tillämpningen av LTO och av den tidigare gällande lagstiftningen om fylleri under första halvåret 1976. Även denna redovisning bör kunna komma till användning vid den särskilda utredarens arbete. Det bör därvid finnas anledning för utredaren att ta upp en del tillämpningsproblem som rikspolisstyrelsen har pekat på, i synnerhet de svårigheter som på vissa håll har visat sig föreligga när det gäller identifieringen av de omhändertagna. Det kan tilläggas att regeringen i en särskild skrivelse till rikspolisstyrelsen den 27 oktober 1977 har berört vissa av de frågor som nu avses samt uppdragit åt styrelsen att redovisa tillämpningen av LOB även såvitt gäller första halvåret 1978.

Genom beslut den 24 mars 1977 har socialstyrelsen tillkallat en arbetsgrupp (LOBA) med uppgift att följa effekterna av LOB inom socialvårdens och sjukvårdens område. Gruppen består av företrädare för rikspolisstyrelsen, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet och de byråer inom socialstyrelsen som berörs av lagen. Det bör förutsättas att utredaren håller kontakt med denna arbetsgrupp och i lämplig omfattning tillgodogör sig de resultat som gruppens arbete leder till.

Som justitieutskottet har angett finns det slutligen anledning för utredaren att i sitt arbete beakta den utvärdering av den sociala jourverksamheten som nyligen har gjorts genom socialstyrelsens försorg och som återges i rapporten (Socialstyrelsen redovisar 1977:4) Social jour.

Mot bakgrund av att det sålunda redan finns ett omfattande material som är av intresse för de aktuella utvärderingsfrågorna, bör det finnas förutsättningar att arbetet bedrivs skyndsamt.

I tilläggsdirektiv till samtliga kommittéer och särskilda utredare angående finansiering av reformer (Dir 1978:40), intagna i protokoll fört vid ett regeringssammanträde 20.4.1978, anförde dåvarande chefen för budgetdepartementet, statsrådet Mundebo, bl. a. att pågående utredningsverksamhet borde inriktas på att finna sådana lösningar som inte medförde några tillkommande kostnader.

I direktiv till samtliga kommittéer och särskilda utredare angående finansiering av reformer (Dir 1980:20), intagna i protokoll fört vid ett regeringssammanträde 13.3.1980, anförde statsrådet Mundebo bl. a. att utgångspunkten för pågående utredningsverksamhet skulle vara att alla förslag skulle kunna genomföras inom ramen för oförändrade resurser inom det område som förslagen avser.

1.2 Utredningsarbetet

Under utredningsarbetet har överläggningar hållits med olika myndigheter, organisationer och enskilda personer. Utredningen eller företrädare för utredningen har därvid i åtskilliga fall vid besök följt verksamheten ute på fältet och inhämtat synpunkter av stort värde för utredningsarbetet.

Utredningen har sålunda besökt vaktdistrikten 1 och 3 vid polismyndigheten i Stockholm samt polismyndigheterna i Göteborg, Ängelholm och Helsingborg, polishögskolan i Solna och polishögskolan i Ulriksdal, Mariapolikliniken i Stockholm, Huddinge sjukhus, Sahlgrenska sjukhuset och Nordhemspolikliniken i Göteborg, Sankta Maria sjukhus i Helsingborg och Olofskliniken vid lasarettet i Landskrona. I samband med dessa besök har utredningen också sammanträffat med företrädare för sociala servicecentralen 5 och socialjouren i Stockholm, tillnyktringsenheten i Göteborg samt socialförvaltningen i Helsingborg och Landskrona.

Företrädare för utredningen har under utredningsarbetet dessutom besökt polismyndigheterna i Malmö, Eslöv, Trelleborg, Ystad, Skövde och Karlstad, Södersjukhuset i Stockholm och Malmö allmänna sjukhus, tillnyktringsenheterna i Karlstad, Malmö och Skövde samt länsstyrelserna i Uppsala, Malmö, Halmstad, Örebro och Umeå.

Representanter för utredningen har också medföljt en vid högskolan i Karlstad arrangerad studieresa till Kanada och USA och därvid haft kontakt

med forskare och polis-, sjukvårds- och socialvårdspersonal. Utredningens sekreterare har vidare besökt polismyndigheten i Oslo och Oslo kommunes avrusningsstasjon.

Hearings har hållits med företrädare för rikspolisstyrelsen (RPS), Stockholms polisdistrikt, polishögskolan i Solna, Svenska Polisförbundet, Riksförbundet för hjälp åt läkemedelsmissbrukare (RFHL) och Alkoholproblematikernas riksförbund (ALRO).

Utredningen har haft återkommande kontakter med företrädare för kommittéer och andra utredningsorgan i frågor av gemensamt intresse, bl. a. med sekretariatet för 1981 års polisberedning och med en av socialstyrelsen tillkallad arbetsgrupp (LOBA) med uppgift att följa effekterna av LOB inom socialvårdens och sjukvårdens område samt med de personer som enligt socialdepartementets uppdrag svarat för utvärderingen av den utökade försöksverksamheten med tillnyktringsenheter för vård av omhändertagna berusade personer (jfr utredningens direktiv). Utredningen har också haft fortlöpande kontakt med tjänstemän vid RPS och åtskilliga lokala polismyndigheter.

Genom RPS och socialstyrelsen har utredningen inhämtat statistiska uppgifter beträffande tillämpningen av LTO och LOB i hela riket. Dessa uppgifter har bearbetats genom utredningens försorg. Utredningen har också gjort olika delundersökningar som berört sammanlagt ett femtontal olika polismyndigheter (Stockholm, Göteborg, Malmö, Eskilstuna, Kalmar, Ängelholm, Helsingborg, Trollhättan, Falköping, Hagfors, Västerås, Östersund, Umeå och Haparanda).

I samband med att RPS inhämtade uppgifter för utredningens räkning från samtliga regionala och lokala polismyndigheter anmodades dessa att inkomma med synpunkter beträffande tillämpningen av LTO och LOB. Utredningen har också inhämtat synpunkter från de myndigheter som berörts av socialdepartementets försöksverksamhet med tillnyktringsenheter eller motsvarande verksamhet beträffande de svårigheter som uppkommit vid den praktiska tillämpningen av främst LOB och som skulle kunna avhjälpas lagstiftningsvägen.

Utredningen har genom trafiksäkerhetsverket låtit utföra en datorbearbetning av uppgifterna i körkortsregistret i syfte att klarlägga vissa samband mellan omhändertaganden enligt LOB och beslut i körkortsärenden.

Under utredningsarbetets gång har tidningspressens behandling av LTO och LOB bevakats genom anlitande av AB Pressurklipp. Denna bevakning har bl. a. resulterat i att domar och beslut samt dokumentation hos polisen och liknande rörande tillämpningen av LTO och LOB har införskaffats och studerats. Också JO:s behandling av hithörande frågor har följts kontinuerligt.

Regeringen har överlämnat vissa framställningar till utredningen för beaktande. JO har överlämnat ett beslut till utredningen (JO 1979/80 s. 64 om vissa händelser i Ålidhem i Umeå; jfr avsnitt 3.3). Vidare har sammanslutningar och enskilda personer inkommit med synpunkter på behovet av lagändringar i olika hänseenden.

Efter remiss har utredningen yttrat sig över ordningsvaktsutredningens betänkande (SOU 1978:33) Ordningsvakter och promemorian (Ds K 1980:5) Vissa registreringsfrågor i anslutning till socialtjänstreformen.

2 Kortvariga frihetsberövanden

Vid sidan av LTO och LOB finns andra bestämmelser som liksom dessa ger den enskilde polismannen rätt att ingripa med ett frihetsberövande utan föregående prövning av annan, främst bestämmelserna i rättegångsbalken (RB) om gripande och medtagande till förhör.

I detta avsnitt lämnas en översiktlig redogörelse för innehållet i LTO och LOB samt i de övriga nyss nämnda bestämmelserna.

2.1 Lagen om tillfälligt omhändertagande

I januari 1973 tillkallade dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Lennart Geijer, med vederbörligt bemyndigande en kommission att utreda frågan om åtgärder för att bekämpa brottsligheten och förbättra den allmänna ordningen.

Kommissionen, som antog namnet brottskommissionen, lade i slutet av mars 1973 fram sitt betänkande (Ds Ju 1973:5) Åtgärder för att bekämpa brottsligheten och förbättra den allmänna ordningen (intaget som bilaga 1 till prop. 1973:115). Betänkandet, som innehöll bl. a. förslag till lag om tillfälligt omhändertagande, remissbehandlades och låg till grund för en proposition som antogs av riksdagen (prop. 1973:115, JuU 26, rskr 258). LTO trädde i kraft 1.10.1973 (SFS 1973:558). Lagen i dess nuvarande lydelse (utom 11 § med bemyndigande för regeringen att meddela verkställighetsföreskrifter) och RPS' föreskrifter för tillämpningen av den är fogade till detta betänkande som *bilaga 1*.

I 1–3 §§ LTO finns bestämmelser som ger en polisman befogenhet att i vissa fall tillfälligt omhänderta bl. a. den som stör den allmänna ordningen. Av dessa föreskrifter utgör 1 och 3 §§ en direkt transformering till lag av tidigare gällande regler i 1972 års polisinstruktion (1972:511, omtryckt 1981:735, PI).

Bestämmelsen i 1 § LTO tar sikte på fall då polisstyrelse enligt särskild bestämmelse har befogenhet att besluta om omhändertagande. En enskild polisman får i ett sådant fall verkställa omhändertagandet i avvaktan på polisstyrelsens beslut, om förutsättningar för ett omhändertagande bedöms föreligga och ett dröjsmål med åtgärden skulle innebära fara för den omhändertagnes eller annans liv eller hälsa eller fara i annat hänseende. De bestämmelser om befogenhet för polisstyrelsen att besluta om omhändertagande som här främst avses fanns vid LTO:s tillkomst i 1954 års utlänningslag (1954:193), lagen (1954:579) om nykterhetsvård (NvL), barnavårdslagen

(1960:97, BvL) och lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (LSPV). De återfinns nu i LSPV, i 1980 års utlänningslag (1980:376, UtlL) och i lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM).

Enligt 2 § LTO får polisman ta hand om den som kan antas vara under femton år och anträffas under förhållanden som uppenbarligen innebär överhängande och allvarlig risk för hans hälsa eller utveckling. Den omhändertagne skall skyndsamt överlämnas till föräldrar, annan vårdnadshavare eller socialnämnden.

I 3 § föreskrivs att polisman skall omhänderta den som genom sitt uppträdande stör den allmänna ordningen eller utgör omedelbar fara för denna, om det är nödvändigt för att upprätthålla ordningen. Ett sådant omhändertagande skall ske också när det fordras för att avvärja en straffbelagd gärning.

LTO innehåller vidare bestämmelser om förfarandet vid omhändertagande, maximitid för kvarhållande m. m. Sålunda gäller enligt 4 § att polismannen skall se till att omhändertagandet inte orsakar den som har tagits om hand större olägenhet än som är oundviklig med hänsyn till åtgärdens syfte eller väcker onödig uppmärksamhet. Den polisman som har verkställt omhändertagande enligt LTO skall så skyndsamt som möjligt anmäla saken till sin förman, som omedelbart skall pröva om åtgärd enligt 1 eller 3 § skall bestå. Innebär förmannens beslut att den som har omhändertagits enligt 1 § skall kvarhållas eller har ingripande företagits med stöd av 2 §, skall han skyndsamt underrätta polisstyrelsen om omhändertagandet och skälen till detta (5 §).

Den som är omhändertagen enligt 1 eller 3 § skall förhöras så snart som möjligt och därvid underrättas om anledningen till att han har tagits om hand. I de fall då någon har omhändertagits enligt 3 § skall också vid behov en utredning om hans personliga levnadsförhållanden göras, om möjligt av företrädare för social myndighet. Avsikten med denna utredning skall vara att utröna om den omhändertagne är i trängande behov av hjälp eller stöd från samhällets sida (6 §). Beträffande den som har omhändertagits enligt 3 § gäller vidare att han skall friges så snart förhör och personutredning har slutförts och anledning föreligger att han inte längre kommer att utgöra omedelbar fara för allmän ordning och säkerhet, dock senast inom sex timmar efter omhändertagandet (8 §).

Skyldighet för en polismyndighet att under vissa förhållanden underrätta andra myndigheter om bl. a. omhändertaganden enligt LTO följer av 3 § PI, 71 § socialtjänstlagen (1980:620, SoL) och 30 § LVM.

Enligt 11 § LTO meddelas närmare föreskrifter för tillämpningen av LTO av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer. Med stöd av bemyndigande av regeringen meddelade RPS 18.11.1977 (RPS FS 1977:14, FAP 001-1) tillämpningsföreskrifter till LTO, såvitt rörde sociala frågor efter samråd med socialstyrelsen. Föreskrifterna trädde i kraft i februari 1978 och ersatte föreskrifter och anvisningar som meddelats av RPS i samband med att LTO trädde i kraft (Allmänna meddelanden från rikspolisstyrelsen nr 1973:29 art 232, respektive rikspolisstyrelsens anvisningar 14.9.1973 med dnr B-253-5057-73). Dessa föreskrifter har i sin tur nyligen, i juli 1982, ersatts av nya föreskrifter (RPS FS 1982:8, FAP 001-1; se bilaga 1).

2.2 Lagen om omhändertagande av berusade personer m. m.

I juni 1968 avlämnade 1963 års fylleristraffutredning sitt betänkande (SOU 1968:55–56) Bot eller böter. Betänkandet innehöll bl. a. förslag om avkriminalisering av fylleri och förslag till lag om omhändertagande och behandling av berusade personer. Betänkandet remissbehandlades.

I februari 1976 framlade regeringen en proposition (prop. 1975/76:113) med förslag om avkriminalisering av fylleri och förslag till lag om omhändertagande av berusade personer m. m. Förslagets utgångspunkter var delvis andra än de som låg bakom fylleristraffutredningens förslag. Regeringens förslag godtogs av riksdagen med smärre ändringar (JuU 1975/76:37, rskr 351). LOB trädde i kraft 1.1.1977 (SFS 1976:906) och ersatte tidigare gällande bestämmelser i förordningen (1841:58 s. 1) emot fylleri och dryckenskap (1841 års fylleriförordning). Lagen i dess nuvarande lydelse och RPS' föreskrifter för verkställighet av den är fogade till detta betänkande som *bilaga 2*.

Enligt 1 § LOB får den som på allmän plats, utom- eller inomhus, anträffas berusad av alkoholhaltiga drycker eller annat berusningsmedel omhändertas av en polisman, om han till följd av berusningen är ur stånd att ta vård om sig eller annars utgör en fara för sig själv eller annan. Omhändertagande får också ske om den berusade tillfälligtvis uppehåller sig i port, trappuppgång eller liknande utrymme eller annars inom område som gränsar till allmän plats. LOB skall tillämpas även i fall då förutsättningar för ett omhändertagande skulle ha förelegat också enligt 3 § LTO (9 §).

Liksom enligt 4 § LTO gäller enligt 2 § LOB att det vid ett omhändertagande skall tillses att åtgärden inte orsakar den som tas om hand större olägenhet än som är oundvikligt med hänsyn till åtgärdens syfte eller väcker onödig uppmärksamhet. Vidare föreskrivs (3 §) att den omhändertagne skall underkastas läkarundersökning, om det behövs med hänsyn till hans tillstånd. Om han efter en sådan undersökning inte tas in på sjukhus, får han hållas kvar av polisen, om annan vård ej kan beredas honom (4 §).

Den polisman som omhändertagit en berusad skall skyndsamt anmäla åtgärden till sin förman. Denne skall omedelbart pröva om åtgärden skall bestå (5 §). Den som har tagits om hand skall friges så snart det finnes kunna ske utan men för honom själv och anledning till omhändertagande inte längre föreligger, dock regelmässigt senast inom åtta timmar efter omhändertagandet.

Om den omhändertagne är i behov av hjälp eller stöd från samhällets sida skall polisen lämna råd och upplysningar. Polisen skall därvid, i den mån det lämpligen kan ske, samråda med annat samhällsorgan som har till uppgift att tillgodose sådant behov (7 §). Alkoholhaltiga drycker och andra berusningsmedel e. d. som påträffas hos den omhändertagne, skall tas ifrån honom och förstöras eller säljas (8 §).

Samma allmänna bestämmelser om skyldighet för en polismyndighet att under vissa förhållanden underrätta andra myndigheter som föreligger beträffande omhändertaganden enligt LTO gäller också beträffande omhändertaganden enligt LOB. Därtill finns bestämmelser i 87 § körkortsförordningen (1977:722 med ändringar bl. a. 1981:1069, KkF) om skyldighet för

polismyndigheten att anmäla varje sådant omhändertagande till trafiksäkerhetsverket (TSV).

Regeringen har bemyndigat RPS (SFS 1976:518) att meddela de närmare föreskrifter som behövs för verkställighet av LOB, såvitt rör sociala och medicinska frågor efter samråd med socialstyrelsen. Med stöd av detta bemyndigande meddelade RPS 30.5.1979 (RPS FS 1979:15, FAP 023-1) föreskrifter för verkställighet av LOB. Föreskrifterna trädde i kraft i december 1979 och ersatte föreskrifter och anvisningar som meddelats av RPS i samband med att LOB trädde i kraft (dnr B-002-5109-76) jämte viss ändring (Allmänna meddelanden från rikspolisstyrelsen nr 1977:33 art 225 punkt 1.3). Dessa föreskrifter har i sin tur nyligen, i juli 1982, ersatts av nya föreskrifter (RPS FS 1982:9, FAP 023-1; se bilaga 2).

2.3 Andra författningar

Utmärkande för polisens rätt att beröva någon friheten enligt LTO och LOB är att det primära beslutet om ingripande fattas av den enskilde polismannen på platsen utan föregående prövning av annan. Härigenom skiljer sig dessa frihetsberövanden från t. ex. omhändertaganden av villkorligt frigivna och liknande ingripanden enligt olika bestämmelser i brottsbalken (BrB), omhändertagande av unga enligt lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), hämtning till förhör enligt 23 kap. 7 § RB och andra ingripanden där den enskilde polismannen endast verkställer ett tidigare fattat beslut om frihetsberövande.

I vissa författningar utöver LTO och LOB finns emellertid föreskrifter som på motsvarande sätt ger den enskilde polismannen rätt att ingripa med ett frihetsberövande utan föregående prövning av annan. De båda typer av frihetsberövanden, som det här i första hand är fråga om, är gripande och medtagande till förhör.

Med stöd av bestämmelserna i 24 kap. RB får sålunda en polisman gripa den som är misstänkt för brott. Förutsättningarna härför är knutna till reglerna om anhållande och häktning. I 24 kap. 1 § RB föreskrivs i huvudsak att den som på sannolika skäl är misstänkt för brott, för vilket är stadgat fängelse i ett år eller däröver, får häktas om det med hänsyn till omständigheterna skäligen kan befaras att han avviker eller försvårar sakens utredning eller anledning förekommer att han fortsätter sin brottsliga verksamhet. I 2 § anges att den som är misstänkt får häktas oberoende av brottets beskaffenhet, om han är okänd och undandrar sig att uppge sitt namn och sin hemvist eller om han saknar hemvist inom riket och det skäligen kan befaras, att han genom att bege sig från riket undandrar sig lagföring eller straff. Om skäl till häktning föreligger får en åklagare i avbidan på domstolens beslut därom besluta om anhållande, och om sådant beslut av åklagaren inte utan fara kan avvaktas får en polisman gripa den misstänkte.

Enligt bestämmelserna i 23 kap. RB om förundersökning i brottmål är var och en som är närvarande på en plats där ett brott förövats, skyldig att följa med en polisman till förhör som hålls omedelbart därefter. Om han utan giltig orsak vägrar att följa med får polismannen ta med honom till förhöret.

Bestämmelserna är alltså inte begränsade till att gälla personer som är misstänkta för brott. Däremot ligger det en begränsning i att det skall föreligga behov av ett förhör och av att detta förhör hålls omedelbart.

I 2 § PI anges polisens uppgift vara att upprätthålla allmän ordning och säkerhet. Därvid åligger det enligt bestämmelsen polisen särskilt att

förebygga brott samt hindra att den allmänna ordningen och säkerheten störes genom brott eller på annat sätt,

uppdaga brott, som hör under allmänt åtal, samt vidtaga de åtgärder som behövs, när den allmänna ordningen och säkerheten kränkts på annat sätt än genom brott,

i övrigt lämna allmänheten skydd, upplysningar och annan hjälp.

Bestämmelsen anses ge stöd för en polisman att ingripa och ta hand om en person i vissa speciella situationer. Omfattningen av polisens befogenheter enligt bestämmelsen är emellertid inte helt klar (jfr avsnitt 7.2).

Beträffande äldre lagstiftning kan tilläggas följande. Genom socialtjänstreformen upphörde bl. a. BvL och lagen (1964:450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet att gälla fr. o. m. 1.1.1982.

Enligt 33 § tredje stycket BvL, den s. k. raggarparagrafen, kunde en polisman i vissa fall ta i förvar den som var under 18 år. Bestämmelsen har inte ersatts av någon föreskrift som ger polisen en motsvarande befogenhet.

En polismans rätt att göra frihetsberövanden enligt lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet var inskränkt till situationer där anhållningsbeslut enligt lagen dessförinnan fattats av en åklagare eller polisstyrelse. Lagen, som för övrigt i denna del praktiskt taget aldrig torde ha tillämpats, tillkom samtidigt som 1885 års lösdrivarlag upphörde att gälla.

3 Den allmänna debatten m. m.

I detta avsnitt skall översiktligt redogöras för rapporteringen i massmedia om LTO och LOB, för riksdagens behandling av frågor rörande tillämpningen av LTO och LOB samt för de uttalanden av JO om LTO och LOB som redovisats i JO:s ämbetsberättelser.

3.1 Rapporteringen i massmedia

LTO och LOB och tillämpningen av dem har genom åren varit föremål för ett betydande och kontinuerligt intresse från massmedias sida. Enstaka fall har rönt stor uppmärksamhet men också den mer löpande tillämpningen har tagits upp till behandling. Lagarna som sådana och deras utformning har varit föremål för ledare i olika större dagstidningar och även tagits upp såväl på löpsedlar som i satiriska skämtteckningar. Debatten kring LTO var särskilt intensiv under lagens första år. Uppmärksamheten kring båda lagarna har i någon mån minskat efter det att LTO/LOB-utredningen tillsattes.

De fall som har rönt stor uppmärksamhet har som regel inte varit representativa för det genomsnittliga omhändertagandet, vare sig till sin allmänna karaktär eller till den situation där omhändertagandet förekommit. Beträffande LTO har det sålunda vid flera tillfällen rört sig om ingripanden i samband med demonstrationer av olika slag. Någon gång har det varit frågan om ingripanden på en arbetsplats eller i samband med en arbetskonflikt. Det har också förekommit ingripanden med stöd av 1 § mot utlänningar eller personer som antagits vara utlänningar. Beträffande LOB har det i främsta rummet rört sig om fall där den omhändertagne avlidit under eller efter vistelse i en fylleriarrest eller uppvisat anmärkningsvärda skador efter att ha varit intagen i en sådan arrest. I en del av dessa fall, där LTO eller LOB tillämpats, har publiciteten föranletts av anmälningar till JO eller uttalanden av JO (jfr vidare avsnitt 3.3).

Publiciteten kring LTO har i hög grad varit negativ. Lagen används inte sällan som slagträ i den allmänna debatten, och tillämpningen av den anges som exempel på polisgodtycke och rättslöshet. Den har fått en rad negativa epitet som batonglag, gatulag, raggarlag, griplag, ny lösdrivarlag, gummilag, slasktrattslag, städlag, klasslag och undantagslag. Den karakteriseras ofta som luddig och omnämns som "den ifrågasatta" eller "den hårt kritiserade" lagen om tillfälligt omhändertagande. När lagen någon gång behandlas i positiva ordalag är det företrädesvis personer inom polisväsendet som uttalar

sig och betecknar lagen som ändamålsenlig och nödvändig.

Publiciteten kring LOB har haft en annan karaktär. Den har visserligen också delvis varit kritisk, men kritiken har knappast rört lagen som sådan utan i huvudsak inskränkt sig till två punkter. För det första har man pekat på att vården av omhändertagna berusade personer på de allra flesta håll i landet inte har förbättrats efter lagens tillkomst. Lagen har betecknats som en "flopp", och man ha kritiserat att det har stiftats en lag utan att samtidigt nödvändiga resurser för lagens rätta tillämpning har ställts till förfogande. För det andra har uppmärksammats att den omhändertagne genom att vägra att lämna uppgift om sin identitet kan undgå att rapporteras till körkortsregistret eller de sociala myndigheterna. Detta förhållande har ansetts oacceptabelt från rättvisesynpunkt men också av trafiksäkerhetsskäl och alkoholpolitiska hänsyn.

LOB har emellertid också fått en viss positiv publicitet. Man betonar då att lagen ger uttryck för en ny syn på alkoholproblemen i samhället och att fylleri avkriminaliserades vid dess tillkomst. Inte minst i samband med rapportering om försöksverksamheten med tillnyktringsenheter och liknande verksamhet omnämns LOB i positiva ordalag.

Beträffande rapporteringen om tillämpningen av såväl LTO som LOB gäller vidare att uppgifter om antal omhändertaganden och statistiska uppgifter i övrigt är vanligt förekommande. Exempelvis förses ofta beskrivningar av vad som hänt på en ort under en helg eller ett år med uppgifter om antalet omhändertaganden enligt LTO och LOB under tidsperioden. För längre tidsperioder gäller detta särskilt omhändertaganden enligt LOB. Denna redovisning präglas i hög grad av en tendens att markera sådana uppgifter eller deluppgifter som kan tyda på en ökning av den offentliga berusningen, medan uppgifter som pekar i motsatt riktning ofta förtigs eller förses med en reservation av innebörd att de inte ger en rättvisande bild av den faktiska situationen.

3.2 Motioner m. m. i riksdagen

LTO antogs av 1973 års riksdag och trädde i kraft 1.10.1973. Lagen tillkom inte under politisk enighet. I en partimotion hemställde vänsterpartiet kommunisterna att riksdagen skulle avslå lagförslaget.

Redan helt kort efter ikraftträdandet blev lagens tillämpning föremål för frågor i riksdagen. Frågorna riktades till justitieministern och rörde lagens tillämplighet vid demonstrationer (riksdagens protokoll 1973:142 s. 62). De var föranledda av en polisaktion mot några grekiska invandrare som demonstrerat utanför den grekiska ambassaden i Stockholm mot den dåvarande regimen i deras hemland.

Vid 1974 års riksdag återkom vänsterpartiet kommunisterna och krävde i en motion att LTO skulle avskaffas (mot. 1974:638). Kravet avvisades (JuU 1974:27, riksdagens protokoll 116 s. 104).

Vid samma riksdag togs tillämpligheten av LTO upp i ett par frågor till justitieministern. Han tillfrågades sålunda dels om han ansåg att lagen var tillämplig på arbetsgivares anmodan vid konflikt på arbetsplats, dels om han ansåg att lagen kunde användas för utnyttjande av polis för avhysning av

arbetare från arbetsplats (riksdagens protokoll 1974:130 s. 17). Bakgrunden till frågorna var bl. a. ett polisingripande på en arbetsplats i Höganäs (jfr avsnitt 3.3).

Vid 1975 års riksmöte väcktes ånyo en motion med krav att LTO skulle avskaffas (mot. 1975:321). Kravet avvisades vid 1975/76 års riksmöte (JuU 1975/76:4, riksdagens protokoll 20 s. 85).

Vid påföljande riksmöte behandlade riksdagen dels ånyo en liknande motion med krav att LTO skulle avskaffas (mot. 1975/76:538), dels en motion med önskemål som gick ut på att nya tillämpningsföreskrifter avseende LTO skulle utarbetas och redovisas för riksdagen (mot. 1975/76:400).

I den förra motionen (vpk) uppgav motionärerna att LTO skapat osäkerhet och förbittring bland stora grupper av ungdomar och undergrävt deras förtroende för myndigheterna. Maktmissbruk och övergrepp hade enligt motionärerna förekommit från polisens sida och syftet med de sociala vårdinsatserna enligt lagen hade inte infriats.

I den senare motionen (fp) uppgav motionärerna att reglerna i LTO angående förutsättningarna för omhändertagande och social utredning visat sig svåra att tolka och att nya tillämpningsföreskrifter därför borde utarbetas på grundval av bl. a. de erfarenheter som redovisats av JO.

I sitt av riksdagen godkända betänkande (JuU 1976/77:4, riksdagens protokoll 23 s. 106) avvisade justitieutskottet kravet att LTO skulle avskaffas under hänvisning till tidigare ställningstaganden av utskottet. Också önskemålen om nya tillämpningsföreskrifter avvisades, men utskottet anförde i detta sammanhang att erfarenheterna av LTO:s tillämpning talade för att det kunde finnas behov av vissa kompletteringar av gällande tillämpningsföreskrifter.

Under samma riksmöte togs registrering av LTO-ingripanden upp i en fråga till justitieministern (riksdagens protokoll 1976/77:10 s. 15). Bakgrunden var uppgifter i bl. a. massmedia om att sådan registrering förekom vid polismyndigheten i Stockholm (jfr avsnitt 3.3).

I en annan fråga vid samma riksmöte tillfrågades socialministern om han ämnade vidta åtgärder för att snabbt undanröja alla oklarheter beträffande reglerna för social myndighets hantering av uppgifter om omhändertagande enligt LTO (riksdagens protokoll 1976/77:57 s. 83). I sitt svar hänvisade socialministern bl. a. till att de frågor som berörts övervägdes inom socialstyrelsen.

Vid samma riksmöte togs tillämpligheten av 2 § LTO upp i en fråga till justitieministern (riksdagens protokoll 1976/77:86 s. 157). Frågan rörde bl. a. förfarandet vid förhör med barn och frågedebatten kom också i viss mån att beröra i vilken utsträckning polisen borde lämna handräckning åt föräldrar, vars barn vistades i olämplig miljö.

I april 1977 ingrep polisen bl. a. med stöd av LTO vid oroligheter och demonstrationer i anledning av ett skolbygge i Ålidhem i Umeå kommun. Händelserna i Ålidhem föranledde flera frågor till justitieministern (riksdagens protokoll 1976/77:132 s. 109, 111 respektive 112).

Under 1975/76 års riksmöte antogs LOB, som trädde i kraft 1.1.1977. Redan samma år togs frågor rörande tillämpningen av LOB upp i riksdagen i anslutning till att försöksverksamheten med tillnyktringsenheter behand-

lades (se t. ex. mot. 1976/77:186, interpellationen 1977/78:5, frågan 1977/78:79).

I december 1977 behandlade riksdagen justitieutskottets betänkande JuU 1977/78:12 (riksdagens protokoll 1977/78:44 s. 147). I betänkandet behandlades dels två motioner med förslag att LTO skulle upphävas (mot. 1976/77:89 och 635), dels en motion med förslag att riksdagen hos regeringen skulle anhålla dels om en allsidig utvärdering av erfarenheterna av LTO, dels om förslag för ökat samhälleligt ansvar för individuellt utformade åtgärdsprogram för omhändertagna med stor sociala, psykiska och fysiska problem (mot. 1976/77:454).

I den förstnämnda motionen (vpk) anförde motionärerna att införandet av LTO medfört ökat stöd för ingripande och att önskemålet om sociala vårdinsatser inte hade tillgodosetts i sådan utsträckning som förutsatts vid lagens tillkomst. Motionärerna pekade bl. a. på att polisen begått allvarliga fel vid tillämpningen av lagen och att personer som gripits enligt lagen hade registrerats olagligt. Enligt motionärernas mening riktade sig lagen mot de utslagna, de underprivilegierade och de avvikande.

I den andra motionen (fp) pekade motionärerna på felaktigheter vid tillämpningen av LTO, som berörts i ett tidigare betänkande av justitieutskottet, och uppgav att LTO endast kunde tillämpas på dem som inte kunde gripas med stöd av någon annan bestämmelse. I motionen ifrågasattes behovet av en sådan lag och uttalades att LTO-ingripanden uppenbarligen hade en direkt menlig inverkan på många unga människors tilltro till rättssamhället.

I den tredje motionen (s) anfördes att utvecklingen enligt motionärernas mening visat att motiven för tillkomsten av LTO inte längre gällde och att LTO blivit enbart en polisiär lag. Motionärerna uttalade att det enligt deras mening var nödvändigt att allsidigt utvärdera de erfarenheter av LTO som gjorts av polis och sociala myndigheter. Vid en sådan utvärdering borde enligt motionärerna prövas möjligheten att lägga vidgat ansvar på samhället för individuellt utformade åtgärdsprogram för att rehabilitera de svårt nedgångna människor som återfinns bland dem som vid olika tillfällen omhändertagits enligt LTO.

Justitieutskottets behandling av dessa motioner utmynnade i att utskottets majoritet förordade en utvärdering av tillämpningen av såväl LTO som LOB. Denna ståndpunkt godtogs av riksdagen. Som en följd av riksdagens ställningstagande tillsattes LTO/LOB-utredningen, vilket ägde rum under första halvåret 1978 (jfr avsnitt 1.1).

I motioner åren 1978, 1979 och 1980 fortsatte företrädare för vänsterpartiet kommunisterna att kräva att LTO skulle upphävas (mot. 1977/78:257, 1978/79:1755 och 1979/80:475). Kraven avvisades (JuU 1977/78:34 samt 1979/80:6 och 22, riksdagens protokoll 1977/78:139 s. 135 samt 1979/80:44 s. 81 och 110 s. 47). I en motion 1982 (mot. 1981/82:300) anfördes att vänsterpartiet kommunisternas principiella uppfattning fortfarande var att LTO skulle upphävas, varjämte uttalades att det dock var av intresse att LTO/LOB-utredningens material när det gällde LTO och LOB snabbt kom fram och blev föremål för en snabb remissbehandling. Justitieutskottet uttalade att något skäl till åtgärd från riksdagens sida med anledning av motionen inte förelåg (JuU 1981/82:36) och riksdagen avslog motionen

(riksdagens protokoll 1981/82:112 s. 75).

År 1978 behandlade justitieutskottet också två motioner rörande tillämpningen av LOB (mot. 1977/78:985 och 1469).

I den förra motionen (m) hemställdes att riksdagen hos regeringen skulle begära förslag till bestämmelser som gör det möjligt att i större utsträckning få de för berusning tillfälligt omhändertagna att komma i kontakt med nykterhetsvården. Motionären uppgav att erfarenheterna av tillämpningen av LOB visat att de flesta av de omhändertagna inte kom under den vård som egentligen borde sättas in eftersom resurser och samarbetet mellan polis och socialvård var otillfredsställande. Till svårigheterna bidrog enligt motionärerna också att den omhändertagne inte kunde tvingas att uppge sin identitet för polisen. Enligt motionärens mening borde reglerna ändras så att de nykterhetsvårdande instanserna fick större möjligheter att komma alkoholmissbrukare till hjälp.

I den senare motionen (m) hemställdes att riksdagen hos regeringen skulle begära förslag till sådana bestämmelser som ökade möjligheterna för polisen att identifiera personer som omhändertagits för berusning enligt LOB. Enligt motionärernas mening visade erfarenheterna av lagens tillämpning att omhändertagna i en hel del fall inte kunnat identifieras, vilket omöjliggjort ingripande från nykterhetsnämnd och omhändertagande av körkort.

Justitieutskottet hänvisade i sitt av riksdagen godkända betänkande beträffande frågan om vård till socialdepartementets pågående utvärdering av försöksverksamheten med tillnyktringsenheter och beträffande frågan om identifiering till LTO/LOB-utredningens pågående arbete samt avstyrkte motionerna (JuU 1977/78:34, riksdagens protokoll 139 s. 135).

År 1980 behandlade justitieutskottet också en motion rörande tillämpningen av LOB (mot. 1979/80:1115). I motionen (fp) hemställdes att riksdagen skulle "besluta att polisen ges laglig rätt att identifiera dem som omhändertagits enligt lagen om berusade (LOB) samt "att de sociala centralnämnderna åläggs att registrera LOB-rapporterna och att rapportera dem vid prövning av lämplighetsintyg för körkort". Motionärerna hänvisade till att det ställdes krav på nyktert levnadssätt hos dem som ansökte om körkort men att kontrollen härav försvårades av att den som omhändertogs enligt LOB inte behövde tala om vem han var. Enligt motionärernas mening borde riksdagen i anslutning till den pågående lagstiftningen inom socialvården fatta beslut om registrering av omhändertaganden enligt LOB.

Justitieutskottet hänvisade i sitt av riksdagen godkända betänkande beträffande frågan om identifiering till LTO/LOB-utredningens pågående arbete och beträffande frågan om registrering till att spörsmålet skulle övervägas i anslutning till socialtjänstreformen samt avstyrkte motionen (JuU 1979/80:22, riksdagens protokoll 110 s. 47).

3.3 Uttalanden av JO m. m.

JO har vid åtskilliga tillfällen uttalat sig om tillämpningen av LTO och LOB. Här skall lämnas en översiktlig redogörelse för i princip samtliga de ärenden med anknytning till LTO och LOB som JO tagit upp i sina ämbetsberättelser.

I avsnittet behandlas inte ärenden som rört tillämpningen av LTO:s och LOB:s tidigare motsvarigheter. Vissa av dessa ärenden och de bakomliggande händelserna väckte betydande uppmärksamhet i den allmänna debatten under 1970-talet. Så var exempelvis fallet med ett ingripande mot några demonstranter i samband med ett besök i Alvesta av ordföranden i Sovjetunionens ministerråd Aleksej Kosygin i april 1973 (JO 1975 s. 92), med ett åtal mot en poliskommissarie för dennes åtgärder vid ett tillfälligt omhändertagande av fyra socialarbetare i Humlegården i Stockholm i juni 1973 (JO 1975/76 s. 42) samt med några fall där en person, som omhändertagits för fylleri, avlidit i polisarresten (JO 1975/76 s. 124 och 1977/78 s. 134).

De ärenden som redovisas tas i det följande upp i den ordning de förekommer i ämbetsberättelserna.

JO 1975/76 s. 50. En yngling omhändertogs i mars 1974 i eller i närheten av Humlegården i Stockholm. I upprättat arrestantblad antecknades att han omhändertogs kl. 15.10, insattes i arrest kl. 15.15 och frigavs kl. 20.30. I arrestantbladet angav polisen också bl. a.: "Omhändertagen med stöd av LTO 3 § enär han uppehöll sig bland öl- och narkotikapåverkad ungdom i Humlegården och därmed utgjorde en omedelbar fara för den allmänna ordningen." Den omhändertagne förnekade vid förhör hos JO att han skulle ha uppehållit sig bland öl- och narkotikapåverkade ungdomar. Enligt honom hade han suttit och solat en kortare stund på en bänk i Humlegården och omhändertogs på Sturegatan då han promenerade från parken. Han uppgav att han aldrig brukade uppehålla sig i Humlegården och påstod att något förhör med honom aldrig hölls på polisstationen. Ett flertal polismän hördes under utredningen. Samtliga förklarade att de inte hade något minne av fallet.

JO uttalade sig inte närmare om själva omhändertagandet eller i frågan om förhör med den omhändertagne, eftersom någon närmare utredning om vad som passerat härvidlag inte stod att få. Den viktigaste frågan i ärendet var enligt JO av vilken anledning den omhändertagne inte frigetts förrän efter cirka fem timmar. Enligt JO talade övervägande skäl för att den omhändertagne kvarhållits i strid mot gällande bestämmelser. Omständigheterna fick dock anses vara sådana att det inte fanns tillräckliga skäl för JO att överväga ett ingripande mot någon enskild befattningshavare vid polisen. – JO lämnade i ärendet också vissa principiella synpunkter. Han konstaterade att det i förarbetena till LTO (prop. 1973:115 s. 143) framhållits att den första åtgärd som bör vidtas sedan det står klart att omhändertagandet skall bestå är att förhör hålls med den omhändertagne. Enligt JO:s mening borde förhöret egentligen helst hållas i ett så tidigt skede att förmannen hade tillgång även till den omhändertagnes uppgifter när han prövade om omhändertagandet skulle bestå. JO uttalade också att de uppgifter som den omhändertagne lämnade vid förhöret borde dokumenteras på lämpligt sätt samt att det vore värdefullt från kontrollsynpunkt om det antecknades vem som hållit förhöret och när detta ägt rum. JO konstaterade vidare beträffande frågan om frigivande av den omhändertagne att det inte kunde godtas att polisen mer eller mindre generellt fastställer hur lång tid en omhändertagen skall kvarhållas. Förutsättningarna för frigivning skulle, framhöll JO, bedömas fortlöpande.

JO 1975/76 s. 56. En sjuttonårig yngling omhändertogs i april 1974 på Östermalms tunnelbanestation i Stockholm. I upprättat arrestantblad antecknades att han omhändertogs kl. 15.10, insattes i arrest kl. 15.40 och frigavs kl. 16.50. I arrestantbladet angav polisen också bl. a.: "LTO § 3. D har omhändertagits emedan han vistades på Ö-malms T-banestation som är känt tillhåll för sprit- och narkotikapåverkad ungdom. Han utgjorde därmed en omedelbar fara för den allmänna ordningen." D uppgav å sin sida att han befunnit sig på tunnelbanestationen för att möta sin mor som också anlänt dit fem minuter efter det att han omhändertagits. Han hade omhändertagits trots att han upplyst polisen om sitt ärende och bett polisen invänta moderns ankomst.

JO uttalade att det fick antas att det inte förelegat något skäl att omhänderta D och att det således torde ha varit fråga om ett i och för sig felaktigt omhändertagande. I avsaknad av närmare utredning kunde emellertid enligt JO inte med bestämdhet påstås att den ansvarige polismannen förfarit direkt försumligt. Enligt JO kunde det inte uteslutas att omhändertagandet av D berott på ett till övervägande delen ursäktligt misstag, exempelvis en olycklig personförväxling. Enligt JO:s mening kunde det vidare inte anses ha förelegat skäl att kvarhålla D på polisstationen och några förutsättningar enligt gällande föreskrifter att förvara D, som var 17 år, i arrest hade enligt JO uppenbarligen inte förelegat. Den för dessa beslut ansvarige polismannen hade enligt JO gjort sig skyldig till tjänstefel. Med hänsyn till omständigheterna, bl. a. de mycket ansträngda tjänstgöringsförhållandena, fann sig JO emellertid kunna låta bero vid de anmärkningar mot polismannen som han framfört i sitt beslut.

JO 1975/76 s. 63. En socialassistent omhändertogs enligt 3 § LTO i november 1974 på en tunnelbanestation i Stockholm. I upprättat arrestantblad antecknades att han omhändertogs kl. 18.55, insattes i arrest kl. 19.10 och frigavs kl. 21.00. I arrestantbladet angav polisen också bl. a.: "S utgjorde en omedelbar fara för den allmänna ordningen och säkerheten genom att uppehålla sig i T-hallen då ofta ungdomar samlas i hallen för att förtära sprit och narkotika." S uppgav att han kommit med tåg till tunnelbanestationen och skulle fortsätta till en barnavårdsbyrå, där han arbetade som socialassistent, för att delta i en kurs. Han hade bestämt träff med en annan kursdeltagare strax före kl. 19.00 i tunnelbanehallen och väntade på henne när han blev anmodad av några ordningsvakter att lämna hallen. S föstes ut ur hallen och omhändertogs då han genast återvände dit.

JO uttalade att han inte kunnat finna att S utgjort en omedelbar fara för den allmänna ordningen än mindre stört denna innan ordningsvakterna tog kontakt med honom. S fick därför anses ha varit i sin fulla rätt att uppehålla sig på platsen där han stod och någon egentlig orsak att gå fram till honom och fråga om anledningen till att han vistades i tunnelbanan hade inte förelegat enligt JO:s mening. Att S likväl tillfrågades i saken kunde dock enligt JO knappast betecknas som ett direkt fel. JO anförde också att utredningen i saken fick anses visa att S efter hand kom att uppträda på sådant sätt att det till slut inte fanns någon möjlighet att undvika att omhänderta honom med stöd av 3 § LTO såsom störande av den allmänna ordningen och att föra honom till polisstationen.

JO 1975/76 s. 67. En sjuttonårig yngling omhändertogs i november 1974

vid en tunnelbanestation i Stockholm. I upprättat arrestantblad antecknades att han omhändertogs kl. 18.40, insattes i arrest kl. 19.05. och frigavs kl. 21.00. I arrestantbladet angav polisen också bl. a.: "Omhändertagen med stöd av LTO 3, då han uppehållit sig på Blackebergs plan, som är känd som tillhåll för ordningsstörande 'element'. M har tillsammans med de övriga vid tillfället omhändertagna utgjort en omedelbar fara för den allmänna ordningen." I en klagoskrift till JO uppgavs att M och hans flickvän begett sig till tunnelbanestationen för att åka till en kusin. På perrongen kom de på att de skulle köpa med sig något att dricka och gick därför upp från perrongen. Vid utgången från vänthallen blev de anmodade att stiga in i en polisbil och fördes därefter till en polisstation. Den polisman som ledde polisaktionen vid tunnelbanestationen uppgav vid förhör hos JO att han inför aktionen framhållit för de deltagande polismännen bl. a. att sådana personer, som man kände igen sedan tidigare tillfällen och som man visste inte brukade lyda polisens anmaningar att avlägsna sig, fick omhändertas utan föregående tillsägelse att lämna platsen.

JO kritiserade de direktiv som lämnats beträffande omhändertaganden utan föregående anmodan att lämna platsen. Han anförde härvid bl. a. att han, särskilt när det gällde fall där någon anses utgöra en omedelbar fara för den allmänna ordningen, över huvud taget hade svårt att inse varför polisen skulle avstå från en anmaning, en åtgärd som knappast kunde innebära något merarbete eller besvär för polisen men som däremot kunde vara av stor betydelse för den enskilde. Beträffande ingripandet mot M uttalade JO att denne, oaktat sitt ärende vid tunnelbanestationen, mycket väl kunde ha befunnit sig i en sådan situation strax före omhändertagandet att polisen med fog kunnat bedöma läget så att han, tillsammans med andra ungdomar på platsen, utgjorde en omedelbar fara för den allmänna ordningen och inte borde få uppehålla sig där. Enligt JO vittnade det vakthavande befälets egna uppgifter om att det vid hans förmansprövning förelåg omständigheter som talade för att M vid omhändertagandet inte utgjorde en omedelbar fara för den allmänna ordningen utan i stället blivit omhändertagen av misstag, omständigheter som borde ha föranlett en skyndsam undersökning hur det förhöll sig härvidlag. JO uttalade också att några förutsättningar att förvara M, som endast var 17 år gammal, i arrest uppenbarligen inte förelegat. JO fann det betänkligt att M trots detta förvarats i arrest men ansåg med hänsyn till omständigheterna inte tillräckliga skäl föreligga att enbart på denna grund aktualisera ett tjänstefelsansvar för den ansvarige polismannen. I anslutning härtill tillade JO, att man från polisens sida torde vara tvungen att frige en omhändertagen under 18 år, även om det i och för sig kunde finnas skäl för ett fortsatt kvarhållande enligt LTO, om kvarhållandet inte kunde ordnas på annat sätt än genom förvaring i arrest och förutsättningarna härför inte var uppfyllda.

JO 1975/76 s. 73. I samband med en demonstration i maj 1974 utanför Grand Hotel i Stockholm mot USA:s nye ambassadör i Sverige omhändertogs fem demonstranter enligt 3 § LTO, nämligen tre män, A, T och Z, en kvinna, B, och en 15-årig flicka, L. I en klagoskrift till JO kritiserades dels ingripandena mot T och B, dels den behandling T utsatts för på den polisstation, dit han införts efter omhändertagandet. JO fann efter utredning att klagomålen inte föranledde någon åtgärd från hans sida. Vad som

framkom under utredningen gav emellertid JO anledning att ifrågasätta riktigheten av det fortsatta frihetsberövandet av de omhändertagna, sedan de införts till polisstationen och sedan ansvarigt polisbefäl där, J, beslutat att omhändertagandena skulle bestå. Av JO:s utredning framgick bl. a. att ambassadören lämnade Grand Hotel kl. 11.17 för färd till Stockholms slott och återkom till den amerikanska ambassaden strax efter kl. 12.00, att de omhändertagna insattes i arrest, A, T och Z kl. 11.30 på polisstationen i första vaktdistriktet samt flickan L kl. 12.00 och kvinnan B kl. 12.15, båda på kvinnliga avdelningen på allmänna häktet samt att de frigavs, A kl. 13.15, Z kl. 13.20, T kl. 13.40, kvinnan B kl. 16.45 och flickan L kl. 17.05.

JO fann det högst otillfredsställande att de omhändertagna inte frigetts i samband med att ambassadören återkom till ambassaden men lät bero vid vad som förvarit såvitt avsåg tiden fram till frigivandet av A, T och Z. Enligt JO borde kvinnan B och flickan L självfallet ha frigetts samtidigt med A, T och Z. JO uttalade att J måste anses av försummelse ha undanlåtit att föranstalta härom och att J genom denna försummelse gjort sig skyldig till tjänstefel. JO ansåg vidare att J gjort sig skyldig till tjänstefel också genom att han insatt och förvarat L, som endast var 15 år gammal i arrest, för vilket några förutsättningar uppenbarligen inte förelegat. Det fanns enligt JO inte någon som helst orsak att bagatellisera J:s försumlighet. Med hänsyn till omständigheterna, bl. a. att arbetsläget varit mycket ansträngt för J och att J medgett de försummelser som han enligt JO:s mening ådagalagt, lät JO emellertid bero vid de anmärkningar han gjort mot J.

JO 1975/76 s. 77. Polis kallades vid ett tillfälle i oktober 1974 till en byggarbetsplats i Höganäs. Det uppgavs att en svetsare, EC, som arbetade i byggnadsställningar högt ovan marken, var berusad och i sitt tillstånd utgjorde en påtaglig fara för sig själv och sina arbetskamrater. EC omhändertogs under en paus i arbetet och fördes till en polisstation. I upprättat arrestantblad angavs att han insattes i arrest kl. 12.45 och frigavs kl. 18.30. Enligt arrestantbladet omhändertogs EC för fylleri på enskild plats.

JO anförde att den polisman som omhändertog EC vid sitt ingripande uppenbarligen tillämpat 2 § PI och ej – såsom bl. a. i tidningspressen gjorts gällande – 3 § LTO och uttalade bl. a. följande: "Av allmänna tolkningsprinciper torde få anses framgå, att polisens på 2 § PI generellt grundade ingreppsrätt upphör att gälla eller inskränkes när en bestämmelse i en specialförfattning – såsom 3 § LTO – berör ett skyddsintresse, t. ex. allmän ordning, som formellt omfattas av 2 § PI. Av det sagda skulle följa att omhändertagande enligt 2 § PI kan ske om det endast syftar till att lämna någon skydd eller hjälp, t. ex. när någon – på enskild eller allmän plats – anträffas i sådan grad påverkad av alkohol eller narkotika att det bedömes lämpligt att han kommer under vård eller uppsikt." Enligt JO gav förebragd utredning tveklöst vid handen att EC i sitt alkoholpåverkade tillstånd utgjorde en uppenbar fara för sig själv och sina arbetskamrater. Polismannen i fråga hade sålunda enligt JO haft laglig grund för att med stöd av 2 § PI omhänderta EC.

JO 1977/78 s. 93. Under en demonstration i mars 1976 i Stockholm mot ett förestående besök av Jugoslaviens president Tito omhändertog polisen sammanlagt tio demonstrationsplakat. På de omhändertagna plakaten

förekom texter som "Tito – mördare" och "Tito satans mördare". I klagomål till JO uppgavs att omhändertagandet skett med stöd av LTO. I yttrande till JO uppgav polismästaren i Stockholm att han, när han upplystes om att i demonstrationen förekom plakattexter med kränkande omdömen om Tito, beslöt med hänsyn till risken för allvarliga störningar och till det förestående statsbesöket att enligt 2 § PI omhänderta ifrågavarande plakat.

JO erinrade bl. a. om stadgandet i 10 § lagen (1956:618) om allmänna sammankomster (LAS) att polismyndighet äger rätt att upplösa demonstration, bl. a. om den föranleder svårare oordning eller avsevärd fara för de tillstädesvarande och andra åtgärder visat sig vara otillräckliga för att återställa ordningen eller bereda skydd för de tillstädesvarande. JO anförde att polisen i ett läge där detta lagrum var tillämpligt naturligtvis hade rätt att vidta samt till och med skyldighet att söka vidta mindre ingripande åtgärder än upplösning av demonstrationen, t. ex. omhändertagande av demonstrationsdeltagare eller demonstrationsplakat. JO kunde däremot under inga omständigheter finna att polisen, vare sig 10 § LAS varit tillämplig eller ej, ägt rätt till ingripande mot en demonstration eller mot deltagande i den med stöd av enbart de generella, och för övrigt endast i administrativ ordning tillkomna, bestämmelserna i 2 § PI om polisens uppgift att upprätthålla allmän ordning och säkerhet. Såvitt JO kunnat finna hade det emellertid inte förelegat en situation i vilken 10 § LAS varit tillämplig. Enligt JO förelåg det dock en situation som med visst fog kunde uppfattas så att den låg ganska nära en situation i vilken detta lagrum kunnat tillämpas. JO ansåg sig med hänsyn härtill inte böra rikta någon allvarligare kritik mot polismästaren för hans beslut att omhänderta ett tiotal demonstrationsplakat. JO stannade därför vid vad han tidigare framhållit att det var direkt fel att stödja åtgärden på 2 § PI och att det inte heller i övrigt syntes ha förelegat laglig grund för ingripandet.

JO 1977/78 s. 133. En person, H, omhändertogs enligt 3 § LTO i januari 1976 i Sergelarkaden i Stockholm. Han omhändertogs kl. 20.30, insattes i arrest utan föregående förhör kl. 20.40 och frigavs kl. 23.15. – JO fann att verkställd utredning måste anses ge tillräckligt underlag för att konstatera att H borde ha förhörts omedelbart i samband med att han infördes på polisstationen. Ansvarigt polisbefäl hade enligt JO handlat felaktigt genom att besluta om kvarhållande av H innan förhör hållits. Övervägande skäl talade enligt JO för att H skulle ha frigetts omgående om förhör genast hållits. Enligt JO:s bedömning har således H felaktigt kommit att kvarhållas på polisstationen i drygt två timmar. JO kritiserade också att polisbefälet i fråga inte fortlöpande bedömt förutsättningarna för frigivning utan, tycktes det JO, godtyckligt låtit H sitta kvar i cellen fram till omkring kl. 23.00, då han – utan att själv ha varit i kontakt med H – gav order om att H skulle förhöras och frisläppas.

JO 1977/78 s. 134. I ett ärende, som gällde polisens ingripande i ett djurplågerifall, ifrågasatte JO om inte en person kunnat omhändertas med stöd av 3 § LTO i syfte att avvärja straffbelagd gärning. Enligt JO föreföll det nämligen som om personen i fråga inte efterkommit en tillsägelse att upphöra att plåga en hund, och om det verkligen förhållit sig så, vilket dock inte klart framgick av handlingarna i ärendet, hade ett omhändertagande med stöd av

nämnda lagrum varit möjligt för att på så sätt avbryta ett pågående djurplågeri.

JO 1978/79 s. 48. Under hösten 1976 förekom i massmedia uppgifter om att registrering av LTO-ingripanden skett bl. a. hos stockholmspolisen. Saken utreddes av JO efter klagomål. I yttrande till JO uttalade rikspolischefen sammanfattningsvis bl. a. att registrering av omhändertagna personer enligt LTO inte fick ske hos polisen samt att det av RPS' föreskrifter framgick att sådan registrering inte fick ske. Polismästaren i Stockholm uppgav i ett bifogat yttrande att samtliga LTO-ingripanden i distriktet hade registrerats på visst sätt i två olika register samt lämnade upplysningar rörande bakgrunden till de vidtagna åtgärderna. Dessa borde enligt polismästaren inte ha vidtagits, och all registrering grundad enbart på ingripanden enligt LTO hade enligt polismästaren också upphört.

JO erinrade om att det vid antagandet av LTO klart hade fastslagits att ingripanden enligt denna lag för ordningsstörande beteende inte skulle registreras hos polisen. Innebörden av detta var enligt JO att uppgifter om ingripandena inte fick antecknas i särskilda register eller i andra redan existerande belastnings- eller spaningsregister.

Vidare borde den dokumentation som självfallet skulle finnas rörande ingripandena lämpligen arkiveras i kronologisk följd. Det kunde inte anses tillåtet att dokumentationen ordnades på sådant sätt att denna i sig själv kom att utgöra ett så kallat sökbart register över de personer som varit föremål för ingripandena.

JO 1978/79 s. 58. Två personer, Q och L, omhändertogs av polis enligt 3 § LTO kl. 22.00 en kväll i maj 1977. De infördes till polisens arrestavdelning kl. 22.05, varpå kl. 22.45 anmälningar mot dem om bl. a. olaga hot inkom till polisen. Ärendet anmäldes kl. 00.50 för åklagaren, som beslöt att Q och L skulle höras när de nyktrat till. Ansvarigt polisbefäl, S, lät kl. 04.00 respektive 04.10 överföra dem till allmänna häktet. De förhördes kl. 08.15, varefter åklagaren beslutade att Q skulle anhållas och L friges. S anförde vid förhör att Q och L, när de överfördes till allmänna häktet, inte längre kunde hållas kvar med stöd av LTO. Att inkalla kriminalpolispersonal vid denna tid ansåg S inte lämpligt och inte heller påkallat, emedan Q och L från och med den tid de överfördes till häktet var gripna som misstänkta för brott.

JO uttalade att S enligt hans mening, sedan åklagaren tagit befattning med ärendet och fattat beslut om den fortsatta handläggningen, inte kunde gripa Q och L när de senare frigavs från det tidigare omhändertagandet. S hade därför missbedömt situationen när han lät föra över Q och L till allmänna häktet. Visserligen, uttalade JO, var Q och L skyldiga att kvarstanna under den i 23 kap. 9 § RB stadgade tiden om åtminstone sex timmar för de förhör som åklagaren beslutat om, men det kunde inte anses tillåtet att förvara sådana misstänkta på allmänna häktet i avvaktan på att förhören kunde påbörjas. Då Q och L inte kunde antas ha lidit något förfång genom S:s i och för sig felaktiga handlande fann JO emellertid inte anledning till ytterligare åtgärd.

JO 1978/79 s. 61. I klagomål till JO ifrågasatte en kvinna, som omhändertagits av polis, vissa åtgärder från polisens sida. I ett yttrande från polisen till JO uppgavs att hon omhändertagits med stöd av LOB. – Beträffande polisens redovisning av själva frihetsberövandet påpekade JO

bl. a. följande. I de till JO insända handlingarna fanns inte mindre än tre olika uppgifter om formen för ingripandet, nämligen gripen enligt arrestantbladet, omhändertagen enligt personbladet och medtagen enligt dagrapporten. Den i polisens yttrande lämnade uppgiften att hon omhändertagits med stöd av bestämmelserna i LOB återfanns inte i ärendehandlingarna. JO konstaterade att vakthavande befäl tydligen underlåtit att kontrollera vilka uppgifter som avrapporterande polismän antecknade i anmälan och arrestantblad. Den begreppsförvirring som förekommit torde enligt JO har varit en direkt följd av den uteblivna eller bristfälliga kontrollen. Självfallet kunde en dylik bristfällig handläggning få allvarliga konsekvenser och JO förutsatte därför att polisledningen snarast vidtog åtgärder till förhindrande av att sådant upprepades.

JO 1978/79 s. 66. En person klagade hos JO över att göteborgspolisen vid åtskilliga tillfällen omhändertagit honom och därvid påstått att han var berusad trots att han inte varit det. Han hade alltid insatts i arrest och i anslutning därtill avvisiterats. Vid två av dessa tillfällen, i februari 1976 och i mars 1977, hade polisen bestulit honom på pengar. – Efter utredning konstaterade JO att den omhändertagnes påståenden om stöld inte hade styrkts. Enligt JO kunde det emellertid ifrågasättas om den utredning, som verkställdes i anledning av den omhändertagnes anmälan till polisen vid det första tillfället, verkligen gjordes så noggrant som man hade rätt att kräva i ett sådant sammanhang. Enligt JO kunde den omhändertagne ha förlorat den tusenkronorssedel han påstod sig ha blivit frånstulen på annat sätt i anslutning till omhändertagandet och detta förhållande borde ha varit tillräckligt för ytterligare utredning.

JO 1978/79 s. 72. En berusad person hämtades av tillkallade polismän vid eller möjligen i en taxibil, som stannat på allmän plats utanför en polisstation i Uppsala, och omhändertogs med stöd av LOB. Den omhändertagne klagade hos JO, bl. a. över att polisen inte återlämnade en flaska sprit till honom när han frigavs. – JO fann inte anledning att rikta någon kritik mot de polismän som gjorde omhändertagandet och konstaterade att förutsättningar förelegat för att frånta den omhändertagne den sprit han medförde och för att förstöra den (jfr avsnitt 7.2.1.6 där JO:s resonemang rörande förutsättningarna för omhändertagandet B redovisas utförligt).

JO 1979/80 s. 64. I samband med byggandet av en skola i Ålidhem i Umeå förekom i april 1977 demonstrationer på platsen för bygget och utanför stadshuset i Umeå. Polisen gjorde ett stort antal ingripanden och omhändertaganden. Saken väckte stor uppmärksamhet i massmedia och föranledde debatt i riksdagen (jfr föregående avsnitt). – JO konstaterade efter utredning att insättandet av polis i anledning av demonstrationerna syntes fullt motiverat med hänsyn till polisens skyldigheter enligt 2 § PI att bl. a. förebygga brott. JO uttalade vidare att han inte hade anledning att ifrågasätta annat än att de omhändertaganden som gjorts enligt 3 § LTO var motiverade. I den mån de brustit i handläggningen torde detta enligt JO kunna förklaras och i stort sett ursäktas av det avsevärda antalet omhändertaganden och polisens begränsade resurser. Som brister i handläggningen angav JO bl. a. att polisens förhör varit summariska, att beslutsunderlaget vid förmansprövningen varit alltför magert, att dokumentationen över polisens åtgärder varit bristfällig samt att man inte varit tillräckligt utförlig från polisens sida då de

omhändertagna underrättades om anledningen till att de omhändertagits. I sistnämnda två hänseenden uttalade JO bl. a. att man i princip av omhändertagandebladet borde kunna utläsa om 3 § första punkten eller 3 § andra punkten LTO tillämpats och att anledningen till omhändertagandet borde ha angetts utförligare än som skett, respektive att underrättelsen till den omhändertagne borde innefatta, utöver en upplysning om tillämpligt lagrum, de faktiska omständigheterna som föranlett omhändertagandet. JO konstaterade vidare att det i viss utsträckning förekommit att personer, som gripits eller omhändertagits för brott, efter förhör omhändertagits på polisstationen enligt 3 § LTO och underströk att det endast i undantagsfall kunde tänkas försvarligt att omhändertagande skedde i en sådan situation. I anslutning härtill uttalade JO vidare att han inte ansåg att rättsläget i vad avsåg förhållandet mellan omhändertagande enligt LTO å ena sidan och motsvarande åtgärder enligt RB å den andra inte var alldeles klart, även om det i normala situationer inte borde vara svårt att göra de gränsdragningar som behövdes. JO beklagade vidare att den sammanlagda tiden för frihetsberövandena beträffande två personer, som efter förhör om brott omhändertagits på polisstationen enligt 3 § LTO, hade överskridit sex timmar och konstaterade också att två ungdomar på 15 respektive 16 år borde ha frigetts och inte insatts i arrest, om man inte hade möjlighet att övervaka dem på annat sätt. JO framförde kritik också i vissa andra avseenden. Avslutningsvis uttalade han emellertid att hans samlade intryck var att polisens åtgärder hade varit i stort sett välplanerade. De personella resurserna hade dock i vissa lägen varit otillräckliga, något som JO emellertid inte ville påstå kunnat förutses.

JO 1979/80 s. 94. En trettonårig flicka, S, greps i februari 1978 vid en tunnelbanestation i Stockholm som misstänkt för våld mot tjänsteman m. m. Beslutet om gripande fattades av T, som också beslöt att S skulle beläggas med handfängsel. S greps kl. 23.20 och fördes till en polisstation, där hon hördes av polisen kl. 00.15. Hon frigavs kl. 01.00 utan att ha varit insatt i arrest. I klagomål till JO uppgavs att S varit på hemväg från en kamrat och vid ingripandet väntat på en buss i tunnelbanestationens vänthall. – Enligt JO fanns det inte någon uppgift som tydde på att S skulle ha uppträtt på något sätt ordningsstörande, innan polisingripandet mot henne gjordes. S var emellertid skyldig att lämna vänthallen på T:s order därom. Utredningen gav enligt JO vid handen att S vägrat gå ut från hallen och att polisen då fört ut henne med våld, varvid hon betett sig på ett sådant sätt att det på goda grunder förekom anledning att hon begått brottslig gärning (våldsamt motstånd och våld mot tjänsteman). Utredningen gav enligt JO inte underlag för ett bestämt påstående om att T haft anledning att räkna med att S inte fyllt 15 år. JO uttalade i detta sammanhang att polisen vid osäkerhet huruvida den som begått en brottslig gärning fyllt 15 år eller inte, borde avstå från ett gripande. I stället kunde man enligt JO pröva om det fanns förutsättningar för ett omhändertagande enligt LTO. Under alla omständigheter torde, anförde JO, polisen vara oförhindrad att ta med den unge till polisstationen för kontroll av åldern. Det var då enligt JO inte fråga om ett gripande utan snarast om ett medtagande för identifiering och eventuellt för förhör eller kontakt med social myndighet. Avslutningsvis ansåg JO att man kunde ifrågasätta om det verkligen varit nödvändigt att belägga S med handfängsel.

Förhöll det sig på det sätt som påstods i klagomålen att S med handfängsel på fått sitta omkring 10 minuter i en polisbuss med öppen dörr och fullt synlig för allmänheten, hade detta enligt JO varit klart olämpligt och något som borde ha undvikits.

JO 1979/80 s. 98. Två män, H och S, blev i december 1977 kontrollerade av polisen, då de vid 5-tiden på dagen lämnade S:s bostad på en gata på Söder i Stockholm. I klagomålen till JO uppgavs bl. a. att två poliser från en polisbuss gick fram till H och S, frågade om de bodde där och begärde att få se legitimation. H uppmanades att gå in i bussen sedan han velat se polisens legitimation. I bussen knuffades han ner på golvet bl. a. med orden: "Ner på golvet, din svarte djävel". Till S sade en polisman: "Såna här svarta djävlar, sånt slödder, det är vad dom förtjänar". Under utredningen hos JO uppgav H att han åtskilliga gånger – förmodligen på grund av sitt sydländska utseende – kontrollerats av polisen och bl. a. till följd därav ansåg att det var av vikt för honom att få reda på vilken polisman han talade med vid ett ingripande.

JO konstaterade att det efter kontroll på platsen av H och S inte fanns anledning till något fortsatt polisingripande mot dem. I frågan om polismännen borde ha legitimerat sig för H var det enligt JO svårt att göra en säker bedömning. Enligt JO hade det dock varit välbetänkt av polismännen att legitimera sig. JO uttalade vidare att han i och för sig inte kunde kritisera polisen för beslutet att kontrollera H och S. Någon egentlig anledning att misstänka dem för att vara kriminella eller efterlysta kunde dock enligt JO inte ha förelegat. JO uttalade också att han inte kunde finna att det förelegat något skäl för att inte låta H sitta på sätet utan på golvet i polisbussen. JO anförde vidare att det inte framgick klart av utredningen hur den polisman uttryckt sig som till S använt ordet slödder. JO uttalade emellertid att han över huvud taget ansåg det olämpligt att en polisman i tjänsteutövning vid kontakter med allmänheten använder ord som slödder om människor han talar om.

JO 1979/80 s. 132. Två sjömän, P och G, omhändertogs av polis i september 1978 i P:s bostad i Malmö. De fördes till en polisstation och insattes i arrest. Av ingripandemeddelanden och omhändertagandeblad framgick att P omhändertogs enligt 3 § LTO till följd av att han upprepade gånger under kvällen hade stört en granne trots tillsägelser av tillkallade polispatruller att sluta med sitt beteende. Vidare framkom att G omhändertogs enligt 2 § PI. Orsaken härtill angavs vara att G hade befunnit sig berusad i P:s lägenhet, när denne omhändertogs. – JO uttalade att omhändertagandet av P inte föranledde någon kommentar från hans sida. På anförda skäl framförde han inte heller någon kritik mot att G omhändertogs eller mot att han placerades i arrest (jfr avsnitt 7.2.1.6 där JO:s resonemang rörande förutsättningarna för att omhänderta G redovisas utförligt).

JO 1979/80 s. 134. En person, som var diabetiker, omhändertogs i januari 1978 enligt LOB och fördes till en polisstation. Där vägrades han skjuts att hämta insulin. – JO erinrade om stadgandet i 3 § LOB att en omhändertagen person skall, om det behövs med hänsyn till hans tillstånd, så snart det kan ske underkastas läkarundersökning. JO uttalade att det förvånade honom att vakthavande befäl såsom närmast ansvariga ansett sig kunna själva bedöma om den omhändertagne, som man visste led av diabetes, gjorde befogade anspråk beträffande insulinet. Det riktiga hade enligt JO varit att överlåta

ansvaret på läkare (jfr nedan JO 1981/82 s. 88).

JO 1979/80 s. 259. I klagomål hos JO kritiserade olika personer innehållet i anvisningar utfärdade av socialstyrelsen 28.11.1977 (SOSFS (S) 1977:98), rörande social centralnämnds/nykterhetsnämnds skyldighet att lämna uppgifter i samband med personutredning i körkortsärende m. m. Kritiken avsåg ett avsnitt i anvisningarna som behandlade i vilken utsträckning nämnden skulle redovisa anmälningar till nämnden om omhändertaganden enligt LOB och LTO. Bl. a. uppgavs att anvisningarna stred mot RPS' föreskrifter angående personutredning i körkortsärenden. – JO anförde bl. a. att han för sin del inte kunde finna annat än att socialstyrelsens anvisningar stod i strid med den nya körkortslagstiftningen och därför borde tas upp till omprövning. Socialstyrelsen ändrade därefter sina anvisningar (SOSFS (S) 1979:13).

JO 1980/81 s. 121. I skrivelse till JO ifrågasattes om inte polisen förfarit felaktigt vid en razzia i en park i juli 1979. Vid razzian hade en kvinnlig tulltjänsteman, R, som tillfälligtvis uppehöll sig i parken, fått följa med till polisstationen. Efter identitetskontroll hade hon fått lämna stationen. Vederbörande polisstyrelse upplyste att polis hade beordrats till parken med anledning av att ett antal personer, som samlats där, uppträdde störande och att det kunde misstänkas att några av dem var narkotikapåverkade. På grund av oron på platsen och för undvikande av onödig uppmärksamhet medtogs de för polismännen okända till polisstationen för identitetskontroll. R infördes på polisstationen kl. 15.35 och frigavs kl. 15.50. – JO anmärkte att LTO inte gav underlag för tvångsåtgärd i syfte att enbart företa identitetskontroll och uttalade vidare att det inte gjorts gällande att R skulle ha uppträtt på sådant sätt att ett ingripande mot henne med stöd av 3 § LTO hade varit motiverat. Skälet till att hon medtogs var att hon var okänd för polisen och att man därför ansåg att hon borde kontrolleras. Det borde enligt JO påpekas att den omständigheten att det vid tidigare tillfällen anträffats efterlysta personer i de gäng som uppehållit sig i de centrala parkanläggningarna inte kunde anses utgöra en tillräcklig grund för att i fortsättningen generellt medta de personer som i sådana sammanhang var okända för polisen. Av de i saken lämnade upplysningarna föreföll det således enligt JO som om det saknats fullgoda skäl att medta R till polisstationen.

JO 1980/81 s. 127. En person, Å, klagade till JO över att polisen omhändertagit honom enligt LOB, trots att han inte var berusad. Han hade dessförinnan blivit nedslagen och svårt sparkad av en annan person och hade bett polisen att bli skjutsad till sjukhus men detta hade polisen vägrat göra. När han släpptes cyklade han till sjukhuset där han blev inlagd och sedermera opererad i ansiktet. Enligt upprättat omhändertagandeblad inlades Å i arrest kl. 21.15 och frigavs kl. 02.30. – JO uttalade bl. a. att det med hänsyn till vad som antecknats i Å:s omhändertagandeblad om näsblod, skador i ansiktet och sår i huvudet starkt kunde ifrågasättas om det vid vakthavande befäls prövning enligt 5 § LOB huruvida omhändertagandet skulle bestå verkligen kunde uteslutas att Å var i behov av sjukhusvård. JO anförde också att han visserligen inte kunde uttala sig närmare om Å:s tillstånd när han befann sig på polisstationen men ansåg med utgångspunkt från anteckningarna i omhändertagandebladet att det var fel av vakthavande befäl att inte låta

beslutet om Å:s inläggning i arrest åtföljas av direktiv om en extra noggrann tillsyn av Å.

JO 1980/81 s. 130. I ett klagoärende rörande ett omhändertagande enligt LOB erinrade JO om att den omhändertagne enligt gällande tjänsteföreskrifter för polisdistriktet kunde tillåtas telefonera för att underrätta anhörig om sin vistelseplats under förutsättning att detta kunde ske utan fara från ordnings- och säkerhetssynpunkt. Telefonsamtal skulle ske i närvaro av polisman och av ordningsskäl tillgå så att önskat telefonnummer slogs av polismannen. JO uttalade att han hade förståelse för att det inte sällan kunde brista i angivna förutsättning, så att man inte kunde låta den omhändertagne själv få ringa till anhörig. JO ansåg att man i sådana fall, där den omhändertagne alltså bett att få ringa hem men nekats detta, borde fråga om han ville att man från polisens sida ringde hem till den anhörige och talade om var han fanns.

JO 1980/81 s. 131. Två flickor, födda 1966 och 1967, gick omkring kl. 22.00 en kväll i augusti 1979 på en länsväg i riktning mot sitt hem. Två polismän, som civilklädda färdades i en civil polisbil, uppmärksammade flickorna och beslöt sig för att ta reda på vilka de var, eftersom de antog att flickorna var ute i olovligt syfte. Flickorna blev rädda och började springa från platsen men blev ikappsprungna av polismännen, som lät dem gå sedan de talat med dem och fått reda på deras namn. – JO uttalade att han hade svårt att se att det funnits tillräcklig anledning till ett ingripande. Enligt JO borde polismännen ha kunnat ana att deras ingripande skulle kunna skrämma flickorna med tanke på att det utåt inte fanns någonting som tydde på att polismännen var poliser. Även om JO således var kritisk mot polismännens ingripande ville han emellertid inte säga att det varit direkt felaktigt. JO ville dock poängtera att det i sådana lägen var nödvändigt att i förväg noga väga angelägenheten av att göra ett ingripande mot den effekt ingripandet kunde få.

JO 1981/82 s. 53. Två polismän kallades i augusti 1978 till en lägenhet i Norrköping med anledning av bråk mellan lägenhetsinnehavaren och hans hustru. JO väckte åtal för ringa misshandel mot en av polismännen för att denne i samband med ordväxling med lägenhetsinnehavaren tilldelat honom ett slag med öppen hand i ansiktet. Tingsrätten ogillade åtalet på grund av bristande bevisning. JO överklagade men hovrätten fastställde tingsrättens dom.

JO 1981/82 s. 77. En 64-årig person, E, omhändertogs enligt LOB vid 19.50-tiden en kväll i december 1979 på en glässlänt på Söder i Stockholm och fördes till Södermalms polisstation. På omhändertagandebladet noterades att E inte företedde några synliga skador. Han insattes i arrest kl. 20.07. Senare på kvällen, kl. 23.45, anträffades han liggande i cellen med svåra skador i ansiktet och fördes då i ambulans till sjukhus. Efter viss utredning beslöt man hos polisen att förundersökning inte skulle inledas eftersom händelsen inte innefattade brott. Det inträffade blev därefter föremål för stor uppmärksamhet i massmedia, och det framfördes påståenden bl. a. om att E skulle ha blivit misshandlad av polisen. Överåklagaren i Stockholm beslöt att inleda förundersökning. – JO anförde viss kritik mot några av de utredningsåtgärder som vidtogs i omedelbar anslutning till att E påträffades skadad i cellen. JO uttalade också att polisen borde ha kontaktat någon av E:s anhöriga och gett denne en ordentlig redogörelse för vad som inträffat.

Vidare borde polisen enligt JO ha ombesörjt att E:s fall blev anmält till försäkringskassan enligt bestämmelserna i förordningen (1977:284) om arbetsskadeförsäkring och statligt personskadeskydd. JO uttalade vidare att frågan om inledande av förundersökning borde ha prövats inte av polisen utan av åklagare, som också skulle ha lett förundersökningen om sådan hade beslutats, vilket enligt JO borde ha legat nära till hands med anledning av att E hade påträffats skadad. Vidare grundade sig enligt JO polisens beslut att inte inleda förundersökning på ett alltför tunt underlag. Sedan överåklagaren beslutat inleda förundersökning hade emellertid en synnerligen omfattande och noggrann utredning skett och vederbörande åklagare hade därvid inte funnit utredningen ge grund åt någon misstanke att E:s skador orsakats genom brottslig gärning, varför också förundersökningen lagts ned. JO konstaterade att han för egen del inte fann skäl att göra någon annan bedömning på denna punkt och gick med hänsyn härtill inte vidare i saken.

JO 1981/82 s. 88. En person, som var diabetiker, omhändertogs enligt LOB i januari 1980. I en skrivelse till JO klagade han över att polisen efter omhändertagandet inte hade velat hjälpa honom att få tag i insulin. – JO hänvisade till ett tidigare JO-beslut (se ovan JO 1979/80 s. 134) och uttalade att det framstod som minst sagt förvånande att den omhändertagne av samma polismyndighet och till synes under liknande förhållanden ånyo förvägrats att på lämpligt sätt få hjälp med att erhålla insulin. JO beslöt emellertid att låta det stanna vid den allvarliga kritik som han framfört, varvid han särskilt beaktade att ansvarigt polisbefäl tydligen ombesörjt att den omhändertagne fått en extra noggrann tillsyn under sin vistelse på polisstationen.

JO 1981/82 s. 91. I en klagoskrift till JO uppgav en person, att han under ett par års tid försökt utverka skydd genom polisens försorg mot den störande musik som sommartid förekom dag och natt på Västerlånggatan i Gamla Stan i Stockholm. Musiken medförde att de boende på Västerlånggatan inte fick någon arbetsro under dagarna och sin sömn helt förstörd under nätterna. – JO redogjorde för sin syn på rättsläget och tillämpliga bestämmelser i RF, LAS, LTO och BrB samt uttalade att den lagstiftning som fanns enligt hans mening gav möjligheter för polisen att ingripa mot sådan gatumusik som av olika skäl inte borde accepteras. De frågor som hängde samman med tillämpningen av ifrågavarande lagstiftning gav enligt JO dock anledning till besvärliga bedömningar och avvägningar. JO ansåg sig kunna konstatera att polismyndigheten förhållit sig väl passiv, när det gällt att tillvarata de i Gamla Stan boendes rätt till ostörd nattvila. Såvitt JO kunde förstå hade passiviteten främst berott på att man varit tveksam om rättsläget, varvid man underskattat möjligheterna att på något sätt kontrollera att gatumusik inte blev alltför störande.

JO 1981/82 s. 100. Två polismän skulle omhänderta en person med stöd av 3 § LTO i gångtunneln mellan centralstationen och T-centralen i Stockholm. Ganska mycket folk samlades på platsen. Läget hade slutligen blivit så spänt att polismännen uppfattat situationen som hotfull och som en nödvärnssituation. En av polismännen hade då höjt beredskapen genom att dra sitt tjänstevapen och göra en mantelrörelse, varefter han uppmanat åskådarna att "backa". – JO anförde att han, även om han hade full förståelse för att polismännen kunde ha upplevt situationen som hotfull, inte ansåg att det av

utredningen kunde utläsas att den skulle ha varit så hotfull att den krävde höjd beredskap i form av att polismannen tog fram och laddade sitt tjänstevapen. JO uttalade att han dock var medveten om att det kunde ha funnits utrymme för olika bedömningar beträffande den saken. Enligt JO:s mening kunde dock inte ett vapenhot under former som här skett anses tillrådligt och ett förverkligande av hotet finge väl, anförde JO, närmast anses uteslutet med tanke på den stora folksamlingen på platsen.

JO 1981/82 s. 101. Med anledning av klagomål från en amerikansk medborgare över ett polisingripande gjorde JO bl. a. ett allmänt uttalande om polisens genomförande av så kallad inre utlänningskontroll. Denna syftade enligt JO till att övervaka att utlänning som vistas i riket har erforderligt tillstånd att vistas här samt till att se till att fråga om avlägsnande blir föremål för prövning om förutsättningar därför kan antas föreligga. JO redogjorde i uttalandet för sin syn på rättsläget och berörde härvid bl. a. tillämpliga bestämmelser i UtlL och LTO.

I detta avsnitt kan också redovisas ett JO-uttalande i ett ärende rörande tillämpningen av 36 § militära rättegångslagen, som erhöll sin nuvarande lydelse i anslutning till att LOB trädde i kraft.

JO 1979/80 s. 167. En värnpliktig hade enligt sin kompanichef varit så berusad vid en morgonuppställning att han inte kunde fullgöra sin tjänst och då uppträtt så att polis fick tillkallas. – JO uttalade bl. a. att ett beslut att ta en berusad krigsman om hand oftast grundade sig på att den berusade var ordningsstörande. Eftersom det av naturliga skäl ofta kunde ta förhållandevis lång tid innan polispersonal kunde komma till platsen, kunde effekten enligt JO bli att syftet med omhändertagandebeslutet inte kunde uppnås. Ordningsstörningen kunde nämligen bestå och den berusade kunde komma att göra sig skyldig till ytterligare straffbart beteende. JO framhöll att underlåtenhet att använda visst våld vid verkställande av omhändertagandebeslut kunde vara till men inte bara för disciplinen utan också för den omhändertagne.

Avslutningsvis kan nämnas att frågan om tillämpningen av LTO och LOB också varit aktuell i samband med andra polisingripanden som väckt betydande uppmärksamhet i den allmänna debatten men som inte föranlett något i JO:s ämbetsberättelser upptaget uttalande i den frågan. Exempel på sådana fall är polisens ingripande kort efter LTO:s ikraftträdande hösten 1973 mot några grekiska invandrare som demonstrerade utanför den grekiska ambassaden i Stockholm, ett omhändertagande enligt LOB av en journalist i Malmö försommaren 1978, omhändertaganden enligt 3 § LTO av medlemmar i Svenska Hamnarbetareförbundet i Helsingborg och Malmö i maj 1980 samt polisens ingripande i oktober 1981 mot personer som demonstrerade mot ett vägbygge i Mölndal. Ett ytterligare exempel är polisaktionen i kvarteret Mullvaden i Stockholm 1978, där JO:s uttalande (JO 1980/81 s. 68) rörde annat än tillämpningen av LTO eller LOB.

4 Utländska förhållanden

Bestämmelser om omhändertagande utan direkt samband med brott och om omhändertagande vid berusning finns också i utländska rättsordningar. Med ledning bl. a. av uppgifter inhämtade via RPS' interpolsektion skall här översiktligt redogöras för vad som gäller i några länder.

I *Belgien* kan en person endast gripas – utom om han tas för brott på bar gärning – med stöd av beslut av domstol, vilket skall föreligga vid gripandet eller senast inom 24 timmar därefter. Uppgiften att upprätthålla den allmänna ordningen ankommer enligt en författning från år 1790 på den administrativa polisen ("la police administrative"). I det syftet får polisen ta hand om den som stör ordningen, avlägsna honom från platsen och, om det behövs, hålla honom i förvar så länge han utgör en fara för den allmänna ordningen. Offentlig berusning är straffbar enligt en författning från år 1939. Om den berusade förorsakar oordning, förargelse eller fara för sig själv eller annan placeras han i kommunalt förvar ("dépôt communal") eller hos gendarmeriet för minst två och högst tolv timmar. Om hans tillstånd kräver det, får han den medicinska behandling som behövs.

I *Danmark* finns inte någon direkt motsvarighet till LTO eller LOB. Enligt retsplejeloven kan polisen anhålla en person, som på rimlig grund misstänks för brott under allmänt åtal, om detta behövs för att hindra ytterligare brott. Den anhållne skall inom 24 timmar friges eller ställas inför domstol. Till följd av beslut år 1971 av Justitsministeriet väcks inte åtal för förseelser, som består i överträdelse av lokala ordningsföreskrifter ("politivedtægter") beträffande berusning på offentlig plats samt beträffande ordningen på allmänna platser och beträffande olovligt intrång i de fall överträdelsen har samband med berusning. Den enda reaktionen från polisens sida i dessa fall blir därför att den berusade tas i förvar, vilket anses ha stöd i allmänna nödrättsbestämmelser.

I *Finland* kan en polisman enligt bestämmelser i 1966 års polislag avlägsna eller ta i förvar den som genom att föra oljud eller eljest genom sitt uppträdande direkt äventyrar allmän ordning och säkerhet. En polisman får också ta i förvar den av vars hotelser eller övriga uppträdande kan dras den slutsatsen att han sannolikt kommer att göra sig skyldig till brott. Om någon uppträder berusad på allmän plats eller vid allmän sammankomst eller annan offentlig tillställning har en polisman rätt att avlägsna den berusade eller ta honom i förvar för att tillnyktra. Detsamma gäller också beträffande privatbostad och annan enskild plats, om den berusade uppträder på ett störande sätt och bostadsinnehavaren och motsvarande eller företrädare för

honom begär att polisen skall ingripa. Stör en berusad allmän eller enskild frid får polisen ingripa också mot en bostadsinnehavare och, utan begäran, mot annan som uppehåller sig i en bostad. I 1973 års lag om behandling av berusade finns särskilda regler beträffande behandlingen av den som på grund av att han är i berusat tillstånd gripits med stöd av polislagen för att hållas i förvar för tillnyktring. Enligt den lagen gäller bl. a. att polisen skall föra den berusade till en tillnyktringsstation eller, om detta inte är möjligt, till annan förvaringsplats för berusade. Vidare skall den berusade utan dröjsmål föras till sjukhusvård, om hans hälsotillstånd ger anledning därtill, eller underkastas annan åtgärd som påkallas av hans tillstånd.

I *Frankrike* regleras uppgiften att konstatera om brott begåtts och att uppspåra bevis och gärningsmän i straffprocesslagen ("le Code de Procédure Pénale"). Uppgiften att trygga allmän ordning, säkerhet, lugn och sundhet ankommer enligt kommunlagen ("le Code des Communes") på stadens borgmästare eller prefekt. Detta bör normalt ske genom administrativt reglementeringsbeslut ("décision administrative de réglementation"). Undantagsvis då omständigheterna kräver så är det tillåtet att använda tvång, i synnerhet för att avlägsna orosstiftare så att lugnet återställs. Utövandet av dessa befogenheter ankommer på polisen och gendarmeriet. Offentlig berusning är straffbar. Vid förstagångsförseelse får tvångsmedel enligt straffprocesslagen dock inte användas. I lagen om försäljning av drycker ("le Code des Débits de Boissons") föreskrivs emellertid att tvångsmedel får användas mot varje person som påträffas berusad på allmänna platser och att vederbörande får föras till en polisstation för att kvarhållas där till dess han nyktrat till.

I *Japan* gäller enligt Police Duties Execution Laws att en polisman, som uppmärksammar att någon tänker begå brott, får ge den berörda personen sådan varning som behövs för att förhindra brottet. Om brottet innebär fara för liv eller allvarlig skada av egendom och det är fara i dröjsmål får polismannen hindra dess utförande. Om en polisman påträffar en person som på grund av berusning uppenbarligen utgör en fara för sig själv eller annan eller för egendom och polismannen har skälig anledning att anta att vederbörande är i trängande behov av hjälp och skydd, skall polismannen lämna personen i fråga omedelbart skydd på en polisstation, ett sjukhus eller motsvarande. Sådant polisskydd skall upphöra inom 24 timmar om inte domstol beslutar om förlängning.

I *Kanada* gäller i viss mån olika bestämmelser i de olika provinserna. I exempelvis Ontario är det enligt 1975 års Liquor Licence Act straffbart att uppträda berusad på allmän plats eller i lokal som är gemensam för mer än lägenhet i en byggnad. En person som gör det kan gripas av en polisman, om det är nödvändigt för att skydda den personen eller någon annan från skada. Polismannen kan underlåta att göra anmälan om det inträffade och i stället överlämna den berusade till en tillnyktringsenhet ("detoxification centre"). För att en polisman skall kunna gripa någon utan beslut av domstol fordras enligt Kanadas kriminallag ("Criminal Code of Canada") bland annat att personen begått eller håller på att begå ett brott. Vid vissa allvarligare brott räcker det dock att personen står i begrepp att begå ("is about to commit") brottet. Denna undantagsbestämmelse utnyttjas emellertid ytterst sällan. Ett annat undantag utgör möjligheten att gripa någon för "breach of the peace",

vilket i och för sig inte är straffbart. Också denna bestämmelse utnyttjas emellertid ytterst sällan.

I *Norge* kan en polisman enligt bestämmelser i straffeprosessloven ta med till en polisstation den som på en offentlig plats stör den allmänna ordningen eller samfärdseln och också den som inte efterkommer en uppmaning av polisen att avlägsna sig från en offentlig plats när omständigheterna ger skälig anledning att befara att den allmänna ordningen eller samfärdseln kommer att störas. Ingen får med stöd av dessa bestämmelser hållas kvar längre än nödvändigt och inte längre än fyra timmar. Enligt loven om Drukkenskap kan polisen sätta en berusad person i fängsligt förvar, till dess han blir nykter, om han på grund av berusning stör den allmänna ordningen eller samfärdseln, förolämpar andra eller vållar fara för sig själv eller andra. Ingripande kan ske utan att den berusade begått någon straffbar handling. Är den berusade inte nykter före kl. 21.00, friges han normalt först påföljande morgon.

I *Schweiz* finns i vissa kantoner bestämmelser som erinrar om innehållet i LTO och LOB. I exempelvis Basel-Stadt har polisen sålunda enligt polisstrafflagen ("Polizeistrafgesetz") befogenhet att omedelbart ta hand om den som handlar i strid mot anstalter som polisen vidtar i den allmänna ordningens intresse vid större folksamlingar och hålla honom i förvar till dess faran för fortsatt störande är över, dock längst 24 timmar. Polisen kan också ta i förvar en berusad, som genom sitt tillstånd offentligen väcker förargelse, och hålla kvar honom till dess faran för fortsatt störande är över, dock längst 24 timmar. Enligt lagen om polisförseelser ("la loi sur les contraventions de police") i Valais kan polisen hålla en berusad i arrest så länge berusningen varar, om vederbörande genom sin berusning väcker förargelse. I Zürich kan enligt tjänstereglementet för kantonpolisen ("Dienstreglement für das Kantonspolizeikorps") polisen tillfälligt ta i förvar den som är berusad och genom sitt tillstånd väcker förargelse och den som sätter allmän ordning och säkerhet i fara (tiggare, landstrykare osv).

I *Storbritannien* kan enligt 1872 års Licensing Act den straffas som påträffas berusad på landsväg eller annan offentlig plats. Enligt 1902 års Licensing Act kan den berusade tas om hand, om han befinns oförmögen att ta vara på sig själv. I 1967 års Criminal Justice Act föreskrivs vidare att polisen kan arrestera den som på offentlig plats är berusad och gör sig skyldig till bråkigt uppträdande. Om en polisman ingripit enligt nu nämnda bestämmelser i 1902 eller 1967 års författningar, kan han föra den berusade till ett behandlingscentrum för alkoholister, om han finner det lämpligt.

I *Förbundsrepubliken Tyskland* regleras straffprocessuella frihetsberövanden i en för hela förbundsrepubliken gemensam straffprocesslag ("Strafprozessordnung, StPO"). Vissa regler som erinrar om innehållet i LTO återfinns i de olika delstaternas polisförfattningar. Som exempel kan nämnas den hessiska lagen om offentlig säkerhet och ordning ("Hessisches Gesetz über die offentliche Sicherheit und Ordnung, HSOG") enligt vilken polisen kan ta en person i förvar om det är alldeles nödvändigt ("unerlässlich") för att förhindra ett omedelbart förestående lagstridigt handlande ("Begehung einer rechtswidrigen Tat"). Detsamma gäller också vid gärningar som är belagda med penningböter ("Geldbusse") och som innefattar en betydande fara för eller en betydande störning av den offentliga säkerheten och

ordningen. Frihetsberövande av berusade personer är inte särskilt reglerat utan följer vanliga regler i straffprocesslagen och i tillämplig delstatlig polisförfattning.

I *USA* konstaterade det amerikanska läkarsällskapet ("American Medical Association") år 1956 att alkoholism borde betraktas som en sjukdom. Utvecklingen i USA har därefter gått mot att i allt mindre utsträckning använda straffrättsliga och straffprocessuella medel mot offentlig berusning. I de olika delstaterna och i olika delar av dem gäller i viss mån olika bestämmelser. I exempelvis Cleveland, Ohio, är det straffbart att vara offentligt berusad liksom att vara berusad och störa stadens lugn och ordning. Enligt Ohio Revised Code and House Bill # 905 får en polisman, som ingripit mot en person som uppträtt så, föra personen till en tillnyktringsenhet ("detoxification center") i stället för att vidta normala arresteringsåtgärder. I Kalifornien är det enligt delstatens strafflag ("Penal Code") straffbart att uppträda så berusad på allmän plats att man inte kan värna sin egen säkerhet eller utgör en fara för annan säkerhet eller att man hindrar annan att använda gata, trottoar eller motsvarande. En polisman, som ingripit mot en person som uppträtt så, skall om möjligt överlämna personen till civil skyddsvård ("civil protective custody"), i vilket fall åtal inte får väckas mot honom. Överlämnas den berusade inte till sådan vård skall han antingen hållas kvar av polisen och inställas inför rätta eller friges när han nyktrat till, i vilket fall det i handlingarna skall strykas att han blivit arresterad ("arrested") och i stället anges att han blivit kvarhållen ("detained") hos polisen. Generellt gäller att en person måste ha begått eller hålla på att begå ett brott för att han skall kunna gripas av polisen.

I *Österrike* finns regler om administrativa frihetsberövanden i en förvaltningsstrafflag ("Verwaltungsstrafgesetz, VStG"). Enligt denna får organen inom den offentliga säkerhetstjänsten ("der öffentliche Sicherheitsdienst"), i syfte att föra vederbörande inför behörig myndighet, ta fast bl. a. den som påträffas på färsk gärning och trots anmaning fortsätter eller försöker upprepa straffbart handlande. Några specialföreskrifter beträffande omhändertagande av berusade personer finns inte.

5 Allmänna överväganden

Huvuduppgiften för utredningen har varit att ta fram underlag till ledning för statsmakternas samlade bedömning av frågor om tillämpningen av LTO och LOB. Arbetet har i första hand inriktats på denna uppgift. Stor vikt har därvid fästs vid de upplysningar som har inhämtats från dem som i skilda sammanhang och positioner har kommit i praktisk kontakt med lagstiftningen, främst naturligtvis personal inom polisen. Det insamlade materialet har bedömts mot bakgrunden av vad som förekom vid lagstiftningens tillkomst och de intentioner som låg bakom den.

I enlighet med direktiven har utredningen också övervägt om resultatet av utredningens utvärderingar ger anledning till lagändringar.

Som förutskickades i direktiven har den nyligen genomförda socialtjänstreformen i hög grad påverkat utredningens arbete. En osäkerhetsfaktor har varit att utvärderingen har avsett förhållandena före den lagstiftningens ikraftträdande medan utredningens förslag tar sikte på förhållandena därefter. Utredningen har dock vid presentationen av det material i dessa hänseenden som har kommit fram vid utvärderingen koncentrerat framställningen till sådana allmänna frågor som har betydelse också efter socialtjänstlagstiftningens ikraftträdande.

Av betydelse för utredningens arbete har också varit det pågående arbetet med utarbetande av en ny polislag, inte minst med hänsyn till den principiella frågan hur lagstiftningen inom det område som nu regleras i LTO och LOB på lämpligaste sätt formellt bör infogas i rättsordningen. Utredningens överväganden beträffande denna fråga har skett mot bakgrunden av de bestämmelser om de grundläggande fri- och rättigheterna och inskränkningar däri, som finns i RF, av vad som förekom under förarbetena till LOB och av vad som hittills förekommit under det pågående lagstiftningsarbetet inom området för polisverksamheten.

Enligt 2 kap. 8 § RF är varje medborgare gentemot det allmänna skyddad mot frihetsberövande. Han är även i övrigt tillförsäkrad frihet att förflytta sig inom riket och att lämna detta. Begränsningar härav får enligt 2 kap. 12 § RF endast göras genom lag och endast för att tillgodose ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle. Vidare får en begränsning aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. En begränsning får inte göras enbart på grund av politisk, religiös eller annan sådan åskådning.

Bestämmelserna om frihetsberövande i LTO och LOB utgör betydelsefulla begränsningar i rörelsefriheten. Utredningen har därför haft som utgångspunkt att de också i fortsättningen skall tas upp i lag. Ehuru något krav på lagform inte fanns vid tiden för LTO:s tillkomst var det också den omständigheten att en frihetsberövande åtgärd alltid måste betraktas som ett allvarligt ingrepp i den personliga integriteten som föranledde att de då föreslagna bestämmelserna togs upp i en särskild lag (prop. 1973:115 s. 34 och 35, JuU 26 s. 22).

När det gäller den närmare lagtekniska utformningen av de båda lagarna väcktes under riksdagsbehandlingen av förslaget till LOB en motion enligt vilken LOB i förhållande till LTO innebar en konstlad uppdelning på vårdfall och ordningsfall. Enligt motionärernas mening borde LOB och LTO sammanföras till en enda lag som täckte såväl vård- som ordningsfallen.

Justitieutskottet erinrade om att det var ytterst angeläget att förutsättningarna för polisens ingripande fanns noga reglerade så att risken för godtycke i tillämpningen eliminerades. Regleringen måste enligt utskottet i största möjliga mån vara entydig och utformad på ett sådant sätt att det inte uppstod gränsdragningsproblem i den praktiska tillämpningen. Från dessa synpunkter kunde det enligt utskottets mening anses lämpligt att sammanföra den föreslagna lagen med LTO. För detta kunde också tala den relativt likartade regleringen i de båda lagarna. Utskottet pekade också på att i många fall kunde såväl 1 § i den nya lagen som 3 § LTO och möjligen även 2 § PI formellt bli tillämplig beträffande personer som uppträdde berusade. Frågan om tiden för omhändertagande, insättande av medicinska och sociala åtgärder samt möjligheten att frånta den omhändertagne spritdrycker m. m. som påträffades hos honom blev då beroende av den enskilde polismannens eller det vakthavande befälets bedömning i en situation då det på grund av omständigheterna kanske inte lämnades tillfälle till närmare eftertanke.

Enligt utskottet fanns det dock omständigheter som talade mot de anförda skälen för en sammanföring av de båda lagarna. Sålunda förelåg en avgörande principell skillnad när det gällde syftet med ingripandena. Vidare borde beaktas att målsättningen skulle vara att skapa en helt ny ordning för samhällets åtgärder beträffande den som påträffades berusad på allmän plats. Det nya systemet borde syfta till att bereda vederbörande adekvat vård utanför polisstationerna. I den nya ordningen blev omhändertagandet av en berusad i praktiken helt artskilt från andra omhändertaganden, och reglerna för ett sådant omhändertagande – som även i framtiden torde få ankomma på polisen – och dess följdåtgärder borde då skiljas från reglerna om omhändertagande av renodlade ordningsskäl. Det kunde mot den bakgrunden enligt utskottets mening vara motiverat att redan då uppställa särskilda regler för omhändertagande av berusade personer, regler som lätt kunde anpassas till framtida mer adekvata vårdformer. Vid en avvägning av för- och nackdelar med de olika lösningarna stannade utskottet för att regler om omhändertagande av berusade personer borde upptas i en särskild lag. Utskottet framhöll samtidigt att det var nödvändigt med särskilda åtgärder för att gränsdragningsproblematiken skulle kunna bemästras i den praktiska tillämpningen.

Enligt direktiven och riksdagens beslut bör utredningen vid utvärderingen också uppmärksamma de svårigheter som den enskilde polismannen ställs

inför vid valet mellan att tillämpa LTO eller LOB. Utredningen har ägnat dessa frågor stor uppmärksamhet.

I frågan om huruvida LTO och LOB bör föras samman till en lag har efter direktivens utfärdande tillkommit ytterligare omständigheter.

I sitt principbetänkande (SOU 1979:6) Polisen förordade sålunda 1975 års polisutredning bl. a. att de viktigaste bestämmelserna om polisverksamheten skulle föras samman till en särskild polislag. Denna borde omfatta grundläggande regler om polisens uppgifter, om polisorganisationen samt om polisens befogenheter. Utredningen angav också principer för hur polisens befogenheter och skyldigheter borde regleras i en sådan lag. Enligt utredningen talade både sakliga och systematiska skäl för att denna borde omfatta även det rättsområde som nu regleras genom LTO. Utredningen förordade därför att LTO i det sammanhanget skulle upphävas som en särskild lag. Det sakliga innehållet i LTO borde enligt utredningen ses över i samband med att polislagen utarbetades i den mån detta inte redan hunnit ske på grundval av det arbete som LTO/LOB-utredningen bedrivit. Polisutredningen fann det särskilt angeläget att man sökte lösa de svårigheter som syntes föreligga vid tillämpningen av LTO genom att förutsättningarna för omhändertagande av det slag som reglerades i 3 § preciserades så långt som möjligt i den nya polislagen.

I prop. 1980/81:13 om polisens uppgifter, utbildning och organisation m. m. anslöt sig regeringen till polisutredningens uppfattning att grundläggande regler om polisens uppgifter, organisation och befogenheter borde föras samman i en särskild lag. Den närmare utformningen av polislagen borde ankomma på en polisberedning. De överväganden som polisutredningen hade redovisat borde tjäna som riktlinjer för författningsarbetet (prop. s. 134). Riksdagen gjorde ingen erinran mot dessa uttalanden (JuU 1980/81:24).

Regeringen har därefter i april 1981 meddelat direktiv för polisberedningen (Dir 1981:13) att bl. a. lägga fram förslag till en polislag. Ett delbetänkande med sådant förslag kommer inom kort att lämnas av beredningen. Utredningen har inhämtat att beredningen i detta betänkande inte kommer att behandla de bestämmelser som nu finns i LTO och LOB. Beredningen förutsätter emellertid att regler motsvarande LTO kommer att utarbetas på grundval av LTO/LOB-utredningens betänkande och att de skall föras in som ett särskilt avsnitt i polislagen.

Utredningen har när det gäller såväl LTO som LOB i första hand inriktat sig på en saklig utvärdering och översyn av det område som regleras i de båda lagarna. Med hänsyn till de resultat som denna översyn har gett föreslår utredningen en hel del ändringar i förhållande till vad som gäller nu. Beträffande frågan om de bestämmelser som utredningen sålunda föreslår bör föras samman i en enda lag har utredningen särskilt beaktat bärkraften av de huvudskäl som år 1976 anfördes mot ett sammanförande, nämligen att det föreligger en avgörande principiell skillnad mellan syftet med LTO respektive LOB och att reglerna i LOB bör vara utformade så att de är anpassade till framtida former för vård av dem som tas om hand enligt lagstiftningen. Utvärderingen ger enligt utredningens mening också vid handen att, även om gränsdragningsproblem kan förekomma i enskilda fall, det typiskt sett föreligger markanta skillnader mellan den kategori personer

som omhändertas på grund av berusning och den kategori som omhändertas med stöd av 3 § LTO. Från vårdsynpunkt har det otvivelaktigt också varit till fördel att det funnits särskilda bestämmelser om behandlingen av de berusade, även om värdet härav naturligtvis i vissa avseenden begränsats av att resurserna för vård utanför polisarresterna varit otillräckliga.

Med hänvisning till det anförda förordar utredningen att reglerna om omhändertagande och behandling av berusade inte sammanförs med reglerna om omhändertagande av det slag som nu regleras i 3 § LTO. Vad som möjligen kan övervägas är att samordna reglerna om omhändertagande och behandling av berusade med reglerna i LVM, som också avser omhändertagande och behandling av personer med alkoholproblem. Enligt utredningens mening finns det emellertid inte tillräckliga skäl att redan nu, inom ett år från LVM:s ikraftträdande, ta upp förslag till en sådan ändring till närmare granskning.

Utredningen föreslår att LOB skall finnas kvar som en särskild lag. Som nämnts föreslår utredningen emellertid att LOB ändras på vissa punkter.

När det gäller LTO anser utredningen att regler som motsvarar vissa av de nuvarande bestämmelserna i den lagen bör finnas kvar och föras över till de lagar till vilka de har saklig anknytning. Övriga delar av LTO bör omformas. Utredningen har utarbetat förslag till bestämmelser härom. Dessa bestämmelser har nära anknytning till reglerna i 24 kap. RB om gripande vid fara för fortsatt brottslighet. Det kan därför enligt utredningen övervägas att de infogas i rättsordningen där. De anknyter emellertid också nära till regleringen av polisens befogenheter och skyldigheter i dess övergripande uppgift att upprätthålla allmän ordning och säkerhet. Om denna reglering, som riksdagen har förutsatt, tas upp i en ny polislag, talar enligt utredningens mening övervägande skäl för att också de kvarstående delarna av LTO förs över till den lagen. Utredningen förordar alltså en sådan ordning och har utformat sina förslag med utgångspunkt härifrån. Utredningen förutsätter att justitiedepartementets handläggning av utredningens förslag samordnas med handläggningen av polisberedningens förslag till polislag.

I sitt arbete har utredningen, utöver vad som följer av direktiven, haft vissa principiella utgångspunkter, som kortfattat kan sammanfattas på följande sätt.

Enligt 2 § PI skall polisen upprätthålla allmän ordning och säkerhet. Därvid åligger det polisen särskilt att förebygga brott samt att hindra att den allmänna ordningen störs genom brott eller på annat sätt, att uppdaga brott, som hör under allmänt åtal samt att vidta de åtgärder som behövs när den allmänna ordningen och säkerheten har kränkts på annat sätt än genom brott. Bestämmelser om tvångsmedel som står polisen till buds för den primära uppgiften att upprätthålla allmän ordning och säkerhet finns i olika lagar och författningar. Ett yttersta tvångsmedel – frihetsberövandet – föreskrivs i LTO och LOB för vissa där särskilt angivna ändamål. En utgångspunkt i utredningens arbete har varit att polisen alltjämt skall ha kvar detta tvångsmedel för sådana fall där det är nödvändigt för fullgörande av dess nyss angivna primära uppgifter. Utredningen har också fäst stor vikt vid grundlagens bestämmelser att begränsningar i de grundläggande fri- och rättigheterna aldrig får gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett begränsningen.

I linje med de krav som grundlagen ställer ligger bl. a. att förutsättningarna för frihetsberövande är klart och entydigt angivna. Intresset härav motiveras bl. a. av att dessa förutsättningar drar upp gränsen för vilken typ av beteenden som samhället accepterar hos den enskilde utan att denne behöver riskera ett sådant ingrepp i sin integritet som ett frihetsberövande. Förutsebarheten kan anses vara minst lika viktig i dessa sammanhang som när det gäller straffbestämmelser.

Kravet på klarhet och entydighet är också viktigt för polisen. När den enskilde polismannen skall tillämpa bestämmelserna befinner han sig ofta i en situation, där det inte finns utrymme för betänketid. Avgörandet måste fattas under press, och risken för felaktiga bedömningar är redan därigenom av naturliga skäl mycket stor. Om man kan minska den risken genom klarhet och entydighet i bestämmelsernas utformning bidrar man till att allmänhetens förtroende för såväl polisen som andra rättstillämpande myndigheter stärks.

Vid bestämmelsernas utformning bör också beaktas att ingripanden med stöd av dem formellt och praktiskt kan få stora konsekvenser för den enskilde, och att dessa konsekvenser, om ingripandet skulle visa sig vara fel, inte alltid kan rättas till i efterhand.

Av stor betydelse är inte bara att förutsättningarna för själva ingripandet är klart och entydigt angivna. Även i övrigt bör lagstiftningen vara så klar som möjligt, exempelvis när det gäller förutsättningarna för frigivande och för eventuella rättsverkningar av åtgärden.

Avsevärd vikt bör läggas vid att de åtgärder som företas med stöd av lagstiftningen dokumenteras på ett fullständigt och riktigt sätt så att rättsgrunden för ingripandet är helt klar, när det görs och när det granskas i efterhand.

Slutligen är det enligt utredningens mening viktigt att en lagstiftning av denna art och ändamålet med den verkligen kommer till allmän kännedom. Härigenom kan det undvikas att den och tillämpningen av den uppfattas som utslag av godtycke eller orättvisa. Skulle lagstiftningen uppfattas så utgör redan detta ett tungt vägande skäl att se över den. Även om sådan kritik saknar fog kan den motivera förtydliganden och preciseringar, som bidrar till att lagstiftningen kan accepteras i rättsordningen.

6 Närmare om LTO

Innehållet i LTO presenteras översiktligt i avsnitt 2. Som framgår av den redogörelsen kan omhändertaganden göras med stöd av *dels* 1 § jämförd med annan författningsbestämmelse i främst LSPV, UtlL och LVM, *dels* 2 § som avser ingripanden mot personer under femton år, *dels* 3 § som rör ingripanden vid störningar av den allmänna ordningen och ingripanden för att avvärja straffbelagda gärningar.

I avsnitt 5 redovisas allmänna överväganden rörande bl. a. LTO. I detta avsnitt presenteras en närmare granskning av lagens olika detaljbestämmelser, deras innehåll, bakgrund och tillämpning. Vidare läggs fram förslag till förändringar utöver vad som framgår i avsnitt 5. Avsnittet inleds med en redogörelse för vissa statistiska uppgifter.

6.1 Statistiska uppgifter

Någon fortlöpande, riksomfattande redovisning av statistiska uppgifter rörande tillämpningen av LTO förekommer för närvarande inte. RPS har emellertid vid skilda tillfällen publicerat uppgifter om bl a antalet omhändertaganden enligt LTO, främst dess 3 §, under vissa närmare angivna tidsperioder. Dessa uppgifter tillsammans med vissa uppgifter som LTO/LOB-utredningen inhämtat direkt från de tre största polisdistrikten utgör huvudsakligen underlaget för den statistikredovisning som följer i detta avsnitt.

Som framgår av redogörelsen i avsnitt 2 förekommer flera olika slags kortvariga frihetsberövanden vid sidan av omhändertagande enligt LTO. För jämförelsens skull redovisas här följande uppställning avseende år 1975.

	Antal	Procentandel
Gripanden enligt 24 kap. RB	33 400[a]	16,6
Hämtningar till förhör enligt 23 kap. RB	10 900[a]	5,4
Medtaganden "–	25 700[a]	12,8
Omhändertaganden pga. fylleri	120 100	59,8
Omhändertaganden enligt LTO	10 780[b]	5,4
	200 880	100,0

[a] Uppgiften beräknad av 1974 års häktningsutredning (SOU 1977:50 s 119).
[b] Uppgiften avser inte år 1975 utan tiden 1.10.1974–30.9.1975.

Av antalet omhändertaganden enligt LTO avsåg 2 109 omhändertaganden enligt 1 §, 658 ingripanden enligt 2 § och 8 013 omhändertaganden enligt 3 §. Ytterligare uppgifter om tillämpningen av 1 och 2 §§ lämnas i avsnitt 6.2.7 respektive 6.3.3.

Antalet omhändertaganden enligt 3 § LTO och dess äldre motsvarigheter var tidigare högre som framgår av nedanstående uppställning.

Omhändertaganden enligt 19 § 1965 års polisinstruktion, 17 § 1972 års polisinstruktion respektive 3 § LTO.

	Stockholms polisdistrikt	Göteborgs polisdistrikt	Malmö polisdistrikt	Övriga riket	Hela riket
1.10.1972–30.9.1973	3 933	1 535	400	6 369	12 237
1.10.1973–30.9.1974	3 851	863	358	5 619	10 691
1.10.1974–30.9.1975	1 303	383	312	6 015	8 013

Antalet omhändertaganden enligt 3 § LTO fortsatte att sjunka till dess LOB trädde i kraft 1.1.1977. Samtidigt som antalet omhändertaganden enligt på grund av offentlig berusning sjönk mycket kraftigt jämfört med förhållandena omedelbart innan LOB trädde i kraft (se avsnitt 7.1 och 7.2.2) fördubblades i det närmaste antalet omhändertaganden enligt 3 § LTO. Därefter har antalet i princip åter sjunkit som framgår av nedanstående tabell och diagram avseende första halvåret respektive år.

Omhändertaganden enligt 3 § LTO och dess äldre motsvarigheter under tiden 1.1–30.6 (sex månader) åren 1973–1979.

	Stockholms polisdistrikt	Göteborgs polisdistrikt	Malmö polisdistrikt	Övriga riket	Hela riket
1973	1 539	876	196	3 139	5 750
1974	1 977	416	154	2 874	5 421
1975	621	184	130	2 843	3 778
1976	375	125	144	2 707	3 351
1977	1 243	340	262	4 525	6 370
1978	1 319	224	343	4 618	6 504
1979	692	198	236	4 677	5 803

Omhändertaganden enligt 3 § LTO och dess äldre motsvarigheter under tiden 1.1–30.6 (sex månader) åren 1972–1982.

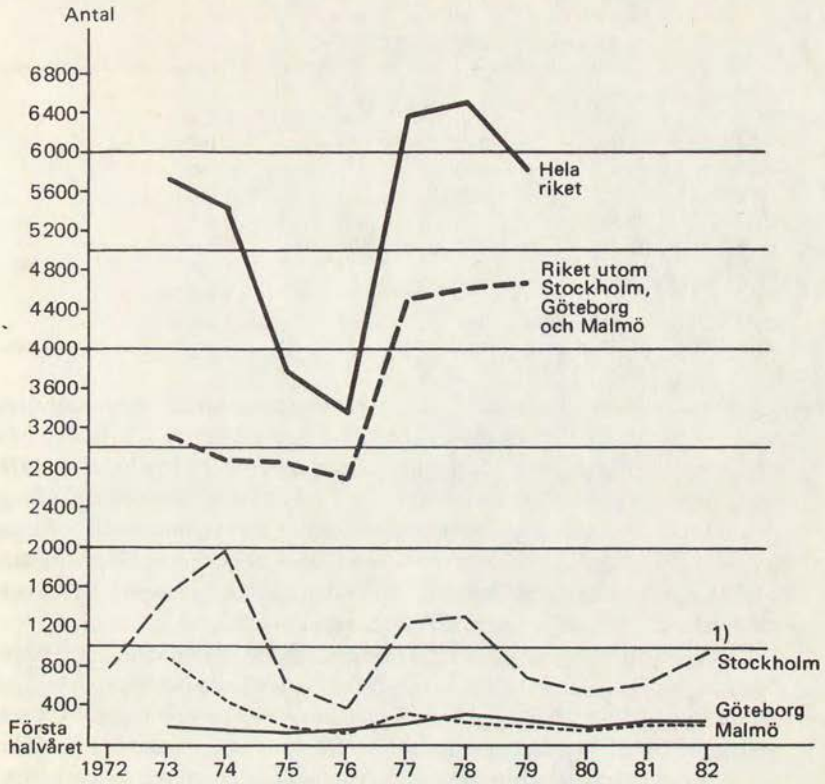

[1] Ökningen från år 1981 till år 1982 uppges från polisdistriktet kunna ha visst samband med ett mål i Stockholm om bl. a. vårdslös myndighetsutövning vid ett omhändertagande enligt LOB som också kan ha medverkat till en nedgång av antalet omhändertaganden enligt den lagen i distriktet.

Tabellen ger vid handen bl. a. att de tre största distrikten tillsammans svarade för i stort sett 20–30 procent av samtliga omhändertaganden enligt 3 § LTO under åren 1975–1979. Beträffande dessa distrikt föreligger också följande uppgifter över antalet omhändertaganden per helt år.

Omhändertaganden enligt 3 § LTO och dess äldre motsvarigheter åren 1972–1981 i de tre största polisdistrikten.

	Stockholms polisdistrikt	Göteborgs polisdistrikt	Malmö polisdistrikt	Totalt
1972	1 812			
1973	4 401	1 458	369	6 228
1974	3 048	719	326	4 093
1975	1 062	356	277	1 695
1976	762	225	280	1 267
1977	2 342	677	610	3 629
1978	2 058	480	620	3 158
1979	1 202	394	573	2 169
1980	1 083	373	483	1 939
1981	1 407	440	460	2 307

Antalet omhändertaganden per 10 000 invånare under första halvåret 1976–1979 uppgick för hela riket till 4.1, 7.7, 7.9 respektive 7.0. Bilden i de olika polisdistrikten är emellertid långt ifrån enhetlig. Första halvåret 1978 varierar sålunda detta omhändertagandetal från 25.3 i Kiruna till 0.0 i Sveg och 0.6 i Ulricehamn. Motsvarande skillnader förekommer också första halvåret 1979, från 22.1 i Eskilstuna till 0.6 i Eslöv. Stockholm, Göteborg och Malmö uppvisar för första halvåret 1978 talen 20.0, 4.7 respektive 11.2 och för första halvåret 1979 talen 10.6, 4.2 respektive 7.7.

Utredningen har gjort en närmare undersökning beträffande omhändertaganden enligt 3 § LTO i vissa polisdistrikt och därvid inhämtat uppgifter direkt från dessa distrikt. Undersökningen avsåg viss tid sommaren 1978 och vintern 1979 och omfattade sammanlagt 574 omhändertaganden i tio olika polisdistrikt, nämligen distrikten i Stockholm (vaktdistrikten 1 och 3, dvs. VD 1 på Norrmalm och VD 3 på Södermalm), Göteborg, Malmö, Eskilstuna, Falköping, Hagfors, Haparanda, Helsingborg, Umeå och Ängelholm. I huvudsak redovisas vad som framkom vid den undersökningen i avsnitt 6.4–6.10 i anslutning till de frågor som där berörs. Här skall emellertid lämnas vissa uppgifter beträffande omhändertaganden av kvinnor och ungdomar.

Av de 574 omhändertaganden som undersökningen alltså omfattade avsåg 45 kvinnor, vilket motsvarar 7.8 procent. Andelen sådana omhändertaganden var något större bland omhändertagandena i de tre storstäderna, 11.8, 10.3 respektive 7.0 procent, än bland de övriga omhändertagandena, där andelen uppgick till 4.9 procent.

Antalet omhändertaganden av ungdomar under 20 år uppgick till 135 av de 572 omhändertaganden där dokumentationen i saken gav besked om den omhändertagnes ålder, vilket motsvarar 23.6 procent. Av dessa avsåg 70 (12.2 procent) ungdomar, som också var under 18 år. Andelen omhändertaganden av ungdomar under 20 respektive 18 år varierade mellan de olika distrikten på sätt som framgår av nedanstående uppställning.

Omhändertaganden enligt 3 § LTO av ungdomar under 20 år i vissa polisdistrikt sommaren 1978 och vintern 1979, antal och procentandel av totalantalet omhändertaganden i distrikten.

Polis-distrikt	Samtliga	Under 18 år		18 men ej 20 år		Sammanlagt under 20 år	
	Antal	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Stockholm (VD 1+3)	151	15	9.9	13	8.6	28	18.5
Göteborg	78	14	17.9	4	5.1	18	23.1
Malmö	100	11	11.0	15	15.0	26	26.0
Eskilstuna	59	7	11.9	5	8.5	12	20.3
Helsingborg	63	6	9.5	4	6.3	10	15.9
Övriga fem undersökta distrikt	121	17	14.0	24	19.8	41	33.9
Summa	572	70	12.2	65	11.4	135	23.6

Uppgifterna rörande omhändertaganden av ungdomar under 18 år kan jämföras med nedanstående uppgifter hämtade ur det material RPS publicerat.

Omhändertaganden enligt 3 § LTO och dess äldre motsvarigheter av ungdomar under 18 år i vissa polisdistrikt 1.10.1972–30.9.1973, respektive 1.10.1973–30.9.1974, procentandel av totalantalet omhändertaganden i distriktet jämte vissa jämförande uppgifter avseende 1978/79 från föregående uppställning.

Polisdistrikt	1972/73	1973/74	1978/79
Stockholm	11.9	15.6	9.9
Göteborg	36.6	29.7	17.9
Malmö	15.0	20.6	11.0
Eskilstuna	13.3	10.1	11.9
Helsingborg	12.5	11.7	9.5
Falköping etc. (jfr ovan, tillhopa fem distrikt)	19.1	15.9	14.0
Summa	18.2	17.8	12.2
Övriga distrikt	17.7	18.9	–
Totalt	18.0	18.3	–

Av uppställningen framgår att andelen omhändertaganden av ungdomar under 18 år tycks ha minskat påtagligt jämfört med året närmast före och året närmast efter LTO:s ikraftträdande.

Beträffande utredningens undersökning avseende 1978/79 kan här tilläggas att i samtliga berörda distrikt avsåg omkring hälften eller fler av omhändertagandena personer under 25 år, dock med undantag av Helsingborgs polisdistrikt där motsvarande tal understeg en fjärdedel, medan genomsnittsåldern för samtliga de 572 fall, där den omhändertagnes ålder framgick, uppgick till 27.6 år.

I detta avsnitt vill utredningen avslutningsvis framhålla att alla statistiska uppgifter av nu aktuellt slag måste bedömas med en viss försiktighet. Utredningen har under sitt arbete vid olika tillfällen kunnat iaktta också påtagliga skillnader mellan uppgifter av olika slag som borde ha stämt överens. Utredningen har också – som ytterligare kommer att utvecklas i olika avsnitt nedan – noterat att det inte så sällan kan råda osäkerhet om exempelvis sådana förhållanden som om ett polisingripande skall betecknas som ett omhändertagande eller inte liksom att ett ingripande som rimligen borde betecknas som ett omhändertagande inte uppfattas eller inte blir dokumenterat som ett sådant. Vad som har sagts nu gäller på motsvarande sätt även sådant som inte rör rena antalsuppgifter och det gäller såväl omhändertaganden enligt LTO som omhändertaganden enligt LOB.

6.2 Omhändertagande enligt 1 § LTO

Enligt olika författningar som rör administrativa frihetsberövanden har en polisstyrelse befogenhet att under vissa förutsättningar omhänderta en person i avbidan på ställningstagande av en annan myndighet. Enligt 1 § LTO får en polisman i sådana fall omhänderta personen i avbidan på polisstyrelsens beslut, om dröjsmål med omhändertagandet skulle innebära fara för den omhändertagnes eller annans liv eller hälsa eller fara i annat hänseende.

Bestämmelsen i LTO innebär således bl. a. att en förutsättning för en polismans befogenhet att ingripa är att polisstyrelsen i sin tur har befogenhet att besluta om ett frihetsberövande. Sådan befogenhet för polisstyrelsen förelåg före socialtjänstreformen enligt 21 § NvL, 33 § BvL, 7 § LSPV, 50 och 52 §§ UtlL samt 9 § lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling.

Då den nya socialtjänstlagstiftningen trädde i kraft 1.1.1982, upphörde NvL och BvL att gälla. De nyss nämnda bestämmelserna i dessa lagar motsvaras numera i huvudsak av 8 § LVM och 6 § LVU. Enligt LVU finns inte någon befogenhet för polisstyrelse att beröva någon friheten. Något ingripande med stöd av den lagen kan därför inte ske enligt 1 § LTO.

UtlL trädde i kraft 1.7.1980. Motsvarande reglering fanns dessförinnan i 35 § 1954 års utlänningslag (1954:193).

6.2.1 Bakgrund

I anslutning till polisväsendets förstatligande år 1965 behandlades frågan om delegation av polischefs uppgifter. I prop. 1964:101 erinrade departementschefen därvid om (s. 84) att vissa tvångsingripanden enligt RB, bl. a. gripande av misstänkt person, beslag, husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning, som fick beslutas av förundersökningsledaren, åklagaren eller rätten, dock fick utan sådant beslut vidtas av en polisman om fara var i dröjsmål. Han fortsatte:

> Som polisberedningen anfört gör sig de synpunkter som ligger till grund för dessa regler ofta gällande också beträffande åtgärder som får beslutas av polismyndighet, t. ex. omhändertagande av mentalsjuka eller alkoholskadade personer som utgör akut fara för eget eller andras liv. Beredningens uttalanden har inte mött invändningar från

remissinstanserna. Osäkerhet torde f. n. råda om och i vilken utsträckning polisman är berättigad att vidta dylika interimistiska åtgärder. – – – Den förordade regleringen hindrar sålunda inte att polisman oberoende av grad tilläggs befogenhet att när fara är i dröjsmål interimistiskt ingripa i angivna fall. Ett uttryckligt konstaterande härav torde böra ske i administrativ väg. Därvid bör föreskrivas, att den som vidtagit interimistiskt ingripande ofördröjligen skall anmäla det hos den som har beslutanderätten beträffande ingripanden av det slag varom är fråga.

I enlighet med departementschefens uttalanden togs bestämmelser om polismans befogenhet i detta avseende in i 1964 års polisinstruktion (1964:764). Den grundläggande bestämmelsen infördes i instruktionens 20 § och överfördes därefter med endast redaktionella ändringar till först 20 § 1965 års polisinstruktion (1965:686), sedan 18 § PI och slutligen 1 § LTO.

6.2.2 Nykterhetsvårdslagstiftningen m. m.

Med stöd av NvL kunde samhället ingripa mot personer som missbrukade alkohol. Lagen var däremot inte tillämplig på personer som missbrukade narkotika eller andra berusningsmedel. Enligt 21 § kunde polismyndigheten ingripa genom ett frihetsberövande i tre skilda situationer. En gemensam förutsättning var att det skulle föreligga sannolika skäl för att personen var "hemfallen åt alkoholmissbruk".

Om det förelåg sannolika skäl för att någon var hemfallen åt alkoholmissbruk och farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv och för att faran var så överhängande att länsrättens beslut om tvångsintagning inte utan våda kunde avvaktas, skulle polismyndigheten ofördröjligen på lämpligt sätt tillfälligt omhänderta honom.

Detsamma gällde om sannolika skäl förelåg för att någon var hemfallen åt alkoholmissbruk samt för att han utan att söka ärligen försörja sig förde ett kringflackande liv och för att han skulle avvika från orten, innan länsrätten prövat en ansökan om tvångsintagning på vårdanstalt.

Polismyndigheten fick slutligen tillfälligt omhänderta en person om det förelåg sannolika skäl för att han var hemfallen åt alkoholmissbruk och för att han på grund av oförmåga att ta vård om sig själv var i trängande behov av omedelbar vård.

Förelåg någon av de nu angivna situationerna fick alltså en polisman enligt 1 § LTO omhänderta personen i fråga i avbidan på polismyndighetens beslut, om ett dröjsmål med omhändertagandet skulle innebära fara för den omhändertagnes eller annans liv eller hälsa eller fara i annat hänseende.

Enligt 8 § LVM, som efter socialtjänstreformen alltså är den bestämmelse som närmast motsvarar 21 § NvL, får polismyndigheten omhänderta en missbrukare omedelbart under vissa förutsättningar. En första förutsättning är att det är sannolikt att missbrukaren kan beredas vård med stöd av LVM. Regler härom finns i lagens 2 och 3 §§. De avser såväl personer som missbrukar alkohol som personer som missbrukar narkotika.

I 2 § anges som förutsättningar för att någon oberoende av eget samtycke skall kunna beredas vård enligt LVM att han till följd av fortgående missbruk av alkohol eller narkotika är i trängande behov av vård för att komma ifrån sitt missbruk och att vårdbehovet inte kan tillgodoses enligt SoL eller annan lag.

Enligt 3 § krävs därtill att den enskilde till följd av missbruket utsätter sin fysiska eller psykiska hälsa för allvarlig fara eller att han till följd av missbruket kan befaras komma att allvarligt skada sig själv eller någon närstående.

Polismyndighetens beslut om ett omedelbart omhändertagande i dessa situationer förutsätter att länsrättens beslut om vård inte kan avvaktas antingen på grund av att missbrukaren kan antas få sitt hälsotillstånd allvarligt försämrat, om han inte får omedelbar vård, eller på grund av att det föreligger en överhängande risk för att han till följd av sitt tillstånd kommer att allvarligt skada sig själv eller någon närstående.

6.2.3 Barnavårdslagstiftningen

Enligt 33 § första stycket BvL fick en polismyndighet i vissa situationer ta personer under 20 år i förvar. En gemensam förutsättning för polismyndighetens ingripande i dessa situationer var att det förelåg sannolika skäl för att ett ingripande enligt 25 § BvL var påkallat från barnavårdsnämndens sida.

I 25 § BvL angavs förutsättningarna för en barnavårdsnämnds möjligheter att ingripa med åtgärder av olika slag mot barn och ungdom. Dessa hjälpåtgärder innefattade råd och stöd, förmaning och varning, föreskrifter rörande den unges levnadsförhållanden, övervakning samt omhändertagande för samhällsvård.

Ett ingripande kunde enligt 25 § ske beträffande den som inte fyllt 20 år om han var i behov av särskilda tillrättaförande åtgärder från samhällets sida på grund av brottslig gärning, sedeslöst levnadssätt, underlåtenhet att efter förmåga ärligen försörja sig, missbruk av rusdrycker, missbruk av narkotiska medel eller annan jämförlig anledning, på grund av brottslig gärning dock endast under vissa förutsättningar. Beträffande den som inte fyllt 18 år kunde ett ingripande enligt 25 § vidare ske dels om den unge misshandlades i hemmet, dels om han där eljest behandlades så att hans kroppsliga eller själsliga hälsa utsattes för fara, dels om hans utveckling äventyrades på grund av föräldrarnas eller annan fostrares olämplighet som fostrare eller bristande förmåga att fostra honom.

Förelåg sannolika skäl för att ett ingripande enligt 25 § var påkallat från barnavårdsnämndens sida fick en polismyndighet enligt 33 § första stycket på lämpligt sätt ta den unge i förvar i avbidan på nämndens beslut under den ytterligare förutsättningen att den unges uppträdande eller levnadssätt innebar fara för allmän ordning och säkerhet.

Den bestämmelse i den nya lagstiftningen som närmast motsvarar 33 § första stycket BvL är som nämnts 6 § LVU. En avgörande skillnad mellan de båda bestämmelserna är att det enligt 6 § LVU inte är polismyndigheten utan socialnämnden som tillagts befogenhet att besluta om ett omedelbart omhändertagande. Därmed bortfaller förutsättningarna för en tillämpning av 1 § LTO som bygger på att det finns en grundläggande befogenhet för polismyndigheten att besluta om ett omhändertagande.

6.2.4 Lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall

LSPV trädde i kraft 1.1.1967 då 1929 års sinnessjuklag upphörde att gälla. Enligt LSPV har en polismyndighet vissa befogenheter att besluta om omhändertaganden. Föreligger det sannolika skäl för att någon lider av psykisk sjukdom och är farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv får en polismyndighet enligt 7 § första stycket LSPV omhänderta honom, om fara är i dröjsmål.

Socialberedningen (S 1980:07) har bl. a. till uppgift att göra en allmän översyn av LSPV (Dir 1980:45).

6.2.5 Utlänningslagstiftningen

1954 års utlänningslag innehöll bl. a. bestämmelser om avvisning, förpassning, förvisning och utvisning av utlänning. Beslut om avvisning skulle som regel meddelas av en polismyndighet medan beslutanderätten i övriga fall tillkom andra myndigheter.

Om fråga om avvisning av en utlänning uppkom fick enligt 35 § första stycket den polismyndighet som handlade ärendet förordna att utlänningen skulle tas i förvar eller ställas under uppsikt. Även i övriga fall fick en polismyndighet enligt 35 § andra stycket vidta sådana åtgärder, om det skäligen kunde befaras att utlänningen avvek.

Genom lagstiftning år 1970 kompletterades lagen med vissa bestämmelser om utlämning till annat nordiskt land för verkställighet av beslut om vård eller behandling. Dessa bestämmelser togs in i en särskild lag (SFS 1970:375). I denna lag gavs polismyndighet befogenhet att besluta om omhändertagande i vissa situationer.

Under våren 1973 tillkom den s. k. terroristlagen. Den trädde i kraft 1.5.1973 (SFS 1973:162). Även den innehöll bestämmelser som gav polismyndighet befogenhet att i vissa situationer besluta om omhändertagande av personer beträffande vilka lagen var tillämplig.

Då LTO trädde i kraft 1.10.1973 var dess 1 § alltså tillämplig så snart förutsättningar förelåg för en polismyndighet att ta någon i förvar eller omhänderta någon med stöd av någon av de nu nämnda bestämmelserna.

Genom lagstiftning som trädde i kraft 1.1.1976 inarbetades de bestämmelser i terroristlagen som är aktuella i detta sammanhang i utlänningslagen, bl. a. i lagens 35 § (SFS 1975:1358). Samtidigt ändrades denna paragraf också i vissa andra avseenden. Enligt departementschefen var syftet i denna del att i möjlig mån uppnå en anpassning till vad som enligt RB gällde om personliga tvångsmedel i brottmål (prop. 1975/76:18 s. 130 f och s. 165).

Bl. a. föreskrevs i 35 § andra stycket att om sannolika skäl förelåg för avvisning, förpassning eller utvisning eller om fråga uppkom om verkställighet av sådan åtgärd eller av förvisning samt det med hänsyn till utlänningens personliga förhållanden eller övriga omständigheter skäligen kunde befaras att han skulle hålla sig undan eller här bedriva brottslig verksamhet eller hans identitet var oklar, den myndighet som handlade ärendet fick ta honom i förvar. Var fara i drösjmål fick vidare en polismyndighet enligt tredje stycket i samma paragraf vidta denna åtgärd även om ärendet handlades av en annan myndighet.

1954 års utlänningslag upphörde som nämnts att gälla 1.7.1980, då UtlL trädde i kraft. Den nya lagen innebär bl. a. den ändringen att man endast använder begreppen avvisning och utvisning för de olika åtgärder som kan vidtas för att avlägsna en utlänning ur riket. Vad gäller bestämmelserna om särskilda tvångsåtgärder, alltså bl. a. tagande i förvar, innebär den nya lagen inte några större förändringar. Bestämmelserna i den gamla lagen har i huvudsak oförändrade förts över i den nya lagen (prop. 1979/80:96 s. 102). De bestämmelser i den nya lagen som främst är av intresse i detta sammanhang återfinns i 50, 52 och 55 §§.

6.2.6 Rikspolisstyrelsens föreskrifter

RPS' föreskrifter för tillämpningen av LTO har beträffande 1 § numera följande lydelse.

1.1 De särskilda bestämmelser angående polisstyrelsens befogenheter som åsyftas i paragrafen återfinns i

8 § lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM)

7 § lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (LSPV) samt

50 och 52 §§ utlänningslagen (UtlL, 1980:736).

1.2 För att polisman skall kunna ingripa med stöd av 1 § måste för det första förutsättningarna i något av ovan angivna lagrum bedömas föreligga. Vidare måste faran i dröjsmål vara så överhängande att polisstyrelsens beslut inte kan avvaktas.

Punkten 1.1 fick sin nuvarande lydelse under 1982. Jämfört med de tidigare föreskrifterna, utfärdade av RPS under 1977, innebär den nya lydelsen i princip enbart att författningsbestämmelser som upphört att gälla tagits bort och att motsvarande nya bestämmelser i stället tagits med. Enligt uppgift från RPS syftar 1 § LTO också på – utöver de i punkten 1.1 upptagna bestämmelserna – 9 § lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling.

6.2.7 LTO/LOB-utredningen

Beträffande tillämpningen av 1 § LTO kan redovisas följande statistiska tabeller, som bygger på uppgifter inhämtade av RPS. Av tabellerna framgår bl. a. vilket lagstöd som åberopats för ett omhändertagande utöver 1 § LTO (35 § 1954 års utlänningslag, 33 § BvL, 7 § LSPV respektive 21 § NvL).

Omhändertaganden enligt 1 § LTO under tiden 1.10.1973–30.9.1974 (tolv månader)

Polis-distrikt	1954 års utlännings-lag	BvL	LSPV	NvL	Totalt
Stockholm	303	51	295	24	673
Göteborg	104	8	40	1	153
Malmö	0	0	1	28	29
Övriga riket	236	83	839	364	1 522
Totalt	643	142	1 175	417	2 377

Omhändertaganden enligt 1 § LTO under tiden 1.10.1974–30.9.1975 (tolv månader)

Polis-distrikt	1954 års utlännings-lag	BvL	LSPV	NvL	Totalt
Stockholm	216	14	289	19	538
Göteborg	82	4	55	1	142
Malmö	7	0	5	2	14
Övriga riket	296	107	711	301	1 415
Totalt	601	125	1 060	323	2 109

Omhändertaganden enligt 1 § LTO under tiden 1.1–30.6.1979 (sex månader)

Polis-distrikt	1954 års utlännings-lag	BvL	LSPV	NvL	Totalt
Stockholm	7	3	11	1	22
Göteborg	36	1	45	1	83
Malmö	3	2	7	12	24
Övriga riket	263	77	465	192	997
Totalt	309	83	528	206	1 126

Tabellerna visar bl. a. att antalet omhändertaganden enligt 1 § LTO totalt i riket tycks ligga på mellan 2 000 och 2 500 om året samt att omkring hälften av dessa omhändertaganden sker med åberopande av 7 § LSPV.

Tillämpningen av 1 § LTO har enligt vad utredningen erfarit inte vållat några egentliga problem om man undantar vissa av bl. a. JO uppmärksammade svårigheter som uppkommit vid s. k. inre utlänningskontroll (jfr JO 1981/82 s. 101, avsnitt 3.3) och vissa svårigheter som kan hänföras till den lagtekniska utformningen av bestämmelsen. Behovet av en bestämmelse av denna art har inte satts i fråga från något håll.

Frågan om polisens befattning med s. k. inre utlänningskontroll togs med anledning av JO:s uttalanden upp till behandling av en särskild arbetsgrupp inom RPS med representanter även från statens invandrarverk. Gruppens arbete föranledde RPS att utfärda särskilda föreskrifter i ämnet (RPS FS 1981:6, FAP 273–1). Dessa föreskrifter trädde i kraft 1.10.1981.

Frågan om den lagtekniska utformningen av 1 § LTO behandlades särskilt redan av 1973 års brottskommission. Kommissionen uttalade sålunda (se prop. 1973:115 s. 141) att man var medveten om att den föreslagna lagtekniska lösningen, som överensstämde med tidigare gällande ordning, inte var helt idealisk om man enbart såg till polisens arbetsförhållanden. Tillämpningen av bestämmelsen förutsatte sålunda en viss kunskap och förtrogenhet med de aktuella lagbestämmelserna. Polismannen kunde enligt kommissionen ibland känna tvekan, huruvida han hade grund för ett ingripande. Det skulle emellertid enligt kommissionen ställa sig mycket svårt att bryta ut alla de bestämmelser i de angivna lagarna som rörde polisens medverkan och föra över dem till den nya lagen. Eftersom det dessutom var fråga om fyra olika författningar med sinsemellan olika uppbyggnad och

innehåll skulle en sådan lösning föranleda en mycket omfattande och relativt svåröverskådlig lagtext. Till detta kom även rent principiella och systematiska betänkligheter. Kommissionen hade bl. a. av dessa skäl avstått från en sådan lösning. De praktiska svårigheter som den nuvarande ordningen medförde borde enligt kommissionens mening kunna undanröjas genom särskilda föreskrifter och anvisningar och genom information och utbildning.

I linje med vad brottskommissionen anförde under förarbetena till bestämmelsen har det från polishåll uttalats att den lagtekniska konstruktionen av polisens ingreppsrätt i de hänseenden som regleras i paragrafen lett till viss osäkerhet vid tillämpningen. Paragrafens sakliga innehåll är beroende av annan lagstiftning om vilken den enskilde polismannen måste ha en relativt ingående kännedom.

De lagrum som efter genomförandet av socialtjänstreformen åsyftas med 1 § LTO är främst 7 § LSPV, 50 och 52 §§ UtlL samt 8 § LVM. De angivna lagrummen reglerar omhändertaganden för ändamål, som är relativt skilda från varandra, och polismyndighetens beslut om sådant omhändertagande kräver i de olika fallen överväganden av särskild art. Samma sak gäller naturligtvis det interimistiska beslut om omhändertagande som en enskild polisman skall fatta enligt 1 § LTO. Att generellt ange några klara gränser för hur starka skäl som krävs för ett sådant ingripande är vanskligt (jfr JO 1981/82 s. 102).

Som nämnts föreslår utredningen att huvuddelen av LTO skall ersättas av bestämmelser i en ny polislag (avsnitt 5). När det gäller 1 § LTO förordar utredningen emellertid en annan lösning. De ovan berörda olägenheterna med den lagtekniska konstruktionen skulle enligt utredningens mening bli ännu större om en sådan bestämmelse togs in i polislagen, som på ett mera allmänt plan skall reglera polisens befogenheter och skyldigheter. De svårigheter, som brottskommissionen uppmärksammade, att bryta ut alla i sammanhanget aktuella bestämmelser om polisens medverkan och föra över dem till en lag, undviks om i stället befogenheten för den enskilde polismannen att ingripa lagtekniskt tas upp i anslutning till respektive grundläggande bestämmelse om polismyndighets befogenhet. Enligt utredningens mening skapas härigenom ökad klarhet för dem som skall tillämpa bestämmelserna. Också för allmänheten är det en fördel jämfört med nuvarande ordning om det klarare framgår vilken sorts omhändertagande det i varje situation är fråga om och vilken grundläggande lagstiftning det är som tillämpas.

Med hänsyn till vad nu har sagts förordar utredningen alltså att bestämmelser om sådana särskilda befogenheter som enligt 1 § LTO tillerkänns en enskild polisman förs över till envar av de berörda lagarna. Utredningen har utarbetat förslag till härför erforderliga författningsändringar.

6.3 Ingripande enligt 2 § LTO

Om någon, som kan antas vara under femton år, anträffas under förhållanden som uppenbarligen innebär överhängande och allvarlig risk för

hans hälsa eller utveckling, får han tas om hand av en polisman med stöd av 2 § LTO. Har så skett skall enligt bestämmelsen den unge genom polismannens försorg skyndsamt överlämnas till föräldrar, annan vårdnadshavare eller socialnämnden.

6.3.1 Bakgrund

Bestämmelsen i 2 § LTO innebar i sak en nyordning som till skillnad från 1 och 3 §§ inte hade någon förebild i 1972 års polisinstruktion. Däremot hade den vissa gemensamma drag med ett av socialstyrelsen under förarbetena till 33 § tredje stycket BvL, den s. k. raggarparagrafen, framlagt lagförslag (se prop. 1963:145 och 2LU 1963:58 s. 16 ff). Den överensstämmer i sak med det förslag till bestämmelse som 1973 års brottskommission lade fram i sitt betänkande.

Brottskommissionen anförde (se prop. 1973:115 s. 140) att det enligt vad kommissionen erfarit ibland förekom fall då mycket starka humanitära skäl kunde åberopas för en åtgärd som innebar att ett barn omedelbart avlägsnades från en för dess hälsa eller utveckling uppenbart farlig miljö men där kriterierna i då gällande föreskrifter inte gav möjlighet därtill. Kommissionens principiella uppfattning var att problem av detta slag så långt möjligt borde lösas på annat sätt än genom direkta polisingripanden.

Det kunde emellertid enligt kommissionen inte förnekas att det fanns tecken som tydde på att även barn i de lägre tonåren i ökad utsträckning hade börjat frekventera sådana platser där personer som missbrukade narkotika eller alkohol företrädesvis samlades. Med tanke på dessa fall och andra situationer då mycket unga personer påträffades under omständigheter som var klart alarmerande hade kommissionen kommit till den slutsatsen att det jämte bestämmelserna i 33 § BvL fanns behov av en särskild föreskrift som gjorde det möjligt för polisen att under vissa nödfallsliknande förhållanden tillfälligt omhänderta personer som kunde antas vara under femton år.

För en sådan åtgärd kunde enligt kommissionen anföras inte bara rent humanitära skäl. Ett ingripande kunde många gånger även vara betingat av brottsförebyggande skäl. Så kunde nämligen vara fallet när det fanns en uppenbar risk för att barnet annars kunde bli utsatt för något övergrepp.

Avsikten med ett omhändertagande i de nu berörda fallen fick enligt kommissionen endast vara att se till att barnet så skyndsamt som möjligt kom bort från den skadliga miljön. Den omhändertagne borde utan vidare omgång överlämnas till sin vårdnadshavare, om detta kunde anses vara en lämplig lösning, eller i annat fall till någon företrädare för barnavårdsnämnden. Enligt kommissionen borde det nya institutet sålunda endast uppfattas som ett yttersta komplement till socialvårdens egen uppsökande verksamhet.

Kommissionen förutsatte också (s. 141) att den nya bestämmelsen skulle tillämpas endast i undantagsfall och i sådana sammanhang där den aktuella situationen inte kunde lösas på annat sätt, exempelvis genom att polismannen kunde förmå vederbörande att självmant återvända till sitt hem eller genom en omedelbar kontakt med någon representant för barnavårdsnämnden.

För den händelse den omhändertagne vägrade att uppge sitt namn eller

adress eller om det av andra skäl uppstod tvekan om det lämpligaste fortsatta förfaringssättet, t. ex. därför att föräldrarna inte var hemma eller de kunde väntas reagera på ett inte önskvärt sätt eller det av andra skäl inte var lämpligt att föra den omhändertagne till bostaden, borde vidare polismannen enligt kommissionen i första hand föra honom direkt till barnavårdsnämndens lokaler eller till någon plats där social jourverksamhet pågick. Uppehåll på någon polisstation borde sålunda enligt kommissionen inte komma i fråga annat än i nödfall och då endast mycket tillfälligt.

Sammanfattningsvis anförde kommissionen bl. a. (s. 198) att den med den nya bestämmelsen avsett exempelvis sådana fall då barn uppehöll sig i s. k. knarkarkvartar eller hittades omtöcknade av berusningsmedel i rivningsfastigheter. Det kunde vidare gälla ungdomar som påträffades på hotellrum tillsammans med äldre, asociala personer eller som i övrigt befann sig i en sådan situation att man kunde befara att de kom att bli otillbörligt utnyttjade.

Vid lagstiftningsärendets fortsatta behandling föranledde kommissionens nu redovisade uttalanden inte något yttrande från departementschefen eller riksdagen.

6.3.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter

RPS' föreskrifter för tillämpningen av LTO i denna del anknyter till vissa av brottskommissionens ovan redovisade uttalanden och överensstämmer bitvis ordagrant med kommissionens formuleringar. Föreskrifterna har efter vissa mindre ändringar under 1982 följande lydelse.

2.1 Med stöd av bestämmelsen äger polisman i vissa nödfallsliknande situationer omhänderta den som kan antas vara under femton år och som anträffas i skadlig eller farlig miljö. Den grundläggande förutsättningen för ett ingripande är att den unge anträffas under förhållanden vilka uppenbarligen innebär en både allvarlig och överhängande risk för hans hälsa eller utveckling. Ingripande får sålunda ske endast för att undanröja ett akut faromoment. Det kan t. ex. vara fråga om barn som uppehåller sig i s. k. knarkkvartar eller som hittats omtöcknade av thinner eller narkotika i en rivningsfastighet. Det kan vidare gälla barn som påträffas tillsammans med äldre, asociala personer eller som i övrigt befinner sig i en sådan situation att man kan befara att de kommer att bli otillbörligt utnyttjade. I dessa och liknande situationer, då mycket unga personer påträffas under omständigheter som är klart alarmerande, har polisman på humanitära och brottsförebyggande grunder befogenhet att företa ett tillfälligt omhändertagande.

2.2 Bestämmelsen får tillämpas endast i sådana sammanhang där den aktuella situationen inte kan lösas på annat lämpligare sätt, exempelvis genom att polismannen kan förmå vederbörande att självmant återvända till sitt hem eller genom ett omedelbart ingripande av någon representant för socialnämnden.

2.3 Av uttrycket "skyndsamt" framgår att den polisman som verkställt omhändertagandet utan onödig omgång skall överlämna den unge till hans föräldrar eller vårdnadshavare. För den händelse den omhändertagne vägrar att uppge sitt namn eller adress eller om det av andra skäl uppstår tvekan om det lämpligaste fortsatta förfaringssättet, t. ex. på grund av att föräldrarna inte är hemma eller det av andra skäl inte är lämpligt att föra honom till bostaden, skall polismannen i första hand föra honom direkt till socialnämndens lokaler eller till plats där social jourverksamhet pågår. Före överförandet bör om möjligt förhandskontakt ha tagits med socialnämn-

den. Uppehåll på polisstation får inte komma i fråga annat än i undantagsfall och då endast tillfälligt. Den unge får inte förvaras i polisarrest.

Ändringarna under 1982 innebar enbart att begreppet socialnämnden infördes i stället för motsvarande äldre begrepp. I övrigt överensstämmer den nu angivna lydelsen helt med lydelsen av de föreskrifter som RPS utfärdade i slutet av 1977.

6.3.3 LTO/LOB-utredningen

Bestämmelsen i 2 § LTO att en polisman under vissa förutsättningar får ta hand om ungdomar under 15 år är inte den enda bestämmelsen som ger polisen möjlighet att beröva sådana ungdomar friheten.

När det gäller frihetsberövande vid brott kan reglerna i 23 kap. RB om medtagande till förhör tillämpas på ungdomar under 15 år, dock med vissa begränsningar. Däremot får reglerna om gripande i 24 kap. RB inte tillämpas, vare sig av polisen eller av enskilda (se NJA 1978 s. 67). Hithörande frågor har nyligen behandlats av en arbetsgrupp vid brottsförebyggande rådet (BRÅ). I BRÅ-promemorian (PM 1982:3) "De unga lagöverträdarna. Åtgärder vid brott av ungdomar under 15 år." har denna arbetsgrupp föreslagit att polisens ansvar för att utreda brott av unga under 15 år skall vidgas. Bl. a. föreslås vidgad rätt enligt RB att förhöra och gripa sådana ungdomar.

När det gäller polisens befogenheter utanför RB finns i den nya socialtjänstlagstiftningen inte någon motsvarighet till de bestämmelser i BvL (33 §) som gav en enskild polisman rätt att under vissa förutsättningar ingripa genom ett frihetsberövande. De i avsnitt 6.2 berörda bestämmelserna i 1 § LTO med därtill anknytande, nu gällande lagstiftning är emellertid i och för sig tillämpliga också beträffande ungdomar under 15 år. Så är också förhållandet med 1 § LOB samt med 3 § LTO, i vart fall i vissa situationer (se JO 1979/80 s. 87; beträffande omhändertagande "för att avvärja straffbelagd gärning" skulle principerna i 1978 års, ovan citerade rättsfall kunna anses tillämpliga).

Beträffande tillämpningen av 2 § LTO kan redovisas följande statistiska uppgifter.

Ingripanden enligt 2 § LTO (uppgifterna inhämtade av RPS)

Polisdistrikt	1.10.1973–30.9.1974 (tolv månader)	1.10.1974–30.9.1975 (tolv månader)	1.1–30.6 1979 (sex månader)
Stockholm	308	169	36
Göteborg	129	70	6
Malmö	29	41	2
Summa	466	280	44
Övriga riket	496	378	83
Totalt	962	658	127

Beträffande de 83 ingripandena utanför storstadsdistrikten under första halvåret 1979 kan tilläggas att 25 av dem förekom i Luleå och 12 i Västerås polisdistrikt medan antalet sådana ingripanden understeg sex, dvs. ett i månaden, i de övriga 24 distrikt i vilka sådana ingripanden överhuvudtaget förekommit enligt redovisningen.

Ingripanden enligt 2 § LTO under tiden 1.1–30.6 (sex månader) åren 1976–1982

Polisdistrikt	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982
Stockholm	91	57	62	36	44	11	37[a]
Göteborg	46	31	36	6	8	9	6
Malmö	1	4	1	2	1	2	2
Summa	138	92	99	44	53	22	45

[a] För tiden 1.4–31.8 finns inte något ingripande enligt 2 § LTO redovisat; här angivna 37 fall hänför sig således till årets tre första månader, vilket förhållande enligt uppgift möjligen skulle ha samband med att socialtjänstreformen genomfördes per 1.1.1982.

Beträffande nu redovisade statistiska uppgifter bör tilläggas att de är något osäkra. Särskilt när det gäller ungdomar under 15 år förekommer det nämligen att personer, som enligt polisens bedömande måste föras från en viss plats, av polisen transporteras till sin bostad utan att detta direkt uppfattas eller redovisas som ett frihetsberövande. I en del sådana fall torde det vara frågan om situationer där polisens åtgärder med fog kunde ha betecknats som ingripanden enligt 2 § LTO.

Utredningen konstaterar att det inte till utredningen framförts någon kritik eller några invändningar mot tillämpningen av 2 § LTO. Utredningen konstaterar också att antalet ingripanden enligt denna bestämmelse minskat kraftigt jämfört med förhållandena under tiden närmast efter bestämmelsens tillkomst.

Enligt utredningens mening bör en bestämmelse motsvarande 2 § LTO finnas även i fortsättningen. Polisen bör således även fortsättningsvis ha möjlighet att ta hand om unga under 15 år i de situationer som det här är fråga om. Möjligen kan behovet av en sådan befogenhet ha blivit större sedan polisens möjlighet avskaffades att enligt BvL ingripa som en direkt förberedelse till samhällets barnavårdande insatser.

Utredningen föreslår som nämnts (avsnitt 5) att LTO skall upphävas. En bestämmelse som motsvarar 2 § LTO måste alltså tas upp i någon annan lag. Utredningen har här övervägt olika möjligheter såsom LVU, föräldrabalken (FB) och en ny polislag. Enligt utredningens mening synes det lämpligast att bestämmelsen förs över till lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL), där polisens och åklagarmyndighetens befattning med unga i övrigt regleras.

Utredningen har i enlighet med det nu sagda utarbetat ett förslag till en ny paragraf i LUL, vars rubrik bör förses med tillägget "m. m." om förslaget godtas.

6.4 Omhändertagande enligt 3 § LTO

Enligt 3 § LTO skall en polisman omhänderta den som genom sitt uppträdande stör allmän ordning eller utgör omedelbar fara för denna, om det är nödvändigt för att upprätthålla ordningen. Sådant omhändertagande skall ske även när det fordras för att avvärja straffbelagd gärning.

6.4.1 Bakgrund

I *1925 års normalinstruktion för polisväsendet,* fastställd av chefen för socialdepartementet 12.12.1925, angavs i 8 § följande:

> Om det för upprätthållande av allmän ordning är av nöden, har polisman att anhålla den, vars uppträdande innefattar ett störande av eller en omedelbar fara för den allmänna ordningen.
>
> Anhållande skall ock ske, där det eljest erfordras till förekommande eller avvärjande av gärning, som är i lag eller författning med straff belagd och av sådan beskaffenhet, att polisman är pliktig att mot densamma ingripa.
>
> Anhållen person skall ofördröjligen föras till vederbörande polisstation för att underkastas förhör. Vid förhöret skall ojävigt vittne vara närvarande. Över förhöret skall genom förhörsledarens försorg protokoll föras.
>
> Ändock att förhör ej hållits, må den anhållne av anledning som ovan sagts, hållas i förvar allenast så länge ett fortsatt störande av ordning eller säkerhet är att från honom befara.
>
> Angående polismans plikt att anhålla lösdrivare och överlastade personer gäller vad därom finnes i lag stadgat.

Förarbetena till dessa bestämmelser är inte publicerade. Eventuellt dokumenterade överväganden förvaras i riksarkivet tillsammans med övrigt utredningsmaterial som ledde fram till 1925 års polislagstiftning. Detta material är enligt uppgift mycket omfattande och osorterat. Socialdepartementets akt i det ärende som ledde fram till fastställandet av instruktionen innehåller intet av intresse i sammanhanget.

Som framgår har begreppet anhålla en annan innebörd i instruktionen än det kom att få i och med att nya RB trädde i kraft 1.1.1948. Det kan också anmärkas att det inte av andra styckets ordalydelse framgår om en polisman med stöd av det stycket kunde anhålla t. ex. ett barn under 15 år, som enligt dåtida terminologi överhuvudtaget inte kunde begå ett brott.

Med ledning av denna instruktion skulle länsstyrelsen enligt 15 § i 1925 års polisreglemente för riket (SFS 1925:407) utfärda en instruktion för polispersonalen inom varje polisdistrikt i länet och också för polispersonal som anställts för landstingsområde.

Nu berörda bestämmelser om omhändertagande överfördes sedermera till *1948 års allmänna polisinstruktion* (SFS 1948:331, API), som trädde i kraft 1.7.1948. I 12 och 13 §§ föreskrevs följande:

> **12 §** Om det för att upprätthålla allmän ordning är nödvändigt, har polisman att tillfälligt omhändertaga den vars uppträdande innefattar ett störande av eller en omedelbar fara för ordningen. Omhändertagande skall även ske, där det eljest erfordras för att avvärja straffbelagd gärning, mot vilken polisman är pliktig att ingripa.

Då någon enligt vad nu sagts omhändertagits, skall anmälan därom skyndsamt göras hos vederbörande förman, vilken omedelbart har att pröva huruvida åtgärden skall bestå.

13 § Vid omhändertagandet skall tillses, att åtgärden ej orsakar vederbörande större olägenhet än som är oundviklig eller väcker onödig uppmärksamhet.

Den omhändertagne må hållas i förvar endast så länge fara föreligger för att han kommer att fortsätta störa ordningen. Vid förvaringen får den omhändertagne ej underkastas annan inskränkning i sin frihet än som påkallas av ändamålet med omhändertagandet, ordningen på förvaringsplatsen eller allmän säkerhet. Den som omhändertagits skall förhöras så snart det kan ske.

Den nya lydelsen innebar beträffande förutsättningarna för ingripande vid brott (8 § andra stycket, respektive 12 § första stycket 2 p) bl. a. att uttrycket "till förekommande eller avvärjande av" ersattes av uttrycket "för att avvärja". Det ligger nära till hands att tolka denna ändring så att polisen inte längre skulle ha möjlighet att ingripa innan ett brott påbörjats. "Att avvärja straffbelagd gärning" kan emellertid i och för sig också tolkas så att däri innefattas såväl att avbryta ett pågående brott som att förhindra att ett brott påbörjas (jfr RPS' föreskrifter för tillämpningen av LTO p. 3.5; jfr också SOU 1947:45 s. 111 och även det i anvisningarna till 1948 års instruktion, s. 51 anförda exemplet).

1948 års instruktion ersattes 1.1.1965 av *1964 års polisinstruktion* (SFS 1964:764). Nu behandlade omhändertagandebestämmelser intogs i instruktionens 19, 21 och 22 §§. I vart fall såvitt avser grunderna för omhändertagande för att upprätthålla allmän ordning synes företagna ändringar ha varit av rent språklig art. I paragraferna föreskrevs följande.

19 § Om det är nödvändigt för att upprätthålla allmän ordning, skall polisman tillfälligt omhändertaga den som genom sitt uppträdande stör ordningen eller utgör en omedelbar fara för denna. Sådant omhändertagande skall ske även när det fordras för att avvärja straffbelagd gärning.

När polisman omhändertagit någon enligt bestämmelserna i första stycket, skall han skyndsamt anmäla det till sin förman. Denne skall omedelbart pröva om åtgärden skall bestå.

21 § Vid omhändertagande skall tillses att åtgärden icke väcker onödig uppmärksamhet eller orsakar den omhändertagne större olägenhet än som är oundviklig.

22 § Den som omhändertagits enligt 19 § må hållas i förvar endast så länge han skulle utgöra en omedelbar fara för allmän ordning och säkerhet om han frigavs. Han skall förhöras så snart kan ske.

Vid förvaringen får den som omhändertagits icke underkastas annan inskränkning i sin frihet än som påkallas av ändamålet med omhändertagandet, ordningen på förvaringsplatsen eller allmän säkerhet.

1964 års instruktion ersattes 1.1. 1966 av *1965 års polisinstruktion* (SFS 1965:686). 19, 21 och 22 §§ bibehölls helt oförändrade i den nya instruktionen.

1965 års instruktion ersattes i sin tur 1.1. 1973 av *1972 års polisinstruktion*

(SFS 1972:511). De nu berörda bestämmelserna betecknades i den nya instruktionen 17, 19 och 20 §§ men bibehölls i övrigt helt oförändrade så när som på några språkliga justeringar. De vid tiden för LTO:s tillkomst gällande grunderna för omhändertagande av nu berört slag fanns i 17 § första stycket, som hade följande lydelse.

Om det är nödvändigt för att upprätthålla allmän ordning skall polisman tillfälligt omhändertaga den som genom sitt uppträdande stör ordningen eller utgör en omedelbar fara för denna. Sådant omhändertagande skall ske även när det fordras för att avvärja straffbelagd gärning.

LTO tillkom som nämnts efter förslag av 1973 års brottskommission. Vad angår grunderna för ett omhändertagande enligt lagens 3 § föreslog kommissionen att den nya lagen borde innehålla exakt samma kriterier som 17 § 1972 års polisinstruktion (prop. 1973:115 s. 141, även s. 142). Någon närmare diskussion beträffande dessa grunder togs inte upp i kommissionens betänkande. Inte heller i propositionen eller utskottsbetänkandet togs någon sådan diskussion upp. Såväl departementschefen (prop. s. 33) som justitieutskottet (JuU 1973:26 s. 22 och 24) hänvisade till att de förutsättningar för omhändertagande som angavs i polisinstruktionen bibehölls oförändrade i den nya lagen. Ordalagen i 3 § LTO överensstämmer också helt med ordalagen i 17 § första stycket 1972 års instruktion så när som på en viss omredigering av den första meningen och utelämnandet av ordet "tillfälligt" i LTO.

6.4.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter

RPS' föreskrifter för tillämpningen av LTO har beträffande 3 § LTO följande lydelse, som överensstämmer med lydelsen av de föreskrifter RPS utfärdade under 1977.

3.1 Ett omhändertagande med stöd av 3 § kan föranledas av såväl straffbelagda som icke straffbelagda handlingar. Befogenheten för varje polisman att på detta sätt ingripa utgör ett viktigt hjälpmedel i arbetet att upprätthålla allmän ordning och förebygga brottslighet. Ett omhändertagande får dock inte ske om inte alla förutsättningar därför klart är för handen. Stora krav ställs på polismannens omdöme. Detta är särskilt fallet då ett frihetsberövande ifrågasätts för att tillgodose syftet att upprätthålla ordning. Det måste vidare beaktas att ett omhändertagande, även om det är tillfälligt, innefattar ingrepp i medborgarens grundlagsenliga rätt till personlig integritet och därmed i en viktig medborgerlig rättighet.

3.2 Som en grundläggande förutsättning för ett omhändertagande av ordningsskäl gäller att någon genom sitt uppträdande stör den allmänna ordningen eller utgör en omedelbar fara för denna. Det är alltså fråga om ett uppträdande som innefattar angrepp eller fara för angrepp på ett ordningsintresse av betydelse för allmänheten eller eljest från allmän synpunkt. Omhändertagande enligt första punkten 3 § till skydd för den allmänna ordningen kan i regel endast ske på allmän plats (jfr prop. 1975/76:113 s. 87 och E Sjöholm: När och hur får polisen ingripa, 1978, s. 28–34 och 34–35 m. fl. ställen[1]). Polismannen äger sålunda inte att med stöd av bestämmelsen ingripa för att upprätthålla ordning exempelvis i en lägenhet. Däremot kan paragrafen åberopas även på privat område när det gäller att avvärja straffbelagd gärning. I båda fallen äger polismannen bruka nödvändigt våld för att genomföra tjänsteåtgärden.

[1] 1977 års föreskrifter hänvisade till en tidigare upplaga.

Våldets omfattning måste dock alltid vägas i förhållande till det intresse som skall skyddas.

3.3 Frågan huruvida ett visst uppträdande stör den allmänna ordningen får inte avgöras från den begränsade synpunkten av vad som för den enskilde polismannen framstår som obekvämt eller olämpligt. Den måste avgöras efter vad som för allmänheten eller eljest ur allmän synpunkt framstår som anmärkningsvärt och störande. Enbart den omständigheten att en person vägrar åtlyda polismans tillsägelse innebär sålunda inte i och för sig att han stör den allmänna ordningen. Det avgörande i ett sådant fall är vilka följder från ordningssynpunkt som en bristande efterrättelse kan antas medföra.

3.4 I de fall då ett störande av eller omedelbar fara för allmän ordning är för handen, gäller som ytterligare förutsättning för omhändertagande att ingripandet verkligen är nödvändigt för ordningens upprätthållande. Denna grundförutsättning framgår av bestämmelsen i 16 § polisinstruktionen (1972:511) om tillvägagångssättet vid utförande av tjänsteåtgärd, nämligen att polisman aldrig får använda strängare medel än förhållandena kräver. Polisman skall alltid i första hand söka vinna rättelse genom upplysningar och anmaningar.

3.5 Bestämmelsen i 3 § kan även tillämpas då ett omhändertagande framstår som nödvändigt för att avvärja en straffbelagd gärning. Det kan här vara fråga om såväl brott enligt brottsbalken som andra straffbelagda handlingar. I vissa fall kan det gälla att avbryta ett redan pågående förlopp, som t. ex. då någon gör sig skyldig till förargelseväckande beteende och inte efterkommer en tillsägelse att upphöra därmed. Bestämmelsen får emellertid tillämpas även i fall då någon ännu inte gjort sig skyldig till en straffbar handling. En man försöker t. ex. att i spritpåverkat tillstånd starta sin bil. Han tycks inte förstå att bilkörning i spritpåverkat tillstånd är ett allvarligt brott. Polismannen lyckas inte förmå mannen att överlämna bilnycklarna. Denne uppger att han har för avsikt att köra bilen så snart polismannen lämnat platsen. Som en sista utväg att avvärja brott kan föraren omhändertas med stöd av bestämmelsen.

3.6 Bestämmelsen i 3 § bör även kunna tillämpas t. ex. då någon uppträder påverkad av alkohol eller narkotika i en sådan miljö eller i sådant sällskap att polismannen har grundad anledning anta att t. ex. en fortsatt ölförtäring sannolikt skulle leda till direkt lagbrott. De samlade preventiva och humanitära synpunkterna torde här kunna tillmätas en sådan avgörande betydelse att ett omhändertagande framstår som motiverat.

6.4.3 LTO/LOB-utredningen; överväganden

Av det föregående framgår att införandet av 3 § LTO inte innebar någon nyhet i sak. Bestämmelser av motsvarande innebörd hade funnits i vart fall sedan 1920-talet. Den omständigheten att de, främst av rättssäkerhetsskäl, togs in i en särskild lag år 1973 har emellertid lett till att de har uppmärksammats på ett annat sätt än tidigare. Samtidigt har behovet av dem kommit att sättas i fråga.

Bestämmelsen i 3 § LTO är till sin natur ett instrument för polisen i dess övergripande uppgift att upprätthålla allmän ordning och säkerhet. Utredningen har i det föregående gett uttryck för den meningen att polisen för att fullgöra den uppgiften ytterst måste ha tillgång till ett så ingripande tvångsmedel som frihetsberövande. Befogenheten att använda det tvångsmedlet måste dock begränsas till vad som är absolut nödvändigt. Mot bakgrunden av det synsättet har utredningen undersökt tillämpningen av

3 § LTO och försökt fastställa och precisera innehållet i de befogenheter som polisen behöver.

Sedan tillkomsten på 1920-talet av bestämmelser om befogenheter för polisen motsvarande dem som nu föreskrivs i 3 § LTO har man inte, såvitt utredningen har kunnat finna, närmare övervägt om senare tillkommen lagstiftning inom andra områden eller andra omständigheter har förändrat behovet av sådana bestämmelser eller förutsättningarna för deras tillämpning. Här bortses från den diskussion rörande 3 § LTO som fördes under förarbetena till LOB. Såväl lagstiftningen som den allmänna inställningen till ordningsstörande beteenden har dock ändrats i olika avseenden. Bl. a. har straffbestämmelser, som direkt tar sikte på brott mot den allmänna ordningen, tagits upp i ett särskilt kapitel i BrB. Avkriminaliseringen av den offentliga berusningen år 1977 har haft stor betydelse i sammanhanget. Polisens roll och uppgifter har förändrats och preciserats, bl. a. när det gäller frihetsberövanden vid svårare brott. Av stor betydelse är också det grundlagsfästa skyddet för de grundläggande fri- och rättigheterna.

Dessa omständigheter motiverar enligt utredningens mening en närmare analys av 3 § LTO med syfte att klargöra om bestämmelsen motsvarar de krav som i dag måste ställas från såväl effektivitets- som rättssäkerhetssynpunkt.

Utredningen konstaterar till en början att ett omhändertagande enligt 3 § LTO i princip anses kunna ske i fyra olika situationer, nämligen vid *ordningsstörning*, vid omedelbar *fara för ordningsstörning*, vid *brott* och vid *fara för brott*.

Förutsättningarna för att någon skall kunna omhändertas vid *ordningsstörning* är att han genom sitt uppträdande stör allmän ordning och att ett omhändertagande är nödvändigt för att ordningen skall upprätthållas. Dessa förutsättningar innehåller olika moment, som ger betydande utrymme för subjektiva värderingar. Den närmare innebörden av begreppen "stör", "allmän ordning" och "nödvändigt" lämnas öppen. Bestämmelsen i denna del kan inte sägas vara klar och tillämpningen av den är inte förutsebar. Den enskilde kan inte utan vidare bedöma vilka åtgärder från hans sida som kan leda till ett frihetsberövande. Oklarheten underlättar naturligtvis inte polisens tillämpning av bestämmelsen. Det bör beaktas att det här regelmässigt är fråga om pressade situationer, där polisen skall fatta mycket snabba beslut. Risken är stor att ett ingripande efteråt kritiseras såsom omotiverat eller annars felaktigt. Nu angivna förhållanden kan leda inte endast till felaktiga ingripanden utan också, enligt vad som från polishåll framförts till utredningen, till att polisen avstår från ingripanden som är motiverade.

Med hänsyn till vad utredningen har sagt nu om polisens befogenhet att göra frihetsberövanden vid ordningsstörning har utredningen särskilt undersökt, om syftet med den befogenheten kan tillgodoses på något sätt som bättre än vad som f. n. är fallet motsvarar berättigade krav på rättssäkerhet och förutsebarhet. Utredningen återkommer till överväganden och förslag i den delen.

Från rättssäkerhetssynpunkt tveksamma oklarheter föreligger enligt utredningens mening också när det gäller förutsättningarna för omhändertagande vid *fara för ordningsstörning*. Det moment som här tillkommer

jämfört med föregående situation är att någon genom sitt uppträdande skall utgöra "omedelbar fara" för allmän ordning. Innebörden härav är inte alldeles klar. En grundförutsättning anses vara att faran är konkret, dvs. att den är bestämd till tid och rum. Ett omhändertagande får inte ske för att abstrakta, ännu inte konkretiserade faror skall avvärjas. Faran skall vidare ha uppkommit genom ett särskilt uppträdande från den som omhändertas. Som konkret fara kan knappast bedömas en persons blotta närvaro på en plats, även om det är känt att han brukar bråka och uppträda ordningsstörande. Ett ingripande under sådana förhållanden skulle i realiteten närmast ge uttryck för ett generellt förbud för vissa personer att uppehålla sig på viss plats. När exempelvis alkohol- eller narkotikapåverkade ungdomar genom sitt uppträdande uppfattas som omedelbara faror för omgivningen är det svårt att avgöra om konkret fara föreligger eller inte. Avgörandet kan lätt kritiseras från den ena eller andra utgångspunkten.

Från praktisk synpunkt kan man skilja mellan två situationer när tillämpning av denna grund för omhändertagande kan bli aktuell. Den ena är när någon har stört ordningen men upphört med det och den andra är när någon ännu inte har stört ordningen. För den som omhändertas efter ett ordningsstörande beteende, som han slutat med, torde omhändertagandet lätt kunna uppfattas främst som en påföljd för den tidigare ordningsstörningen.

Möjligheten till omhändertagande av någon på grund av att han genom sitt uppträdande utgör en omedelbar fara för den allmänna ordningen begränsas av de för all polisverksamhet gällande behovs- och proportionalitetsprinciperna (jfr SOU 1979:6 s. 294 f, även Sjöholm, När och hur får polisen ingripa?, 2u s. 90 ff). Ett omhändertagande bör enligt dessa principer inte göras om man med en mindre ingripande åtgärd kan nå samma syfte. Härav följer bl. a. att en person som antas kunna komma att störa den allmänna ordningen bör, innan han omhändertas, uppmanas att sluta med det beteende genom vilket han framkallat fara för ordningen. Först om en sådan uppmaning inte åtlyds och andra åtgärder inte är tillfyllest bör han kunna berövas friheten och föras från platsen. Såvitt utredningen kunnat finna tillämpas också som regel ett sådant förfarande i praktiken, där omhändertagande av nu berört slag i själva verket är mycket ovanliga. Bortsett från vissa fall av mera speciellt slag där det kan diskuteras om konkret fara enligt ovan förelegat har utredningen i sina fältundersökningar sålunda inte funnit något fall där ett omhändertagande uttryckligen har motiverats enbart med att den omhändertagne har befarats komma att störa den allmänna ordningen.

Förutsättningarna för ett omhändertagande vid *brott* är att "det fordras för att avvärja straffbelagd gärning". Förutsättningarna är på det sättet tydliga och förutsebara att de direkt anknyter till vad som är straffbelagt. I ett avseende råder dock viss oklarhet om innebörden av uttrycket straffbelagd. Det kan sålunda sägas vara oklart om härmed avses handlingar som begås av barn under 15 år (jfr NJA 1978 s. 67).

Efter ordalagen är den nu behandlade grunden för omhändertagande inte begränsad till lindrigare brott. När det gäller grövre brott kan den tillämpas i konkurrens med de grunder för ingripande som finns i 24 kap. RB. Dessa avser i första hand brott, för vilka är stadgat fängelse i ett år eller däröver,

men är i vissa fall tillämpliga oavsett brottets beskaffenhet, exempelvis då en misstänkt vägrat att lämna besked om sin identitet (24 kap. 2 §). Det brukar emellertid hävdas att omhändertagande enligt LTO inte skall ske om personen i fråga också kan gripas enligt 24 kap. RB (se t. ex. Allmän polislära, 2 u s. 82; beträffande förhållandet till anhållningsbeslut se också JO 1979/80 s. 64). Denna grund för omhändertagande kan från systematisk synpunkt sägas anknyta till regelsystemet i 24 kap. RB. Den bygger på att brott föreligger och syftar liksom en av de särskilda häktningsgrunderna till att förhindra fortsatt brottslig verksamhet. Den principiella skillnaden mellan ett omhändertagande på denna grund och ett gripande enligt RB är att omhändertagandet inte är ett förstadium till anhållande och häktning och att syftet inte som vid gripande är att säkerställa lagföring av den som berövats friheten.

Enligt utredningens uppfattning är det självklart att polisen skall ha tillgång till medel för att avvärja en pågående brottslig verksamhet oavsett vilken typ av brottsligt beteende det är frågan om. Såsom yttersta medel måste enligt utredningens mening finnas möjligheten till frihetsberövande.

Omhändertagande för att avvärja straffbelagd gärning anses, som utredningen tidigare har sagt, kunna ske inte bara vid pågående brott utan också vid *fara vid brott*. Det rör sig då om situationer då någon har begått brott men slutat med det eller då brott över huvud taget inte har begåtts. Utredningen är av skäl som närmare skall redogöras i det följande tveksam till om en sådan grund för omhändertagande kan motiveras.

Mot bakgrund av vad som anförts kan konstateras att bestämmelsen om omhändertagande i 3 § LTO till sin konstruktion är uppbyggd kring två olika principer. Som framgår av det följande uppkommer härigenom en viss dubbelreglering.

Den ena principen bygger på begreppet störande av allmän ordning. Sådant störande eller fara härför utgör grund för ett administrativt frihetsberövande, som inte kombineras med några straffrättsliga sanktioner och som normalt inte kan prövas vid domstol eller av annan myndighet utanför polisen.

Den andra principen bygger på begreppet straffbelagd gärning och anknyter till straffrättens regelsystem.

Av utredningens undersökningar rörande den praktiska tillämpningen av 3 § LTO framgår att det så gott som undantagslöst är så att när någon har omhändertagits på grund av ordningsstörningar polisen också har kunnat omhänderta honom för att avvärja straffbelagd gärning eller närmare bestämt för att avbryta en pågående brottslighet. Ordningsstörningar, som är av den styrkan att de motiverar ett omhändertagande, innefattar nämligen regelmässigt också någon typ av brott.

Oftast har frågan om brott inte aktualiserats i dessa fall. De brott som det i första hand handlar om är förargelseväckande beteende, ofredande, ringa misshandel, åverkan, hemfridsbrott och olaga intrång, men också ohörsamhet mot ordningsmakten, vårdslöshet i trafik, brott mot vägtrafikkungörelsen och brott mot lokal ordningsstadga hör till de brott som ofta förekommer.

Motivet för ett omhändertagande på grund av ordningsstörning hade

således praktiskt taget alltid också kunnat vara behovet av att avvärja straffbelagd gärning. Å andra sidan hade inte alla som omhändertagits för att avvärja straffbelagd gärning också kunnat omhändertas till följd av ordningsstörning. Detta beror bl. a. på att ordningsstörning i princip måste avse den allmänna ordningen, dvs. som regel ordningen på allmän plats, medan omhändertagande för att avvärja straffbelagd gärning också kan avse beteenden på enskild plats, t. ex. i en bostadslägenhet.

Enligt utredningens mening bör en bestämmelse om frihetsberövande så långt det är möjligt konstrueras så att oklarhet inte kan uppkomma om den egentliga grunden för frihetsberövandet. Man bör därför eftersträva att renodla bestämmelsen så att den inte ger möjlighet till omhändertagande på flera skilda grunder.

I debatten kring 3 § LTO har det hävdats att polisen över huvud taget inte behöver en befogenhet att ingripa enligt den bestämmelsen med hänsyn till det "batteri av andra lagar" som står till buds. Andra bestämmelser skulle alltid finnas till hands. Som framgår av redovisningen i avsnitt 2 finns det också andra bestämmelser, med stöd av vilka polisen kan beröva någon friheten. Av redovisningen där och i det föregående framgår vidare att ett frihetsberövande också kan ske enligt såväl 3 § LTO som någon annan bestämmelse. Samtidigt är det emellertid helt klart att det finns vissa situationer, i vilka endast 3 § LTO kan åberopas som grund för ett frihetsberövande. Främst gäller det situationer där det förekommer ordningsstörningar eller brott av lindrigare art, som inte avbryts trots att polis kommer till platsen.

Enligt utredningens mening kan man inte avvara en bestämmelse om befogenhet för polisen att göra frihetsberövanden i sistnämnda situationer. Reglerna om frihetsberövanden bör dock, framför allt från rättssäkerhetssynpunkt, kunna konstrueras på ett annat sätt än för närvarande utan att detta får några negativa effekter på polisens möjlighet att fullgöra sina uppgifter i detta hänseende.

6.4.4 LTO/LOB-utredningen; förslag

6.4.4.1 *Omhändertagande*

När det gäller polisens befogenhet att ingripa genom frihetsberövande redan vid *fara* för brott eller ordningsstörning kan det från principiella utgångspunkter främst pekas på det anmärkningsvärda förhållandet att lagen hittills i och för sig accepterat ett så allvarligt ingrepp som ett frihetsberövande enbart på grund av beteenden, för vilka inte ens kan följa straffansvar. Enligt utredningens uppfattning bör faran för brott eller ordningsstörning inte ges sådan betydelse att enbart den kan utgöra grund för ett frihetsberövande. I de situationer det här gäller bör polisen – som faktiskt sker i dag – använda andra, lindrigare medel såsom anvisningar och rättelser.

När det däremot gäller *pågående* brott eller ordningsstörningar kan enligt utredningens mening en befogenhet för polisen att ingripa med ett frihetsberövande inte avvaras. En sådan befogenhet är tvärtom av fundamental betydelse för polisens verksamhet. I ett rättssamhälle kan inte accepteras att någon trots upplysning och anmaningar fortsätter att begå

brott även om detta i och för sig skulle vara av lindrigaste slag. Polisen måste ha möjlighet att, om inte annat hjälper, avbryta sådan verksamhet genom ett frihetsberövande. Befogenheten kan dock konstrueras annorlunda än för närvarande.

Som utredningen har sagt förut bör förutsättningarna för ett omhändertagande i de situationer som nu regleras i 3 § LTO preciseras. Utredningen har undersökt i vad mån en sådan precisering kan göras och har tagit fasta på den omständigheten att de beteenden som nu föranleder omhändertagande på grund av ordningsstörning enligt vad utredningen har funnit regelmässigt faller under någon brottsbeskrivning. Ett sätt att uppnå den önskade preciseringen kan med hänsyn härtill vara att anknyta förutsättningarna för omhändertagande till brottsbegreppet. Detta är fastlagt i lagstiftningen och är väl preciserat för ändamålet. Brottsbegreppet kan användas som utgångspunkt när det gäller att ange förutsättningarna för ingripande såväl mot brott som innebär ordningsstörning som mot andra brott som polisen annars har svårt att avvärja.

I en bestämmelse som skall ersätta 3 § LTO bör också anges att en polisman innan han gör ett frihetsberövande skall uppmana den som begår brott att sluta med sitt beteende.

Av skäl som utredningen har redogjort för förut bör en ny bestämmelse inte innehålla en självständig grund för frihetsberövande vid fara för ordningsstörning eller för brott.

Genom en sådan konstruktion som utredningen nu har redogjort för möjliggörs en form av indirekt domstolsprövning av ett frihetsberövande genom att förundersökning och åtal beträffande den gärning som har föranlett omhändertagandet kan förekomma. Den nya ordningen bör dock inte leda till att förundersökning och åtal äger rum i alla de fall då ett omhändertagandfe skett. Härvidlag bör inte ske någon ändring i förhållande till den praxis som i dag tillämpas beträffande omhändertagande enligt 3 § LTO. Genom en ändring i reglerna om rapporteftergift bör möjlighet uttryckligen beredas att meddela eftergift i de fall då den misstänkte har varit omhändertagen. Eftergift bör normalt lämnas om den omhändertagne erkänner det eller de brott som föranlett omhändertagandet. En ordning av det slaget synes kunna accepteras med hänsyn till att det vanligtvis är fråga om brott av relativt lindrig art och med hänsyn till det ingripande som ändock sker.

Den nya bestämmelsen bör kombineras med en föreskrift att ingripande inte får ske om det finns skäl till frihetsberövande enligt 24 kap. RB. Härigenom undantas från bestämmelsens tillämpningsområde sådana gärningar som kan föranleda gripande, anhållande och häktning. Likaså bör undantas sådana fall där det finns skäl till frihetsberövande enligt 23 kap. RB.

6.4.4.2 *Avlägsnande*

En vanlig form av polisingripande är att den som stör ordningen helt enkelt förs bort från den plats där han befinner sig, s. k. avlägsnande. I polisarbetet har diskuterats vilken rättsgrund det finns för ingripanden av detta slag. Bl. a. har gjorts gällande att åtgärden skall ses som ett påbörjat ingripande

enligt 3 § LTO. Befogenheten för polisen att vidta åtgärden har också setts som ett utflöde av polisens allmänna befogenheter enligt 2 § PI.

Polisutredningen berörde frågan i sitt principbetänkande (SOU 1979:6 s. 303). Utredningen fann det önskvärt att tvekan rörande rättsgrunden för de aktuella ingripandena undanröjdes. De bestämmelser som skulle ersätta LTO borde enligt polisutredningen ge uttryckligt stöd även för mindre ingripande åtgärder när den allmänna ordningen störs, under förutsättning att sådana åtgärder bedöms som nödvändiga och tillräckliga. Därmed skulle man enligt polisutredningen också nå den fördelen att polismannen görs ytterligare uppmärksam på att omhändertagande inte får vidtas annat än som en sista utväg.

Frågan har också uppmärksammats i riksdagen (JuU 1979/80:24 s. 8).

JO har i oktober år 1981 avgjort ett ärende som är av intresse i sammanhanget (JO dnr 2030-1980). Det gällde ett ingripande mot en kvinna som uppgavs ha uppträtt störande bl. a. genom att ställa sig i vägen för en polisbuss. Kvinnan hade inte lytt anmaningar att sluta med sitt beteende och hade därför omhändertagits enligt 3 § LTO. Hon hade förts till en polisstation och släppts efter ungefär en och en halv timme. JO uttalade bl. a. att om en person genom att avlägsnas från platsen kan hindras att uppträda störande denna lindrigare åtgärd skall vidtas innan ett omhändertagande på polisstation kommer i fråga. I det aktuella fallet borde det enligt JO ha varit nog för polismännen att hindra fortsatt störning genom att helt enkelt avlägsna kvinnan från platsen.

Den form av ingripanden som diskuteras nu anses, om de endast innefattar ett fysiskt betvingande av helt kort varaktighet, inte vara frihetsberövanden som faller under grundlagens skyddsregler (SOU 1979:6 s. 302).

Även om varje åtgärd som innebär att polisen mot någons vilja förflyttar denne från en plats till en annan inte från grundlagens synpunkt är att betrakta som ett frihetsberövande, kan det vara ett påtvingat kroppsligt ingrepp för vilket den enskilde åtnjuter samma grundlagsskydd som när det gäller frihetsberövande (2 kap. 6 § RF). De synpunkter som utredningen i det föregående har fört fram rörande tillåtandet av frihetsberövanden i de situationer som regleras i 3 § LTO bör enligt utredningens mening vara vägledande också när det gäller sådana ingrepp som avses nu. De bör därför tillåtas endast under de förutsättningar som uppställs för befogenheten att vidta frihetsberövanden.

Befogenheten att med hjälp av påtvingat kroppsligt ingrepp avlägsna någon bör således inskränkas till de situationer där den som begår brott trots tillsägelse fortsätter därmed och åtgärden behövs för att upprätthålla allmän ordning eller annars är nödvändig. Mot bakgrund av vad som sagts nu bör enligt utredningens mening den lagtekniska konstruktionen av en befogenhet för polisen att omhänderta någon byggas upp så att det klargörs att även mindre ingripande åtgärder är att betrakta som omhändertaganden i en ny reglerings mening.

Om en ny bestämmelse konstrueras på det sätt som utredningen har sagt nu kommer den inte att ge polisen befogenhet att avlägsna någon på grund av ett beteende som inte är brott eller på grund av enbart fara för brott eller ordningsstörning. I sådana situationer bör enligt utredningens mening mindre ingripande åtgärder än ett direkt avlägsnande vara till fyllest. Sådana

åtgärder kan vidtas inom ramen för polisens rätt att meddela tillsägelse och anmaningar.

När det gäller ingripanden vid fara för brott kan i sammanhanget tilläggas att av bestämmelserna om nöd och nödvärn i 24 kap. BrB följer en viss befogenhet för polisen att vidta åtgärder bl. a. för att avvärja ett brottsligt angrepp på person eller egendom. I dessa befogenheter synes, i allt fall när det gäller grövre brott, ingå rätten att avlägsna någon från platsen.

Polisens generella skyldighet att avvärja brott gäller emellertid även fall som inte avses med nödbestämmelserna. Enligt vad utredningen har inhämtat överväger polisberedningen en bestämmelse i polislagen som skall ge polisen befogenhet att i den mån det med hänsyn till omständigheterna är försvarligt bruka våld för att genomföra en tjänsteåtgärd när fråga är om att avvärja bl. a. en straffbelagd handling. Med stöd av en sådan bestämmelse skulle polisen även utom ramen för nödrätten i vissa fall kunna avlägsna någon från platsen när denne genom sitt uppträdande utgör en fara för brott.

6.4.4.3 *Sammanfattning*

I enlighet med vad utredningen har anfört nu föreslår utredningen sammanfattningsvis att det i en bestämmelse i polislagen, som skall ersätta 3 § LTO, föreskrivs att en polisman skall omhänderta den som begår brott och trots tillsägelse fortsätter därmed, om ett omhändertagande behövs för att upprätthålla allmän ordning eller annars är nödvändigt. Enligt utredningen bör också att reglerna om rapporteftergift ändras så att det uttryckligen anges att eftergift normalt lämnas den som omhändertagits om han erkänner det eller de brott som föranlett omhändertagandet.

Utredningen återkommer i det följande till de ovan berörda frågorna om den nya bestämmelsens förhållande till reglerna i RB om gripande och medtagande till förhör samt om bl. a. förvaringen av den omhändertagne.

6.5 Sättet för omhändertagande m. m.

Enligt 4 § LTO skall vid ett omhändertagande "tillses att åtgärden inte orsakar den omhändertagne större olägenhet än som är oundviklig med hänsyn till åtgärdens syfte eller väcker onödig uppmärksamhet". För övrigt innehåller lagen inte några närmare bestämmelser om det sätt på vilket ett omhändertagande skall genomföras.

Föreskrifter som allmänt berör sättet för ett omhändertagande finns i 7 och 16 §§ PI, som gäller generellt för alla former av polisverksamhet. I 7 § PI anges sålunda att polisman i sin tjänsteutövning skall uppträda på ett sätt som inger förtroende och aktning. Han skall uppträda hövligt, hänsynsfullt och med fasthet samt vinnlägga sig om självbehärskning och undvika vad som kan uppfattas som utslag av oginhet eller småaktighet.

I 16 § föreskrivs bl. a. att polisman ej får använda strängare medel än förhållandena kräver för att verkställa tjänsteåtgärd. Han bör i första hand söka vinna rättelse genom upplysningar och anmärkningar. Våld får tillgripas endast när tjänsteuppgiften ej kan lösas på annat sätt. Tillgrips våld skall den

lindrigaste form som kan leda till det avsedda resultatet användas. Våld får ej brukas längre än som är oundgängligen nödvändigt.

Allmänna bestämmelser om polismans befogenhet att bruka våld vid fullgörande av tjänsteåtgärd finns i 24 kap. 2 § BrB.

6.5.1 Bakgrund

13 § första stycket i 1948 års allmänna polisinstruktion hade följande lydelse.

Vid omhändertagandet skall tillses, att åtgärden ej orsakar vederbörande större olägenhet än som är oundviklig eller väcker onödig uppmärksamhet.

Bestämmelsen avsåg omhändertagande enligt 12 §, vilket numera motsvaras av omhändertagande enligt 3 § LTO. Motsvarande bestämmelse i 1964 års polisinstruktion gavs följande, något ändrade lydelse.

Vid omhändertagande skall tillses att åtgärden ej väcker onödig uppmärksamhet eller orsakar den omhändertagne större olägenhet än som är oundviklig.

1964 års bestämmelse avsåg omhändertagande enligt såväl 19 som 20 § vilket nu motsvarar omhändertagande enligt 3 respektive 1 § LTO. Den överfördes oförändrad till först 1965 års polisinstruktion (också 21 §) och därefter 1972 års instruktion (19 §), i vilken de nämnda båda omhändertagandeformerna reglerades i 17 respektive 18 §.

I samband med att 1973 års brottskommission föreslog att dessa omhändertagandeformer skulle regleras i en särskild lag om tillfälligt omhändertagande anförde kommissionen (prop. 1973:115 s. 142) att den nya lagen borde "innehålla bestämmelser i huvudsaklig överensstämmelse med 19 § PI som anger att den polisman som verkställer åtgärden är skyldig att tillse att denna inte väcker onödig uppmärksamhet eller orsakar den omhändertagne större olägenhet än som är oundviklig *med hänsyn till åtgärdens syfte*". Kommissionen motiverade inte närmare det här kursiverade tillägget som intogs i kommissionens förslag till lagtext. Det berördes inte heller av departementschefen eller riksdagen, som i sak godtog kommissionens förslag (prop s. 34, JuU 1973:26 s. 24).

6.5.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter

RPS' föreskrifter för tillämpningen av 4 § LTO har sedan 1977 följande lydelse.

4.1 Bestämmelsen står i överensstämmelse med de allmänna grundsatser som gäller för all polisverksamhet. Innehållet i 7 och 16 §§ polisinstruktionen (1972:511) skall särskilt beaktas.

4.2 Bestämmelsen bör vidare tillmätas särskild betydelse vid omhändertaganden av sjuka personer och vid omhändertaganden med stöd av 2 § LTO. När det är möjligt bör sådana omhändertaganden verkställas av civilklädd polisman.

4.3 Omhändertaganden enligt lagen om tillfälligt omhändertagande får inte registreras. Jmf RPS FS 1977:13 (FAP 440-1).

6.5.3 LTO/LOB-utredningen

Det sätt på vilket en polisman ingriper i olika situationer är av stor betydelse. Det kan avgöra om situationen utvecklar sig så att ett omhändertagande blir nödvändigt och också om det i sådana fall blir frågan om våld eller hot mot tjänsteman, våldsamt motstånd, fritagningsförsök eller annat liknande. Eventuella brister i tillämpningen av berörda bestämmelser kan emellertid enligt utredningens mening inte avhjälpas genom att bestämmelserna formuleras om. Det rör sig här snarare om frågor som kräver fortlöpande uppmärksamhet vid polisutbildningen och från såväl polisledningens som de enskilda polismännens sida i det dagliga polisarbetet.

Utredningen föreslår som tidigare angetts att bestämmelser om tillfälliga omhändertaganden skall tas in i en ny polislag. I en sådan lag bör tas in allmänna regler som motsvarar nu berörda bestämmelser i PI och som ger uttryck för de allmänna principer som skall ligga till grund för all polisverksamhet. Enligt vad utredningen har inhämtat kommer sådana regler att föreslås av polisberedningen. Vid sådant förhållande kommer någon bestämmelse motsvarande nuvarande 4 § LTO inte att behövas. Utredningen har därför inte tagit upp någon sådan bland de bestämmelser om omhändertaganden vid ordningsstörning m. m. som föreslås intagna i polislagen. Inte heller har någon särskild bestämmelse i detta hänseende ansetts nödvändig i de särskilda lagar där bestämmelser som motsvarar nuvarande 1 och 2 §§ LTO föreslås införda.

I RPS' tillämpningsföreskrifter beträffande 4 § LTO berörs också frågan om registrering av omhändertaganden enligt LTO. Denna fråga har varit föremål för uppmärksamhet dels i riksdagen såväl vid lagens tillkomst som därefter (se t. ex. mot. 1976/77:89 och 635, JuU 1977/78:12 samt riksdagens protokoll 1976/77:10 s. 15), dels i andra sammanhang (se t. ex. JO:s ämbetsberättelse 1978/79 s. 48 och 1979/80 s. 259). Också på senare tid har frågan uppmärksammats, främst i samband med frågor om vad som får och bör ligga till grund för prövningen i körkortsärenden (se t. ex. DsK 1980:5, intagen i prop 1981/82:9, s. 17 resp. 38, samt nämnda prop s. 13).

I JO:s ovannämnda ärende från 1978/79 uttalade RPS bl. a. att man inte funnit belägg för att polisdistrikten i allmänhet skulle föra några LTO-register. Inte heller LTO/LOB-utredningen har under sitt arbete funnit något som tyder på att polisen för särskilda LTO-register eller i övrigt registrerar omhändertaganden enligt LTO. Vad gäller registrering vid andra myndigheter än polisen har utredningen inte funnit anledning att närmare undersöka i vad mån sådan registrering förekommer. En förutsättning för sådan registrering är av naturliga skäl som regel att omhändertagandet blir anmält till den berörda myndigheten. Frågor om polisens anmälan till andra myndigheter av omhändertaganden enligt 3 § LTO behandlas i avsnitt 6.8.

Enligt utredningen bör polisen inte heller i fortsättningen registrera omhändertaganden som motsvarar omhändertaganden enligt nuvarande 3 § LTO. För registreringen av de brott som föranlett ett sådant omhändertagande gäller vanliga regler om registrering av brott. Beträffande dessa regler hänvisas till en inom utredningens sekretariat upprättad promemoria, *bilaga 3*.

6.6 Prövning av omhändertagandet m. m.

Enligt 5 § LTO skall en polisman som verkställt ett omhändertagande så skyndsamt som möjligt anmäla omhändertagandet till sin förman.

Har omhändertagandet gjorts *med stöd av 1 §* skall förmannen enligt 5 § omedelbart pröva om det skall bestå. Innebär hans beslut att den omhändertagne skall kvarhållas, skall han skyndsamt underrätta polisstyrelsen om omhändertagandet och skälen till detta. Polisstyrelsen skall enligt 7 § snarast möjligt meddela beslut enligt vad därom är särskilt föreskrivet.

Också om omhändertagandet skett *enligt 3 §* skall förmannen enligt 5 § omedelbart pröva om det skall bestå. Någon underrättelse till polisstyrelsen är däremot inte föreskriven.

Har ett ingripande företagits *med stöd av 2 §*, skall förmannen enligt 5 § alltid skyndsamt underrätta polisstyrelsen om omhändertagandet och skälen till detta. Någon prövning från förmannens sida är däremot inte föreskriven.

Vid omhändertaganden enligt 1 och 3 §§ skall förmannen således pröva om omhändertagandet skall bestå och vid ingripanden enligt 2 § och vissa omhändertaganden enligt 1 § skall han göra anmälan till polisstyrelsen.

I debatten kring LTO har ibland förts fram att ett omhändertagande borde kunna prövas av domstol. Något särskilt förfarande för en sådan prövning finns för närvarande inte. Den omhändertagne har emellertid i och för sig möjlighet att i efterhand enligt vanliga regler vid allmän domstol väcka talan mot staten eller enskild tjänsteman och därigenom få omhändertagandet underkastat domstolsprövning (jfr bl. a. 3 kap. 2 § skadeståndslagen och 3 § lagen (1974:515) om ersättning vid frihetsinskränkning).

Andra former för över- eller omprövning av ett omhändertagande enligt LTO är den prövning som kan ske genom JO eller JK, av allmän åklagare eller i disciplinär väg vid ifrågasatt fel från polisens sida. Denna prövning kan i sin tur leda till att omhändertagandet blir prövat av domstol.

6.6.1 Bakgrund till 5 § LTO

Föreskrifter motsvarande bestämmelserna om omhändertagande enligt 3 § LTO fanns som tidigare nämnts redan i 1925 års normalinstruktion för polispersonal (8 §). Denna innehöll inte några särskilda bestämmelser om anmälan till förman eller om förmansprövning motsvarande föreskrifterna i 5 § LTO. Sådana bestämmelser infördes genom 1948 års allmänna polisinstruktion. Enligt 12 § andra stycket denna instruktion skulle anmälan om ett omhändertagande skyndsamt göras hos vederbörande förman, som omedelbart hade att pröva huruvida åtgärden skulle bestå.

Bestämmelserna berördes särskilt i chefens för inrikesdepartementet anvisningar till den nya instruktionen. Med hänsyn till det ingrepp i den personliga friheten, som ett tillfälligt omhändertagande innebar, borde enligt anvisningarna och i överensstämmelse med vad 1946 års polisinstruktionsutredning uttalat (SOU 1947:45 s. 112) ett ingripande underkastas en efterföljande prövning av polischefen eller annat kvalificerat polisbefäl. Skulle en dylik prövning sakna praktisk betydelse, behövde anmälan dock inte göras nattetid, om vakthavande befäl inte fanns.

Föreskrifterna om anmälan till förman och förmansprövning vid denna form av omhändertagande överfördes från 1948 års instruktion till 1964 års instruktion med endast smärre språkliga ändringar (19 § andra stycket). De bibehölls helt oförändrade i 1965 års och 1972 års instruktioner (19 § andra stycket, respektive 17 § andra stycket) och överfördes i sak oförändrade till 5 § LTO.

Föreskrifter motsvarande bestämmelserna om omhändertagande enligt 1 § LTO infördes genom 1964 års polisinstruktion (20 §). För denna form av omhändertagande föreskrevs inte anmälan till förman och förmansprövning. I stället angavs i anslutning till vad som uttalats under förarbetena till denna bestämmelse (prop. 1964:101 s. 84) att polisstyrelsen skyndsamt skulle underrättas om sådant omhändertagande och skälen därför (20 § andra punkten). Vidare angavs att sådant omhändertagande fick bestå till dess polisstyrelsen beslutade i ärendet (22 § andra stycket).

Dessa bestämmelser bibehölls oförändrade i 1965 års och 1972 års instruktioner (20 och 22 §§, respektive 18 och 20 §§). I och med LTO:s tillkomst föreskrevs emellertid vid denna form av omhändertagande samma regler om anmälan till förman och förmansprövning som vid omhändertagande enligt 3 § LTO. Därjämte bibehölls för vissa fall skyldigheten att underrätta polisstyrelsen. Bestämmelsen att polisstyrelsen alltid skyndsamt skulle underrättas ersattes sålunda av en bestämmelse att så skulle ske om förmannens beslut innebar att den omhändertagne skulle kvarhållas.

De nya bestämmelserna om prövning och underrättelseskyldighet vid omhändertagande enligt 1 och 3 §§ hade föreslagits av 1973 års brottskommission som anförde följande i denna del (prop. 1973:115 s. 142 f).

Vad gäller *beslutsförfarandet* ankommer givetvis det primära beslutet på den polisman som under sin tjänsteutövning får anledning att tillämpa någon av bestämmelserna i 1–3 §§. Av rättssäkerhetsskäl men med tanke även på vad som tidigare nämnts beträffande de praktiska svårigheter som ibland kan tänkas uppstå vid tillämpningen av 1 § bör en överprövning av polismannens beslut om omhändertagande enligt 1 eller 3 § ske så skyndsamt som möjligt. Denna prövning bör göras av polismannens förman i tjänsten, dvs. i allmänhet det vakthavande befälet på stationen. Med anledning härav behövs en föreskrift om att den som verkställt ett omhändertagande enligt den nya lagen så skyndsamt som möjligt skall anmäla detta till sin förman (5 § första stycket).

Har omhändertagandet skett skall förmannen pröva om den underordnade polismannens beslut skall bestå eller om den omhändertagne omedelbart skall friges. Skall beslutet bestå uppkommer behov av en skyndsam underrättelse till polisstyrelsen i fall då omhändertagandet ägt rum med stöd av 1 §, dvs. på grund av indikationer i någon vårdlag eller i utlänningslagen eftersom omhändertagandet i sådant fall endast är interimistiskt i avbidan på polisstyrelsens beslut. Bestämmelser om de skyldigheter som enligt vad som nu sagts bör åligga förmannen har i kommissionens lagförslag tagits upp i 5 § andra stycket.

Någon motsvarighet till ingripande enligt 2 § LTO fanns inte före LTO:s tillkomst. Beträffande beslutsförfarandet vid denna form av omhändertagande anförde brottskommissionen följande (prop. s. 143).

Har ingripandet skett med stöd av 2 §, dvs. mot den som kan antagas vara under 15 år och som anträffats i en nödfallsliknande situation, bör anmälningsskyldigheten

normalt inte fullgöras förrän i efterhand. Polismannens uppgift i detta sammanhang är ju att så snart som möjligt överlämna den omhändertagne till hans vårdnadshavare eller till en företrädare för barnavårdsnämnden. Det kan därför inte bli fråga om någon överprövning av beslutet. Det synes emellertid med hänsyn till den ömtåliga situationen det här är fråga om lämpligt att polisstyrelsen genom särskild underrättelse får närmare vetskap om varje enskilt fall då bestämmelserna har tillämpats. Bestämmelsen i 5 § första stycket bör därför gälla också omhändertagande enligt 2 §.

6.6.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter

RPS' föreskrifter för tillämpningen av LTO har i nu berörda delar följande lydelse, som överensstämmer med lydelsen av de föreskrifter RPS utfärdade 1977.

5.1 Det primära beslutet att omhänderta någon ankommer på den polisman som under sin tjänsteutövning får anledning att tillämpa någon av bestämmelserna i 1–3 §§. Det åligger honom att så skyndsamt som möjligt anmäla omhändertagandet till sin förman, i regel vakthavande befäl. Denne skall omedelbart pröva om åtgärd enligt 1 eller 3 § skall bestå eller om den omhändertagne skall friges.

5.2 Då omhändertagandet ägt rum med stöd av 1 § och åtgärden enligt förmans bedömande skall bestå skall polisstyrelsen skyndsamt underrättas. Ett sådant omhändertagande är interimistiskt i avvaktan på polisstyrelsens beslut.

5.3 Vid ingripande med stöd av 2 § skall underrättelse till polisstyrelsen ske skyndsamt. I regel kan sådan underrättelse dock ske först sedan den omhändertagne överlämnats till sin vårdnadshavare eller till företrädare för socialnämnden.[1] Underrättelse till polisstyrelse om omhändertagande enligt 2 § som sker tiden 02.00–06.00 får anstå till påföljande morgon om det inte av särskilda skäl bedöms nödvändigt att underrättelse sker omedelbart.

5.4 Har omhändertagandet skett med stöd av 3 § behöver någon särskild underrättelse till polisstyrelsen inte ske.

– – –

7.1 Har polisman omhändertagit någon med stöd av 1 § och har förman beslutat att omhändertagandet skall bestå och gjort anmälan därom till polisstyrelsen, åligger det styrelsen att snarast möjligt meddela beslut om det fortsatta förfarandet. Beslut om fortsatt frihetsberövande grundar sig på de i 1.1 angivna lagrummen och medför att frihetsberövandet enligt 1 § LTO upphör.

6.6.3 LTO/LOB-utredningen

Den förmansprövning som enligt 5 § LTO skall äga rum beträffande omhändertaganden enligt 1 och 3 §§ avser endast om omhändertagandet skall bestå eller om den omhändertagne omedelbart skall friges. Prövningen skall således inte innefatta någon regelrätt omprövning av huruvida omhändertagandet varit befogat eller inte. Prövningen skiljer sig härvidlag från motsvarande prövning enligt LOB, som enligt förarbetena till den lagen också skall avse frågan huruvida omhändertagandet varit befogat med hänsyn till de krav lagen ställer upp liksom frågan om omhändertagandet skall grundas på den lagen eller annan författning (prop. 1975/76:113 s. 92).

Såvitt utredningen kunnat finna görs emellertid i det praktiska polisarbetet inte någon skillnad i nu angivna hänseenden mellan förmansprövning enligt

[1] Begreppet socialnämnd infördes 1982 i stället för motsvarande äldre begrepp.

LTO och förmansprövning enligt LOB. Däremot skiftar prövningen i dessa hänseenden mellan olika polisdistrikt och mellan olika förmän. Utredningen behandlar förmansprövning enligt LOB i avsnitt 7.5 och hänvisar här till det avsnittet.

Enligt 5 § LTO gäller som nämnts att alla omhändertaganden enligt LTO skall anmälas till den omhändertagande polismannens förman. Av bestämmelsens ordalydelse följer vidare att alla omhändertaganden enligt lagens 1 och 3 §§ skall prövas av förmannen. I praktiken förekommer det emellertid att vissa omhändertaganden upphör redan innan de hinner anmälas till förmannen. Det kan röra sig om situationer där en omhändertagen förs direkt till en vårdinrättning av något slag eller till sin bostad, vilket inte är ovanligt beträffande ungdomar. Det kan även förekomma att en polisman finner att en omhändertagen lugnat sig så att han kan släppas innan man når polisstationen. Polismannen kan också redan från början finna det tillräckligt att föra den omhändertagne från platsen för ingripandet.

I dessa och liknande fall sker inte någon egentlig förmansprövning. Det blir heller inte förmannen som friger den omhändertagne utan den polisman som omhändertagit honom. Reglerna i 5 § LTO om förmansprövning tillämpas sålunda inte så att varje omhändertagande anmäls till förmannen och prövas av denne innan den omhändertagne friges. I praktiken anses den omhändertagande polismannen själv kunna frige den omhändertagne innan denne har förts till förmannen och förmannen tagit över. Tillämpningen överensstämmer i princip med vad som gäller om omhändertaganden enligt LOB. I 5 § LOB förutsätts uttryckligen att ett omhändertagande kan ha upphört innan anmälan till förmannen görs.

Det är svårt att bedöma hur stort antalet fall är i vilka någon förmansprövning i praktiken inte äger rum. Någon dokumentation finns inte som kan utgöra underlag för en säker bedömning härvidlag. Det står emellertid klart att sådana fall inte är ovanliga.

Det normala är dock att en omhändertagen förs till en polisstation och att en förmansprövning görs där av vakthavande befäl. Prövningen grundas i allmänhet på vad som framkommer vid en kortare utfrågning av den omhändertagne, på den omhändertagande polismannens uppgifter och på förmannens egna iakttagelser av den omhändertagnes uppförande och tillstånd på polisstationen. Utfrågningen, som dock inte alltid kan komma till stånd, sker som regel i form av förhör enligt 6 § första stycket LTO men kan också vara mera informell (jfr avsnitt 6.7).

Det har inte varit möjligt för utredningen att i övrigt säkert bedöma prövningens närmare omfattning eller innebörd. Någon dokumentation på omhändertagandebladet av prövningen som sådan förekommer nämligen inte. Detta är enligt utredningens uppfattning en brist i det nuvarande systemet som bör kunna rättas till på ett ganska enkelt sätt. Det bör knappast bjuda några egentliga problem att exempelvis utforma omhändertagandebladet så att utrymme lämnas för uppgift om huruvida prövning ägt rum och i så fall om när den ägt rum och utgången av den, vid behov med angivande av skäl, allt signerat av den som gjort prövningen. Helt klart är dock att en förmansprövning, som resulterar i att omhändertagandet skall bestå, äger rum i de fall där den omhändertagne sätts i polisarrest. Förvaringen av en omhändertagen i arrest beslutas nämligen av förmannen (RPS' tillämpnings-

föreskrifter p. 9.3). Dessa fall är vanliga, som framgår av framställningen i avsnitt 6.10. Motsvarande prövning kan vidare förutsättas äga rum i de fall där den omhändertagne inte sätts i arrest men ändå hålls kvar på polisstationen under en längre tidrymd.

Beträffande mera kortvariga omhändertaganden där den omhändertagne inte sätts i arrest kan de närmare omständigheterna variera. Orsaken till att omhändertagandet upphör kan i sådana fall vara att den omhändertagne i stället skall hållas kvar med annat lagstöd än LTO. Det kan också vara så att den omhändertagne överförs till någon institution, en anstalt, ett sjukhus eller motsvarande, eller tas om hand av föräldrar eller kamrater. Är det fråga om en situation av detta slag kan man såvitt utredningen funnit utgå från att det är förmannen som fattat beslut i saken, det framgår ofta direkt av dokumentationen. Någon form av prövning enligt 5 § har således ägt rum. Dessa fall synes enligt vad som framkommit under utredningsarbetet omfatta praktiskt taget samtliga fall där ett omhändertagande upphör mer eller mindre omedelbart efter ankomsten till en polisstation. I vart fall är det inte vanligt att en förmansprövning resulterar i att den omhändertagne direkt blir frigiven i egentlig mening och får lämna polisstationen på egen hand, om han väl förts dit.

Vid andra typer av mera kortvariga omhändertaganden där den omhändertagne väl förs till en polisstation men inte sätts i arrest går det som regel inte att av dokumentationen utläsa i vad mån frigivningsbeslutet föregåtts av en särskild prövning enligt 5 §. Utredningen anser sig dock kunna konstatera att det inte är vanligt att en prövning resulterar i ett uttryckligt beslut att omhändertagandet inte skall bestå. En av flera orsaker härtill kan, som närmare berörs i motsvarande avsnitt rörande förmansprövning enligt LOB (7.5.5), vara att ett sådant beslut skulle kunna uppfattas som ett inte avsett underkännande av polismannens primära beslut att beröva den omhändertagne friheten och att föra honom till polisstationen.

Sammanfattningsvis kan följande konstateras. Någon egentlig förmansprövning kommer som regel inte till stånd, om omhändertagandet upphör utan att den omhändertagne förts till en polisstation. Förs den omhändertagne å andra sidan till en polisstation äger som regel en förmansprövning rum, som resulterar i att omhändertagandet skall bestå om inte ett överlämnande i någon form skall ske eller den omhändertagne i stället skall hållas kvar på annan grund.

Resultatet av den undersökning beträffande förmansprövning som utredningen sålunda gjort visar enligt utredningens mening att prövningen främst fungerat som en kontroll av det berättigade i fortsatt omhändertagande i de fall då den omhändertagne skall hållas kvar på en polisstation. Denna kontroll har enligt utredningen sitt givna värde från rättssäkerhetssynpunkt. I övriga fall upphör omhändertagandet vanligtvis efter mycket kort tid och en prövning av förmannen skulle som regel ha saknat praktisk betydelse för den omhändertagne (härvid bortses från sådana eventuella konsekvenser som anmälan av omhändertagandet till annan myndighet och liknande).

Med hänvisning till vad utredningen nu har sagt föreslår utredningen att en förmansprövning av de omhändertaganden som nu regleras i 1 och 3 §§ LTO skall äga rum även fortsättningsvis. Beträffande de omhändertaganden som nu kan ske enligt 1 § får bestämmelser om förmansprövning tas upp i de

särskilda lagar, där dessa omhändertaganden enligt vad utredningen tidigare har föreslagit i fortsättningen skall regleras. Beträffande sådana omhändertaganden som motsvarar dem som nu regleras i 3 § bör en bestämmelse om förmansprövning införas i den nya polislagen.

När det gäller prövningens närmare innebörd bör den ta fasta på vad förmannen faktiskt kan pröva, dvs. vad som skall ske med den omhändertagne. Någon överprövning av polismannens ingripande, som innebär att dennes omhändertagandebeslut förklaras ogiltigt, skall således inte göras. Om förmannen emellertid finner att omhändertagandet gjorts på felaktiga grunder skall han naturligtvis frige den omhändertagne. I övrigt skall hans prövning ta sikte på om den omhändertagne med hänsyn till risken för fortsatt brottsligt beteende eller motsvarande bör hållas kvar hos polisen.

För att markera att polismannen själv, innan förmansprövningen kommer till stånd, kan överlämna den omhändertagne till exempelvis anhöriga eller till sjukhus eller annan vård bör det i lagtexten markeras att förmannens prövning skall äga rum, om den omhändertagne inte redan har frigetts.

I enlighet med de överväganden utredningen har gjort nu föreslår utredningen att det i det föreslagna avsnittet i en ny polislag om omhändertagande vid ordningsstörning m. m. tas upp en bestämmelse om att en polisman som gjort ett sådant omhändertagande utan dröjsmål skall anmäla det till sin förman samt att denne, om den omhändertagne inte redan har frigetts, omedelbart skall pröva om han skall hållas kvar hos polisen. Utredningen föreslår också att en motsvarande bestämmelse tas upp i de särskilda lagar där omhändertagande enligt nuvarande 1 § LTO med utredningens förslag fortsättningsvis kommer att regleras.

Beträffande frågan om en domstolsprövning av omhändertaganden vid ordningsstörning m. m. konstaterar utredningen till en början att det i den allmänna debatten ibland har hävdats att regleringen av omhändertaganden enligt 3 § LTO skulle strida mot 2 kap. 9 § RF. Enligt den bestämmelsen skall den som berövats friheten av annan myndighet än domstol kunna få saken prövad utan oskäligt dröjsmål av domstol eller nämnd i viss sammansättning. Av förarbetena till bestämmelsen framgår emellertid att den inte avsågs omfatta omhändertaganden enligt 3 § LTO. Där uttalas sålunda bl. a. (SOU 1975:75 s. 441) att det torde ligga i sakens natur att frihetsberövanden som är så kortvariga att domstolsprövning i praktiken inte hinner komma till stånd innan de måste upphöra faller utanför bestämmelsens tillämpningsområde. Bestämmelsen åsyftar inte heller att garantera en domstolsprövning som inte kan få annat syfte än att i efterhand avgöra om ett visst frihetsberövande bort ske.

Mot bakgrund av dessa uttalanden i förarbetena till 2 kap. 9 § RF kan den bestämmelsen inte anses nödvändiggöra ett införande av en särskild form av domstolsprövning av omhändertaganden av nu berört slag.

Utredningen har övervägt vad som i övrigt talar för och emot en sådan ordning och har härvid beaktat motsvarande överväganden vid tillkomsten av LOB samt de olika synpunkter som framkommit under utredningsarbetet beträffande ett eventuellt införande av en i viss mån likartad ordning beträffande omhändertaganden enligt den lagen (avsnitt 7.5.2–3 och 7.11.3.1).

Enligt utredningens mening skulle en möjlighet till särskild domstolspröv-

ning av omhändertaganden motsvarande dem som nu regleras i 3 § LTO medföra fördelar från rättssäkerhetssynpunkt. En sådan ordning skulle kunna ge ledning för tillämpningen av omhändertagandebestämmelserna och bidraga till att deras innehåll preciserades. Den skulle också vara ägnad att öka tilltron hos allmänheten till systemet och till polisen. Å andra sidan är det inte realistiskt att tänka sig annat än en prövning i efterhand, alltså efter det att själva omhändertagandet upphört. En sådan prövning skulle normalt endast utmynna i ett uttalande om att omhändertagandet varit felaktigt eller inte. Med hänsyn till de begränsade rättsverkningar ett omhändertagande av nu berört slag har utöver själva frihetsinskränkningen skulle ett sådant uttalande inte vara av någon direkt praktisk betydelse för den omhändertagne. Rättsordningen rymmer redan flera möjligheter för en omhändertagen att få omhändertagandet prövat av myndigheter som är fristående från polisen. Den nytta som den omhändertagne kan ha av ett uttalande om att omhändertagandet varit felaktigt när det gäller att få ekonomisk upprättelse av staten eller enskild tjänsteman kan i och för sig uppnås inom ramen för det nuvarande systemet. Härtill kommer att förutsättningarna för omhändertagande kommer att bli mer preciserade och klara om utredningens i det föregående förordade system för omhändertagande vid ordningsstörning m. m. genomförs.

Mot bakgrund av vad nu sagts anser utredningen tillräckliga skäl inte föreligga att införa en ordning med möjlighet till särskild domstolsprövning av omhändertaganden vid ordningsstörning m. m. Vid sitt ställningstagande har utredningen särskilt beaktat att den ordning utredningen i övrigt föreslår beträffande sådana omhändertaganden i sig medför ökade möjligheter till viss, indirekt domstolsprövning av ett omhändertagande. Med utredningens förslag krävs nämligen för ett omhändertagande att en person begår brott av något slag och trots tillsägelse fortsätter därmed.

I normala fall bör som tidigare berörts (avsnitt 6.4.3) rapporteftergift lämnas beträffande dessa brott. Skulle den omhändertagne emellertid neka till brotten och därmed i realiteten göra gällande att förutsättningarna för ett omhändertagande inte varit uppfyllda, bör rapporteftergift dock inte lämnas. Saken bör i stället gå vidare och, om den omhändertagne inte ändrar sig, prövas av åklagare och domstol. Härigenom kan en domstolsprövning komma till stånd, inte av själva omhändertagandet som sådant men väl beträffande frågan om väsentliga förutsättningar för ett omhändertagande förelegat. En betydelsefull skillnad kan i sammanhanget noteras mellan denna form av prövning och andra nu existerande former av prövning, t. ex. genom JO eller JK eller av allmän åklagare och domstol vid ifrågasatt fel från polisens sida. Denna form tar inte sikte på frågan om polisen förfarit felaktigt utan på frågan om den omhändertagne gjort det. Anmärkas må att ett beslut av åklagare eller domstol, i vilket det slås fast att det inte är klarlagt att den omhändertagne begått brott, inte samtidigt innebär att polisen gjort sig skyldig till tjänsteförseelse. Den frågan får i förekommande fall bedömas med beaktande av samtliga de omständigheter som polisen haft som grund för sitt beslut om omhändertagande.

I regleringens natur ligger att omhändertagande vid ordningsstörning blir aktuellt endast när andra åtgärder visat sig inte räcka till och då det står helt klart att den berörde har gjort sig skyldig till brott som innebär en

ordningsstörning eller motsvarande. Denne kan därför normalt inte räkna med frikännande vid en domstolsprövning. Han har därför inte anledning att påfordra en sådan. I de flesta fall kommer således rapporteftergift att kunna meddelas, och antalet åtal för brott som föranlett omhändertagande blir inte särskilt stort.

När den omhändertagne förnekar brott bör särskilt tillses att dokumentationen av ingripandet blir korrekt och fullständig. En fullständig dokumentation kan bidra till att den omhändertagne ändrar sin inställning. Den kan också underlätta förundersökningen och domstolsprövning, bl. a. genom att vara ett stöd för den polisman som gjort omhändertagandet, när denne hörs i saken. Den omhändertagande polismannen kan f. ö. förväntas relativt väl komma ihåg ingripanden av detta slag, där den omhändertagne således på grund av förnekande inte lämnas rapporteftergift innan han friges och polismannen alltså måste ägna dokumentationen av ingripandet särskild uppmärksamhet.

6.7 Förhör m. m.

Enligt 6 § första stycket LTO skall den som är omhändertagen med stöd av 1 eller 3 § förhöras så snart som möjligt och därvid underrättas om anledningen till omhändertagandet. En motsvarande bestämmelse finns i LOB (7 § första stycket).

Detta förhör enligt 6 § *första* stycket LTO skall inte förväxlas med den utredning beträffande den omhändertagnes personliga levnadsförhållanden som under vissa förutsättningar skall göras enligt 6 § *andra* stycket LTO (se härom avsnitt 6.8).

6.7.1 Bakgrund

Redan 1925 års normalinstruktion för polispersonal innehöll bestämmelser om förhör vid ingripande mot ordningsstörningar. Den mot vilken ingripandet företagits skulle sålunda enligt instruktionen ofördröjligen föras till en polisstation – eller, om sådan saknades, till den ingripande polismannens förman – för att underkastas förhör (8 § tredje stycket). Vid förhöret skulle ojävigt vittne vara närvarande. Förhöret skulle protokollföras. Att förhör inte hållits fick dock inte föranleda att frigivandet av den mot vilken ingripandet företagits blev uppskjutet (fjärde stycket).

I 1948 års allmänna polisinstruktion föreskrevs kortfattat om förhör att den som omhändertagits enligt 12 § skulle förhöras så snart det kunde ske (13 § andra stycket sista punkten).

Beträffande platsen för förhöret hade 1946 års polisinstruktionsutredning uttalat (SOU 1947:45 s. 112) att som allmän regel borde gälla att, såvida polisens arbete därigenom inte avsevärt försvårades, förhöret borde hållas på sådan plats, som kunde antas medföra minst olägenhet för den som skulle höras. Med hänsyn härtill borde enligt utredningen inte föreskrivas någon bestämmelse om var förhöret skulle hållas. Beträffande frågan om vittne vid förhöret hade utredningen föreslagit (också s. 112) att en bestämmelse borde

införas som generellt föreskrev att reglerna om förhör under förundersökning i brottmål skulle äga motsvarande tillämpning även beträffande förhör vid omhändertagande. Detta förslag genomfördes emellertid inte.

En bestämmelse om förhör som motsvarade den i 1948 års instruktion upptogs i 1964 års polisinstruktion (22 § första stycket 2 p). Den överfördes därefter oförändrad till 1965 års och 1972 års instruktioner (22 § första stycket 2 p, respektive 20 § första stycket 2 p). Bestämmelsen avsåg endast omhändertagande motsvarande omhändertagande enligt nuvarande 3 § LTO. Någon föreskrift om förhör vid motsvarigheten till omhändertagande enligt nuvarande 1 § LTO fanns inte.

Brottskommissionen föreslog att förhör skulle hållas vid omhändertagande enligt såväl 3 § som 1 §. Kommissionen anförde följande (prop. 1983:115 s. 143).

> Den första *åtgärd* som bör vidtas sedan det står klart att omhändertagandet skall bestå är att förhör hålls med den omhändertagne. Detta bör ske så skyndsamt som möjligt. Den omhändertagne bör senast i detta sammanhang underrättas om skälen till den vidtagna åtgärden. Bestämmelser med denna innebörd har förts samman i 6 § första stycket i förslaget. I fall då den omhändertagne är kraftigt påverkad av alkohol eller narkotika eller då ett förhör av annan orsak tills vidare framstår som meningslöst bör nu nämnda åtgärder givetvis anstå till dess förutsättningarna förbättrats. Om omhändertagandet skett med stöd av 1 § bör förhöret endast betraktas som en inledning till den närmare utredning som polisstyrelsen kan behöva för sitt ställningstagande. De förhör som det här är fråga om hålls av polispersonal.

Som framgår utgick kommissionen alltså från att förmansprövningen enligt 5 § skulle äga rum före förhöret enligt 6 § och således inte grundas bl. a. på de uppgifter som kom fram vid det. RPS' tillämpningsföreskrifter ger på denna punkt uttryck för motsatt uppfattning (jfr nästa avsnitt).

Till förtydligande av kommissionens uttalande om förfarandet vid exempelvis kraftig alkoholpåverkan hos den omhändertagne – som felaktigt skulle kunna uppfattas så att kommissionen avsåg att 3 § LTO skulle tillämpas vid fylleri – kan anmärkas dels att uttalandet avsåg omhändertaganden enligt såväl 1 § som 3 §, dels att också omhändertaganden enligt 3 § kan avse kraftigt berusade personer, exempelvis vid omhändertaganden på enskild plats i syfte att avvärja straffbelagd gärning.

Till skillnad från vad som uttryckligen gällde enligt 1925 års normalinstruktion innebar kommissionens förslag att ett frigivande i princip inte fick ske förrän förhör ägt rum (8 §).

Kommissionens förslag innebar också den nyheten att det uttryckligen föreskrevs att den omhändertagne vid förhöret skulle "delgivas skälen" till omhändertagandet. Det citerade uttrycket ändrades i propositionen utan närmare motivering till "underrättas om anledningen", vilket godtogs av riksdagen.

6.7.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter m. m.

RPS' föreskrifter för tillämpningen av LTO har i denna del sedan 1977 följande lydelse.

6.1 Förhör skall hållas med den som omhändertagits enligt 1 eller 3 § och skall om möjligt hållas i sådant skede att det kan läggas till grund för befälets prövning enligt 5 § av omhändertagandet. Den omhändertagne skall senast i samband med förhöret underrättas om skälen till den vidtagna åtgärden. Förhöret skall i första hand avse de faktiska omständigheterna som föranlett omhändertagandet och skall hållas av polispersonal. Har omhändertagandet skett med stöd 1 § betraktas förhöret som en inledning till den närmare utredning som polisstyrelsen kan behöva för sitt ställningstagande. Då den omhändertagne är berusad eller kraftigt påverkad av alkohol eller narkotika eller då förhör av annan orsak framstår som meningslöst eller olämpligt får förhöret anstå till dess förutsättningarna förbättrats. Förhöret skall redovisas skriftligen med uppgifter om vem som varit förhörsledare och när förhöret hållits.

Föreskriften att förhör skall hållas i ett sådant skede att det kan ligga till grund för förmansprövningen enligt 5 § skiljer sig som nämnts från brottskommissionens uppfattning i frågan men överensstämmer med ett uttalande av JO (JO 1975/76 s. 53; jfr avsnitt 3.3).

6.7.3 LTO/LOB-utredningen

Förhör enligt 6 § LTO är, liksom förhör enligt 7 § LOB (jfr avsnitt 7.7.4), i allmänhet mycket summariska. Den omhändertagne får som regel kortfattat tala om vad han gjorde på platsen för ingripandet. På sina håll tillfrågas han också om sin inställning till sitt eget uppträdande och till att han omhändertagits. Det är sällsynt att han tillfrågas om de omhändertagande polismännens version av de faktiska förhållanden som föranlett omhändertagandet, om huruvida deras uppgifter är riktiga och om i förekommande fall anledningen till att de avviker från den omhändertagnes egna uppgifter. Frågor härom, som kan vara av särskilt värde från dokumentationssynpunkt, kan dock förekomma.

Någon gång förekommer att en omhändertagen förhörs mera ingående. Det är då emellertid som regel fråga om att rapportera honom för något brott som har samband med omhändertagandet. Sådant förhör sker med stöd av bestämmelserna om förundersökning i 23 kap. RB och dokumenteras i allmänhet inte som ett förhör enligt 6 § LTO.

Det förekommer också att förhör underlåts helt och hållet. Detta kan bero på att polisen inte anser sig kunna avvara personal för förhöret. Det kan också bero på att ett förhör bedöms vara föga meningsfullt. Orsaken kan vidare vara att den omhändertagne inte behärskar svenska språket och beräknas kunna friges innan någon tolk kan skaffas fram. Ytterligare en orsak – som är vanlig – är att omhändertagandet upphör utan att den omhändertagne har förts till en polisstation.

Det vanligaste är emellertid att ett kortfattat förhör hålls och att den omhändertagne därvid får svara på frågor om vad han gjorde på platsen för omhändertagandet. Skälen till att förhöret i allmänhet blir summarisk har för utredningen uppgetts främst vara att det för den förhörande polismannen ofta framstår som om förhöret inte skulle tjäna något direkt syfte. Det avser sålunda inte utredning av brott, i varje fall inte i det alldeles övervägande antalet fall, och vad som eventuellt kommer fram skall som regel inte

rapporteras vidare. I normalfallet arkiveras det tämligen omgående och det kan inte förväntas bli använt i framtiden.

I likhet med förhör enligt 7 § LOB skall förhör enligt 6 § LTO äga rum "så snart som möjligt". I motsats till vad som ofta förekommer i praktiken beträffande förhör enligt LOB hålls förhör enligt LTO i allmänhet i omedelbar anslutning till att den omhändertagne förs in på polisstationen. Detta är huvudregeln på de flesta håll. Undantag kan dock förekomma, t. ex. på grund av bristande tillgång på förhörspersonal eller tolk eller på grund av att den omhändertagnes tillstånd eller uppträdande gör att man får vänta. Det förekommer emellertid att man väntar med regelrätt förhör till frigivandet. Fördelarna med denna ordning har uppgetts vara att förhöret då alltid kan ske i lugnare former och framför allt att man vid förhöret kan bedöma om den omhändertagne är i sådant tillstånd eller sådan sinnesstämmig att det är lämpligt att han friges. Många gånger skiljer sig emellertid en sådan ordning inte i praktiken från den ordningen där förhöret hålls omedelbart. Någon form av utfrågning förekommer nämligen ofta i anslutning till förmansprövningen enligt 5 §.

En säker bedömning av frågor rörande förhör enligt 6 § LTO försvåras av att dokumentationen på omhändertagandebladet många gånger är bristfällig. Det framgår således inte alltid om förhör har hållits, när det har skett vem som har hållit det och vad som eventuellt har framkommit vid det. Brister i dessa avseenden har vid flera tillfällen påtalats av JO.

Beträffande tillämpningen av bestämmelsen i 6 § att den omhändertagne skall underrättas om anledningen till omhändertagandet skiftar praxis en del mellan olika polisdistrikt och mellan olika polismän. På vissa håll upplyser man om såväl det lagrum med stöd av vilket omhändertagandet ägt rum som de förhållanden som gjort lagrummet tillämpligt. På andra håll är det vanligt att man inskränker sig till att lämna upplysning antingen i det ena avseendet eller i det andra, oftast då om lagrummet. Det förekommer också att den omhändertagne underrättas om konsekvenserna av ett omhändertagande, dvs. om i vad mån ingripandet registreras och rapporteras vidare.

Enligt lagtexten skall underrättelsen lämnas vid det förhör som skall äga rum. I RPS' tillämpningsföreskrifter anges att det skall ske senast vid denna tidpunkt. Enligt vad utredningen erfarit är det vanligaste att förmansprövning, förhör och underrättelse tas upp i ett sammanhang. Det förekommer emellertid om än mera sällan att den omhändertagne underrättas redan i samband med själva ingripandet. Det förekommer också att underrättelse helt underlåts. Skälet härtill kan vara att omhändertagandet upphör i ett tidigt skede. Det kan också bero på att polisen inte har tillräckligt med förhörspersonal och tvingas underlåta såväl att hålla förhör som att lämna underrättelse. Ibland kan det vidare vara så att det för polisen framstår som uppenbart att den omhändertagne har klart för sig anledningen till omhändertagandet och därför inte behöver någon underrättelse.

Som regel dokumenteras inte att underrättelse lämnats. Det förekommer emellertid ibland och på några håll tycks det vara rutin. Det sker då genom en särskild anteckning på omhändertagandebladet, i allmänhet på det för förhörsanteckningar avsedda utrymmet.

Ibland förekommer att en omhändertagen i efterhand förklarar sig inte känna till varför han omhändertogs. Sådana uttalanden kan naturligtvis ha

olika bakgrund. Såvitt utredningen erfarit kan det i sådana fall inte sällan förhålla sig så att polisen faktiskt lämnat den omhändertagne underrättelse men att den omhändertagne inte uppfattat den ordentligt.

Enligt utredningens mening bör den som har omhändertagits enligt de bestämmelser som nu finns i 1 och 3 §§ LTO också i fortsättningen om möjligt höras av polisen. Med hänsyn emellertid till att den som omhändertas enligt den bestämmelse som föreslås upptagen i polislagen förutsätts ha begått brott bör förhör med denne ske enligt 23 kap. RB. Någon särskild bestämmelse om förhör behövs därför inte i polislagen.

I nu berörda hänseenden föreslår utredningen beträffande omhändertaganden *enligt LOB* att den omhändertagne skall upplysas om grunden för omhändertagandet så snart det kan ske samt att han innan han friges om möjligt skall beredas tillfälle att yttra sig över omhändertagandet (avsnitt 7.6). Samma bestämmelser bör fortsättningsvis gälla också vid omhändertaganden motsvarande dem som nu regleras i 1 och 3 §§ LTO.

6.8 Social utredning, anmälan till annan myndighet m. m.

Har ett omhändertagande skett med stöd av 3 § LTO skall enligt 6 § andra stycket samma lag utredning göras beträffande den omhändertagnes personliga levnadsförhållanden i den mån behov av sådan utredning kan antas föreligga. Utredningen skall om möjligt göras av företrädare för social myndighet. Avsikten med utredningen skall vara att det skall utrönas, om den omhändertagne är i trängande behov av hjälp eller stöd från samhällets sida. Av 8 § följer att eventuell utredning i princip skall ha slutförts innan den omhändertagne får friges.

Skyldighet för polisen att under vissa förhållanden anmäla ett omhändertagande enligt LTO till andra myndigheter följer av 71 § SoL, 30 § LVM och 3 § PI (jfr avsnitt 7.11.1 och 2).

Enligt 71 § första stycket SoL bör var och en som får kännedom om att en underårig misshandlas i hemmet eller annars behandlas där på ett sådant sätt att det är fara för hans hälsa eller utveckling anmäla detta till socialnämnden. Enligt paragrafens andra stycke är bl. a. myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt de som är anställda hos sådana myndigheter skyldiga att genast till socialnämnden anmäla om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till en underårigs skydd.

Enligt 30 § LVM är med vissa undantag myndigheter som i sin verksamhet regelbundet kommer i kontakt med missbrukare skyldiga att anmäla till länsstyrelsen om de får kännedom om att någon kan antas vara i behov av vård enligt den lagen. Enligt övergångsbestämmelserna till LVM skall sådan anmälan fram till 1.1.1984 göras till socialnämnden.

Enligt 3 § PI skall polisen samarbeta med åklagarmyndigheter samt andra myndigheter och organisationer vilkas verksamhet berör polisverksamheten. Särskilt åligger det polisen att fortlöpande samarbeta med myndigheterna

inom socialtjänsten och snarast underrätta dessa om förhållanden som bör föranleda någon åtgärd av dem.

Vid SoL:s och LVM:s ikraftträdande 1.1.1982 ersatte bestämmelserna i SoL motsvarande bestämmelser i BvL (93 §) medan bestämmelserna i LVM i viss mån ersatte bestämmelser i NvL (10 §). Bl. a. gällde enligt 10 § första stycket 2 p. NvL att polismyndighet hade skyldighet att ofördröjligen göra anmälan hos nykterhetsnämnden om myndigheten fick kännedom om att någon använt alkoholhaltiga drycker till uppenbar skada för sig eller annan.

6.8.1 Bakgrund till 6 § andra stycket LTO

Bestämmelser om social utredning vid tillfälliga omhändertaganden fanns inte före LTO:s tillkomst. Brottskommissionen anförde följande (prop. 1973:115 s. 143).

> Kommissionen har som tidigare nämnts den uppfattnigen att ordningsstörningar i stor utsträckning måste antas utgöra ett symptom på bakomliggande svårigheter av skilda slag. Det kan här vara fråga om alkohol- eller narkotikamissbruk, bostadsproblem, svårigheter i hem eller skola, arbetslöshet eller andra liknande förhållanden som påkallar särskild vård, hjälp eller stöd eller andra förebyggande insatser från samhällets sida. För att utnyttja den tid under vilken omhändertagandet består på ett så meningsfullt sätt som möjligt bör nyss nämnda förhör om de faktiska omständigheter som föranlett omhändertagandet kompletteras med en utredning beträffande den omhändertagnes levnadsförhållanden. Denna utredning bör om möjligt verkställas av en tjänsteman vid socialvården. Det är ju här fråga om rent kurativa åtgärder. En primär uppgift i detta sammanhang är således att utröna om den omhändertagne är i trängande behov av någon hjälp- eller stödinsats från samhällets sida. I dessa fall bör tiden utnyttjas för att initiera eller förbereda sådana åtgärder eller för att etablera eller motivera sådana kontakter med andra myndigheter, vårdorgan, organisationer eller enskilda som bedöms kunna vara till nytta för den omhändertagne.

Kommissionen föreslog mot denna bakgrund att bestämmelser infördes om utredning beträffande den omhändertagnes personliga levnadsförhållanden. Kommissionen angav att avsikten med denna utredning skulle vara att utröna huruvida den omhändertagne var i trängande behov av hjälp eller stöd. Beträffande frågan om vem som skulle verkställa en utredning av detta slag fortsatte kommissionen enligt följande (s. 144).

> Kommissionen har redan påpekat att det aktuella utredningsarbetet bör ombesörjas av socialvårdens personal och då helst inom ramen för en särskild jourverksamhet i direkt anslutning till de lokaler dit den omhändertagne förs. – – – Med tanke särskilt på mindre orter där ett genomförande av en sådan ordning av praktiska skäl inte alltid kan utgöra ett realistiskt alternativ har kommissionen emellertid vid utformningen av den aktuella bestämmelsen varit tvungen förutse, att ifrågavarande utredningsarbete i en del fall kommer att utföras eller i varje fall inledas av polispersonal. Samarbetet med socialvården kan uppnås inom ramen för en på annat håll bedriven jourverksamhet eller genom telefonkontakter. Med hänsyn till att förhållandena sålunda kan tänkas växla från fall till fall har kommissionen inte ansett det möjligt att uppställa en direkt föreskrift om att utredningsarbetet alltid skall ombesörjas av socialarbetare. I

lagbestämmelsen bör i stället anges att utredningen om möjligt skall göras av företrädare för social myndighet.

Kommissionens förslag innebar inte att utredning skulle verkställas beträffande varje omhändertagen. Kommissionen anförde härom följande.

Det måste förutsättas att förhållandena ibland kan vara sådana att det inte framstår som nödvändigt eller meningsfullt att företa den form av utredningsverksamhet som det här är fråga om. Kommissionen tänker här i första hand på fall då det framstår som uppenbart att den omhändertagne inte befinner sig i en situation som påkallar särskild uppmärksamhet i detta sammanhang. Det är vidare troligt att det inte så sällan kommer att visa sig att den omhändertagne helt nyligen varit föremål för samma åtgärder. Med tanke på dessa eller liknande fall krävs en bestämmelse som anger att utredning skall göras då behov kan antas föreligga.

Enligt kommissionen skulle som förutsättning för frigivning bl. a. krävas att erforderliga förhör och utredningar hunnit slutföras. I detta sammanhang anförde kommissionen beträffande den sociala utredningen följande (s. 145).

Den del av förfarandet som ibland kan beräknas bli förhållandevis mera tidskrävande är den efterföljande utredningen. Det bör emellertid förutsättas att utredningsarbetet i regel bör kunna slutföras inom en eller ett par timmar. Vissa variationer torde dock vara ofrånkomliga på grund av såväl den omhändertagnes situation som exempelvis tidpunkten för omhändertagandet, den allmänna arbetsbelastningen, förekomsten av socialjour etc.

Det kan inte uteslutas att utredningsarbetet av nu nämnda skäl eller av annan anledning ibland inte hinner slutföras inom den angivna tidsfristen. I den mån det i sådant fall på grund av vårdbehov eller eljest framstår som väsentligt att den omhändertagne inte omedelbart försätts på fri fot får övervägas om någon av de bestämmelser om interimistiska omhändertaganden som finns i skilda vårdlagar bör tillämpas.

Beträffande frågan om social jourverksamhet ansåg kommissionen (s. 147) att det var synnerligen angeläget att barnavårdsnämnderna/sociala centralnämnderna ställde ökade personella resurser till förfogande för att bl. a. samverka med polisen i dess arbete bland barn och ungdomar under icke ordinarie arbetstid. För att snabbt göra det möjligt att initiera, pröva och utvärdera olika former av sådan social jourverksamhet borde enligt kommissionen särskilda statliga medel ställas till socialstyrelsens förfogande för bidrag till kommunerna. Ett syfte med dessa statliga insatser, som borde ha formen av en försöksverksamhet, skulle enligt kommissionen (s. 198) vara att skapa bättre förutsättningar för att den av kommissionen föreslagna sociala utredningen skulle kunna göras av företrädare för socialmyndighet.

Kommissionen tog i denna del slutligen upp vissa lokalfrågor (s. 145). Kommissionen hänvisade härvid till önskvärdheten av att socialarbetare i så stor utsträckning som möjligt tjänstgjorde i de lokaler till vilka de omhändertagna fördes och anförde att regelbunden tjänstgöring i sådana lokaler föreföll med hänsyn till de sociala myndigheternas resurser endast vara möjlig om omhändertagna fördes till och förvarades på en eller högst ett par platser i varje polisdistrikt. Bland de större polisdistrikten var det enligt

kommissionen Stockholms polisdistrikt som hade sådana lokalförhållanden att särskilda åtgärder var påkallade för att den nya lagen skulle kunna tillämpas praktiskt i distriktet.

Chefen för justitiedepartementet biträdde kommissionens förslag om införande av bestämmelser om social utredning (prop. 1973:115 s. 33). Han uttalade därvid bl. a. att han ansåg det värdefullt att man på det angivna sättet kunde utnyttja tiden för ett omhändertagande på ett meningsfyllt sätt. Målsättningen borde sålunda enligt honom vara att i största möjliga utsträckning söka utnyttja den angivna tiden för att förbereda sådana åtgärder eller etablera sådana kontakter som kunde vara till hjälp för den omhändertagne.

Frågan om försöksverksamhet med socialjour togs samtidigt upp av chefen för socialdepartementet, som föreslog att medel ställdes till socialstyrelsens förfogande för ersättning till kommunerna för sådan verksamhet under en försöksperiod på två år (prop. s. 48).

Justitieutskottet ansåg det värdefullt att – såsom föreslogs i propositionen – tiden för ett omhändertagande kunde utnyttjas på ett meningsfyllt sätt genom förberedande av åtgärder eller etablerande av kontakter som kunde bli till hjälp eller stöd för den omhändertagne (JuU 1973:26 s. 22). Ett infriande av denna målsättning krävde enligt utskottet en närmare utredning angående den omhändertagnes personliga förhållanden och aktuella situation. Utskottet fortsatte (s. 23).

> En sådan utredning skall enligt förslaget endast ske om behov därav föreligger och skall inte göras mer omfattande än vad sakens beskaffenhet kräver. Betydelsefullt är enligt utskottets mening att utredningen handhas av socialvårdens personal och då helst inom ramen för en särskild jourverksamhet i direkt anslutning till de lokaler dit den omhändertagne förs. Utskottet ser därför med tillfredsställelse att medel i propositionen föreslås bli ställda till socialstyrelsens förfogande för försök med social jourverksamhet. Med hänsyn till svårigheterna att framför allt på mindre orter åstadkomma en fungerande jourverksamhet torde det som kommissionen framhåller inte kunna undvikas att i en del fall utredningen kommer att utföras eller i vart fall påbörjas av polispersonal. Utskottet vill emellertid betona vikten av att den avsedda jourverksamheten från socialvårdens sida kommer till stånd i så stor omfattning som möjligt. Att så sker är av väsentlig betydelse inte bara från utredningssynpunkt utan också för att lagstiftningen över huvud taget skall få avsedd tillämpning och effekt.

Utskottet konstaterade att utredningen inte var avsedd att vara någon polisutredning i detta ords egentliga bemärkelse utan en socialt inriktad undersökning syftande till att utröna den omhändertagnes eventuella behov av stöd- och hjälpinsatser från samhällets sida. Utskottet tillade att utredningen i många fall torde komma att leda till värdefulla hjälp- och stödåtgärder.

6.8.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter

RPS' föreskrifter för tillämpningen av LTO har i nu berörda delar efter vissa mindre ändringar under 1982 följande lydelse.

> 6.2 Vid förhör som föranletts av ett omhändertagande med stöd av 3 § skall det inledande förhöret kompletteras med en utredning beträffande den omhändertagnes

levnadsförhållanden om behov av sådan utredning kan antas föreligga. Omständigheter som kan motivera en kompletterande utredning kan vara alkohol- eller narkotikamissbruk, bostadsproblem, svårigheter i hem eller skola, arbetslöshet eller andra liknande förhållanden, som påkallar särskild vård, hjälp eller stöd eller andra förebyggande insatser från samhällets sida. Framkommer därvid omständigheter som motiverar åtgärd enligt 1 § skall skyndsam anmälan till polisstyrelsen göras.

6.3 Den kompletterande utredningen bör om möjligt verkställas av en tjänsteman vid socialnämnden och skall syfta till att initiera eller förbereda sådana åtgärder från eller kontakter med andra myndigheter, vårdorgan, organisationer eller enskilda som bedöms kunna vara till nytta för den omhändertagne. I polisdistrikt där socialnämnden inte tillhandahåller särskild jourverksamhet eller då det av andra omständigheter inte är möjligt att överlåta utredningen till tjänsteman vid socialnämden, får utredningen utföras eller i varje fall inledas av polispersonal. Även då utredningen utförs av polispersonal skall dess syfte alltid vara att utröna om den omhändertagne är i trängande behov av hjälp eller stödinsats från samhällets sida. Samarbete och samråd med företrädare för socialnämnden bör då så är möjligt ske genom telefonkontakt.

6.4 Vid omhändertagande med stöd av 3 § är förhållandena emellertid inte sällan sådana att det inte framstår som nödvändigt eller meningsfullt att företa en kompletterande utredning. Den omhändertagne kanske inte befinner sig i en situation som påkallar särskild uppmärksamhet eller har kanske nyligen varit föremål för samma åtgärd. I sådana och liknande fall föreligger som regel inte behov av särskild utredning. Däremot kan omständigheterna vara sådana att anmälan jämlikt 30 § lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall, 71 § socialtjänstlagen (SoL, 1980:620) eller 3 § polisinstruktionen (1972:511) skall göras.

– – –

8.2 Sedan förhör och i förekommande fall kompletterande utredning verkställts skall den omhändertagne friges om det kan antas att han inte längre kommer att utgöra en omedelbar fara för allmän ordning och säkerhet.

Ändringarna under 1982 innebar enbart att begreppet socialnämnden infördes i stället för motsvarande äldre begrepp och att författningsbestämmelser som upphört att gälla ersättes av motsvarande nya bestämmelser. I övrigt överensstämmer föreskrifternas lydelse med lydelsen av de föreskrifter RPS utfärdade under 1977.

I bilaga 1 till föreskrifterna anges vidare att utredning jämlikt 6 § andra stycket LTO skall redovisas med kopia på Svenska Kommunförbundets blankett "Utredning lag om tillfälligt omhändertagande § 6" (p 1.4).

Beträffande anmälan till annan myndighet anges i denna bilaga (p. 2.1) att något lagstöd för ett rutinmässigt uppgiftslämnande till annan myndighet av varje omhändertagande inte föreligger samt att anmälan endast skall avges när någon av vissa citerade författningsbestämmelser om anmälningsskyldighet är tillämplig, nämligen 71 § andra stycket SoL, 30 § första och tredje styckena LVM samt 3 § PI. Härtill var före 1982 års ändringar av föreskrifterna fogat att detta förutsatte en noggrann prövning i varje enskilt fall.

I bilagan anges också att uppgift om att anmälan om omhändertagande samt i förekommande fall utredning enligt 6 § andra stycket överlämnats till vederbörande myndighet skall antecknas på originalhandlingen av omhändertagandebladet.

6.8.3 Brottsförebyggande rådet

På initiativ av en referensgrupp vid BRÅ:s utvecklingsenhet gjordes under år 1976 en utvärdering av LTO. Denna omfattade bl. a. dels en kartläggning av tillämpningen av LTO i Stockholm under 1974, dels en redovisning av erfarenheterna av ett försök i Stockholm under 1975 med en ny modell för den sociala utredningen enligt 6 § LTO.

Utvärderingen redovisades i rapporten (1976:1) Frihetsberövande och polisen – en utvärdering av lagen om tillfälligt omhändertagande.

Rapporten överlämnades till regeringen. BRÅ konstaterade i samband därmed bl. a. att den sociala utredningen debatterats under den tid LTO gällt och att det ifrågasatts om antalet sådana utredningar blivit så högt som man förutsatte när lagen tillkom. Man konstaterade också att försöket med en ny modell för denna utredning inte gett stöd för antagandet att en ökning av den sociala utredningsverksamheten skulle ge bättre resultat i rehabiliteringshänseende. Man erinrade vidare om innehållet i 7 § andra stycket i den då nyligen antagna LOB samt hänvisade till vissa uttalanden i rapporten, där det framhölls dels att det inte var den sociala utredningen utan åtgärderna efteråt som var det väsentliga, dels att LTO-ingripandet betydde mycket litet i åtgärdssammanhang. I skrivelsen angavs att utvärderingen enligt BRÅ:s mening gav fog för att överväga om inte 6 § andra stycket LTO borde ha motsvarande lydelse som 7 § andra stycket LOB.

Skrivelsen jämte rapporten har överlämnats till LTO/LOB-utredningen för övervägande.

6.8.4 LTO/LOB-utredningen

I svar på utredningens förfrågan till rikets 118 polisdistrikt om tillämpningen av LOB och LTO under första halvåret 1979 uppgavs bl. a. att utredning enligt 6 § andra stycket LTO gjorts av polisen vid sammanlagt 426 av 5 803 omhändertaganden enligt 3 § LTO, d. v. s. vid 7,3 procent av samtliga omhändertaganden enligt den bestämmelsen under den angivna perioden. Beträffande 94 distrikt uppgavs att sådan utredning inte alls förekommit och beträffande 11 distrikt var antalet uppgivna utredningar tre eller färre. De utredningar som gjorts under perioden skulle således i huvudsak ha gjorts i återstående 13 distrikt. En närmare kontroll med dessa distrikt gav emellertid vid handen att det i själva verket endast i ett eller ett par distrikt varit fråga om åtgärder som kunde betecknas som utredningar i lagens bemärkelse.

Utredningens undersökning rörande omhändertaganden enligt 3 § LTO i tio olika polisdistrikt under sommaren 1978 och vintern 1979 gav liknande resultat. Frekvensen utredningar var här dock ännu lägre. Endast i ett av 574 undersökta fall angavs sålunda att utredning gjorts enligt 6 § andra stycket LTO.

Mot bakgrund av dessa uppgifter kan konstateras att det är ytterst ovanligt att polisen gör sådana utredningar. Det är också ovanligt att sådana utredningar görs av företrädare för social myndighet. Däremot förekommer i någon utsträckning att socialtjänstpersonal mer eller mindre stationerad på en polisstation håller sig orienterad om inträffade omhändertaganden och

någon gång finner anledning att vidta omedelbara åtgärder i syfte att hjälpa eller stödja den omhändertagne.

I detta sammanhang kan tilläggas följande uppgifter beträffande de 574 omhändertaganden som omfattades av utredningens nyssnämnda undersökning avseende vissa polisdistrikt under 1978 och 1979. På omhändertagandebladet hade antecknats att den omhändertagne vid omhändertagandets upphörande överlämnades till social myndighet i tre fall, till sjukvården i 14 fall, i övrigt till anstalter och liknande i 9 fall samt till anhöriga eller motsvarande i 18 fall. Beträffande sistnämnda kategori ägde överlämnandet i flertalet fall rum inom någon timme från själva omhändertagandet medan motsvarande tid varierade för övriga kategorier. Överlämnande till annan avdelning inom polisen eller motsvarande ägde enligt vad som framgår av omhändertagandebladen rum i 19 fall.

Beträffande bestämmelserna om polisens skyldighet att anmäla ett omhändertagande till andra myndigheter kan konstateras att dessa tillämpas mycket olika i olika polisdistrikt. Enligt distriktens uppgifter till utredningen avseende första halvåret 1979 gjordes anmälan till social myndighet beträffande 3 822 av 5 803 omhändertaganden enligt 3 § LTO, dvs. vid 65,9 procent av samtliga omhändertaganden enligt den bestämmelsen under den angivna perioden. Som framgår av nedanstående tabeller varierade emellertid anmälningsfrekvensen högst betydligt, från noll procent i nio distrikt till 100 procent i 31 distrikt.

Anmälan till annan myndighet om omhändertaganden enligt 3 § LTO första halvåret 1979

Polisdistrikt	Antal anmälda omhändertaganden	Totalantal omhändertaganden	Anmälningsfrekvens i procent
Stockholm	346	692	50,0
Göteborg	180	198	90,9
Malmö	178	236	75,4
Övriga distrikt	3 118	4 677	66,7
Samtliga distrikt	3 822	5 803	65,9

Procentandelen omhändertaganden enligt 3 § LTO under första halvåret 1979 i landets polisdistrikt där anmälan till social myndighet ägt rum

Antal LTO 3-fall i polis-dis-triktet	0 %	Under 10	10– 19	20– 29	30– 39	40– 49	50– 59	60– 69	70– 79	80– 89	90– 99	100 %	Sum ma polis dis-trikt
0– 9	1			1	1		1		1	1		8	14
10– 19	1			2	2		1	2	3	1	2	10	24
20– 29	4					3	1		2	1	1	2	14
30– 39				2	1			3	3	1	7	3	20
40– 49			1				1	3				3	8
50– 59	1	1					3		2	1	3	2	13
60– 69				1	1		1			2			5
70– 79			1					1		1			3
80– 89	1					1			1		1		4
90– 99	1					1	1					1	4
100–109											1	1	2
130–139								1					1
170–179												1	1
190–199											1		1
200–209		1								1			2
230–239									1				1
690–699							1						1
Summa polis-distrikt	9	2	2	6	5	3	11	11	13	8	17	31	118

Beträffande tillämpningen av dessa bestämmelser kan tilläggas att det på omhändertagandebladet finns särskilt utrymme för anteckning om att anmälan gjorts. Det förutsätts att en sådan anteckning dateras och signeras men inte att det preciseras, vilken bestämmelse eller vilka som tillämpats eller vilken myndighet som anmälan gjorts till.

Av redogörelsen i det föregående framgår att bestämmelsen om social utredning knappast tillämpas längre. Skälen till att det praktiskt taget aldrig anses motiverat att göra en sådan utredning kan antas vara flera. De flesta av de omhändertagna är sedan tidigare kända för såväl polisen som socialtjänsten. De är eller har redan varit föremål för åtgärder, och det framstår inte som meningsfullt att försöka initiera nya åtgärder. De omhändertagna torde mera sällan själva vara intresserade av en utredning eller vilja medverka vid en sådan. Vidare har socialtjänsten på många håll bristande resurser, som anses kunna utnyttjas bättre för annat. Härtill kommer att bestämmelsen i LTO förutsätter ganska omedelbara insatser, som ställer särskilda krav på beredskapen, exempelvis när det gäller åtgärder utanför ordinarie kontorstid (jfr nedanstående uppställningar rörande omhändertagandedag, omhändertagandetidpunkt och frigivandetidpunkt avseende tio olika polisdistrikt sommaren 1978 och vintern 1979).

Omhändertagandedag, procentredovisning

Polisdistrikt	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag	Söndag
Stockholm (VD 1+3)	16	8	11	7	26	24	10
Göteborg	18	18	10	6	18	27	3
Malmö	9	2	5	15	23	38	8
Eskilstuna	18	10	15	2	27	27	2
Helsingborg	19	13	8	8	24	29	0
Övriga fem distrikt	12	8	13	10	21	31	6
Totalt	15	9	10	8	23	29	6

Till dag har i ovanstående tabell räknats tiden till kl. 6 påföljande morgon.

Omhändertagandetidpunkt, procentredovisning

Polisdistrikt	Natt	Förmiddag	Eftermiddag	Kväll
Stockholm (VD 1+3)	22	5	28	45
Göteborg	12	4	32	53
Malmö	28	6	25	41
Eskilstuna	20	2	28	50
Helsingborg	26	6	24	44
Övriga fem distrikt	25	4	15	56
Totalt	22	5	25	48

I denna och följande tabell avses med natt, förmiddag, eftermiddag och kväll tiden från kl. 00 till kl. 06, från kl. 06 till kl. 12, från kl. 12 till kl. 18 respektive från kl. 18 till kl. 24.

Frigivandetidpunkt, procentredovisning

Polisdistrikt	Natt	Förmiddag	Eftermiddag	Kväll
Stockholm (VD 1+3)	39	6	21	34
Göteborg	24	5	24	46
Malmö	51	6	17	26
Eskilstuna	48	2	8	42
Helsingborg	35	15	13	37
Övriga fem distrikt	51	15	5	29
Totalt	42	8	15	34

Omhändertagandetidpunkt, procentredovisning

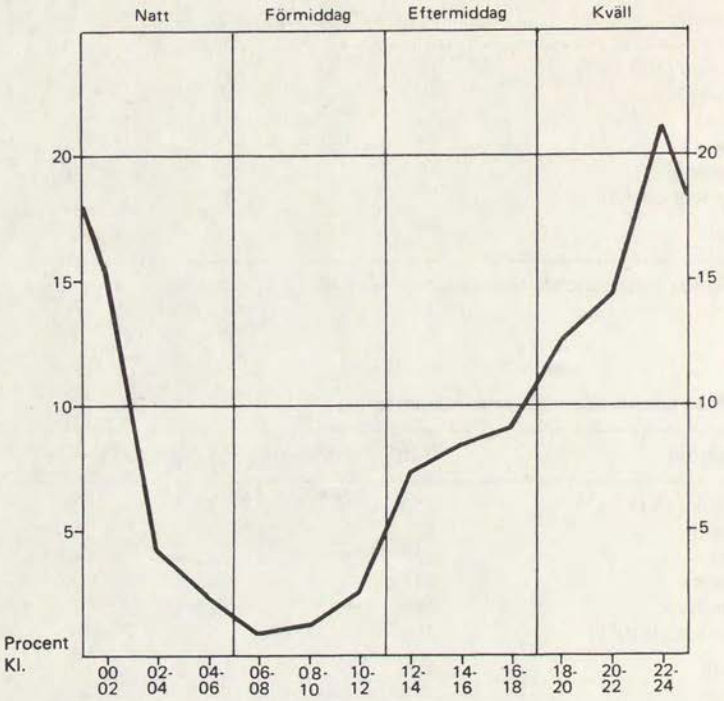

Frigivandetidpunkt, procentredovisning

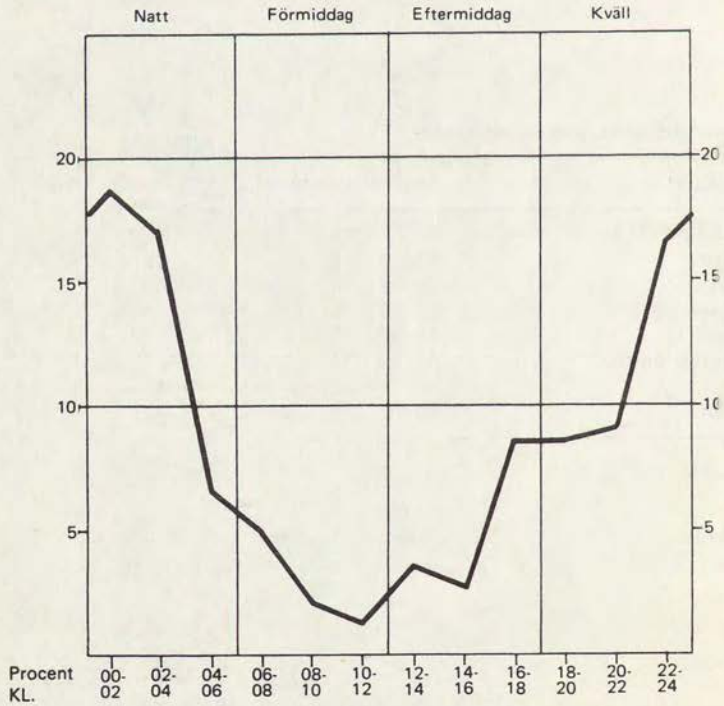

Mot bakgrund av det nu sagda konstaterar utredningen att bestämmelsen om social utredning i anslutning till omhändertaganden enligt 3 § LTO sålunda inte har kommit att motsvara de förväntningar som man hade på den vid dess tillkomst år 1973. En bestämmelse av denna art får numera med hänsyn till den nya socialtjänstlagstiftningens inriktning på frivillig medverkan från dem som berörs av åtgärder inom socialtjänsten anses stå i mindre god överensstämmelse med dagens syn på hithörande frågor.

Utredningen har i likhet med BRÅ kommit till den slutsatsen att det inte föreligger tillräckliga skäl att behålla en bestämmelse om social utredning i anslutning till omhändertagande vid ordningsstörning m. m.

Bestämmelsen bör enligt utredningens mening ersättas av en ny regel som stadgar att den omhändertagne innan han friges om möjligt skall tillfrågas om han vill ha kontakt med något samhällsorgan som kan lämna honom hjälp eller stöd. Om den omhändertagne önskar sådan kontakt skall polisen enligt allmänna regler självfallet hjälpa honom därmed. Denna regel bör vidare kompletteras med en föreskrift att den omhändertagne skall lämnas de råd och upplysningar i övrigt som påkallas av omständigheterna.

Vad nu sagts överensstämmer med vad utredningen föreslår skall gälla vid omhändertagande enligt LOB (avsnitt 7.7 och 7.8).

Beträffande de särskilda bestämmelserna om anmälningsskyldighet i SoL, LVM och PI föreslår utredningen inte någon ändring av gällande författningstext. Utredningen konstaterar emellertid att tillämpningen av dessa bestämmelser uppenbarligen varierar i mycket hög grad och vill i anslutning därtill peka på att bestämmelserna inte ger stöd för ett rutinmässigt uppgiftslämnande beträffande varje omhändertagande enligt 3 § LTO.

Det kan framhållas att berörda bestämmelser i och för sig är tillämpliga inte bara vid omhändertaganden enligt LTO utan också vid exempelvis brott. Om utredningens förslag beträffande omhändertagande enligt 3 § LTO genomförs kommer en grundläggande förutsättning för ett sådant omhändertagande fortsättningsvis alltid att vara att den omhändertagne begått brott. Mot den bakgrunden borde det enligt utredningens mening falla sig naturligt att anmälningspraxis för sådana fall anpassas efter vad som i övrigt brukas beträffande den typ av brott det är fråga om. Sådana brottsliga gärningar som föranleder ett kortvarigt frihetsberövande enligt de nya bestämmelserna om omhändertagande vid ordningsstörning m. m. borde således fortsättningsvis inte särbehandlas i nu berörda anmälningshänseenden. En praktisk detalj i sammanhanget är att det bör anges på en anmälan med stöd av vilken eller vilka bestämmelser den gjorts samt att detta dokumenteras på omhändertagandebladet tillsammans med en anteckning om exakt till vilken myndighet som anmälan gjorts.

6.9 Omhändertagandetid, frigivande

Enligt 8 § LTO skall den som omhändertagits med stöd av 3 § friges så snart förhör och utredning som avses i 6 § har slutförts och anledning föreligger att den omhändertagne ej längre kommer att utgöra omedelbar fara för allmän ordning och säkerhet, dock senast inom sex timmar efter omhändertagandet.

6.9.1 Bakgrund

Föreskriften om en särskild tidsgräns för omhändertaganden av det slag som nu regleras i 3 § LTO tillkom först genom LTO.

I 1925 års normalinstruktion för polispersonal föreskrevs att vederbörande fick hållas i förvar endast så länge ett fortsatt störande av ordning eller säkerhet var att befara från honom (8 § fjärde stycket). En liknande bestämmelse infördes i 1948 års allmänna polisinstruktion. Enligt den instruktionen fick den omhändertagne hållas i förvar endast så länge fara förelåg för att han skulle fortsätta störa ordningen (13 § andra stycket).

Motsvarande bestämmelse omformulerades något i 1964 års polisinstruktion där det föreskrevs att den omhändertagne fick hållas i förvar endast så länge han skulle utgöra en omedelbar fara för allmän ordning och säkerhet om han frigavs (22 § första stycket). Denna utformning bibehölls i 1965 års och 1972 års instruktioner (22 § första stycket, respektive 20 § första stycket).

I praxis och doktrin rådde en viss osäkerhet om hur länge en person kunde hållas i förvar med stöd av dessa bestämmelser (se t. ex. JO 1960 s. 350). Ett interpellationssvar i riksdagen av chefen för inrikesdepartementet ansågs i viss mån vägledande (första kammarens protokoll 1962:35 s. 21). Enligt detta fick en omhändertagen kvarhållas blott under en mycket begränsad tid, i allmänhet endast under några timmar.

Brottskommissionen tog upp frågan om införande av en tidsgräns. Kommissionen anförde härom följande (prop. 1973:115 s. 136).

> Kommissionen är medveten om svårigheterna att på förhand söka fastställa vissa bestämda tidsgränser. Förhållandena i de enskilda fallen är som regel mycket olika. Det finns emellertid skäl anta att den osäkerhet som i dag föreligger på sina håll beträffande tillämpningen av framför allt 17 § PI och de lokala skillnader i praxis som kunnat iakttas till en del kan ha sin grund i det förhållandet att 20 § PI inte innehåller någon sådan gräns. Med hänsyn härtill och då det tillika inte minst från rättssäkerhetssynpunkt måste anses föreligga mycket starka skäl för att frågan om frihetsberövandets längd blir närmare reglerad i en författningsbestämmelse förordar kommissionen, att den nya lagen skall ange vid vilken tidpunkt efter gripandet som en frigivning senast bör ske. Vid bestämningen av denna tidsfrist har kommissionen funnit övervägande skäl tala för en lösning som nära anknyter till vad som enligt 23 kap. 9 § första stycket RB gäller om skyldighet att kvarstanna för förhör. Den aktuella bestämmelsen bör sålunda föreskriva att frihetsberövandet inte får överstiga en tid av sex timmar. Kommissionen vill i detta sammanhang betona att det här är fråga om en maximitid. Kommissionen har syftat till att inom ramen för en från rättssäkerhetssynpunkt betryggande ordning skapa förutsättningar för effektiva åtgärder för att komma till rätta med de problem som föranlett omhändertagandet.

Enligt kommissionen (prop. s. 144 f) var avsikten med införandet av sextimmarsgränsen inte att åstadkomma någon generell förlängning av tiden för omhändertagandena. Det var endast fråga om en maximiregel vilken i första hand syftade till att undanröja den osäkerhet som motsvarande bestämmelse i 1972 års polisinstruktion visat sig ge upphov till i den praktiska tillämpningen. Enligt kommissionen hade denna osäkerhet sannolikt medverkat till att ifrågavarande omhändertagandeinstitut ibland visat sig mindre effektivt. Kommissionen hade i detta sammanhang särskilt beaktat den från

många håll redovisade erfarenheten att de som omhändertagits på grund av ordningsstörningar inte sällan efter mycket kort tid åter befann sig på samma plats och i samma sällskap. Detta var enligt kommissionen otillfredsställande såväl från ordningssynpunkt som med hänsyn till behovet av att lösa den omhändertagnes personliga problem.

I likhet med kommissionen ansåg departementschefen (prop. s. 34) att det inte minst från rättssäkerhetssynpunkt fanns starka skäl som talade för att frågan om frihetsberövandets längd blev närmare reglerad i den nya lagen. Han delade även uppfattningen att det från ordningssynpunkt i vissa fall kunde finnas behov av att utsträcka ett omhändertagande under längre tid än som då var vanligt. Härför talade enligt honom också att det i många fall kunde behövas sociala stöd- och hjälpinsatser. Enligt honom syntes den föreslagna maximitiden på sex timmar vara lämpligt avvägd.

Vid riksdagsbehandlingen anförde justitieutskottet att en maximitid var starkt motiverad redan av rättssäkerhetsskäl (JuU 1973:26 s. 23). Utskottet fortsatte:

> För att möjlighet bör finnas till omhändertagande under något längre tid än som i dag är vanligt talar att en utredning av ovannämnt slag kan förväntas påkalla ett inte alltför kortvarigt omhändertagande. Hänsyn till allmän ordning och säkerhet kan också i särskilda fall kräva att omhändertagandet omfattar mer än ett par timmar. Utskottet vill dock framhålla att den omständigheten att maximitiden för frihetsberövande bestäms till sex timmar självfallet inte får föranleda att den omhändertagne kvarhålls längre än som är oundgängligen erforderligt av utrednings- eller ordningsskäl. Avsikten med införandet av sextimmarsreglen är som kommissionen framhåller inte att åstadkomma någon generell höjning av tiden för omhändertagande utan att undanröja den osäkerhet som nuvarande regel i polisinstruktionen gett upphov till i den praktiska tillämpningen.

6.9.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter

RPS' föreskrifter för tillämpningen av LTO har i denna del följande lydelse, som överensstämmer med lydelsen av de föreskrifter RPS utfärdade under 1977.

> 8.1 Ett frihetsberövande måste alltid betraktas som ett allvarligt ingrepp i den personliga integriteten. Det är därför av grundläggande betydelse att en omhändertagen inte kvarhålls längre än vad som är nödvändigt.
>
> 8.2 Sedan förhör och i förekommande fall kompletterande utredning verkställts skall den omhändertagne friges om det kan antas att han inte längre kommer att utgöra en omedelbar fara för allmän ordning och säkerhet. Den begränsning som ligger i begreppet "omedelbar" måste särskilt beaktas. Om omständigheterna tyder på att den omhändertagne t. ex. kan förväntas återvända till platsen för omhändertagandet och där fortsätta med sitt ordningsstörande beteende eller begå straffbelagd gärning, får han kvarhållas.
>
> 8.3 Förutsättningarna för frigivning skall bedömas fortlöpande. Föreskriften om att den omhändertagne skall friges senast inom sex timmar efter omhändertagandet reglerar endast maximitiden för omhändertagandets varaktighet.
>
> 8.4 Beslut om frigivning meddelas av förman enligt 5 §.

6.9.3 LTO/LOB-utredningen

För utredningen har från polishåll uppgetts att bestämmelserna om omhändertagandetid och frigivande inte vållar några svårigheter vid den praktiska tillämpningen. Bestämmelserna anses överlag klara och tydliga. De formuleringsskillnader som föreligger mellan ingripande- och frigivandeförutsättningarna medför inte några problem.

Vidare har uppgetts att det i praktiken mycket sällan förekommer att ett frigivande uppskjuts i avvaktan på att förhör och utredning som avses i 6 § slutförs. Däremot kan det förekomma att tidpunkten för frigivandet bestäms inte enbart med ledning av en strikt bedömning huruvida den omhändertagne "kommer att utgöra en omedelbar fara för allmän ordning och säkerhet" utan också mot bakgrund av anledningen till omhändertagandet och hans uppträdande i samband med ingripandet.

I syfte att belysa bestämmelsernas tillämpning i olika polisdistrikt har utredningen företagit några olika undersökningar. Omhändertagandetidens längd varierar av naturliga skäl i olika enskilda fall. Den genomsnittliga omhändertagandetiden för en längre tidsperiod skulle emellertid kunna förmodas vara relativt likartad i olika polisdistrikt. Så är dock inte fallet. Betydande skillnader föreligger.

Av utredningens undersökning rörande tillämpningen av LTO och LOB i riket under första halvåret 1979 framgår sålunda att den *genomsnittliga* omhändertagandetiden, som beräknad för samtliga omhändertaganden i riket uppgick till knappt tre timmar (177 minuter), varierade mellan olika polisdistrikt från något mer än en timme (Kalix) till närmare fem timmar (Trollhättan). I tio polisdistrikt understeg denna genomsnittstid två timmar medan den uppgick till fyra timmar eller mer i tolv polisdistrikt (se nedanstående tabell).

Genomsnittlig omhändertagandetid (3 § LTO) i rikets polisdistrikt första halvåret 1979

Antal LTO 3-fall i distriktet	Genomsnittstid i min.	60–89	90–119	120–149	150–179	180–209	210–239	240–269	270–299	Summa distrikt
Under 20		4	1	13	8	4	2	3	3[a]	38
20–39		3	1	5	6	10	5	2	2[b]	34
40–59				4	6	6	4		1[c]	21
60–79			1	2	2	2	1			8
80–99					2	3	2		1[d]	8
100 och över				2	2	5				9
Summa distrikt		7	3	26	26	30	14	5	7	118

[a] Norrtälje 270, Simrishamn 273 och Kungälv 284 minuter.
[b] Nacka 293 och Katrineholm 290 minuter.
[c] Trollhättan 297 minuter.
[d] Sundsvall 275 minuter.

Olika förklaringar har lämnats utredningen till de nu angivna skillnaderna mellan olika polisdistrikt och särskilt till de i vissa fall anmärkningsvärt långa genomsnittstiderna. Bl. a. har det sagts att en lång genomsnittstid i ett visst polisdistrikt kan förklaras av att LOB tillämpas restriktivt i distriktet. En del alkoholpåverkade omhändertas enligt 3 § LTO i stället för LOB, och de får med hänsyn till sin alkoholpåverkan vänta relativt länge innan de friges. Vidare har uppgetts att man på grund av befolkningssituationen i ett polisdistrikt kan få omhänderta jämförelsevis många som är berusade på enskild plats – oftast som gäster i bostadslägenheter – "för att avvärja straffbelagd gärning". Dessa personer måste på grund av sin berusning hållas omhändertagna jämförelsevis länge.

En annan förklaring till en lång genomsnittstid har uppgetts kunna vara att man inom ett distrikt tillämpar 3 § LTO restriktivt och endast ingriper i verkligt allvarliga fall och därmed i fall där den omhändertagne som regel måste hållas kvar relativt länge. I något fall har angetts att långa transportvägar, bl. a. till olika festplatser, medverkat till en lång genomsnittstid.

Ytterligare en förklaring är olikheter i frigivningspraxis. I en del distrikt vill man vara säkrare än i andra distrikt på att den omhändertagne inte återgår till oönskat beteende efter frigivandet. I viss överensstämmelse härmed har på några håll uppgetts att man inom distriktet gör ovanligt många omhändertaganden på festplatser i situationer där frigivandet som regel får anstå till dess man stängt för natten på festplatsen.

Också utredningens fältundersökning rörande tillämpningen av 3 § LTO i vissa polisdistrikt under sommaren 1978 och vintern 1979 visar betydande skillnader mellan olika polisdistrikt i det nu berörda hänseendet.

Undersökningen omfattade sammanlagt 574 omhändertaganden. Den genomsnittliga omhändertagandetiden var 179 minuter, dvs. i det närmaste tre timmar, och alltså ungefärligen samma tid som i föregående undersökning. Omhändertagandena fördelade sig, totalt sett, relativt jämnt från korta till långa omhändertaganden som framgår av nedanstående tabell.

Omhändertagandetid, antal och procent

	Mindre än 1 timme	1 timme men ej 2 timmar	2 timmar men ej 3 timmar	3 timmar men ej 4 timmar	4 timmar men ej 5 timmar	5 timmar men ej mer än 6 timmar	Mer än 6 timmar	Summa
Antal	90	111	95	105	66	88[a]	17	572[b]
Procent	15,7	19,4	16,6	18,4	11,5	15,4	3,0	100,0

[a] I återstående 2 fall (hela undersökningen omfattar 574 fall) kan omhändertagandetiden inte beräknas med ledning av de uppgifter som finns på omhändertagandebladet.

[b] Varav i 15 fall exakt 6 timmar och i ytterligare 16 fall 5 timmar och 50 minuter eller mer.

En närmare studie av undersökningsmaterialet ger emellertid en annan bild, som framgår av nedanstående tabell och diagram avseende de tre största distrikten som omfattades av undersökningen, nämligen vaktdistrikt 1 (VD 1) i Stockholm samt Göteborgs och Malmö polisdistrikt.

Omhändertagandetid, procentredovisning

	Mindre än 1 timme	1 timme men ej 2 timmar	2 timmar men ej 3 timmar	3 timmar men ej 4 timmar	4 timmar men ej 5 timmar	5 timmar men ej mer än 6 timmar	Mer än 6 timmar	Summa
Stockholm, VD1	16	37	25	13	7	2	0	100
Göteborg	40	19	9	1	4	27	0	100
Malmö	5	15	18	27	15	19	1	100

Omhändertagandetid i timmar, procentuell fördelning

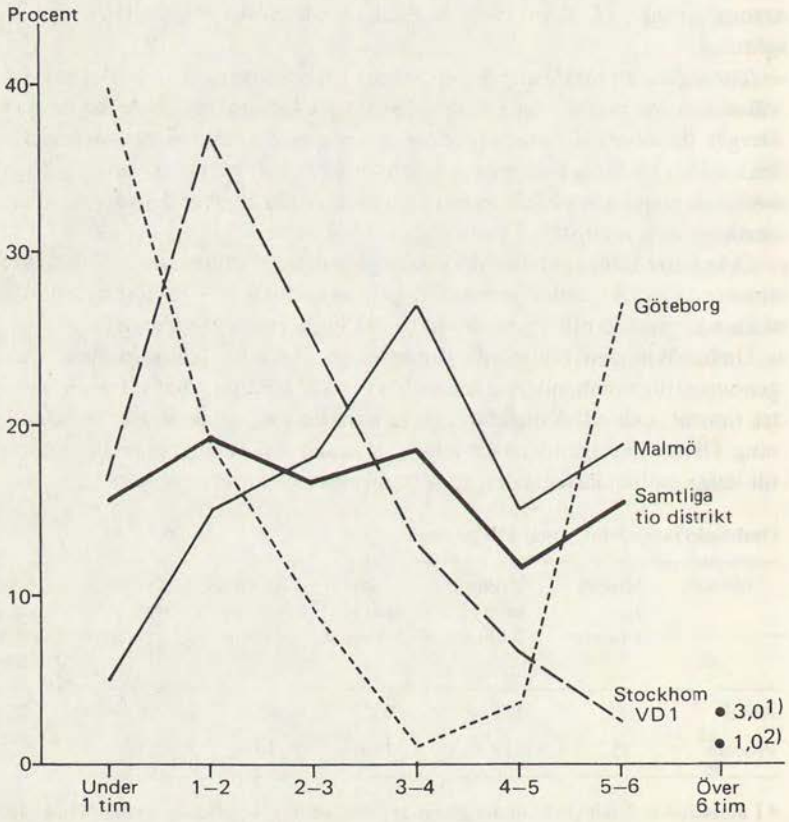

[1)] Avser samtliga tio distrikt

[2)] Avser Malmö

I Göteborg släpptes sålunda 40 procent av de omhändertagna inom en timme, medan motsvarande tal för Malmö var 5 procent och för VD 1 16 procent. Å andra sidan hölls i Göteborg mer än 25 procent av de omhändertagna längre än fem timmar medan motsvarande tal i Malmö och VD 1 var (19 + 1 =) 20 respektive 2 procent. Antalet omhändertaganden var i respektive distrikt 122 (VD 1), 78 (Göteborg) och 100 (Malmö) och den genomsnittliga omhändertagandetiden uppgick till respektive 126, 145 och 207 minuter, dvs. respektive drygt två timmar, knappt två och en halv timme samt knappt tre och en halv timme.

Som ovan redovisats uttalade såväl brottskommissionen som justitieutskottet att avsikten med införandet av sextimmarsregeln inte var att åstadkomma någon generell höjning av tiden för omhändertagande. Utredningen har mot den bakgrunden undersökt i vad mån någon förändring faktiskt ägt rum efter LTO:s tillkomst.

Brottskommissionen grundade sina överväganden i detta avsnitt bl. a. på en undersökning av RPS avseende närmare 5 500 omhändertaganden i tolv olika polisdistrikt under 1972. Av denna undersökning angavs framgå "att frihetsberövandena med stöd av 17 § PI i genomsnitt varade 1 tim. 50 min.". Denna uppgift avsåg egentligen genomsnittet för de berörda polisdistriktens genomsnitt. Hade man i stället räknat ut genomsnittet direkt för de omhändertaganden undersökningen avsåg hade man fått till resultat att dessa omhändertaganden varat i genomsnitt omkring 70 minuter, dvs. en timme 10 minuter i stället för en timme 50 minuter. Enligt undersökningen varierade vidare de olika polisdistriktens genomsnitt mellan 47 minuter och tre timmar.

I samma tolv polisdistrikt gjordes under första halvåret 1979 1 592 omhändertaganden enligt 3 § LTO, vilket motsvarar ungefär 265 omhändertaganden i månaden mot ungefär 455 omhändertaganden i månaden i samma distrikt under 1972. Den genomsnittliga omhändertagandetiden för dessa 1 592 fall uppgick till två timmar 28 minuter, vilket alltså utgör något mer än en fördubbling jämfört med förhållandena 1972. Också den kortaste och den längsta genomsnittstiden i dessa tolv distrikt är betydligt längre än 1972, en timme 31 minuter, respektive fyra timmar 35 minuter, som framgår av nedanstående tabell.

Polisdistrikt omfattade av 1972 års undersökning	Antal omhändertaganden enligt 19 § 1965 års PI resp. 3 § LTO		Genomsnittlig omhändertagandetid i minuter	
	1972	Första halvåret 1979	1972	Första halvåret 1979
Stockholm	1 941	692	86	122
Göteborg	2 653	198	47	122
Malmö	384	236	95	193
Sundsvall	79	81	88	275
Jönköping	43	56	90	174
Gävle	66	37	66	114
Växjö	91	72	166	142
Falun	36	54	120	196
Kalmar	37	45	145	131
Boden	27	23	111	210
Motala	84	68	180	91
Falköping	16	30	126	237
Totalt	5 457	1 592	71[a]	148[a]

[a] Uppgifterna avser genomsnittet för samtliga *omhändertaganden* respektive period. Genomsnittet för de 12 polisdistriktens *genomsnittstider* uppgår till 110, respektive 167 minuter, dvs. 1 tim. 50 min., respektive 2 tim. 47 min.
Frånräknas Stockholm och Göteborg, som tillhopa står för 84 respektive 56 procent av de ovan redovisade omhändertagandena, blir den genomsnittliga omhändertagandetiden för återstående omhändertaganden 112, respektive 180 minuter, dvs. 1 tim. 52 min., respektive jämnt 3 tim; detta motsvarar en förlängning av genomsnittstiden med 1 tim. 8 min. jämfört med 1 tim. 17 min. om också dessa båda distrikt medräknas.

Förändringarna i de nämnda tolv distriktens genomsnittliga omhändertagandetider framgår också av nedanstående indextabell, där förhållandena under tiden närmast före LTO:s ikraftträdande 1.10.1973 jämförs med förhållandena, dels under tiden närmast efter LTO:s ikraftträdande, dels under första halvåret 1979.

Genomsnittlig omhändertagandetid, indexredovisning; index 1972/73 = 100

Polisdistrikt samt genomsnittlig omhändertagandetid i minuter 1/10-72–30/9-73	1/10–30/9			1/1–30/6
	72/73	73/74	74/75	1979
Stockholm (112)	100	144	104	109
Göteborg (41)	100	137	146	298
Malmö (129)	100	128	84	150
Sundsvall (95)	100	120	119	289
Jönköping (40)	100	185	284	435
Gävle (53)	100	128	115	215
Växjö (171)	100	65	84	83
Falun (360)	100	73	64	54
Kalmar (127)	100	95	96	103
Boden (121)	100	78	94	174
Motala (144)	100	125	117	63
Falköping (130)	100	120	111	182
Totalt (100)	100	144	115	148

Tal över 100 innebär att den genomsnittliga omhändertagandetiden är längre än under tiden 1/10 1972–30/9 1973 och tal under 100 att den är kortare än under denna tid.

En översiktlig redovisning för motsvarande tidsperioder avseende riket i dess helhet lämnas i nedanstående tabeller som avser absoluta tal.

Genomsnittlig omhändertagandetid i minuter

Polisdistrikt	1/10–30/9			1/1–30/6
	72/73	74/74	74/75	1979
Stockholm	112	161	117	122
Göteborg	41	56	60	122
Malmö	129	165	108	193
Övriga riket	171	162	163	186
Hela riket	124	153	149	177

Antal omhändertaganden per månad

Polisdistrikt	1/10–30/9			1/1–30/6
	72/73	73/74	74/75	1979
Stockholm	328	321	109	115
Göteborg	128	72	32	33
Malmö	33	30	26	39
Övriga riket	531	468	501	780
Hela riket	1020	891	668	967

Av dessa tabeller framgår att den genomsnittliga omhändertagandetiden ökat från drygt två timmar under året närmast före det år då LTO trädde i kraft till knappt tre timmar under första halvåret 1979. Ökningen i riket utom de tre storstadsdistrikten inskränker sig dock till 15 minuter. Beträffande dessa 115 distrikt har tiden ökat i 76 distrikt och minskat i 36 från 1973 till 1979 under angivna tidsperioder, medan någon sådan jämförelse inte kan göras i tre distrikt. I dessa gjordes nämligen inte några ingripanden motsvarande omhändertaganden enligt 3 § LTO under året närmast före LTO:s ikraftträdande.

Avslutningsvis skall tillämpningen av sextimmarsregeln något beröras. Som framgår av tabellen på s. 000 varade omhändertagandet i 17 av de 54 fall, som den undersökningen avsåg, längre än sex timmar. Också i övrigt har utredningen träffat på sådana fall. Bland de förklaringar som kan utläsas av dokumentationen eller lämnats utredningen kan nämnas följande. Av förbiseende tas ibland som utgångspunkt för tidsberäkningen inte tidpunkten för själva omhändertagandet på platsen utan tidpunkten då den omhändertagne införs på polisstationen eller tidpunkten då han sätts i arrest. I olyckliga fall kan detta medföra att den omhändertagne hålls kvar även efter det sex timmar förflutit från omhändertagandet och att ett överskridande av sextimmarsfristen uppkommer, som dock i allmänhet är helt kortvarigt. Har det ursprungliga ingripandet gjorts av ordningsvakter kan också tidsberäk-

ningen bli felaktig därigenom att inte tidpunkten för detta ingripande får tjäna som utgångspunkt utan den tidpunkt då polis övertar saken. Ibland förekommer vidare en sammanblandning med reglerna i LOB. Detta kan ske antingen så att tidsfristerna i LOB felaktigt tillämpas eller så att omhändertagandet av misstag redovisas som ett ingripande enligt 3 § LTO trots att det rätteligen är 1 § LOB som borde ha utgjort grund för ingripandet. Även andra ingripandegrunder kan ibland komma in i bilden på liknande sätt. Sålunda kan ett överskridande av sextimmarsfristen någon gång föranledas av att tillämpning av 1 § LTO övervägts eller av att det varit aktuellt med förhör enligt reglerna om förundersökning i 23 kap. RB. Det kan också vara så att det visar sig att den omhändertagne skall överföras till någon annan institution antingen av polisen eller genom institutionens försorg. I sådana fall kan det förekomma att sextimmarsfristen överskrids. Emellertid torde det här ofta röra sig om att grunden för det fortsatta frihetsberövandet, som har karaktären av handräckning från polisens sida, inte redovisas på rätt sätt eller tillräckligt tydligt. Slutligen har utredningen också träffat på fall där som förklaring uppgavs att den omhändertagne skulle få sova ut till morgonen och därför inte väcktes och frigavs.

Från polishåll har överlag uppgetts att tidsfristen om sex timmar är tillräckligt lång. Det är också sällan som hela fristen utnyttjas. Utöver nämnda 17 fall där fristen av olika anledningar överskreds förekommer sålunda i det undersökningsmaterialet 15 fall där omhändertagandet varade jämnt sex timmar och ytterligare 16 fall där det varade i det närmaste sex timmar (se tabell ovan).

Vid frigivandet förekommer det på sina håll, som nyss berörts, att den omhändertagne får kvarstanna för logi om han så önskar, i allmänhet till morgonen. En sådan ordning överensstämmer med vad som enligt förarbetena till LOB gäller enligt den lagen. Som grund för denna praxis åberopas också polisens allmänna skyldighet att lämna medborgarna skydd och hjälp.

Vad som har framkommit om tillämpningen av sextimmarsregeln ger enligt utredningens mening inte anledning att överväga någon regel som principiellt är utformad på annat sätt när det gäller tidpunkten för frigivandet av dem som har omhändertagits på grund av ordningsstörning m. m.

Av det föregående framgår att tidsfristen sex timmar har valts bl. a. med hänsyn till behovet av tid för den sociala utredning som föreskrivs i 6 § andra stycket. Även om någon sådan utredning inte skall göras i fortsättningen bör dock denna frist behållas. Normalt bör dock frigivandet ske mycket tidigare. Med hänsyn till den ändrade konstruktion av själva omhändertagandebestämmelsen som utredningen föreslår kan den lämpliga tidpunkten för frigivandet inte som nu knytas till att anledning föreligger att den omhändertagne inte längre kommer att utgöra en fara för allmän ordning och säkerhet. Tidpunkten bör i stället bestämmas med hänsyn till faran för att den omhändertagne återupptar den verksamhet som föranlett omhändertagandet eller att han annars kommer att uppträda på ett sätt som kan föranleda omhändertagande. Lagtekniskt föreslår utredningen att det i polislagen skall föreskrivas att den som har omhändertagits skall friges snarast möjligt, dock senast inom sex timmar efter omhändertagandet.

6.10 Förvaring av den omhändertagne

Enligt 9 § LTO får den som omhändertagits inte underkastas annan inskränkning i sin frihet än som påkallas av ändamålet med omhändertagandet, ordningen på förvaringsplatsen eller allmän säkerhet.

6.10.1 Bakgrund

Någon bestämmelse som direkt motsvarade 9 § LTO fanns inte i 1925 års normalinstruktion för polispersonal.

1946 års polisinstruktionsutredning konstaterade att enligt 24 kap. 11 § nya rättegångsbalken fick den som var anhållen inte underkastas annan inskränkning i sin frihet än som påkallades av ändamålet med anhållandet, ordningen på förvaringsplatsen eller allmän säkerhet (SOU 1947:45 s. 112). Då sådana rättssäkerhetsgarantier enligt utredningen även borde gälla rörande här ifrågavarande slag av frihetsberövande, föreslog utredningen att ett stadgande härom infördes.

I 1948 års allmänna polisinstruktion infördes också en sådan bestämmelse (13 § andra stycket 2 p). Den bibehölls i 1964 års, 1965 års och 1972 års polisinstruktioner (22 § tredje stycket, dito, respektive 20 § tredje stycket).

Brottskommissionen anförde om förvaringen av den omhändertagne enbart att den nya lagens bestämmelser enligt kommissionens mening borde utformas i överensstämmelse med motsvarande föreskrifter i 1972 års polisinstruktion och föreslog att dessa bestämmelser togs in i 9 § (prop. 1973:115 s. 145). Kommissionens förslag godtogs under det fortsatta lagstiftningsarbetet.

6.10.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter

RPS' föreskrifter för tillämpningen av LTO har i denna del sedan 1977 följande lydelse.

9.1 Omhändertagen person som införts på polisstation skall normalt inte insättas i polisarrest. Däremot är han skyldig att uppehålla sig på anvisad plats och bör inte mer eller mindre fritt få röra sig inom polisens lokaler. Han är i övrigt skyldig att rätta sig efter de föreskrifter som i varje särskilt fall meddelas av polisman eller arrestantvakt beträffande ordningen och säkerheten på förvaringsplatsen.

9.2 Den omhändertagnes frihet kan under vissa förhållanden inskränkas genom förvaring i polisarrest, exempelvis om meddelade föreskrifter inte respekteras eller om den omhändertagne uppträder störande eller visar tecken på att vilja avvika och tillräcklig bevakningspersonal inte finns tillgänglig. Så kan vara fallet om ett större antal personer samtidigt finns förvarade inom lokalerna. Som grundregel gäller att en omhändertagen inte får underkastas annan inskränkning i sin rörelsefrihet än vad som i varje särskilt fall är nödvändigt eller försvarlig. Barn under 15 år får inte förvaras i arrest. Person under 18 år eller person som lider av psykisk sjukdom eller annan ohälsa får förvaras i polisarrest endast om synnerliga skäl kan åberopas, såsom att den omhändertagne på grund av sitt uppträdande är farlig för sig själv eller annan.

I fråga om formerna för förvaring av omhändertagen på polisstation har JO i sin ämbetsberättelse (1975/76:10 s. 71–73) bl. a. gjort följande uttalande: "Skall ett omhändertagande av den som är under 18 år bestå och saknas förutsättningar att

förvara honom i arrest, får ett kvarhållande på polisstationen ordnas på annat sätt än genom förvaring i arrest, t. ex. genom placering under övervakning i ett väntrum eller någon expeditionslokal. Går detta inte att ordna, torde man från polisens sida vara tvungen att frige den omhändertagne, även om det i och för sig kan finnas skäl för ett fortsatt kvarhållande enligt LTO".

9.3 Förvaring av omhändertagen i polisarrest skall föregås av beslut av förman enligt 5 §. Tiden och sättet för förvaringen skall antecknas på omhändertagandeblad (RPS 109.1.1–4).

6.10.3 LTO/LOB-utredningen

Mot bakgrund av innehållet i RPS' tillämpningsföreskrifter för 9 § LTO har vid utredningens undersökning rörande omhändertaganden enligt 3 § LTO i tio olika polisdistrikt under sommaren 1978 och vintern 1979 granskats bl. a. i vilken utsträckning förvaring i polisarrest förekommit vid dessa omhändertaganden.

Undersökningen omfattade sammanlagt 574 omhändertaganden. Enligt vad som antecknats på omhändertagandebladen förvarades den omhändertagne i arrest i 458 fall, vilket motsvarar 80 procent av samtliga fall. Bilden är emellertid inte enhetlig för de olika distrikten. I Göteborgs polisdistrikt förvarades sålunda endast 40 procent och i Stockholms (VD 1 och 3) och Umeå distrikt omkring 75 procent av de omhändertagna i arrest, medan motsvarande procentandel i ettvart av övriga berörda distrikt låg över 85 (jfr nedanstående tabell).

Omhändertagna enligt 3 § LTO som förvarats i polisarrest i vissa polisdistrikt sommaren 1978 och vintern 1979

Polisdistrikt	Antal i arrest	Totalantal omhändertagna	Procentandel i arrest
Stockholm (VD 1 och 3)	116	152	76.3
Göteborg	31	78	39.7
Malmö	91	100	91.0
Eskilstuna	54	60	90.0
Falköping	14	16	87.5
Hagfors	33	38	86.8
Haparanda	16	16	100.0
Helsingborg	16	63	96.8
Umeå	20	27	74.1
Ängelholm	22	24	91.7
Samtliga	458	574	79.8

Av tabellen följer också att antalet omhändertaganden utan arrestförvaring uppgick till 116. Av dessa förekom 36 i Stockholm, 47 i Göteborg och 33 i övriga åtta distrikt tillsammans. Omhändertaganden, dvs. tiden från själva omhändertagandet till frigivandet, är av naturliga skäl genomsnittligen kortare i dessa fall jämfört med de fall där förvaring i arrest förekommit, som framgår av följande uppställning.

Arrestförvaring vid omhändertaganden enligt 3 § LTO i vissa polisdistrikt sommaren 1978 och vintern 1979; antal och genomsnittlig omhändertagandetid

Polisdistrikt	Antal		Genomsnittlig tid i minuter	
	Ej i arrest	I arrest	Ej i arrest	I arrest
Stockholm (VD 1 och 3)	36	116	55	150
Göteborg	47	31	52	285
Övriga åtta distrikt	33	309[a]	54	227
Samtliga tio distrikt	116	456[a]	53	211

[a] I två fall kan omhändertagandetiden inte bedömas.

Av uppställningen framgår bl. a. att omhändertaganden utan arrestförvaring i genomsnitt varade kortare tid än en timme. Beträffande omhändertaganden där sådan förvaring förekommit är skillnaderna påtagliga, från Stockholms två och en halv timmar till Göteborgs närmare fem timmar.

Av de 574 omhändertaganden, som utredningens undersökning omfattade, avsåg 70 (12 procent) fall där den omhändertagne var under 18 år. I så mycket som 42 av dessa 70 fall (60 procent) förvarades den unge i arrest. Av återstående 28 fall, där den omhändertagne alltså inte förvarades i arrest, hänförde sig 21 till Stockholms och Göteborgs sammanlagt 29 omhändertaganden av personer under 18 år, som framgår av följande uppställning.

Polisdistrikt	Antal			Genomsnittlig tid i minuter		
	Ej i arrest	I arrest	Totalt	Ej i arrest	I arrest	Totalt
Stockholm (VD 1 och 3)	10	5	15	74	116	88
Göteborg	11[a]	3	14	70	310	121
Övriga åtta distrikt	7[b]	34	41	67	222	196
Samtliga tio distrikt	28	42	70	71	216	158

[a] Varav tre under 15 år.

[b] Varav en under 15 år.

Enligt RPS' föreskrifter fordras för förvaring i arrest av personer under 18 år att synnerliga skäl föreligger. Någon särskild anteckning på omhändertagandebladet om att sådana synnerliga skäl förelegat finns endast undantagsvis i de 42 fall där sådan förvaring förekom. Inte heller i övrigt finns annat än sporadiskt anteckningar om skälen för att en omhändertagen förvarats i arrest. I de fall sådana anteckningar finns anges som regel att den omhändertagne varit bråkig eller aggressiv på polisstationen och satts i arrest "för att trygga ordningen och säkerheten på stationen".

Resultatet av den undersökning utredningen sålunda gjort tyder på att anmärkningsvärda skillnader förekommer vid tillämpningen av 9 § med tillhörande föreskrifter. Vad som framkommit utgör emellertid enligt utredningens mening i och för sig inte grund att ändra lagbestämmelsen eller föreskrifterna. Däremot finns enligt utredningen anledning att ägna den praktiska tillämpningen av gällande regler skärpt uppmärksamhet.

7 Närmare om LOB

Bestämmelser om ingripande från samhällets sida mot offentlig berusning har funnits sedan lång tid i Sverige. En utförlig redogörelse för den historiska bakgrunden till den nuvarande ordningen lämnas i fylleristraffutredningens betänkande (SOU 1968:55 och 56) Bot eller böter. Utredningen hänvisar till den historiken.

En översiktlig redogörelse för den nuvarande ordningen lämnas ovan i avsnitt 2 medan allmänna överväganden rörande denna ordning redovisas i avsnitt 5.

I detta avsnitt presenteras en närmare granskning av de olika detaljbestämmelsernas innehåll, bakgrund och tillämpning. Vidare läggs fram förslag till vissa förändringar. Avsnittet inleds med en redogörelse för statistiska uppgifter och avslutas med en granskning av identifierings- och registreringsfrågor.

7.1 Statistiska uppgifter

Före LOB:s tillkomst rapporterades olika statistiska data om fylleri och omhändertagande av berusade till riksskatteverket som bearbetade och publicerade dem. Dessa uppgifter handhas sedan 1.1.1978 av socialstyrelsen, vars alkohol- och narkotikabyrå har det närmare ansvaret för verksamheten. Underlaget för den statistikredovisning som följer i detta avsnitt utgörs av data som socialstyrelsen och dessförinnan riksskatteverket samlat in.

Antalet omhändertaganden på grund av alkoholberusning har sedan början av 1960-talet i stort sett legat mellan 105 000 och 125 000 årligen vilket framgår av nedanstående tabell och diagram. Det enda mer markanta undantaget hänför sig till år 1977, vilket var det år då LOB trädde i kraft (se härom avsnitt 7.2.2).

Omhändertagande på grund av fylleri åren 1963–1976 samt enligt LOB på grund av alkoholberusning[1] åren 1977–1981

	Stockholms polis-distrikt	Göteborgs polis-distrikt	Malmö polis-distrikt	Övriga riket	Hela riket
1963	25 242	18 583	4 728	53 449	102 002
1964	27 483	22 115	5 440	56 751	111 789
1965	28 674	23 765	5 901	59 405	117 745
1966	29 509	24 659	5 493	59 015	118 676
1967	31 050	25 930	6 025	62 594	125 599
1968	26 812	21 648	4 586	58 726	111 772
1969	28 029	18 658	4 329	58 515	109 531
1970	20 947	17 652	4 882	60 562	104 043
1971	21 122	17 391	4 227	61 201	103 941
1972	25 733	18 377	3 516	63 016	110 642
1973	27 769	16 482	3 821	63 601	111 673
1974	28 813	16 622	4 329	69 851	119 615
1975	26 775	17 800	4 585	70 940	120 100
1976	22 117	16 784	4 302	66 984	110 187
1977	11 566	13 785	3 999	53 616	82 966
1978	19 486	17 235	4 303	71 215	112 239
1979	23 411	19 141	4 813	76 913	124 278
1980	24 873	18 704	4 438	78 614	126 629
1981	19 988	17 5114	4 738	77 748	119 985

[1] På grund av annan berusning än alkoholberusning görs varje år ytterligare några hundra omhändertaganden enligt LOB (se härom avsnitt 7.2.3). Socialstyrelsens statistiska redogörelser omfattar som regel inte dessa omhändertaganden.

Antal omhändertaganden för fylleri, respektive enligt LOB, p. g. a. alkoholberusning åren 1963–1981

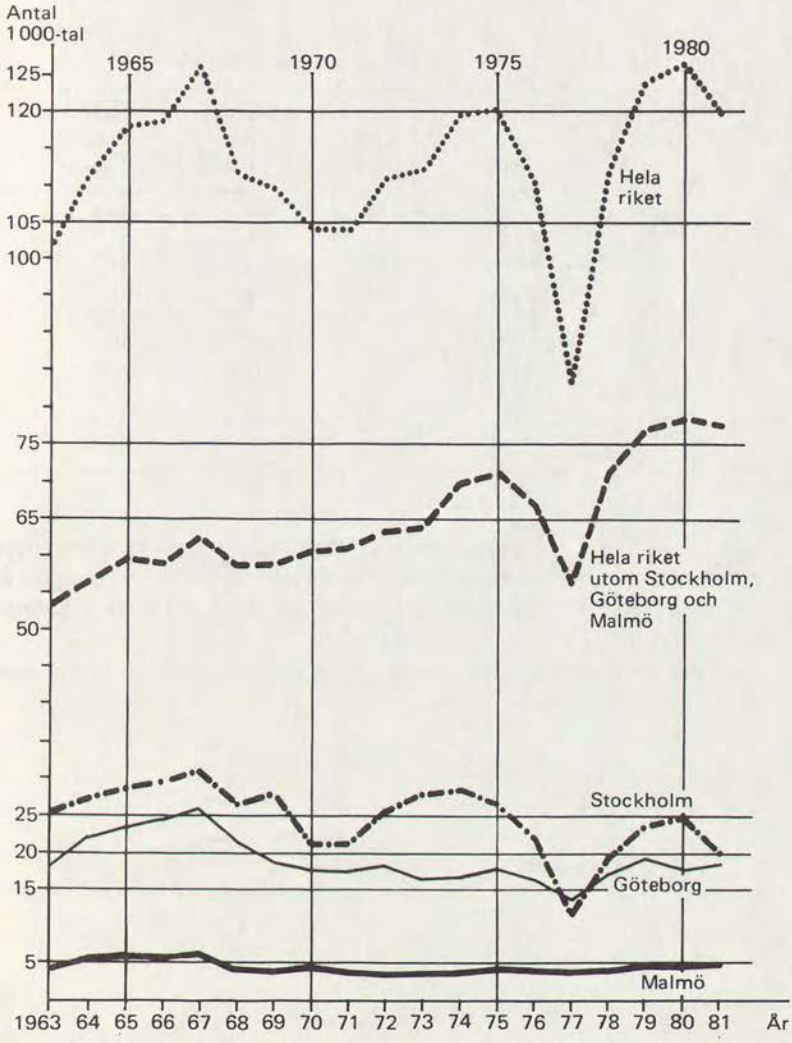

Av redovisningen framgår bl. a. följande. Bortsett från år 1977 har antalet omhändertaganden per år i de tre storstadsdistrikten pendlat för Stockholms del mellan 19 500 och 29 000, för Göteborgs del mellan 16 500 och 19 000 samt för Malmös del mellan 3 500 och 5 000. För övriga riket har antalet omhändertaganden per år under samma period ökat från omkring 58 500 till omkring 78 000, vilket innebär en ökning med ungefär 33 procent.

Övriga rikets andel av det totala antalet omhändertaganden uppgick för 1981 till i det närmaste 65 procent medan motsvarande andel under åren kring mitten av 1960-talet endast uppgick till omkring 50 procent. Som

framgår av nedanstående tabell är dock antalet omhändertaganden per 1 000 invånare fortfarande väsentligt högre i de tre största polisdistrikten än i riket i övrigt (jfr prop. 1975/76:113 s. 31).

Omhändertagandefrekvensen per 1 000 invånare åren 1972–1981

	Stockholms polis-distrikt	Göteborgs polis-distrikt	Malmö polis-distrikt	Övriga riket	Hela riket
1972	35,6	40,8	13,3	9,4	13,6
1973	39,7	37,3	14,8	9,5	13,7
1974	42,3	37,0	17,2	10,3	14,7
1975	39,9	36,9	14,8	10,6	14,7
1976	33,2	34,9	14,0	9,0	13,4
1977	17,5	28,8	13,1	7,9	10,1
1978	29,6	36,2	14,1	10,4	13,6
1979	35,8	40,4	15,8	11,2	15,0
1980	38,3	39,7	14,6	11,4	15,3
1981	30,9	37,4	15,6	11,3	14,4

Övriga riket omfattar 115 polisdistrikt. Bilden i dessa distrikt är långt ifrån enhetlig. Som exempel kan nämnas att omhändertagandefrekvensen för år 1980 varierar från 2,0 omhändertaganden per 1 000 invånare i Lidingö polisdistrikt till 29,4 i Gällivare polisdistrikt.

Antalet omhändertaganden under olika månader varierar också som framgår av nedanstående tabell.

Omhändertaganden månadsvis åren 1972–1981

Månad	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
Januari	6 354	7 029	7 966	8 080	6 894	4 420	6 358	6 692	7 611	7 520
Februari	7 013	7 338	7 735	7 960	7 096	4 446	6 333	7 717	7 360	7 527
Mars	8 312	9 959	10 071	9 318	7 886	6 180	8 319	9 589	9 293	9 346
April	8 833	8 973	10 803	10 450	9 468	6 345	10 397	10 243	11 183	10 617
Maj	9 992	10 832	11 631	11 863	10 980	7 003	11 423	12 797	12 922	13 474
Juni	12 527	12 663	11 716	12 391	11 781	8 451	11 612	13 449	13 000	11 647
Juli	12 213	12 186	11 756	13 287	12 282	8 342	12 021	13 013	14 693	13 145
Augusti	10 772	11 180	13 044	12 812	11 855	9 075	11 241	13 421	12 422	10 982
September	8 894	9 175	9 859	10 224	9 166	7 860	9 757	11 484	11 624	10 366
Oktober	8 711	7 918	8 332	8 784	8 559	7 471	9 233	9 462	10 091	10 044
November	7 746	6 637	8 204	7 385	7 391	6 296	8 052	7 977	8 173	7 623
December	9 275	7 783	8 498	7 546	6 829	7 077	7 493	8 434	8 264	7 694
Summa	110 642	111 673	119 615	120 100	110 187	82 966	112 239	124 278	126 636	119 985

Antalet omhändertaganden av kvinnor under den senaste tioårsperioden framgår av nedanstående tabell.

Omhändertaganden av kvinnor under åren 1972–1981

	Stockholms polis-distrikt	Göteborgs polis-distrikt	Malmö polis-distrikt	Övriga riket	Hela riket
1972	1 061	779	138	2 125	4 103
1973	1 450	799	185	2 349	4 783
1974	1 458	889	174	2 576	5 097
1975	1 437	872	192	3 061	5 562
1976	1 365	754	185	2 902	5 206
1977	795	791	206	2 675	4 467
1978	1 290	935	249	3 824	6 298
1979	1 662	1 020	237	3 912	6 831
1980	1 649	1 042	298	4 416	7 405
1981	1 167	1 034	320	4 290	6 811

Antalet omhändertaganden av kvinnor per år understeg i början av 1960-talet 3 000. Denna siffra har numera som synes mer än fördubblats. Också procentandelen omhändertaganden av kvinnor av hela antalet omhändertaganden har ökat från mitten av 1960-talet ganska kontinuerligt från 2,8 år 1964 till 5,7 år 1981. Utvecklingen under den senaste tioårsperioden framgår av nedanstående tabell.

Procentandelen omhändertaganden av kvinnor av totalantalet omhändertaganden under åren 1972–1981

	Stockholms polis-distrikt	Göteborgs polis-distrikt	Malmö polis-distrikt	Övriga riket	Hela riket
1972	4,1	4,2	3,9	3,4	3,7
1973	5,2	4,8	4,8	3,7	4,3
1974	5,1	5,3	4,0	3,7	4,3
1975	5,4	4,9	4,2	4,3	4,6
1976	6,2	4,5	4,3	4,3	4,7
1977	6,9	5,7	5,2	5,0	5,4
1978	6,6	5,4	5,8	5,4	5,6
1979	7,1	5,3	4,9	5,1	5,5
1980	6,6	5,6	6,7	5,7	5,8
1981	5,8	5,9	6,8	5,5	5,7

Frekvensen omhändertaganden per 1 000 kvinnor under åren 1976–1981 framgår av nedanstående tabell.

Omhändertaganden per 1 000 kvinnor under åren 1976–1981

	Stockholms-polis-distrikt	Göteborgs polis-distrikt	Malmö polis-distrikt	Övriga riket	Hela riket
1976	3,8	3,1	1,2	0,9	1,3
1977	2,2	3,2	1,2	0,8	1,1
1978	3,7	3,8	1,6	1,1	1,5
1979	4,7	4,2	1,5	1,1	1,6
1980	4,7	4,3	1,9	1,3	1,8
1981	3,4	4,3	2,0	1,3	1,7

Antalet omhändertaganden av ungdomar under 20 år under den senaste tioårsperioden framgår av nedanstående tabell.

Omhändertaganden av ungdomar under 20 år under åren 1972–1981

	Stockholms polis-distrikt	Göteborgs polis-distrikt	Malmö polis-distrikt	Övriga riket	Hela riket	
					totalt	varav flickor
1972	910	853	108	7 484	9 355	10,3
1973	1 011	910	104	7 310	9 335	10,7
1974	1 015	973	134	8 349	10 471	10,9
1975	1 000	1 211	147	8 413	10 771	11,2
1976	702	1 106	188	7 230	9 226	11,6
1977	248	616	176	5 336	6 376	15,3
1978	543	669	253	7 240	8 705	15,0
1979	702	1 044	162	7 393	9 301	14,1
1980	693	937	154	7 208	8 992	13,8
1981	460	741	144	6 730	8 075	13,8

Vid en bedömning av nu redovisade uppgifter måste en viss försiktighet iakttas. De omfattar nämligen för åren 1977–1981 inte – av naturliga skäl – ungdomar som ej kunnat identifieras och vars ålder därför förblivit okänd (jfr. avsnitt 7.11). Motsvarande försiktighet bör iakttas vid bedömningen av nedanstående tabell.

Procentandelen omhändertaganden av ungdomar under 20 år av totalantalet omhändertaganden under åren 1972–1981

	Stockholms polis-distrikt	Göteborgs polis-distrikt	Malmö polis-distrikt	Övriga riket	Hela riket
1972	3,5	4,6	3,1	11,9	8,5
1973	3,6	5,5	2,7	11,5	8,4
1974	3,5	5,9	3,1	12,0	8,8
1975	3,7	6,8	3,2	11,9	9,0
1976	3,2	6,6	4,4	10,8	8,4
1977	3,2	6,1	4,4	10,0	8,4
1978	3,4	5,9	5,9	10,2	8,5
1979	3,2	6,2	3,5	9,7	7,8
1980	2,9	5,4	3,8	9,2	7,3
1981	2,5	4,5	3,4	8,7	7,0

Av tabellen framgår att andelen omhändertaganden av ungdomar minskat under de senaste åren. Tabellen skulle kunna ge det intrycket att det är vanligare att ungdomar omhändertas utanför än i de tre största polisdistrikten. En sådan bild är emellertid missvisande. Det framgår av nedanstående tabell avseende frekvensen omhändertaganden av identifierade ungdomar per 1 000 ungdomar under 20 år i respektive distrikt under åren 1976–1981.

Omhändertaganden av identifierade ungdomar per 1 000 ungdomar under 20 år under åren 1976–1981

	Stockholms polis-distrikt	Göteborgs polis-distrikt	Malmö polis-distrikt	Övriga riket	Hela riket
1976	5,6	9,4	2,5	3,8	4,1
1977	2,0	5,3	2,3	2,8	2,9
1978	4,5	4,9	3,4	3,8	3,9
1979	5,9	9,4	2,2	3,9	4,2
1980	6,0	8,6	2,1	3,8	4,1
1981	4,0	8,6	2,1	3,5	3,7

Av ovan redovisade omhändertaganden av ungdomar avsåg en del ungdomar under femton år, som närmare framgår av nedanstående tabell.

Omhändertaganden av pojkar och flickor under femton år i hela riket under åren 1972–1981

	Pojkar	Flickor	Totalt
1972	195	138	333
1973	211	134	345
1974	247	148	395
1975	237	146	383
1976	193	138	331
1977	164	136	300
1978	201	170	371
1979	213	173	386
1980	151	160	311
1981	128	111	239

Utöver nu redovisade uppgifter innehåller socialstyrelsens statistiska material uppgifter om bl. a. antalet omhändertagna som överlämnas till vård och antalet omhändertagna som inte blir identifierade av polisen. Dessa uppgifter liksom övriga uppgifter som hämtats från socialstyrelsens material redovisas i anslutning till de avsnitt där dessa förhållanden närmare behandlas.

LTO/LOB-utredningen har vidare samlat in statistiskt material rörande tillämpningen av LOB direkt från de tillämpande myndigheterna. Bl. a. har utredningen gjort en närmare undersökning av tillämpningen av LOB under år 1979 i fem olika polisdistrikt, nämligen distrikten i Kalmar, Malmö, Trollhättan, Västerås och Östersund. Relevanta delar av detta material presenteras i anslutning till de avsnitt där de förhållanden behandlas som materialet avser att närmare belysa.

7.2 Förutsättningar för omhändertagande

7.2.1 Plats

Enligt 1 § första stycket LOB får en berusad person under vissa förutsättningar omhändertas om han anträffas på allmän plats. Enligt paragrafens andra stycke får ett omhändertagande också ske om den berusade anträffas i port, trappuppgång eller liknande utrymme eller annars inom område som gränsar till allmän plats. En förutsättning är härvid att omständigheterna ger vid handen att den berusade uppehåller sig där endast tillfälligtvis.

Begreppet allmän plats har här samma mening som i BrB, dvs. platsen skall vara upplåten för eller eljest frekventeras av allmänheten. Som exempel på sådana platser kan nämnas väg, gata, torg och annan plats som är upplåten för allmän samfärdsel. Hotell, restauranger, biografer o. d. är också allmänna platser i denna mening i den mån och under den tid allmänheten äger tillträde dit, liksom även tåg, bussar och spårvagnar osv.

7.2.1.1 *Tidigare förhållanden*

Före 1.1.1977, då LOB trädde i kraft, omhändertogs en offentligt berusad person i allmänhet med stöd av 7 § 1841 års fylleriförordning. Enligt denna bestämmelse fick var och en som anträffades överlastad av starka drycker på väg eller gata och som inte kunde behörigen vårdas på annat sätt förvaras i häkte till dess han hade återvunnit sina sinnens bruk. Gjorde någon på de angivna platserna eller på "andra allmänna ställen, såsom värdshus, näringsställen och krogar, i fylleri oljud, eller förnärmar andras fred och säkerhet" skulle han enligt bestämmelsen "ovillkorligen i häkte inmanas".

Bestämmelsen ansågs ge stöd för ett omhändertagande på allmän plats i den mening detta uttryck används i BrB (jfr ovan).

Ingripanden mot berusade personer kunde emellertid också företas med stöd av andra bestämmelser än 7 § 1841 års förordning (jfr prop. 1975/76:113 s. 17 ff). Några av dessa bestämmelser gäller fortfarande medan några upphörde att gälla 1.1.1982 i samband med genomförandet av socialtjänstreformen. Några kommer vidare att bli berörda om LTO/LOB-utredningens förslag rörande LTO genomförs. En närmare redovisning lämnas i avsnitt 7.2.1.5.

7.2.1.2 *Fylleristraffutredningen*

Fylleristraffutredningen föreslog att ett omhändertagande av en berusad person genom polisens försorg skulle kunna ske vare sig den berusade anträffades på allmän eller på enskild plats. I utredningens förslag till lag om omhändertagande och behandling av berusade personer angavs sålunda: "Anträffas någon på allmän eller enskild plats, utom- eller inomhus, så berusad att han bedömes vara i behov av omedelbar vård skall han omhändertagas."

I sin allmänna motivering anförde utredningen (s. 220 f) bl. a. att det mot bakgrund av intresset av att alkoholmissbrukare på ett så tidigt stadium som möjligt kom under lämplig vård och behandling var tydligt att den i 1841 års förordning stadgade begränsningen i rätten att omhändertaga någon till allmän plats inte längre borde upprätthållas. Var förutsättningarna i övrigt för handen för ett omhändertagande, borde detta enligt utredningen få ske, även om personen befann sig på enskilt område. Härmed var naturligtvis inte sagt att polisen utan särskild anledning skulle tränga in i enskilda hem för att där ta hand om akut intoxikerade personer. En förutsättning för ett sådant ingripande borde enligt utredningen vara att någon den berusade närstående tillkallat polis därför att dess närvaro behövdes för att bemästra en akut nödsituation – den berusade hade t. ex. blivit våldsam eller visat så allvarliga förgiftningssymptom att han borde komma under särskild medicinsk vård och behandling. Omhändertagande av berusade personer på enskilt område innebar vidare att polisen kunde ingripa, då den akut berusade uppehöll sig i portgång eller trappor till privata fastigheter, på inhägnade tomter, i rivningsfastigheter o. d.

I specialmotiveringen till bestämmelsen anförde utredningen (s. 332) att den föreslagna utvidgningen borde ses som en följd av utredningens förslag

att fylleriet skulle avkriminaliseras och att vårdsynpunkten i fortsättningen skulle bestämma behovet av ett omhändertagande. En akut förgiftning påkallade nämligen enligt utredningen i princip alltid behandling oavsett på vilken plats den inträffade. Det förekom inte sällan att berusade personer uppehöll sig i privata trädgårdar, rivningsfastigheter, portgångar, förgårdar o. d. Ett omhändertagande på sådana platser borde inte underlåtas enbart på grund av att de utgjorde enskilt område. Det sagda fick dock givetvis inte medföra att akut berusade personer annat än i undantagsfall skulle tas om hand i privata hem eller enskilda lokaler (trappor, portgångar o. d.). Ett sådant omhändertagande förutsatte att någon med särskild anknytning till den berusade – t. ex. en närstående – anmälde till polisen att han inte kunde bemästra situationen eller att den berusade eljest bedömdes vara i behov av särskild vård på grund av sin berusning. Det torde, anförde utredningen, i allmänhet bli i samband med att polisens ingripande påkallades vid lägenhetsbråk, som omhändertagande här kunde komma i fråga.

Remissutfallet på utredningens förslag i denna del blev blandat. Det redovisades i prop. 1975/76:113 på följande sätt (s. 52–53):

Utredningens förslag att omhändertagande på grund av berusning i princip skall kunna ske även på enskilt område har utan närmare kommentarer tillstyrkts eller lämnats utan erinran av *Göta hovrätt, länsstyrelsen i Kopparbergs län, länsnykterhetsnämnden i Göteborgs och Bohus län, stadsfullmäktige i Norrköping, Helsingborg* och *Sundsvall, nykterhetsnämnden i Jönköping* och *SSUH*.

Förslaget i denna del avstyrks av *RÅ* som framhåller att i de fall då omhändertagande på enskild plats enligt utredningens mening bör ske torde ingripande kunna äga rum med stöd av PI och Nvl. Också ett flertal andra remissinstanser anser att förslaget i föreliggande utformning inte kan godtas. Sålunda anser *Svea hovrätt* att den föreslagna möjligheten till omhändertagande på enskilt område inger betänkligheter. Hovrätten kan medge att en sådan möjlighet skulle fylla ett behov i fråga om portgångar och andra till allmänt eller flera gemensamma begagnande upplåtna platser och lokaler. Men att omhändertagande av någon i hans eget hem – utan att han misstänks för brott eller uppträder ordningsstörande – blott för att han är berusad till övermått måste anses strida mot privatlivets helgd och kan enligt hovrättens mening inte godtas. Av samma skäl ställer sig *RPS* i princip avvisande till förslaget. RPS framhåller att förslaget innebär en väsentlig utvidgning av polisens åliggande och ett allvarligt ingrepp i den personliga integriteten. Även om behov kan föreligga att göra ingripanden i portgångar, rivningshus o. d. torde det inte vara riktigt att ge polisen befogenhet att ingripa i annans hemvist enbart för att tillgodose ett vårdbehov.

Även *TCO* anmäler allvarliga betänkligheter mot förslaget att det skall vara möjligt att på enskild plats omhänderta berusade personer. Förslaget är enligt TCO alltför allmänt utformat och kan leda till orimliga ingripanden på enskilda områden. Otvetydiga och restriktiva anvisningar måste upprättas till förhindrande av orättmätiga ingrepp. TCO anser att omhändertaganden på enskilt område bör ske endast efter frivillig överenskommelse eller i de fall det fordras till skydd för person eller egendom eller förhindrande av brottslig gärning.

Risken för ej önskvärda integritetskränkningar betonas också av *överåklagaren i Stockholm* som å andra sidan anser det vara välmotiverat att lagen ger möjlighet att omhänderta berusade som obehörigen uppehåller sig i privata trädgårdar, portgångar och liknande till allmän plats gränsande utrymmen. De bestämmelser som utformas i ämnet bör enligt överåklagaren göra det möjligt att företa omhändertaganden på sådana platser men utesluta ingripanden mot personer som uppehåller sig i privata hem. Att befogenheten till omhändertagande på enskilt område bör uttryckligen

begränsas på liknande sätt förordas också av *länsstyrelsen i Örebro län, länsnykterhetsnämnden i Malmöhus län, polismästaren i Västerås distrikt, stadsfullmäktige i Örebro, Svenska kommunförbundet och Svenska nykterhetsvårdsförbundet.*

Remissutfallet sammanfattades på följande sätt (prop. s. 87):

Utredningsförslaget i denna del har mötts av skarp kritik från ett flertal remissinstanser, som har ansett att det är alltför allmänt utformat och kan leda till orimliga ingripanden på enskilt område. Därvid har särskilt betonats att en befogenhet för polisen att ta hand om någon i hans eget hem endast på grund av berusning till övermått innebär ett ingrepp i den personliga integriteten som inte kan godtas. Däremot har remissinstanserna allmänt vitsordat att det finns ett behov av bestämmelser som reglerar möjligheten att omhänderta berusade personer i portgångar och liknande till allmän plats gränsande områden eller utrymmen.

7.2.1.3 *Prop. 1975/76:113, JuU 37*

I prop. 1975/76:113 framlades förslag till lag om omhändertagande av berusade personer m. m. Förslaget överensstämmer i här berörd del med nu gällande bestämmelser.

I den allmänna motiveringen erinrade departementschefen (s. 87) bl. a. om att det för tillämpningen av de olika författningsbestämmelser som vid sidan av 1841 års fylleriförordning reglerade polisens rätt att verkställa omhändertaganden inte ställts upp något krav att den berusade skulle uppehålla sig på allmän plats. Departementschefen hänvisade särskilt till polismans befogenhet enligt 1 § LTO jämförd med 21 § NvL, enligt 3 § LTO samt enligt 2 § PI.

Departementschefen anförde vidare (s. 88) att det enligt hans uppfattning måste anses uteslutet att genomföra en ordning som skulle ge polisen en allmän befogenhet att ta hand om personer på enskilda platser enbart på grund av berusning. I princip måste befogenheterna till omhändertaganden på sådana platser även i fortsättningen vara beroende av att det vid sidan av själva berusningen förelåg särskilda omständigheter som gjorde omhändertagandet påkallat, t. ex. för att trygga allmän ordning eller avvärja brott. En generell befogenhet för polisen att ta hand om akut berusade personer borde således alltjämt i huvudsak vara begränsad till fall när den berusade uppträdde på allmän plats. En sådan begränsning, anförde departementschefen, hade vunnit hävd i det sammanhang det här gällde, och det var otvivelaktigt så att de akut berusade just på allmänna platser var särskilt utsatta för faror och skadeverkningar i de fall förmågan att ta vård om sig själv var nedsatt till följd av berusningstillståndet.

Det kunde enligt departementschefen emellertid starkt sättas i fråga om inte en absolut avgränsning av omhändertaganderätten till allmänna platser i vissa situationer framstod som alltför schematisk för att vara ändamålsenlig. Det skulle enligt honom innebära påtagliga fördelar med en lösning som innebar att man utvidgade befogenheten till omhändertagande till att avse också fall då den berusade anträffades i port, trappuppgång eller liknande utrymme eller annars inom område som gränsade till allmän plats. Som en uttrycklig förutsättning för omhändertagande på annan än allmän plats borde dock föreskrivas att det skulle vara fråga om fall då den berusade anträffades under förhållanden som gav vid handen att han uppehöll sig där endast

tillfälligtvis. Det blev härigenom uteslutet att åberopa den nya lagen till stöd för ett omhändertagande i fall då en berusad person anträffades t. ex. i sin egen trädgård eller på annat område som framstod som privat i mera egentlig mening. I sådana situationer måste enligt departementschefen befogenheten för polisen att ingripa när så var nödvändigt regleras i andra former än genom en generell lag om omhändertagande av berusade personer.

I specialmotiveringen anförde departementschefen bl. a. (s. 124) att ett omhändertagande av en berusad person som anträffades i sin egen trädgård eller eljest på privat område, t. ex. som gäst hos annan, inte kunde grundas på förevarande lag och också att lagen än mindre gav stöd för omhändertagande i enskilda bostäder.

Propositionen föranledde inte något särskilt uttalande från riksdagens sida beträffande begränsningen av lagens tillämpningsområde till allmän plats och vissa angränsande platser.

7.2.1.4 *Rikspolisstyrelsens föreskrifter*

RPS' föreskrifter för verkställighet av LOB har sedan 1979 följande innehåll i nu berört hänseende (punkt 1.1).

Generellt gäller att omhändertagande på grund av berusning får ske då den berusade anträffas på allmän plats. Allmän plats avser på samma sätt som enligt BrB plats, utom- eller inomhus, som är upplåten för eller eljest frekventeras av allmänheten. Exempel på sådan plats utgör väg, gata, torg, och annan plats som är upplåten för allmän samfärdsel. Hotell, restauranger, biografer, varuhus, festplatser, myndighets lokaler o. d. är också allmänna platser i den mån och under tid allmänheten äger tillträde dit, liksom även tåg, bussar och spårvagnar osv.

Omhändertagande får också ske i vissa fall då den berusade anträffas inom enskilt område som gränsar till allmän plats. Stadgandet anger särskilt port och trappuppgång inom sådant område. Det ger också stöd för omhändertagande av berusade personer som uppehåller sig i rivningshus, kringbyggda gårdar e. d. utrymmen liksom också i övrigt på tomt eller annan mark som är belägen omedelbart intill allmän plats. Omhändertagande inom här avsett område får dock ske endast om omständigheterna ger vid handen att den berusade uppehåller sig där blott tillfälligtvis. LOB kan således inte åberopas till stöd för omhändertagande av en berusad som anträffas i sin egen trädgård eller eljest på privat område, t. ex. som gäst hos annan. Omhändertagande i enskilda bostäder kan inte grundas på LOB.

7.2.1.5 *Andra ingripandemöjligheter*

Före LOB:s tillkomst fanns det vid sidan av 1841 års fylleriförordning i flera olika författningar föreskrifter som berättigade en enskild polisman att under närmare angivna förutsättningar göra omhändertaganden eller vidta liknande åtgärder bl. a. beträffande berusade personer. I dessa bestämmelser, som med något undantag fortfarande gäller, har inte ställts upp något krav på att den berusade påträffas på allmän plats. De återfinns nu i 23 och 24 kap. RB, i 1–3 §§ LTO samt i 2 § PI.

Bestämmelserna i RB, om medtagande till förhör och om gripande, förutsätter att brott ägt rum, i vissa fall av en viss svårhetsgrad. Bestämmelserna om gripande anses böra tillämpas även då förutsättningar för omhändertagande skulle ha förelegat också enligt LOB.

I de fall då polisstyrelse enligt särskilda bestämmelser har befogenhet att besluta att någon skall omhändertas får enligt 1 § LTO en polisman omhänderta honom i avvaktan på polisstyrelsens beslut. Härför krävs att förutsättningarna för att ett beslut om omhändertagande från polisstyrelsens sida bedöms föreligga och att dröjsmål med omhändertagandet skulle innebära fara för den omhändertagnes eller annans liv eller hälsa eller fara i annat hänseende.

Särskilda bestämmelser av det slag som åsyftas i 1 § LTO fanns vid tiden för LOB:s tillkomst i 21 § NvL, 33 § BvL och 7 § LSPV samt i utlänningslagstiftningen. I samband med socialtjänstreformen upphävdes NvL och BvL. Nämnda bestämmelse i NvL motsvaras numera av 8 § LVM, medan den bestämmelse som numera närmast motsvarar bestämmelsen i BvL (6 § LVU) är utformad så att den inte är av intresse här. En närmare redogörelse för innehållet i dessa olika bestämmelser lämnas i avsnitt 6.2.

Någon föreskrift om att LOB skulle tillämpas i första hand om såväl LOB som dessa bestämmelser i LTO och NvL var tillämpliga fanns inte. Bestämmelsen i 9 § LOB om företräde för LOB i förhållande till LTO gäller endast beträffande ingripande enligt 3 § LTO. Det tycks emellertid har varit polispraxis att tillämpa LOB om såväl 1 § LOB som i 1 § LTO jämförd med 21 § NvL var tillämplig. De senare lagrummen valdes som regel först när LOB inte var tillämplig, främst i situationer då en akut berusad person anträffades på sådan enskild plats som ej omfattades av 1 § LOB. Det är emellertid att märka att tillämpningen av 1 § LTO i kombination med 21 § NvL förekom mycket sparsamt. Under exempelvis första halvåret 1979 redovisades sålunda endast 206 sådana omhändertaganden i hela riket och endast tre polisdistrikt rapporterade 10 eller fler fall, nämligen Söderhamn (17), Malmö (12) och Arvika (10) (se avsnitt 6.2.7). Under samma tid förekom drygt 60 000 omhändertaganden enligt LOB.

Som nämnts motsvaras 21 § NvL efter 1.1.1982 av 8 § LVM. Det är ännu för tidigt att säga i vilken utsträckning den bestämmelsen kommer att tillämpas i praktiken.

Av de övriga särskilda bestämmelser som i kombination med 1 § LTO kan tillämpas vid sidan om LOB torde det främst vara 7 § LSPV som kan ha använts till stöd för omhändertagande på enskild plats av personer som på allmän plats kunnat omhändertas enligt LOB. Under första halvåret 1979 redovisades för hela riket sammanlagt 528 omhändertaganden enligt 1 § LTO jämförd med 7 § LSPV. Självfallet avsåg åtskilliga av dessa fall situationer där berusning inte förekom.

Av särskilt intresse i detta sammanhang är vidare föreskriften i 3 § LTO. Rörande innehållet i och tillämpningen av det lagrummet hänvisar utredningen till avsnitt 6.4. Som framgått där kan omhändertagande enligt 3 § LTO i princip göras både på allmän och enskild plats. Tillämpningen begränsas emellertid genom den nyss berörda föreskriften i 9 § LOB om att 1 § LOB skall tillämpas i de fall då förutsättningar för omhändertagande föreligger enligt såväl 1 § LOB som 3 § LTO.

Den som påträffas berusad på enskild plats kan således omhändertas enligt 3 § LTO om förutsättningar föreligger för att tillämpa det lagrummet. Ett exempel på en sådan situation kan vara om en berusad gäst kvarstannar i en

bostad trots tillsägelse att avlägsna sig och därmed gör sig skyldig till hemfridsbrott enligt 4 kap. 6 § BrB. Bestämmelsen kan också tillämpas vid lägenhetsbråk till avvärjande av misshandel, ofredande eller skadegörelsebrott. I det praktiska polisarbetet är situationer av detta slag inte ovanliga. Många gånger förekommer det att polisen inte uttryckligen anger att det är 3 § LTO som utgjort stöd för ett ingripande.

I detta sammanhang bör slutligen 2 § PI uppmärksammas. Enligt den bestämmelsen skall polisen bl. a. lämna allmänheten skydd, upplysningar och annan hjälp. Bestämmelsen anses ge stöd för ingripanden i vissa speciella situationer. Om en berusad befinner sig i ett hjälplöst tillstånd och omedelbar vård inte kan beredas honom på annat sätt, anses sålunda polisen vara inte bara berättigad utan direkt förpliktad att ta hand om honom (prop. 1975/76:113 s. 19, JO 1975/76 s. 81). Osäkerhet råder dock om hur långt polisens befogenheter i dessa hänseenden sträcker sig. Det är omdiskuterat om bestämmelsen ger stöd för frihetsberövanden eller om den endast medger polisen att med den berusades uttalade eller presumerade samtycke hjälpa honom exempelvis med transport till sjukhus.

I det praktiska polisarbetet förekommer det enligt utredningens undersökningar att 2 § PI åberopas som stöd också för frihetsberövanden och inlåsning av berusade. Oftast är det i dessa fall frågan om situationer där åtgärden i och för sig kunnat grundas på någon annan av de här berörda bestämmelserna.

7.2.1.6 *LTO/LOB-utredningen*

Omhändertagande för "fylleri på enskilt område" var före LOB:s tillkomst mycket vanligt. Nedanstående tabell är hämtad ur prop. 1975676:113 (s. 31). Av den framgår att andelen omhändertaganden för fylleri på enskilt område av det totala antalet omhändertaganden under de angivna åren uppgick till så mycket som mellan 15,7 och 17,6 procent.

Översikt över fylleristatistiken 1968–1974

År	Omhändertagande för fylleri		
	Hela antalet	På enskilt område	På allmän plats
1968	111 772	18 059	93 713
1969	109 531	17 240	92 291
1970	104 043	17 940	86 103
1971	103 941	18 295	85 646
1972	110 642	18 593	92 049
1973	111 673	18 359	93 314
1974	119 615	19 255	100 360

Någon preciserad beskrivning av vad som avsågs med fylleri på enskilt område lämnades varken i propositionen eller i fylleristraffutredningens betänkande. Straffansvaret enligt 16 kap. 15 § BrB om fylleri var begränsat till beteenden på "allmän plats, utom- eller inomhus". "Fylleri på enskilt område" syftade således inte på fylleri i straffrättslig bemärkelse.

Fylleristraffutredningen synes närmast ha menat att ingripande mot fylleri på enskilt område kunde ske med stöd av dåvarande 19 § polisinstruktionen, dvs. nuvarande 3 § LTO (s. 110 f). I propositionen angavs att grunden för ingripanden av detta slag ofta var 3 § LTO eller 2 § PI (s. 88 och 122). I sammanhanget kan noteras att det totala antalet omhändertaganden enligt 3 § LTO vid denna tid enligt den officiella statistiken var betydligt lägre än det antal omhändertaganden för fylleri på enskilt område som redovisas i ovanstående tabell.

Möjligen hade man i praktiken den uppfattningen att fylleri på enskilt område trots att det inte var straffbart ändå berättigade polisen att göra ett frihetsberövande. Författningsstödet för sådana ingripanden var emellertid oklart.[1] Resultatet av en undersökning rörande fylleri på enskilt område som LTO/LOB-utredningen gjort ger vid handen bl. a. att sådana ingripanden gjordes såväl i bostadslägenheter av både lägenhetsinnehavare och gäster som i kontors- och affärslokaler och liknande.

I samband med LOB:s tillkomst gjordes klart att den lagen inte kunde användas som stöd för omhändertagande av en berusad person som anträffades i enskilda bostäder, i sin egen trädgård eller eljest på privat område, t. ex. som gäst hos annan (prop. s. 24).

Den nya ordningen ledde till problem i den praktiska tillämpningen. Man fortsatte att ingripa mot berusade i enskilda hem när det ansågs nödvändigt. Ibland redovisades dessa ingripanden som avhysning utan närmare angivet lagstöd i förening med ett efterföljande LOB-omhändertagande. När den berusade vistades i sin egen bostad angavs ofta 2 § PI som stöd för ingripandet.

Sedan LOB trädde i kraft har frågan om ingripande mot berusade på enskild plats bl. a. prövats av JO vid ett par tillfällen (jfr. avsnitt 3.3).

I ett JO-fall (JO 1979/80 s. 132) var omständigheterna i korthet följande.

En person, P, som stört sina grannar, omhändertogs i sin bostad av polis enligt 3 § LTO. Samtidigt med P omhändertogs ytterligare en person, G, som befann sig i P:s lägenhet. G omhändertogs enligt 2 § PI. Orsaken därtill angavs vara att G hade befunnit sig berusad i P:s lägenhet, när denne omhändertogs.

JO konstaterade bl. a. att man inte med stöd av 1 § LOB får omhänderta en berusad person som vistas på enskilt område, t. ex. som gäst i en annan persons bostad, och fortsatte:

> Av utredningen i föreliggande fall framgår att P., när han omhändertogs, framhöll att G. skulle lämna lägenheten. Detta medförde att G. var skyldig att omgående lämna lägenheten (jfr stadgandet om hemfridsbrott i 4 kap. 6 § brottsbalken). Han skulle då komma att befinna sig på plats där berusade personer kan omhändertas enligt LOB.

[1] I sammanhanget kan noteras följande fotnot i fylleristraffutredningens betänkande (s. 110) från år 1968: "Uppgift om 1841 års förordning (7 §) i lageditionen saknas fr. o. m. 1965 års upplaga. Justitierådet C. G. Hellquist, som redigerar lageditionen, har under hand uppgett att anledningen härtill är att förordningen, ehuru den inte formellt upphävts, enligt hans mening är att betrakta som obsolet." – Ifrågavarande uppgift bestod i en hänvisning till bestämmelsen. Dess lydelse fanns tidigare med i lageditionen men saknas redan fr. o. m. 1935 års upplaga.

Av polismännens uppgifter framgår att G. var så berusad att han var ur stånd att ta vård om sig själv. Jag kan för egen del inte finna att det föreligger något principiellt hinder mot att anse ett omhändertagande enligt LOB i den angivna situaionen tillåtligt, vare sig det sker direkt i bostaden eller i trappuppgången – alternativt ute på gatan – sedan den berusade gästen nödgats lämna bostaden. Jag saknar redan med hänsyn härtill anledning att kritisera polismännen för att de omhändertog G. och finner inte skäl att vidare uppehålla mig vid frågan.

JO fann således LOB tillämplig och berörde i sitt beslut inte frågan om ingripandet kunnat ske enbart med stöd av 2 § PI, vilket var det lagrum som åberopades, eller med stöd av 3 § LTO för att avvärja straffbelagd gärning, nämligen hemfridsbrott, eller med stöd av 1 § LTO jämförd med 21 § NvL.

Ett annat JO-fall (JO 1978/79 s. 72) rörde ett omhändertagande enligt LOB där tillkallade polismän hämtade en berusad person vid eller möjligen i en taxibil, som stannat på allmän plats utanför en polisstation. JO uttalade:

Varken LOB med förarbeten eller tillämpningsföreskrifterna säger något om i vad mån en berusad bilpassagerare kan omhändertagas med stöd av LOB. I allmänhet får man väl förutsätta att en bilpassagerare kan påräkna sådan hjälp av föraren eller medpassagerare att det inte kan sägas att han är ur stånd att taga vård om sig. Det kan redan därför inte gärna antagas att en polisman exempelvis vid en rutinkontroll äger ingripa mot någon med stöd av LOB bara därför att han i redlöst tillstånd befinner sig som passagerare i en bil på allmän plats. Saken ställer sig annorlunda när den som disponerar över bilen vänder sig till polisen för att bli av med passageraren och eventuellt, som i vårt fall, anmäla denne för att han underlåtit att betala för sig. I så fall kan ju vårdbehovet vara fullt klart och den särskilda avskildhet från omgivningen, som nog i praxis ansetts råda i åtminstone en täckt bil, kan även anses upphävd. I denna situation kan jag för min del inte finna att det skulle föreligga något principiellt hinder mot att anse ett omhändertagande enligt LOB tillåtligt vare sig det sker direkt i bilen eller ute på gatan, sedan passageraren avhysts ur denna.

Begränsningen av LOB:s tillämplighet till allmän plats och vissa angränsande enskilda platser har i praktiken också lett till problem i vissa andra situationer.

Ett exempel på en sådan situation är då fråga uppkommer om omhändertagande på en polisstation. Om den berusade befinner sig i lokaler dit allmänheten har tillträde, t. ex. i en entréhall, är LOB tillämplig, och den berusade kan tas om hand enligt den lagen. Är han emellertid berusad i någon annan lokal, t. ex. i ett förhörsrum eller i en cell, dit han förts med annat stöd än LOB, kan han principiellt inte tas om hand eller kvarhållas enligt LOB i dess nuvarande utformning, eftersom han inte befinner sig på allmän plats eller på område som gränsar till allmän plats. Om det är tydligt att den berusade, om han får lämna stationen, kommer att kunna omhändertas omedelbart utanför denna, framstår det emellertid som sakligt omotiverat att han inte skall kunna omhändertas eller kvarhållas inne på stationen.

En annan särskild situation rör berusade personer på sjukhus eller s. k. tillnyktringsenhet. De kan självmant ha sökt sig till institutionen men också ha frigetts efter ett omhändertagande i samband med att de överförts till

institutionen. Om en sådan person vill lämna institutionen och personalen bedömer honom fortfarande vara ur stånd att ta vård om sig, eller om han ställer till bråk och personalen anser att han inte kan stanna, är det osäkert om han, medan han är kvar på institutionen, kan omhändertas enligt LOB, vare sig genom ett nytt omhändertagande eller genom att det tidigare omhändertagandet s. a. s. återupptas.

Med anledning av det ovan nämnda JO-fallet rörande omhändertagande av en berusad i en taxibil skall i detta sammanhang också beröras ytterligare ett tillämpningsproblem, som dock är av något annan art. Att berusade taxipassagerare körs till en polisstation och där omhändertas enligt LOB är inte alldeles ovanligt. Som regel kan taxiföraren i sådana fall åberopa att passageraren gjort sig skyldig till bedrägligt beteende eller något annat brott som berättigat taxiföraren att gripa honom med stöd av 24 kap. 7 § andra stycket RB och överlämna honom till polisen i enlighet med vad som sägs i den bestämmelsen. Anses den berusade i en sådan situation inte böra hållas kvar hos polisen på straffprocessuell grund, kan det knappast uppfattas som stötande om han i stället hålls kvar med stöd av LOB. Skulle det å andra sidan vara så att en taxiförare inte kan anses ha varit berättigad att gripa sin passagerare, t. ex. därför att fråga endast varit om tvist mellan honom och passageraren om färdens sträckning eller motsvarande, är situationen en annan. Det kan då synas otillfredsställande att ett felaktigt frihetsberövande enligt RB skall leda till ett frihetsberövande enligt LOB, även om det senare primärt har till syfte att bereda den berusade vård.

Mot bakgrund av vad nu anförts anser utredningen att frågan om en utvidgning av LOB:s tillämplighet till enskilt område bör prövas på nytt. Som ovan redovisats anfördes under förarbetena till lagen betänkligheter av olika slag inför tanken på en ordning, enligt vilken lagen skulle tillämpas också på enskilt område. En sådan ordning genomfördes i princip inte och polisens befogenhet att ingripa med stöd av LOB begränsades till att omfatta allmän plats och vissa angränsande enskilda platser.

De betänkligheter som framfördes under förarbetena till LOB framstår emellertid enligt utredningens mening som överdrivna. I själva verket kan man fråga sig om genomförandet av den ordning, som fylleristraffutredningen föreslog, alls skulle ha vidgat polisens möjligheter att omhänderta berusade personer. Som redovisats i avsnitt 7.2.1.5 kan polisen redan nu ingripa mot berusade personer på enskilt område med stöd av flera olika föreskrifter. Tillsammans täcker dessa föreskrifter en mängd olika situationer. När det gäller dessa situationer skulle en utvidgning av polisens befogenheter enligt LOB självfallet inte medföra något ytterligare intrång i privatlivets helgd eller på annat sätt innebära något ytterligare ingrepp i medborgarnas personliga integritet. Det är överhuvudtaget svårt att finna exempel på situationer där polisen inte kan ingripa i dag men skulle ha kunnat göra det om fylleristraffutredningens förslag hade genomförts.

Utredningen vill understryka att en utvidgning av LOB:s tillämpningsområde till enskilda platser ingalunda skulle ge polisen en allmän befogenhet att ta hand om personer på enskilda platser enbart på grund av berusning. Även i dessa fall skall ju gälla att den berusade är ur stånd att ta vård om sig eller annars utgör en fara för sig själv eller annan. Dessa särskilda förutsättningar kan endast i undantagsfall föreligga när den berusade befinner sig exempelvis

i sin egen bostad eller annars i ett privat hem. Av utredningens redovisning i det föregående framgår att i de allvarliga situationer, då ett omhändertagande enligt LOB på enskild plats skulle kunna aktualiseras, torde ett ingripande redan i dag kunna ske med stöd av andra föreskrifter. En utvidgning av LOB:s tillämpningsområde skulle alltså i realiteten inte medföra någon förändring. Enligt utredningens mening finns det emellertid flera skäl för en lagändring.

Om man i sak utgår från att sådana personer skall tas om hand, som är så berusade att de till följd av sin berusning får anses vara ur stånd att ta vård om sig eller annars utgör en fara för sig själva eller andra, förefaller det svårt att rationellt motivera att frågan om ett sådant omhändertagande – om ett ingripande enligt RB inte är aktuellt – formellt skall bedömas olika om den berusade befinner sig på allmän eller på enskild plats. Det bör i stället vara så att behovet av ett omhändertagande prövas vid en samlad bedömning av samtliga föreliggande omständigheter enligt ett och samma lagrum, varvid platsen där den berusade för tillfället befinner sig utgör en faktor av betydelse.

Det är också en fördel om det för kortvariga omhändertaganden av berusade personer utanför RB:s tillämpningsområde finns en gemensam lagstiftning som omfattar såväl förutsättningarna för omhändertagande som de åtgärder och konsekvenser som omhändertagandet får. Bl. a. skulle man i dessa situationer inte behöva arbeta med omhändertaganden av det slag som nu regleras i LTO[1] eller söka stöd i 2 § PI. Det skulle bidra till att minska gränsdragnings- och andra tillämpningsproblem som påtalats tidigare i detta avsnitt.

Det praktiska polisarbetet skulle underlättas genom en ökad klarhet och en minskad osäkerhet om bestämmelsernas tillämplighet. Inte minst väsentligt vore enligt utredningens uppfattning att den enskilde medborgaren lättare kunde överblicka förutsättningarna för och konsekvenserna av ett omhändertagande.

Med hänvisning till vad utredningen nu har anfört föreslår utredningen att 1 § LOB ändras så att paragrafen ger stöd för omhändertagande på såväl allmänna som enskilda platser. Vid sitt ställningstagande har utredningen beaktat att de invändningar som av integritetshänsyn kan riktas mot ett omhändertagande på enskild plats förlorar i styrka om utredningens i det följande framlagda förslag om slopad registrering och begränsad rapportering till andra myndigheter följs.

En begränsning bör emellertid göras beträffande den föreslagna bestämmelsens tillämplighet. Även om det som ovan anförts ligger i sakens natur med hänsyn till utformningen av 1 § LOB att bestämmelsen tillämpas betydligt mer restriktivt på enskild än på allmän plats, finns det anledning att denna restriktivitet särskilt markeras i själva lagtexten såvitt gäller bostäder. Det sker enklast och mest ändamålsenligt om det i 1 § LOB införs ett andra stycke med det innehållet att den som anträffas där han eller någon annan har sin bostad (jfr 4 kap. 6 § första stycket BrB) dock skall omhändertas endast om faran är särskilt allvarlig eller synnerliga skäl annars talar för det. I de föreskrifter för lagens tillämpning som utfärdas bör vidare anmärkas att det i dokumentationen över ett omhändertagande enligt detta stycke dels skall anges, uttryckligen, att omhändertagandet skett med stöd av detta stycke,

[1] Särskilt beträffande berusade ungdomar som påträffas på enskild plats vore det till fördel om LOB i kombination med LVU kunde tillämpas i stället för motsvarigheten till 1 § LTO jämförd med 8 § LVM.

dels skall redovisas utförligt vilka omständigheter som utgjort synnerliga skäl.

Utredningen vill tillägga följande. Som utredningen har redogjort för i det föregående åberopas f. n. ibland 2 § PI till stöd för polisens rätt att ingripa på enskild plats mot berusade personer. Osäkerhet råder dock om hur långt polisens befogenheter sträcker sig i den mån de skall anses grundade på 2 § PI. Frågan om den allmänna regleringen av denna fråga övervägs av polisberedningen. En utgångspunkt i det arbetet är att en ny s. k. generalklausul beträffande polisens uppgifter inte bör få åberopas som självständigt stöd för ett ingrepp från polisens sida i de grundläggande fri- och rättigheterna enligt RF. Befogenheterna att göra ingrepp av detta slag måste kunna härledas ur en särskild föreskrift.

En ändring av 1 § LOB i enlighet med vad utredningen här har förordat innebär att förutsättningarna för ingripande mot berusade personer på såväl enskild som allmän plats blir klart preciserade, och ändringen ligger i linje med den angivna utgångspunkten för polisberedningens arbete.

7.2.2 Berusningsgrad

Enligt 1 § LOB förutsätts för ett omhändertagande av en berusad person bl. a. att han till följd av berusningen är ur stånd att ta vård om sig eller annars utgör en fara för sig själv eller annan.

Motsvarande förutsättningar för ett omhändertagande var före LOB:s tillkomst utformade på ett något annat sätt. Enligt förarbetena till LOB skulle den nya avfattningen inte medföra några större förändringar i förhållande till de äldre bestämmelserna sådana dessa tillämpats i praktiken. Lagen kom emellertid till en början att uppfattas som om förutsättningarna för ett omhändertagande ändrats inte bara till form utan också till innehåll, och antalet omhändertaganden sjönk drastiskt. Från polishåll framfördes samtidigt kritik mot att lagtexten fått en alltför vag utformning i det nu berörda hänseendet.

7.2.2.1 *Tidigare förhållanden*

Enligt 1841 års fylleriförordning fick den som påträffades på väg eller gata "av starka drycker överlastad" tas i häkte om han inte kunde behörigen vårdas på annat sätt. Om någon på vissa allmänna platser "gör i fylleri oljud eller förnärmar andras fred och säkerhet" skulle han vidare tas i häkte.

I förordningen fanns ursprungligen också bestämmelser om straffrättsligt ansvar för offentlig berusning. De grundläggande bestämmelserna härom överfördes emellertid så småningom till strafflagen och senare till brottsbalken där i 16 kap. 15 § föreskrevs bötesstraff för fylleri. Förutsättningarna för detta straffrättsliga ansvar hade en annan utformning än förutsättningarna för polisens omhändertagandebefogenhet. Beträffande berusningsgraden gällde således att den kunde straffas för fylleri som uppträdde berusad så att det framgick av hans åtbörder och tal.

Utformningen av den straffrättsliga regleringen torde emellertid i praktiken ha haft stor betydelse vid tillämpningen av omhändertagandebestämmelserna. En beskrivning av dåvarande omhändertagandepraxis lämnades i

fylleristraffutredningens betänkande (SOU 1968:55 s. 151 ff). Beskrivningen byggde på en av utredningen under våren 1964 gjord enkätundersökning bland ett 60-tal polismyndigheter i riket. Utredningen konstaterade att vägledande för praxis vad gällde förutsättningarna för omhändertagande hade – utöver vad som angavs i 1841 års förordning – otvivelaktigt varit den i fylleriparagrafen lämnade beskrivningen av kännetecknen på fylleri (s. 219).

7.2.2.2 *Förarbetena till LOB*

Fylleristraffutredningen utgick från att i stort sett samma praxis som dittills skulle kunna tillämpas såvitt avsåg förutsättningarna för ett omhändertagande (SOU 1968:55 s. 219; jfr ovan). Utredningens lagförslag innebar att den skulle omhändertas som anträffades så berusad att han bedömdes vara i behov om omedelbar vård (2 §). Enligt utredningen (s. 332) ankom bedömningen om ett omedelbart omhändertagande för vård var påkallat i första hand på den enskilde polismannen. Denna bedömning förutsattes inte komma att skilja sig mycket från de överväganden som då föregick ett fylleriomhändertagande. Möjligen skulle den medicinska vårdsynpunkten ge polisen något större anledning än dittills att göra ett omhändertagande.

I prop. 1975/76:113 anförde departementschefen bl. a. att det primära syftet när det gällde omhändertagande av en berusad person alltid måste vara att tillgodose dennes egna intressen, dvs. att han fick möjlighet till adekvat vård och hindrades från att förvärra sitt tillstånd t. ex. genom ytterligare konsumtion av berusningsframkallande medel eller genom trafikolyckor eller liknande (s. 84). Departementschefen anförde också följande (s. 85 f).

> Vid remissbehandlingen har från några håll föreslagits att man skulle knyta grunderna för omhändertagande till de förutsättningar som f. n. gäller för att någon skall kunna dömas för fylleri, nämligen att vederbörande är så berusad att det framgår av hans åtbörder och tal. En sådan lösning kan visserligen tyckas ligga nära till hands men innebär enligt min mening att omhändertagandet av akut berusade personer skulle komma att behålla den karaktär av ett i varje fall till en del repressivt ingripande som följer av dess nuvarande anknytning till fylleristraffet. Av ännu mera avgörande betydelse är emellertid att man i så fall inte heller skulle ge något positivt uttryck för det nya synsätt som bör ligga till grund för de samhällsåtgärder som det här är fråga om.
>
> Om man vill hålla fast vid att det i främsta rummet bör vara hänsynen till individen som motiverar att det allmänna ingriper med omhändertagande i vissa fall av akut berusning bör man enligt min mening utforma den allmänna förutsättningen på ett sådant sätt att den mera uttalat knyter an till de faror eller skadeverkningar som är förknippade med berusningstillståndet. En lämplig lösning skulle med denna utgångspunkt vara att i nära anslutning till förslag som också har förts fram vid remissbehandlingen föreskriva att omhändertagande får äga rum om en person anträffas så berusad att han är ur stånd att ta vård om sig eller annars utgör en fara för sig själv eller annan. Om man utformar indikationerna på detta sätt, inbegrips inte bara berusade som är så omtöcknade att de saknar herravälde över sina handlingar utan också personer som uppvisar sådana berusningstecken att de i trafiksammanhang eller eljest kan vara farliga för egen eller andras säkerhet. En sådan ordning torde ganska väl ansluta till den praxis som nu tillämpas. Jag förordar på grund av det anförda att de allmänna indikationerna för ett omhändertagande utformas i enlighet härmed.

Departementschefens förslag till författningstext överensstämmer på denna punkt med nu gällande lydelse av 1 § LOB. I specialmotiveringen anförde departementschefen ytterligare följande (s. 123).

Beträffande berusningsgraden anges som en förutsättning för omhändertagande att personer till följd av berusningen skall vara ur stånd att ta vård om sig eller annars utgöra en fara för sig själv eller annan. Med avfattningen markeras att ett omhändertagande förutsätter en tämligen höggradig berusning. Om vederbörande inte är vad man brukar kalla redlöst berusad – dvs. ur stånd att ta vård om sig själv – krävs det att han kan antas utgöra en fara för sig själv eller annan, t. ex. i trafiksammanhang. För att detta skall kunna konstateras måste berusningen framgå på ett påtagligt sätt såsom exempelvis genom att personen saknar förmåga att behärska sina kroppsrörelser. När det gäller de förutsättningar som ställs upp i fråga om berusningsgraden, torde den nya avfattningen inte medföra några större förändringar i förhållande till 1841 års förordning sådan denna har tillämpats i praktiken.

I sitt av riksdagen godkända betänkande hänvisade justitieutskottet till vissa av departementschefens uttalanden, bl. a. konstaterandet att den nya avfattningen inte torde medföra några större förändringar i förhållande till 1841 års förordning sådan denna tillämpats i praktiken, samt framhöll med instämmande i dessa uttalanden att kriterierna för omhändertagande såvitt gällde berusningsgraden borde överensstämma med vad som dittills uppställts för ansvar för fylleri (JuU 1975/76:37 s. 21).

7.2.2.3 *Rikspolisstyrelsens föreskrifter m. m.*

I sina ursprungliga föreskrifter för verkställighet av LOB meddelade i november 1976 (dnr B-002-5109-76) anknöt RPS till vissa av departementschefens i föregående avsnitt redovisade uttalanden och föreskrev följande beträffande berusningsgraden vid omhändertagande enligt 1 § LOB.

Ett omhändertagande förutsätter en tämligen höggradig berusning. Om vederbörande inte är vad man brukar kalla redlöst berusad, dvs. ur stånd att ta vård om sig själv, krävs det att han kan utgöra en fara för sig själv eller annan, t. ex. i trafiksammanhang. Berusningen måste då framgå på ett påtagligt sätt, exempelvis genom att vederbörande saknar förmåga att behärska sina kroppsrörelser.

I föreskrifterna togs sålunda inte upp de hänvisningar som såväl departementschefen som justitieutskottet gjort till den omhändertagandepraxis som tillämpats före LOB:s tillkomst och till uttalandena att avfattningen av LOB på denna punkt inte torde medföra några större förändringar i förhållande till 1841 års förordning sådan denna hade tillämpats i praktiken. Inte heller redovisades vad utskottet hade anfört om att kriterierna borde överensstämma med vad som tidigare uppställdes för ansvar för fylleri.

Omedelbart efter LOB:s ikraftträdande sjönk som ovan nämnts antalet omhändertaganden av offentligt berusade personer mycket kraftigt (se nedanstående tabell).

Omhändertaganden för fylleri respektive enligt LOB under första halvåret 1976 och 1977

	Första halvåret		Förändring	
	1976	1977	Antal	Procent
Stockholm	11 146	5 060	- 6 086	-54,6
Göteborg	8 261	6 330	- 1 931	-23,4
Malmö	2 058	1 721	- 337	-16,4
Övriga riket	32 577	23 208	- 9 369	-28,8
Hela riket	54 042	36 319	-17 723	-32,8

Tabellen, som bygger på en sammanställning av RPS 28.9.1977, visar bl. a. att antalet omhändertaganden av offentligt berusade personer minskade med ungefär en tredjedel under tiden omedelbart efter LOB:s tillkomst. Vid en bedömning av materialet bör dock uppmärksammas att antalet omhändertaganden enligt 3 § LTO samtidigt ökade med ungefär 3 000 räknat för hela riket (se härom ytterligare avsnitt 8.1).

Sedan RPS i samband med insamlandet av nu redovisade uppgifter genom en enkät inhämtat samtliga länsstyrelsers och polisstyrelsers synpunkter och erfarenheter beträffande tillämpningen av LOB under första halvåret 1977, hemställde styrelsen i skrivelse till justitiedepartementet bl. a. att 1 § första stycket LOB skulle förtydligas. Utan att lagens syfte förändrades borde enligt RPS i författningsrummet införas de indikationer på berusning som skulle gälla. Härigenom skulle enligt RPS också lagens vårdsyfte bli bättre tillgodosett.

I skrivelse 17.10.1977 meddelade regeringen beslut i anledning av RPS' hemställan. Regeringen hänvisade därvid bl. a. till att den nya lagstiftningen hade varit i kraft under förhållandevis kort tid och att ytterligare underlag behövdes för att man skulle kunna bedöma dess effekter i olika avseenden. Regeringen uppdrog åt RPS att redovisa tillämpningen av LOB under ytterligare en tidsperiod samt uttalade att man inte då vidtog några ytterligare åtgärder i ärendet.

I skrivelsen berörde regeringen också de ovan redovisade uttalanden i prop. 1975/76:113 och JuU 1975/76:37 rörande omhändertagandepraxis och kriterierna för omhändertagande såvitt gällde berusningsgraden.

Regeringens skrivelse infördes i Allmänna meddelanden från rikspolisstyrelsen (AM 1977:31 art 218) med en hemställan från styrelsen att berörd personal skulle delges regeringens beslut och innehållet i skrivelsen.

Som framgår av nedanstående tabell återgick omhändertagandetalen successivt till den nivå de legat på före LOB:s tillkomst.

Antal omhändertaganden under första halvåret under åren 1976–1979; index 1976 = 100

	Första halvåret			
	1976	1977	1978	1979
Stockholm	100	45	88	104
Göteborg	100	77	105	117
Malmö	100	84	108	115
Övriga riket	100	71	103	113
Hela riket	100	67	101	112

Underlaget för denna tabell har samlats in av RPS. Tabellen avser samtliga omhändertaganden på grund av fylleri, respektive enligt LOB, inklusive omhändertaganden på grund av s. k. fylleri på enskilt område, respektive på grund av annan berusning än alkoholberusning.

I maj 1979 utfärdade RPS som tidigare nämnts nya verkställighetsföreskrifter för LOB, vilka trädde i kraft i december samma år (RPS FS 1979:15, FAP 023-1). Avsnittet om den berusningsgrad som fordras enligt 1 § LOB fick då en ny lydelse, som fortfarande gäller (RPS FS 1982:9, FAP 023-1), nämligen följande.

1.2 Beträffande berusningsgraden är förutsättningen för omhändertagande att personen till följd av berusningen är ur stånd att ta vård om sig eller annars utgör en fara för sig själv eller annan. Däri inbegrips dels berusade som är så omtöckade att de saknar herravälde över sina handlingar – dvs. är vad man kallar redlöst berusade – dels ock personer som uppvisar sådana påtagliga tecken på berusning att de i trafiksammanhang eller eljest kan antas vara farliga för egen eller andras säkerhet. En person som till följd av berusning exempelvis saknar förmåga att behärska sina kroppsrörelser kan anses utgöra en sådan fara.

Enligt uttalande av justitieutskottet (JuU 1975/76:37 s. 21) bör kriterierna för omhändertagande såvitt gäller berusningsgraden överensstämma med vad som före avkriminaliseringen uppställdes för ansvar för fylleri, dvs. att personen är så berusad att det framgår av hans åtbörder eller tal.

Det totala antalet omhändertaganden ligger nu på den nivå mellan knappt 105 000 och drygt 125 000 omhändertaganden per år som det, bortsett från år 1977, legat på sedan början av 1960-talet. Fördelningen mellan storstadsdistrikten och övriga riket har emellertid förskjutits (jfr diagrammet på s. 145).

7.2.2.4 *LTO/LOB-utredningen*

Som framgår av den tidigare lämnade redovisningen var det lagtiftarens mening att LOB:s avfattning i nu berört avseende inte skulle medföra några större förändringar i förhållande till 1841 års fylleriförordning sådan denna tillämpats i praktiken. Lagtexten kom dock att få en utformning, som kunde tolkas som en skärpning av förutsättningarna för ett omhändertagande såvitt avsåg berusningsgraden. En sådan tolkning kom till uttryck i RPS' ursprungliga tillämpningsföreskrifter, och den kom till en början att prägla

polisens tillämpning av lagen.

Före LOB:s tillkomst utgick i allmänhet den enskilde polismannen från att det var kriterierna i fylleriparagrafen i BrB som skulle vara uppfyllda för att ett omhändertagande skulle få ske. Formuleringen i 1 § LOB knöt emellertid inte an till uttryckssättet i den paragrafen och exemplen i RPS' föreskrifter på yttre tecken på erforderlig grad av berusning visade på en betydligt högre berusningsgrad än vad som hade fordrats enligt den. Åtskilliga polismän fick därför uppfattningen att det efter LOB:s tillkomst krävdes betydligt mer än tidigare för ett omhändertagande, och den nya lagstiftningen framstod, såvitt avsåg förutsättningarna för ett omhändertagande, som en nyordning ganska olik den tidigare regleringen.

Till nedgången av antalet omhändertaganden kan också ha bidragit att vårdaspekten betonades starkt i olika sammanhang. I den allmänna debatten underströks sålunda att fylleristerna i fortsättningen skulle vårdas i stället för att straffas. Inom polisen uppfattades enligt vad som framförts till utredningen den nya regleringen på sina håll så att polisens skyldighet att ingripa mot det offentliga fylleriet och polisens ansvar för fylleristerna minskade i samma mån som vårdaspekten kom i förgrunden. Detta medförde ibland att man höjde sin toleransnivå när vårdmyndigheternas resurser uttömts och inte omhändertog berusade i samma utsträckning som tidigare, och också att man i stället hjälpte dem till vård genom sjuktransporter och liknande.

Som framgår av den tidigare lämnade redovisningen har emellertid de i förarbetena uttalade intentionerna numera kommit tydligare till uttryck i RPS' föreskrifter, och omhändertagandefrekvensen har återgått i stort sett till nivån före LOB:s tillkomst. Enligt utredningens uppfattning får den praxis som har utvecklat sig anses förenlig med de syften som låg bakom lagstiftningen. Någon ändring i detta hänseende är alltså inte påkallad.

I fråga om lagtextens utformning på denna punkt gör utredningen följande överväganden.

Formuleringen "till följd av berusningen är ur stånd att taga vård om sig eller annars utgör en fara för sig själv eller annan" har som inledningsvis angetts, kritiserats för att vara alltför vag. Bl. a. har till utredningen framförts önskemålet att man skulle återgå till en ordning där förutsättningarna för ett omhändertagande grundades på lätt iakttagbara yttre tecken på berusning ungefär i den form som angavs för ansvar för fylleri i 16 kap. 15 § BrB.

Kriterierna för omhändertagande kan, som också berördes under förarbetena till LOB, knytas antingen till vissa yttre tecken på berusning eller till den situation vederbörande befinner sig i.

Till förmån för det första alternativet talar att det kan vara lätt för den enskilde polismannen att bedöma vissa yttre, lätt iakttagbara tecken på berusning. Det skulle också innebära fördelar från rättssäkerhetssynpunkt. En reglering av det slaget skulle emellertid knyta an mer till rena ordningshänsyn än till intresset att ingripa i situationer som bedöms som farliga för enskilda individer. I linje med vad som uttalades under förarbetena till LOB anser utredningen att det primärt gäller att tillgodose det senare intresset. Lagtexten bör således inte medge ett omhändertagande av någon enbart därför att han uppvisar vissa yttre tecken på berusning. Det

måste tillkomma något ytterligare moment och detta moment bör av skäl som anfördes vid lagens tillkomst inte vara knutet till om den berusade till följd av sin berusning är störande.

I och för sig kunde man tänka sig att detta tillkommande moment skulle bestå i att det förelåg ett vårdbehov, något som fylleristraffutredningen ju förordade. Utredningen delar emellertid den bl. a. av RPS under remissbehandlingen av fylleristraffutredningens förslag framförda uppfattningen att det inte skall ankomma på den enskilde polismannen att i varje särskilt fall göra en socialmedicinsk bedömning. Däremot ser utredningen inte något hinder mot att den enskilde polismannen anförtros uppgiften att bedöma om en berusad person inte kan ta hand om sig själv eller förorsakar fara av något slag.

För att tydligt markera att det inte är fråga om en vårdbedömning kan man ändra bestämmelsens nuvarande ordalydelse så att uttrycket "är ur stånd att taga vård om sig" byts ut mot uttrycket "inte kan ta hand om sig". Ordet "vård" reserveras då för den betydelse det har i 4 §. Den föreslagna formuleringen är också språkligt sett att föredra.

När det gäller bedömningen av berusningsgraden ligger det enligt utredningens mening i regleringens natur att samma berusningsgrad ibland leder till ett omhändertagande och ibland inte. Andra omständigheter än berusningsgraden spelar nämligen in och det är situationen i dess helhet som är avgörande. För att ta ett illustrerande exempel är det uppenbart att en berusningsgrad som föranleder ett omhändertagande en kall vinterkväll på en livligt trafikerad plats inte alls behöver föranleda ett omhändertagande en varm sommardag inne i ett väl skyddat parkområde.

Att många omständigheter utöver berusningsgraden har betydelse för frågan om någon skall omhändertas innebär naturligtvis risk för att likartade situationer kan bedömas olika. Faktorer av betydelse härvidlag är t. ex. tiden på dygnet, väderleken, platsen, trafiken, den berusades ålder, bostadsförhållanden och eventuella skador. Av betydelse kan också vara om viktigare tjänsteplikter föreligger eller om arrest- och vårdresurser är uttömda. Varje omständighet kan naturligen bedömas litet olika och det är inte förvånande att omhändertagandepraxis skiftar mellan olika polisdistrikt, mellan olika turer eller utsättningar inom ett och samma distrikt och mellan olika enskilda polismän (beträffande olikheter bl. a. mellan olika polisdistrikt hänvisas ytterligare till avsnitt 8.1).

Ett självklart önskemål är naturligtvis att tillämpningen av en lagstiftning av denna typ är så enhetlig som möjligt. När det gäller tillgodoseendet av det önskemålet är det en svaghet i den nuvarande regleringen att någon egentlig överprövning av beslutet om omhändertagande inte förekommer i praktiken (jfr avsnitt 7.5), och att den möjlighet till domstolsprövning som låg i den före år 1977 gällande ordningen inte längre föreligger.

I anslutning härtill vill utredningen emellertid också i detta sammanhang peka på det förhållandet att ett omhändertagande blir mindre betydelsefullt från integritetssynpunkt om utredningens förslag i det följande rörande registrering och rapportering accepteras.

Sammantaget gör utredningen den bedömningen att nuvarande lagreglering beträffande berusningsgraden kan accepteras i huvudsak, även med hänsyn till önskemålet om en enhetlig tillämpning i riket. Utredningen har

därvid utgått från att man inom de olika polisdistrikten och från den centrala polisledningens sida i framtiden håller skärpt uppmärksamhet på tendenser till olikheter i praxis inom och mellan distrikten och genom direktiv, konferenser och fortlöpande utbildning av personalen i yttre tjänst motverkar sådana tendenser.

7.2.3 Berusningsmedel

Enligt 1 § LOB får omhändertagande av en berusad person ske inte bara om han är berusad av alkoholhaltiga drycker utan också om han är berusad av annat berusningsmedel.

Vid LOB:s tillkomst ansågs detta inte innebära någon nyordning, trots att 1841 års fylleriförordning enligt sina ordalag endast tog sikte på berusning framkallad av starka drycker. Förordningen ansågs nämligen enligt fast praxis kunna tillämpas analogt i fråga om dem som berusat sig genom annat berusningsmedel än alkohol (prop. 1975/76:113 s. 17). Straffrättsligt likställdes annan berusning med alkoholberusning. I ett andra stycke i 16 kap. 15 § BrB angavs att för fylleri skulle dömas "jämväl, om ruset orsakats av annat än alkoholhaltiga drycker".

I prop. 1975/76:113 utttalade departementschefen bl. a. (s. 89) att befogenheten för polisen att göra ingripanden beträffande den som var påverkad av annat än alkohol var särskilt viktig, eftersom den berusade i sådana fall i allmänhet måste underkastas läkarvård. Bland de berusningsmedel det här var fråga om märktes enligt departementschefen i första hand tabletter och narkotika men även thinner och trikloretylen.

Som ytterligare exempel anges i RPS' verkställighetsföreskrifter teknisk sprit, alkoholhaltiga preparat och lösningsmedel i allmänhet (p. 1.3).

Enligt de statistiska uppgifter om omhändertaganden enligt LOB som landets polisdistrikt redovisar varje månad till socialstyrelsen skulle antalet omhändertaganden p. g. a. annan berusning än alkoholberusning uppgå till några hundra per år. Antalet och procentandelen av hela antalet omhändertaganden enligt LOB framgår av nedanstående uppställning.

	1977	1978	1979	1980	1981
Antal omhändertaganden p. g. a. annan berusning än alkohol	471	475	338	292	216
Procentandel av totalantalet omhändertaganden enligt LOB	0,56	0,42	0,27	0,23	0,18

Fördelningen mellan storstadsdistrikten och övriga polisdistrikt framgår av nedanstående uppställning.

	1977	1978	1979	1980	1981
Stockholm	7	23	27	16	12
Göteborg	180	146	66	13	1
Malmö	0	0	0	0	0
Övriga riket	284	306	245	263	203
Hela riket	471	475	338	292	216

När det gäller uppgifterna för övriga riket under åren 1977–1980 förhåller det sig vidare så att Linköpings polisdistrikt ensamt stod för 63, 92, 43 respektive 48 fall och Uppsala polisdistrikt för 31, 13, 17 respektive 14. Enbart dessa båda distrikt stod därmed för så mycket som ungefär en femtedel av samtliga fall i hela riket under ettvart av de angivna åren. För år 1981 var motsvarande tal 18 och 5 respektive en dryg tiondel. I rikets övriga 113 distrikt förekom endast vid 13 tillfällen att årsgenomsnittet under något av de i tabellen angivna fem åren uppgick till ett fall i månaden eller mer.

Antalet polisdistrikt som respektive år inte redovisade något fall alls uppgick till 47, 60, 57, 71 och 72, dvs. samtliga år grovt räknat omkring hälften av rikets 118 polisdistrikt.

Nu redovisade skillnader i frekvens enligt olika distrikt torde till en del snarare spegla olikheter i hur dessa distrikt klassificerar sina ingripanden än skillnader i förekomsten av personer offentligt berusade av annat än alkohol. Det är således exempelvis möjligt att man i ett polisdistrikt drar gränsen mellan 1 § LOB och 3 § LTO – med beaktande av innehållet i 9 § LOB om LOB:s företräde – annorlunda än i ett annat distrikt när det gäller denna kategori personer. Det är också möjligt att man i något distrikt i högre utsträckning tillämpar BrB:s och RB:s regler vid misstanke om brott mot narkotikalagstiftningen eller oftare ordnar direkttransport till sjukhus utan att notera ingripandet som ett omhändertagande enligt LOB. Självfallet kan det också vara så att toleransnivån hos polisen är betydligt lägre i något distrikt vid denna form av berusning. Rena redovisningsfel kan också vara en förklaring till skillnaderna.

Vid bedömandet av uppgifterna måste också uppmärksammas att de sannolikt avser endast sådana fall där man bedömt att berusningen inte till någon del berott på alkoholförtäring. Sådana fall där såväl alkohol som annat berusningsmedel använts har sannolikt hänförts till kategorien alkoholberusade liksom möjligen de fall där arten av berusningsmedel inte dokumenterats i handlingarna.

Omständigheterna kring ett omhändertagande enligt LOB redovisas på ett s. k. omhändertagandeblad. På detta anges arten av berusningsmedel genom kryssmarkering för ett av alternativen "enbart alkohol", "alkohol och annat berusningsmedel", samt "annat berusningsmedel än alkohol". Det är förmodligen i huvudsak endast de fall där endast sistnämnda alternativ förkryssats som omfattas av de nu redovisade uppgifterna. Det bör väl också noteras att frågan om vilket berusningsmedel som har använts kanske inte

alltid framstår som så viktig för polisen i jämförelse med annat som påkallar uppmärksamhet. Det samlade materialet måste således bedömas med försiktighet.

Mot bakgrund av departementschefens uttalande i propositionen att den berusade i dessa fall i allmänhet måste få läkarvård, skall här redovisas andelen överlämnanden till vård i den praktiska tillämpningen.

	1977	1978	1979	1980	1981
Antal överlämnanden till vård vid annan berusning än alkohol-berusning	111	81	101	99	77
Procentandel överlämnanden till vård av hela antalet *berusade av annat än alkohol*	23,6	17,1	29,9	33,9	35,6
Procentandel överlämnanden till vård av hela antalet *berusade av alkohol*	5,5	4,5	7,3	10,5	15,6

Även dessa siffror måste förstås bedömas med försiktighet. Uppställningen ger emellertid vid handen å ena sidan att andelen överlämnanden skulle vara avsevärt större när det gäller dem som bedömts berusade av annat än alkohol jämfört med dem som bedömts berusade av alkohol, å andra sidan att denna andel i sig själv måste betecknas som jämförelsevis låg.

Även om de nu redovisade statistiska uppgifterna som nämnts måste bedömas med stor försiktighet talar de enligt utredningens mening för att praxis också på denna punkt varierar betydligt. De synpunkter som utredningen har lämnat i föregående avsnitt om önskemålet av en enhetlig tillämpning i landet gäller naturligtvis också de nu redovisade olikheterna. Utvärderingen ger i övrigt inte anledning till några uttalanden eller förslag från utredningens sida rörande detta avsnitt.

7.2.4 "Får omhändertagas"

Under förarbetena till LOB diskuterades särskilt om bestämmelsen om omhändertagande borde utformas som en fakultativ eller en obligatorisk regel. Lagstiftaren stannade för det förstnämnda alternativet, och i 1 § LOB föreskrivs nu att en berusad person under de i paragrafen angivna förutsättningarna *får* omhändertas av polisman. Omhändertagande är alltså inte obligatoriskt, och någon ovillkorlig skyldighet att ingripa följer inte av bestämmelsen.

Utredningen har mot bakgrund av diskussionerna under förarbetena till LOB särskilt undersökt om erfarenheterna från den hittillsvarande tillämpningen av 1 § motiverar att bestämmelsen ändras i det angivna hänseendet. Frågan har ett visst samband med tillämpningen av 4 § LOB. Enligt denna bestämmelse får en omhändertagen person hållas kvar hos polisen om annan vård inte kan beredas honom. Den följande framställningen kommer därför i viss utsträckning att också beröra den bestämmelsen.

7.2.4.1 *Förarbetena till LOB*

I propositionen anförde departementschefen i den allmänna motiveringen bl. a. följande (prop. 1975/76:113 s. 89 f).

> En särskild fråga är om den nya lagen bör utformas så att den ålägger polisen ovillkorlig skyldighet att ta om hand akut berusade personer. 1841 års förordning torde allmänt ges den tolkningen att den enskilde polismannen har en viss frihet att från fall till fall bedöma om en berusad person som inte direkt stör någon skall omhändertas eller inte. Enligt min mening bör polisen också fortsättningsvis ha befogenhet att avstå från omhändertagande i vissa fall. Att en berusad som bedöms kunna ta sig hem själv utan risk för olyckshändelse e. d. bör få göra detta följer redan av de allmänna förutsättningarna för omhändertagande, om man utformar dessa så som jag har förordat i det föregående. Men även om berusningsgraden är så kraftig att det skulle vara vanskligt att lita till att den berusade kan ta sig hem själv, bör det liksom f. n. vara möjligt för polismannen att ibland ändå underlåta ett omhändertagande, t. ex. därför att den berusade kan tas om hand av någon anhörig eller annan vederhäftig och nykter person. Detta förutsätter dock att förhållandena är sådana att den berusades säkerhet inte äventyras. Möjligheten att förfara på detta sätt är i praktiken begränsad i större samhällen, men på landsbygden kan det ställa sig annorlunda. Där känner polismannen ofta befolkningen och har lättare att se till att den berusade förs hem.

Departementschefen anförde vidare att man måste räkna med att ett tvångsmässigt ingripande från polisens sida – dvs. ett omhändertagande – ofta kunde vara nödvändigt av hänsyn till den berusades välfärd. I främsta rummet kom enligt departementschefen i blickpunkten sådana fall då den berusade kunde antas vara i behov av omedelbar läkarvård. Departementschefen behandlade därefter behovet av läkarundersökning i olika situationer och övergick i samband därmed till frågan om det fortsatta förfarandet beträffande dels sådana berusade som behövde läkarundersökas, dels övriga omhändertagna, dvs. förhållanden som väsentligen regleras i 4 § LOB. Härvid uttalade departementschefen bl. a. följande (s. 91).

> I de situationer när ett omhändertagande visar sig nödvändigt bör polisen när det gäller det fortsatta förfarandet också ha en viss frihet att förfara på det sätt som med hänsyn till omständigheterna i den konkreta situationen framstår som lämpligast. Jag tänker här särskilt på sådana fall då berusningen är mindre kraftig men ändå har nått den graden att man inte rimligen kan lämna den berusade på egen hand. Om polismannen i ett fall av denna typ anser sig kunna konstatera att den berusade utan fara för honom själv eller annans säkerhet kan föras till sin bostad och lämnas kvar där, kan ett realistiskt alternativ till förvaring i polisarrest i vissa fall vara att polisen undersöker möjligheten av att han förs hem till sin bostad genom anhörigs försorg. I andra fall kan den lämpligaste lösningen vara att den omhändertagne transporteras till sin bostad av polisen. Denna möjlighet förtjänar enligt min mening ofta att övervägas, förutsatt att det inte är fråga om en våldsam eller oregerlig person eller berusning har nått ett sådant stadium att han måste förvaras under särskild tillsyn. I klara fall bör polismannen på fältet kunna vidta en sådan åtgärd på eget ansvar utan föregående beslut av vakthavande befäl.

I specialmotiveringen till 1 § första stycket uttryckte sig departementschefen på följande sätt (s. 123).

Stycket har inte avfattats så att ett omhändertagande blir obligatoriskt i de fall då de särskilda förutsättningarna är uppfyllda. Liksom f. n. lämnas sålunda polismannen ett visst utrymme att exempelvis överlåta vården av den berusade på enskild person som bedöms kunna ta hand om honom och är beredd att göra det.

Under riksdagsbehandlingen togs frågan upp i en motion (1975/76:2262). Motionärerna hänvisade till motsvarande paragraf i fylleristraffutredningens förslag (2 §) och anförde att departementschefens förslag lämnade utrymme för underlåtenhet att ingripa även i andra fall än som särskilt angavs i specialmotiveringen. Enligt motionärerna borde första stycket i den föreslagna 1 § i stället, i viss anslutning till fylleristraffutredningens lagtextförslag, ges följande lydelse: "Anträffas någon på allmän eller enskild plats, utom – eller inomhus, så berusad att han bedömes vara i behov av omedelbar vård skall han omhändertagas om ej hans behov av vård tillgodoses på annat sätt."

Under riksdagsbehandlingen togs frågan också upp av socialutskottet i ett yttrande till justitieutskottet. Enligt socialutskottet framstod det som inkonsekvent att omhändertagande enligt LOB i motsats till omhändertagande enligt 3 § LTO inte skulle vara obligatoriskt. Lagtextens utformning i detta avseende borde enligt utskottet övervägas särskilt (SoU 1975/76:2y s. 8, bilaga till JuU 1975/76:37).

Justitieutskottet behandlade för sin del frågan om ett omhändertagande kunde underlåtas i vissa fall, dvs. närmast regleringen i 1 § LOB, och frågan om det fortsatta förfarandet, dvs. närmast regleringen i 4 § LOB, i viss mån i ett sammanhang (JuU 1975/76:37 s. 21 ff).

Utskottet redovisade till en början departementschefens uttalande att polisen också fortsättningsvis borde ha befogenhet att avstå från omhändertagande i vissa fall, t. ex. när den berusade kunde tas om hand av någon anhörig eller annan vederhäftig, nykter person. Utskottet fortsatte därefter:

Beträffande de situationer då den berusade omhändertagits men polismannen anser sig kunna konstatera, att den berusade utan fara för honom själv eller annans säkerhet kan föras till sin bostad och lämnas kvar där, kan det enligt departementschefen vara ett realistiskt alternativ till förvaring i polisarrest, att polisen undersöker möjligheten av att han förs hem till sin bostad genom anhörigas försorg. I andra fall kan enligt departementschefen den lämpligaste lösningen vara att den omhändertagne transporteras till sin bostad av polisen. Sist nämnda möjlighet förtjänar enligt departementschefen att övervägas, förutsatt att det inte är fråga om en våldsam eller oregerlig person eller berusningen har nått ett sådant stadium att han måste förvaras under särskild tillsyn.

I motionen 2262 och i socialutskottets yttrande har påpekats att omhändertagande enligt 1 § i den nya lagen – som *får* ske – ej är obligatoriskt i motsats till vad som gäller enligt 3 § LTO, som föreskriver att omhändertagande *skall* ske. Motionärerna anser att omhändertagande enligt den nya lagen bör prioriteras framför omhändertagande enligt LTO. Socialutskottet uttalar att lagtextens utformning i detta avseende bör övervägas särskilt.

Utskottet har för sin del ingen erinran mot att bestämmelsen får sådan utformning att utrymme ges för de av departementschefen angivna alternativen till omhändertagande. Förfarandet stämmer också överens med den för alla polisingripanden allmänt tillämpliga bestämmelsen i 16 § PI, enligt vilken polismannen för att verkställa

tjänsteåtgärd ej får använda strängare medel än förhållandena kräver och i första hand bör söka vinna rättelse genom upplysningar och anmaningar. När det gäller överlåtande av vården av den berusade åt dennes anhöriga eller andra privatpersoner, bör enligt utskottets mening generellt gälla att den enskilde polismannen alltid noga överväger risken av att den berusade kan utgöra en fara för sig själv eller annan. Härvid bör inte bortses från att den berusade i ett senare stadium kan bli våldsam eller oregerlig. Samråd bör därför ske med de anhöriga eller andra närstående för att i största möjliga mån skapa garantier för att överlämnande av den berusade kan ske utan risk. Enligt utskottets mening synes omhändertagande inte sällan kunna underlåtas beträffande berusade ungdomar med ordnade hemförhållanden. Utskottet vill i detta sammanhang med anledning av ett uttalande av departementschefen på s. 92 i propositionen framhålla att enligt utskottets mening principen att ett omhändertagande inte bör vålla onödig olägenhet eller uppmärksamhet ofta kan tala mot en lösning som innebär att den omhändertagne förs hem till sin bostad genom polisens försorg.

Under hänvisning till det anförda finner utskottet icke anledning förorda annan lydelse av 1 § i berört hänseende än den som regeringen föreslagit.

Med anledning av motionärernas och socialutskottets jämförelse mellan utformningen av 3 § LTO och 1 § i den föreslagna lagen vill utskottet med hänvisning till det ovan nämnda stadgandet i 16 § PI endast framhålla att ett omhändertagande enligt 3 § LTO ej bör ske såvida inte vederbörande anmodats att sluta med sitt ordningsstörande uppträdande eller att avlägsna sig (se prop. 1973:115 s. 33, JuU 1973:26 s. 22). Vederbörande polisman har alltså även vid ifrågasatt tillämpning av 3 § LTO möjlighet att med hänsyn till omständigheterna underlåta omhändertagande.

7.2.4.2 *Rikspolisstyrelsens föreskrifter*

RPS' föreskrifter för verkställighet av LOB erhöll ursprungligen följande lydelse på denna punkt.

Omhändertagande är inte obligatoriskt även om de särskilda förutsättningarna härför är uppfyllda. Utrymme finns att underlåta ett omhändertagande exempelvis då det är fråga om berusade ungdomar med ordnade hemförhållanden eller då den berusade omedelbart kan tas om hand av anhörig eller annan person som bedöms kunna ta hand om honom och är beredd att göra det. Ett sådant förfarande förutsätter dock att förhållandena är sådana att den berusades eller annan persons säkerhet inte äventyras.

Som tidigare nämnts ändrades föreskrifterna under 1979. På denna punkt fick de följande, fortfarande gällande lydelse.

1.4 Polismans befogenhet att omhänderta berusade personer innefattar inte en ovillkorlig skyldighet att alltid omhänderta sådan person när förutsättningar härför föreligger. Polisman har således befogenhet att i vissa fall avstå från ett omhändertagande, vilket exempelvis kan vara berättigat när en anhörig eller annan vederhäftig och nykter person genast kan ta hand om den berusade och även är beredd att göra det. Förfarandet förutsätter dock att förhållandena bedöms vara sådana att den berusades eller annans säkerhet inte äventyras.

Som framgår innebar ändringarna bl. a. att det ursprungligen av justitieutskottet anförda exemplet om berusade ungdomar med ordnade hemförhållanden utelämnades. Detta exempel inarbetades i stället i föreskrifternat ill 4 § LOB.

7.2.4.3 *LTO/LOB-utredningen*

Bestämmelserna om omhändertagande enligt LOB är utformade så att en polisman inte är skyldig att omhänderta en person även om samtliga förutsättningar för ett omhändertagande i och för sig är uppfyllda. Som utredningen tidigare redovisat uttalades vid lagens tillkomst farhågor för att polisen med denna reglering skulle underlåta att ingripa också i andra fall än sådana där den akuta situationen åtgärdades på annat sätt, t. ex. genom ingripande av en anhörig. Säkra uppgifter om hur praxis närmare utvecklat sig på denna punkt föreligger inte och kan knappast tas fram. Detta beror bl. a. på att förutsättningarna för omhändertagande i övrigt är så utformade att de ger polisen en betydande handlingsfrihet i det enskilda fallet. Det är därför praktiskt taget omöjligt att i efterhand bedöma om en polisman som avstått från att ta hand om en berusad person gjort detta på grund av att inte ansett förutsättningarna för ett omhändertagande uppfyllda eller på grund av att han av annan anledning ansett sig böra avstå från ett omhändertagande.

Till ytterligare belysning kan följande anföras som anknyter till vad som togs upp under lagens förarbeten. Som exempel på ett tillfälle då regleringens faktultativa karaktär kunde bli aktuell anfördes då den situationen att den berusade i stället kunde tas om hand av en anhörig. Situationer av det slaget är inte ovanliga. Att en berusad person inte omhändertas i en sådan situation behöver emellertid inte bero på att polismannen utnyttjar regleringens fakultativa karaktär. Det kan också bero på att han med hänsyn till att en anhörig finns på platsen vid en totalbedömning av situationen inte anser den berusade ur stånd att ta vård om sig och därmed inte anser förutsättningarna för ett omhändertagande uppfyllda.

I sammanhanget bör påpekas att den statistik som finns om överlämnande av berusade till anhörig och liknande inte avser den situation som här diskuteras. Den statistiken avser personer som polisen omhändertagit och efter omhändertagandet transporterat hem eller på annat sätt överlämnat till en anhörig. Skillnaden mellan den situationen som sådan och situationer då polisen underlåter att omhänderta någon, t. ex. därför att en anhörig kan gripa in, kan ibland vara obetydlig eller obefintlig. När det gäller rapportering och registrering av ingripandet gäller emellertid helt olika regler och det är därför av stor betydelse för den enskilde om polisen ingripit på det ena eller det andra sättet.

Under arbetets gång har utredningen tillfrågat åtskilliga polismän om utformningen av omhändertagandebestämmelserna på denna punkt medfört några tillämpningssvårigheter i det praktiska polisarbetet. Några invändningar mot den nuvarande ordningen har därvid inte framkommit. Vissa tillämpningsproblem kan emellertid enligt utredningens mening konstateras. Ett sådant består i det tidigare berörda förhållandet att likartade situationer kan bedömas olika.

Ett annat av utredningen uppmärksammat tillämpningsproblem är att regelrätta omhändertaganden inte alltid av polisen betraktas som omhändertaganden. Självfallet är det ytterst betydelsefullt att det vid ett polisingripande är klart om ett frihetsberövande har gjorts eller inte. Om ett ingripande inte av polisen betraktas som ett frihetsberövande blir det inte

heller redovisat och dokumenterat som ett sådant. Föreskrivna rättsverkningar, bl. a. i form av rapportering till olika myndigheter, uteblir. Vanligast torde detta förekomma i samband med att polisen transporterar en berusad inte till polisarrest utan till dennes bostad eller till sjukhus. På flera håll förekommer det att den berusade då inte betraktas eller rapporteras som omhändertagen, trots att själva ingripandet mot honom i och för sig inte skilt sig från ett vanligt omhändertagande i något annat avseende än att han förts till sin bostad eller sjukhus och inte till en polisarrest.

Sådana s. k. sjuktransporter och hemtransporter är inte ovanliga. Sjuktransporter förekommer bl. a. vid tablettberusning eller särskilt kraftig alkoholberusning och beträffande berusade personer med skador av olika slag. Hemtransporter kan t. ex. gälla inte alltför berusade ungdomar, som överlämnas till sina föräldrar, dvs. fall som under förarbetena till LOB och i RPS' föreskrifter hänförts till såväl 1 § som 4 § LOB. Det kan också vara fråga om för polisen välkända personer som anses utan risk kunna lämnas i sin bostad.

För tydlighetens skull bör anmärkas att det här gäller situationer där någon form av frihetsberövande kan sägas ha ägt rum och inte fall då en berusad och polisen i helt samförstånd kommit överens om att den berusade skall få skjuts och förutsättningar för ett omhändertagande i och för sig inte förelegat. Sådana situationer förekommer ofta och var särskilt vanliga under den första tiden efter LOB:s tillkomst.

I PI föreskrivs bl. a. att en polisman för att verkställa en tjänsteåtgärd inte får använda strängare medel än förhållandena kräver, att han i första hand bör försöka vinna rättelse genom upplysningar och anmaningar samt att det särskilt åligger polisen att lämna allmänheten skydd, upplysningar och annan hjälp. Mot bakgrund av dessa föreskrifter kan i detta sammanhang konstateras att det ibland kan vara utomordentligt svårt att dra gränsen mellan å ena sidan situationer där den berusade måste anses omhändertagen och å andra sidan situationer där han måste anses följa med frivilligt. Det kan exempelvis vara fråga om en berusad, som hejdar en polisbil och ber om skjuts till sin bostad eller till ett sjukhus, något som polisen anser sig i och för sig ha möjlighet att hjälpa till med. Frågan om polisens befattning med den berusade då bör rubriceras som ett omhändertagande i formell mening kan vara svårbedömd. Det kan också vara så att det är polisen som tar upp frågan om hemtransport och den berusade väljer att följa med "frivillig" eftersom han från början förstår att han annars blir förd till en polisarrest Också här kan det vara svårt att bedöma om det är fråga om ett medföljande eller ett omhändertagande. Situationer av detta och liknande slag är inte ovanliga och belyser de gränsdragningssvårigheter som polisen kan ställas inför.

Gränsdragningssvårigheter kan möta också i andra fall. Ett exempel är om en berusad person är skadad och behöver läkarvård. LOB:s förarbeten (prop. s. 90) tyder närmast på att ett omhändertagande inte får underlåtas då den berusade är i behov av läkarvård. Ett omhändertagande kan emellertid framstå som en onödig omgång, särskilt om en ambulans kommer till platsen.

De förhållanden utredningen nu har pekat på har således lett till att en hel del polisingripanden som i realiteten varit regelrätta omhändertaganden inte av polisen behandlats som sådana. Ytterligare bidragande orsaker härtill kan

ha varit att det är besvärligt och omständligt att dokumentera ett omhändertagande som avslutats genom en hem- eller sjuktransport. Identifieringen och identitetskontrollen blir besvärligare. Ett ordentligt förhör kan vara svårt att hålla och att dokumentera, samtidigt som en viss dokumentation ofta ändå kommer till stånd i form av ett s. k. ingripandemeddelande som ofta görs per radio direkt till polisens ledningscentral. Vid sjuktransporter tillkommer att någon form av dokumentation under alla omständigheter kommer att finnas på sjukhuset.

De redovisade tillämpningsproblemen torde emellertid också ha sin grund dels i olika, ovan redovisade uttalanden under förarbetena till LOB, dels i utformningen av själva lagtexten. I uttalandena behandlas den fakultativa regeln i 1 § och regeln i 4 § om det fortsatta förfarandet efter ett omhändertagande i ett sammanhang på ett sätt som lätt kan ge upphov till missförstånd och inte i alla avseenden ger klart uttryck för vad lagstiftaren kan ha menat. Det kan vidare ifrågasättas om inte den nuvarande lagtexten ger större utrymme för en polisman att underlåta ett omhändertagande än vad lagstiftaren egentligen avsett eller i vart fall än vad som är lämpligt.

Mot den nu tecknade bakgrunden finns det enligt utredningens uppfattning anledning att ändra 1 § LOB i här berört avseende.

Enligt utredningens uppfattning bör det uttryckligen anges att om en polisman anträffar en person, som är så berusad att han inte kan ta hand om sig själv eller annars utgör en fara för sig själv eller för någon annan, skall polismannen alltid se till att situationen blir åtgärdad. Det skall givetvis ske i enlighet med den för alla polisingripanden tillämpliga bestämmelsen i 16 § PI som bl. a. anger att strängare medel än förhållandena kräver ej får användas och att rättelse i första hand skall vinnas genom upplysningar och anmaningar. Polismannen bör först i sista hand omhänderta den berusade.

I lagtexten bör alltså tydligare än för närvarande markeras å ena sidan att polisen alltid skall se till att en situation av ifrågavarande slag åtgärdas, å andra sidan att den berusade skall omhändertas berusade om han inte tas om hand på annat sätt. Önskemålen kan tillgodoses om lagtexten utformas så att i 1 § LOB föreskrivs att den berusade skall, om han inte tas om hand på annat sätt, omhändertas av en polisman.

I sammanhanget bör tilläggas att vissa av de i detta avsnitt berörda tillämpningssvårigheterna inte kan förväntas helt försvinna med de nu föreslagna ändringarna. Det går sålunda inte att helt undvika att det uppkommer svårigheter när det gäller att dra gränsen mellan omhändertagande och åtgärder av hjälp- eller servicekaraktär. Med utredningens förslag beträffande rapportering och registrering av omhändertaganden enligt LOB minskar dock de olägenheter som förekomsten av sådana gränsdragningssvårigheter kan föra med sig.

7.3 Sättet för omhändertagande

Vid ett omhändertagande enligt LOB skall – liksom vid ett omhändertagande enligt LTO – "tillses att åtgärden ej orsakar den omhändertagne större olägenhet än som är oundviklig med hänsyn till åtgärdens syfte eller väcker

onödig uppmärksamhet" (2 § LOB). För övrigt innehåller lagen inte några närmare bestämmelser om det sätt på vilket ett omhändertagande skall genomföras.

Föreskrifter som allmänt berör sättet för ett omhändertagande finns i 7 och 16 §§ PI, som gäller generellt för alla former av polisverksamhet. I 7 § PI anges sålunda att polisman i sin tjänsteutövning skall uppträda på ett sätt som inger förtroende och aktning. Han skall uppträda hövligt, hänsynsfullt och med fasthet samt vinnlägga sig om självbehärskning och undvika vad som kan uppfattas som utslag av oginhet eller småaktighet.

I 16 § PI föreskrivs bl. a. att polisman ej får använda strängare medel än förhållandena kräver för att verkställa tjänsteåtgärd. Han bör i första hand söka vinna rättelse genom upplysningar och anmaningar. Våld får enligt bestämmelsen tillgripas endast när tjänsteuppgiften ej kan lösas på annat sätt. Tillgrips våld skall den lindrigaste form som kan leda till det avsedda resultatet användas. Våld får ej brukas längre än som är oundgängligen nödvändigt.

Allmänna bestämmelser om polismans befogenhet att bruka våld vid fullgörande av tjänsteåtgärd finns i 24 kap. 2 § BrB.

7.3.1 Förarbetena till LOB

I 1841 års fylleriförordning fanns inte någon särskild föreskrift angående det sätt på vilket polisen skulle ingripa enligt förordningen. Inte heller fylleristraffutredningens förslag till lag om omhändertagande och behandling av berusade personer innehöll någon sådan bestämmelse. Utredningen uttalade i anslutning till förslagets 3 §, som föreskrev att omhändertagandet skulle verkställas av polisman, att polisens maktbefogenheter i samband med omhändertagandet följde av polisinstruktionen. Av denna framgick enligt utredningen bl. a. att det vid omhändertagandet skulle tillses att åtgärden inte väckte onödig uppmärksamhet eller orsakade den omhändertagne större olägenhet än som var oundvikligt.

Den bestämmelse fylleristraffutredningen syftade på betecknades i 1948 års allmänna polisinstruktion 13 § första stycket och löd: "Vid omhändertagandet skall tillses, att åtgärden ej orsakar vederbörande större olägenhet än som är oundviklig eller väcker onödig uppmärksamhet." Bestämmelsen avsåg omhändertagande enligt 12 § instruktionen, vilket numera motsvaras av omhändertagande enligt 3 § LTO.

I 1972 års polisinstruktion betecknades motsvarande bestämmelse 19 § och hade följande lydelse: "Vid omhändertagande skall tillses att åtgärden ej väcker onödig uppmärksamhet eller orsakar den omhändertagne större olägenhet än som är oundviklig." Bestämmelsen avsåg omhändertagande enligt såväl instruktionens 17 §, nu motsvarande 3 § LTO, som dess 18 §, nu motsvarande 1 § LTO.

I samband med att 1973 års brottskommission föreslog att omhändertagande enligt 17 och 18 §§ 1972 års polisinstruktion skulle överföras till en särskild lag om tillfälligt omhändertagande anförde kommissionen (prop. 1973:115 s. 142) att den nya lagen borde "innehålla bestämmelser i huvudsaklig överensstämmelse med 19 § PI som anger att den polisman som verkställer åtgärden är skyldig att tillse att denna inte väcker onödig

uppmärksamhet eller orsakar den omhändertagne större olägenhet än som är oundviklig *med hänsyn till åtgärdens syfte*" (kursiverat här) samt föreslog att dessa bestämmelser skulle tas in i lagens 4 § (jfr avsnitt 6.5.1). Det här kursiverade tillägget motiverades inte närmare av kommissionen och berördes inte heller närmare av departementschefen eller riksdagen som i sak godtog kommissionens förslag till lag om tillfälligt omhändertagande på denna punkt (prop. s. 34, JuU 1973:26 s. 24).

I prop. 1975/76:113 med förslag till LOB anförde departementschefen följande (s. 92):

> Angående *det sätt på vilket ett omhändertagande skall genomföras* bör den nya lagen innehålla en bestämmelse som i enlighet med vedertagen polispraxis anger att den polisman som verkställer åtgärden skall se till att den inte orsakar den omhändertagne större olägenhet än som är oundviklig eller väcker onödig uppmärksamhet. Sättet för genomförandet av ett omhändertagande är alltid en känslig fråga som ställer stora krav på omdöme hos den polisman som verkställer åtgärden. Ibland kan ju t. ex. principen att ett omhändertagande inte bör vålla onödig olägenhet eller uppmärksamhet tala mot en lösning som innebär att den omhändertagne förs hem till sin bostad genom anhörigs eller genom polisens försorg.

I propositionen föreslogs att 2 § LOB skulle lyda: "Vid omhändertagande skall tillses att åtgärden ej orsakar den omhändertagne större olägenhet än som är oundviklig eller väcker onödig uppmärksamhet." Föreskriften skulle därmed få en lydelse som på ett par rent språkliga förändringar när helt skulle överensstämma med 13 § första stycket 1948 års polisinstruktion. I specialmotiveringen i prop. 1975/76:113 angavs att "en föreskrift av samma innehåll finns i 4 § LTO".

Paragrafen fick sin nuvarande lydelse vid riksdagsbehandlingen av propositionen. Justitieutskottet (JuU 1975/76:37 s. 23) noterade att den föreslagna lydelsen anslöt sig till 4 § LTO med den ändringen, att det enligt den nya lagen skulle tillses att åtgärden ej orsakade den omhändertagne större olägenhet än som var *oundviklig*, medan det enligt LTO skulle tillses att åtgärden ej orsakade större olägenhet än som var *oundviklig med hänsyn till åtgärdens syfte*. Utskottet konstaterade att avvikelsen inte hade motiverats i propositionen samt uttalade att lagarna enligt utskottets mening borde erhålla samma lydelse i berört hänseende och att 2 § i den föreslagna lagen borde ändras i enlighet härmed.

7.3.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter

RPS' föreskrifter för verkställighet av LOB har på denna punkt sedan 1979 följande lydelse.

> 2.1 Bestämmelsen står i överensstämmelse med de allmänna grundsatser som gäller för all polisverksamhet. Innehållet i 7 eller 16 §§ polisinstruktionen (1972:511) skall särskilt beaktas.
>
> 2.2 Bestämmelsen bör tillmätas särskilt betydelse då fråga är om att föra omhändertagen person hem till bostaden genom anhörigs eller annan närstående persons eller polisens försorg. En sådan åtgärd bör inte företas om åtgärden kan vålla den omhändertagne onödig olägenhet eller väcka onödig uppmärksamhet.

7.3.3 LTO/LOB-utredningen

Såsom departementschefen anförde i propositionen med förslag till LOB är sättet för genomförandet av ett omhändertagande alltid en känslig fråga som ställer stora krav på omdöme hos den polisman som verkställer åtgärden. Förhållandena är ofta sådana att polismannens sätt att ingripa kan vara avgörande för om situationen utvecklar sig så att det blir fråga om våld eller hot mot tjänsteman, våldsamt motstånd, fritagningsförsök eller annat liknande. Detta gäller emellertid i högre grad vid omhändertaganden enligt LTO än vid omhändertaganden enligt LOB.

När det gäller omhändertaganden enligt LOB är det förhållanden av en delvis annan karaktär som träder i förgrunden i detta sammanhang. Åtskilliga av dem som omhändertas enligt LOB är i mycket dåligt skick. De är inte medvetna om vilka åtgärder som vidtas mot dem. De kommer inte ihåg det senare eller har endast diffusa minnesbilder. Deras allmänna situation är ofta sådan att de har svårt att föra fram synpunkter till myndigheter, organisationer och liknande och att vinna gehör för dem.

Samtidigt utgör verksamheten att omhänderta berusade en många gånger tålamodsprövande och ganska tröstlös uppgift för polisen. Samma personer återkommer gång efter gång, ibland med endast timmars mellanrum. Den enskilde polismannen uppfattar i sådana situationer lätt sina åtgärder som ganska meningslösa och det förekommer inte så sällan att han med hänvisning till att fylleri avkriminaliserats ifrågasätter att uppgiften att omhänderta berusade bör ankomma på polisen.

Under nu angivna förhållanden finns alltid en risk att sättet för ett omhändertagande blir slentrianmässigt och inte så korrekt som vore önskvärt. Av viss betydelse i sammanhanget är också att omständigheterna vid ett ingripande på grund av offentlig berusning inte längre prövas av annan myndighet annat än i rena undantagsfall.

De nu berörda problemen har enligt utredningens mening inte något direkt samband med utformningen av 2 § LOB. Tillämpningen av denna bestämmelse ger enligt utredningens uppfattning inte anledning till någon ändring av bestämmelsen. De brister i tillämpningen som kan förekomma kan inte avhjälpas genom omformulering i lagtexten. Uppkomna svårigheter har bara bekräftat den vid lagens tillkomst av lagstiftaren uttalade uppfattningen att sättet för genomförandet av ett omhändertagande är en känslig fråga. Den kräver naturligtvis fortlöpande uppmärksamhet vid polisutbildningen och från såväl polisledningens som de enskilda polismännens sida i den praktiska tillämpningen, men föranleder inga särskilda förslag från utredningens sida.

7.4 Överlämnande till vård m. m.

Om det behövs med hänsyn till den omhändertagnes tillstånd, skall han enligt 3 § LOB så snart det kan ske underkastas läkarundersökning.

En omhändertagen, som inte efter läkarundersökning skall föras till sjukhus eller kvarstanna där, får enligt 4 § hållas kvar hos polisen, om annan vård inte kan beredas honom.

En omhändertagen, som förvaras hos polisen, skall enligt 6 § fortlöpande underkastas tillsyn. Skulle hans tillstånd ge anledning till det, skall läkare tillkallas så snart det kan ske.

7.4.1 Bakgrund

Fylleristraffutredningen föreslog att särskilda vårdkliniker, s. k. akutkliniker, skulle inrättas för akut vård av berusade omhändertagna personer. Till verksamheten skulle knytas läkare och annan sjukvårdspersonal samt företrädare för nykterhetsnämnden på orten.

I prop. 1975/76:113 uttalade departementschefen att en mera generell reform i den riktning som utredningen hade anvisat när det gällde akutvården måste betecknas som i och för sig önskvärd. Ett förverkligande av tanken på akutkliniker i den form utredningen hade föreslagit skulle emellertid, konstaterade departementschefen, bli mycket resurskrävande.

I propositionen togs inte upp något förslag till utbyggd vård och behandling av omhändertagna utöver vad som följde av bestämmelserna om överlämnande till vård i LOB. Emellertid föreslogs en försöksverksamhet som innebar bl. a. att sjukvårdsutbildad personal skulle knytas till polisarresterna i ett antal polisdistrikt och att den av fylleristraffutredningen framlagda modellen med vårdklinik för de omhändertagna skulle realiseras i modifierad form inom ramen för tidigare pågående försöksverksamhet.

Enligt riksdagens beslut måste det redan i samband med avskaffande av fylleristraffet läggas fast en bestämd målsättning för behandlingen och vården av de personer som omhändertagits enligt den nya lagstiftningen. Utgångspunkten borde därvid vara att akutvården skulle vara en socialmedicinsk och inte en polisiär uppgift och att vården skulle ingå i en behandlingskedja, där de övriga leden utgjordes av fysisk och psykisk rehabilitering och social omvårdnad i stort.

Riksdagen uttalade sig för en målsättning som innebar att omhändertagandet av berusade personer skulle förbindas med akutvård och att vården skulle ges inom nykterhetsvården eller sjukvårdens ram utanför polisstationerna.

Riksdagen uppdrog vidare åt regeringen att inleda överläggningar med vederbörande huvudmän så att en utökad försöksverksamhet kunde sättas igång.

I enlighet med riksdagens önskemål har försöksverksamhet med s. k. tillnyktringsenheter bedrivits på tio orter i landet, nämligen Landskrona, Karlstad, Gävle, Göteborg, Skövde, Solna, Malmö, Gällivare, Luleå och Stockholm. Det första försöket (Landskrona) startade sommaren 1977 och det sista (Stockholm) i februari 1981.

Vid sidan av denna försöksverksamhet pågår sedan början av år 1981 i Trollhättan försöksverksamhet med sjukvårdspersonal knuten till polisarresterna.

Försöksverksamheten har fortlöpande utvärderats under ledning av en arbetsgrupp med representanter för socialdepartementet, justitiedepartementet, socialstyrelsen, rikspolisstyrelsen samt landstings- och kommunförbunden. Arbetsgruppen överlämnade i november 1981 en rapport till regeringen. Viss försöksverksamhet fortsätter enligt riksdagens beslut (prop.

1981/82:100 bil. 8 s. 28, SoU 43 s. 23, rskr 325). Enligt LTO/LOB-utredningens direktiv skall försöksverksamheten inte omfattas av utredningens utvärdering.

Utöver den nu nämnda försöksverksamheten förekommer verksamhet med tillnyktringsenheter och liknande på ytterligare några orter i landet.

7.4.2 Prop. 1975/76:113, JuU 37

Föreskriften i 3 § LOB tar sikte på fall då den berusade kan antas vara i behov av omedelbar läkarvård. I propositionen (s. 90) anförde departementschefen att det alltid i första hand skulle ingå i den preliminära bedömning, som polismannen hade att göra, att ta ställning till frågan om den berusade skulle underkastas läkarundersökning. Samma sak gällde för vakthavande befäl i de fall den berusade fördes till en polisstation. Departementschefen hänvisade i detta sammanhang till då gällande tillämpningsanvisningar om förfarandet vid olika berusningsgrader och om de fall i vilka läkarundersökning skulle ske.

Enligt dessa anvisningar (FAP 253-1) skulle läkarundersökning alltid äga rum då den omhändertagnes tillstånd, oavsett eventuell alkoholförtäring, kunde misstänkas vara helt eller delvis förorsakat av sjukdom. Undersökning skulle också ske då han företedde kroppsskada av inte ringa omfattning eller kunde befaras ha ådragit sig sådan, t. ex. skallskada, samt om berusningen, oavsett berusningsmedlet, var så höggradig att den närmade sig eller innebar medvetslöshet eller var förenad med omtöckningstillstånd, eventuellt med hallucinationer eller andra svåra psykiska sjukdomstillstånd. Läkarundersökning skulle slutligen också ske om berusningen eller omtöckningen kunde misstänkas vara förorsakad helt eller delvis av andra medel än alkoholhaltiga drycker.

Under riksdagsbehandlingen av propositionen uttalade justitieutskottet (JuU 1975/76:37 s. 23) att det enligt utskottets mening skulle både från den omhändertagnes och från polisens synpunkter vara mycket värdefullt om läkarundersökning alltid kom till stånd. En sådan ordning var enligt utskottet målet för den framtida vården av omhändertagna berusade. Att i enlighet med vad som yrkades i en motion ge föreskrift om ovillkorlig läkarundersökning inom ett system med förvaring på polisstationer var enligt utskottet inte möjligt med hänsyn till tillgängliga resurser. Utskottet ansåg sig därför böra godta den i propositionen föreslagna lydelsen av 3 §. Därvid utgick utskottet från att bestämmelsen skulle komma att kompletteras med regler i centrala anvisningar och lokala arbetsordningar. Dessa regler borde enligt utskottet utgå från att läkarundersökning av den omhändertagne borde komma till stånd i alla situationer då den omhändertagnes tillstånd var sådant att behov av sjukhusvård inte kunde uteslutas.

Beträffande frågan om en berusad person skulle överlämnas till vård eller kvarhållas hos polisen uttalade departementschefen (prop. s. 91) att det borde kunna förutsättas att fylleristraffets avskaffande skulle ge anledning till åtgärder och intitiativ som syftade till att skapa ökade möjligheter till vård för de akut berusade. Efter hand som man lyckades komma fram till sådana lösningar borde dessa enligt departementschefen naturligtvis tillgripas så långt det var möjligt. I den nya lagen borde i enlighet därmed föreskrivas att

den berusade fick hållas kvar hos polisen, om annan vård inte kunde beredas honom.

I specialmotiveringen till 4 § anförde departementschefen (s. 125) att det förutsatts att, i den mån andra praktiska möjligheter än förvaring genom polisens försorg förelåg, dessa skulle tillgripas i första hand. Enligt departementschefen måste möjligheten till alternativa lösningar tills vidare bli beroende av de lokala förhållandena, dvs. tillgången på särskilda eller eljest lämpliga vårdresurser inom sjuk- och nykterhetsvården, liksom förutsättningarna för överenskommelser som innebar att omhändertagna kunde överföras exempelvis till alkoholpoliklinik med sängplatser och jourtjänst eller till sjukhus med särskild toxikomaniavdelning. Departementschefen erinrade också om att den mest ändamålsenliga lösningen ibland kunde vara att den omhändertagne genom anhörigs eller polisens försorg fördes hem till sin bostad. Därvid måste dock enligt departementschefen alltid en bedömning först ske huruvida berusningen nått ett sådant stadium att den omhändertagne borde förvaras under tillsyn och om sådan tillsyn kunde erbjudas honom i hemmet. Denna lösning fick sålunda enligt departementschefen inte tillgripas om den skulle medföra risker med hänsyn till den omhändertagnes hälsotillstånd liksom inte heller om denne var våldsam eller oregerlig eller det annars kunde vara riskabelt med tanke på hans egen eller andras säkerhet att lämna kvar honom i bostaden.

I specialmotiveringen till 6 § om tillsyn av en omhändertagen som förvaras i polisarrest anförde departementschefen att han förutsatte att frågan om tillsynen liksom dittills skulle kunna behandlas i anvisningar meddelade i administrativ ordning (prop. s. 126).

7.4.3 Rikspolisstyrelsens föreskrifter

RPS' verkställighetsföreskrifter rörande 3 § LOB om läkarundersökning har sedan 1979 följande lydelse.

3.1 Omhändertagen bör läkarundersökas om hans tillstånd är sådant att behov av sjukhusvård inte kan uteslutas. Läkarundersökning skall alltid ske i följande fall

3.1.1 då tillståndet – oavsett eventuell alkoholförtäring – kan misstänkas vara förorsakat av sjukdom.

3.1.2 då person företer inte obetydlig kroppsskada eller kan befaras ha ådragit sig inre skador, varvid särskild uppmärksamhet bör ägnas buksmärtor (som kan tyda på inre skador) och skallskador.

3.1.3 då berusningen eller omtöckningen närmar sig eller medför medvetslöshet, påverkar andningsverksamheten och/eller medför motorisk oro, rastlöshet eller svettning eller är förenad med anmärkningsvärda eller svårförståeliga psykiska symtom. Polisman bör vara särskilt uppmärksam vid iakttagelse av ovan nämnda symtom om han misstänker att vederbörande missbrukar sömnmedel och/eller narkotiska preparat.

3.2 I samband med omhändertagande av berusad person bör polismannen genom iakttagelser och om möjligt genom samtal med honom söka utröna om han är skadad eller av annan orsak i behov av omedelbar läkarvård. Föreligger tveksamhet om den berusades tillstånd bör eventuella vittnen tillfrågas om hans tidigare beteende. Polismannen bör vidare uppmärksamma i vilken kroppsställning den berusade

anträffas samt om det finns flaskor, tabletter, injektionssprutor e. d. föremål på platsen och om det inte är onödigt ta om hand sådant föremål. Faran för gulsotsmitta skall därvid observeras noga.

Som framgår finns bland de situationer där läkarundersökning alltid skall ske inte med det fallet att berusningen eller omtöckningen kan misstänkas vara förorsakad helt eller delvis av andra medel än alkoholhaltiga drycker. Fallet fanns som nämnts med i de före LOB:s tillkomst gällande anvisningarna och redovisades i såväl propositionen som justitieutskottets betänkande vid behandlingen av frågan om obligatorisk läkarundersökning i vissa fall. Som framgår av redovisningen i avsnitt 7.2.3 tycks det i praktiken vara relativt vanligt att den som är berusad av annat än alkohol inte överlämnas till vård utan förvaras i polisarrest.

Den nuvarande lydelsen av föreskrifterna beträffande 4 § om överlämnande till vård m. m. är sedan 1979 följande.

4.1 Omhändertagen får hållas kvar hos polisen om annan vård inte kan beredas honom. Omhändertagen som kvarhålls hos polisen får förvaras i polisarrest, dock inte barn under 15 år.

4.2 Möjligheter till annan vård än kvarhållande hos polisen skall särskilt noga undersökas om den omhändertagne är under 18 år.

4.3 Möjligheter att bereda berusade personer akutvård inom sjukvårdens eller socialtjänstens ram[1] skall alltid utnyttjas. Polisstyrelsen bör därför genom fortlöpande kontakter med sjukvårdsmyndighet och socialnämnd[1] hålla sig underrättad om vilka möjligheter som föreligger att för akutvård få överlämna berusade personer till lokal vårdinrättning. Polisstyrelsen skall i tjänsteföreskrifter ange i vilken omfattning och under vilka villkor i övrigt överlämnande av omhändertagna berusade personer till sådan vårdinrättning får göras.

4.4 Om det framstår som lämpligt kan vården också ske genom att den omhändertagne tas om hand hemma i sin bostad av anhörig eller annan närstående person. Detta förfarande bör kunna tillämpas särskilt i fråga om personer under 18 år med ordnade hemförhållanden. Överförande till bostaden sker genom närståendes försorg eller om det är mera lämpligt av polisen. Omhändertagen får dock överlämnas till sådan vård endast efter samråd med närstående och om det kan antas att den omhändertagne utan fara för sig själv eller annans säkerhet kan föras till bostaden och lämnas kvar där. Överlämnande till sådan vård får därför inte ske när berusningen är så kraftig att den omhändertagne måste förvaras under särskild tillsyn eller när det är fråga om en våldsam eller oregerlig person. I klara fall får polisman på eget ansvar utan föregående beslut av vakthavande befäl eller annan ansvarig förman i omedelbar anslutning till omhändertagandet föra den berusade till bostaden för att överlämna honom till anhörig eller annan närstående person.

Föreskrifterna om tillsyn m. m. i 6 § har sedan 1979 följande lydelse.

6.1 Utöver stadgandet gäller beträffande förvaring i polisarrest i tillämpliga delar lagen (1976:371) och förordningen (1976:376) om behandling av häktade och anhålla m. fl. samt rikspolisstyrelsens anvisningar härtill (FAP 102-1).

6.2 Omhändertagen som förvaras i polisarrest skall underkastas noggrann tillsyn. Ifråga om den som är kraftigt berusad bör tillsynen ske med högst 15 minuters tidsmellanrum. Övriga förvarade skall fortlöpande underkastas tillsyn i den omfattning som bedöms nödvändig. Om det inte framstår som obehövligt skall den som har

[1] Nuvarande lydelse ersatte i juli 1982 "inom sjuk- och nykterhetsvårdens ram", respektive "med sjukvårds- och sociala myndigheter".

att ombesörja tillsynen gå in i arrestlokalen och förvissa sig om den omhändertagnes tillstånd. Kan behov av särskild vård antas föreligga skall vakthavande befäl eller annan ansvarig förman genast underrättas. Är denne ej omedelbart tillgänglig svarar den som ombesörjer tillsynen för att den omhändertagne förs till sjukhus eller läkare tillkallas så snart det kan ske.

6.3 Vid tillsynen gjorda iakttagelser beträffande omhändertagens tillstånd såsom "vaken", "svarar på tilltal", "orolig", "snarkar" etc. och tiden för iakttagelserna skall antecknas i grundhandling över omhändertagande. Det bör observeras att snarkning kan vara ett alarmerande symtom på ett farligt tillstånd. Snarkning bör därför hävas genom väckning. Vidare bör självmordsrisken observeras, särskilt risken för att den omhändertagne hänger sig.

7.4.4 LTO/LOB-utredningen

Tillämpningen av reglerna i LOB om läkarundersökning och överlämnande till vård har naturligtvis i hög grad kommit att bli beroende av vilka vårdresurser, som har stått till buds. Hur frågan om uppbyggnaden av sådana resurser slutligen skall lösas blir beroende av resultatet av den pågående försöksverksamheten med tillnyktringsenheter m. m.

Behovet av regler för polisen om läkarundersökning och andra vårdinriktade insatser är naturligtvis mindre då den omhändertagne inte kvarstannar i polisarrest utan överlämnas för vård till tillnyktringsenhet eller till annan vårdinrättning. I de fall där sådan vård kommer till stånd sker regelmässigt en bedömning av sjukvårdsutbildad personal som till sin hjälp har resurser för undersökning av den omhändertagne, bl. a. möjlighet att mäta den omhändertagnes blodtryck och undersöka promillehalten i hans blod. Så är också förhållandet i de fall då sjukvårdspersonal har knutits till polisarresten.

Utredningen har under arbetets gång självfallet gjort åtskilliga iakttagelser beträffande tillämpningen av reglerna om läkarundersökning och vård men inte utfört några mer systematiska undersökningar av förhållandena. Sådana undersökningar ligger närmast inom ramen för försöksverksamheten med tillnyktringsenheter. Reglernas framtida utformning blir i hög grad beroende av de beslut som statsmakterna kan komma att fatta efter denna försöksverksamhet. Utredningen har emellertid – framför allt med hänsyn till de stora resurser som krävs för en allmän övergång till en annan ordning – ansett sig kunna utgå från att omhändertagande och förvaring av berusade inom en överskådlig framtid kommer att förbli en uppgift i första hand för polisen. Utredningens överväganden har därför gjorts mot den bakgrunden.

När det gäller den praktiska tillämpningen av regeln i 3 § om läkarundersökning kan konstateras att sådan undersökning – i den mån den kommer till stånd – regelmässigt äger rum på sjukhus. Det kan ske antingen sedan den omhändertagne förts direkt till sjukhuset eller sedan han överförts dit från en polisstation i enlighet med förmans bestämmande eller från en tillnyktringsenhet efter prövning av personalen på enheten. Endast i rena undantagsfall förekommer det att en läkare kallas till en polisstation.

Enligt utredningens mening bör också i fortsättningen föreskrivas att den omhändertagne skall undersökas av en läkare så snart det kan ske, om det behövs med hänsyn till hans tillstånd.

I anslutning till detta ställningstagande har utredningen övervägt frågan om kontroll av alkoholhalten i en omhändertagens blod eller utandningsluft. Rutinmässig sådan kontroll vid varje omhändertagande föreslogs i en motion i anledning av förslaget till LOB (mot. 1975/76:2253). Riksdagen uttalade sig för att försöksverksamheten med vårdkliniker också i begränsad omfattning skulle omfatta kontroll av alkoholhalten i blodet hos de omhändertagna. Därvid underströks dock att provtagning inte borde ske mot den omhändertagnes vilja (JuU 1975/76:37 s. 32).

Apparater för luftprovskontroll finns för närvarande vid samtliga tillnyktringsenheter som omfatts av den nämnda försöksverksamheten. Apparaterna används som hjälpmedel för personalen vid bedömandet av den intagnes tillstånd. Bl. a. har det utvecklats regler som innebär att personalen skall vara särskilt observant om den intagne har låg promillehalt men ändå verkar berusad eller om han har hög promillehalt och risk för livshotande alkoholförgiftning föreligger.

I sammanhanget kan vidare noteras att frågan om kontroll av alkoholutandningsprov kan ersätta kontroll av blodprov som bevismedel vid misstanke om trafiknykterhetsbrott övervägs av utredningen (Ju 1980:05) om alkoholutandningsprov. Det kan här också påpekas att tekniken för luftprovskontroll kontinuerligt förbättras samt att polisen efterhand får tillgång till fler och bättre mätapparater för sådan kontroll.

Mot den nu angivna bakgrunden har LTO/LOB-utredningen övervägt om möjlighet till luftprovskontroll vid omhändertagande enligt LOB bör införas också för polisen. Liksom vid tillnyktringsenheterna skulle en sådan kontroll kunna vara till hjälp vid bedömning hos polisen av den omhändertagnes tillstånd från medicinsk synpunkt. Den skulle också kunna vara av värde från rättssäkerhetssynpunkt i sådana fall då det berättigade i ett omhändertagande ifrågasätts. Frågan om den omhändertagne är berusad eller inte skulle ju då i de allra flesta fall bli lättare att besvara på ett relativt tillförlitligt sätt.

Utredningen har emellertid kommit fram till att frågan om införande av en bestämmelse om luftprovskontroll lämpligen bör anstå i avvaktan på resultatet av utredningens om alkoholutandningsprov arbete och på erfarenheterna från försöksverksamheten med tillnyktringskliniker. Utredningen anser alltså att frågan förtjänar fortsatt uppmärksamhet men framlägger för sin del inte något konkret förslag till åtgärder eller bestämmelser i saken.

I 4 § LOB regleras för närvarande möjligheten att överlämna en omhändertagen till vård. Av lagrummet framgår att denna möjlighet alltid skall undersökas innan den omhändertagne tas i förvar på en polisstation. I avsnitt 7.2.4 rörande förutsättningarna för ett omhändertagande har utredningen behandlat olika uttalanden som gjordes under förarbetena till LOB om överlämnande av en berusad till anhörig eller annan som kan ta hand om honom. Som utredningen därvid konstaterade kom frågan om överlämnande enligt 4 § av den som omhändertagits att under förarbetena behandlas i visst samband med frågan om överlämnande eller motsvarande i stället för omhändertagande enligt 1 §. Visserligen är det som utredningen tidigare har pekat på av stor betydelse att skilja på dessa situationer. Problemen är dock likartade och de synpunkter som har redovisats i avsnitt 7.2.4 rörande överlämnande eller motsvarande i stället för omhändertagande

äger i viss mån tillämpning också när det är fråga om sådant överlämnande som aktualiseras först efter det att ett omhändertagande har ägt rum.

Det vanligaste alternativet till förvaring hos polisen är att den omhändertagne transporteras till en tillnyktringsenhet om en sådan finns att tillgå. Antalet omhändertaganden som följts av att den omhändertagne överlämnats till vård på sjukhus eller tillnyktringsenhet framgår av följande uppställning.

	1978	1979	1980	1981
Antal till vård	5 065	9 033	13 320	18 722
Andel av totalantalet omhändertaganden	4,5 %	7,3 %	10,5 %	15,6 %[a]

[a] För första halvåret 1982 uppgick motsvarande andel till 18.4 procent.

Av uppställningen framgår att såväl antalet som procentandelen överlämnande till vård ökat kontinuerligt. Denna ökning har väsentligen ägt rum i takt med tillskapandet av nya vårdresurser. Som framgår av nedanstående uppställning varierar andelen överlämnanden till vård kraftigt mellan olika polisdistrikt.

Antal överlämnanden till vård åren 1979–1981 samt andelen överlämnanden till vård av totalantalet omhändertagna i respektive polisdistrikt år 1981

	1979	1980	1981	1981
Stockholm*f*	736	868	5 345	26,7 %
Göteborg*f*	1 919	2 471	2 160	12,3 %
Malmö*f*	232	630	1 148	24,2 %
Solna*f*	24	315	751	48,8 %
Eskilstuna	519	419	451	20,4 %
Linköping	83	62	709	30,2 %
Helsingborg	598	678	578	47,2 %
Landskrona*f*	405	667	580	74,2 %
Lund	218	348	412	34,0 %
Skövde*f*	593	1 108	435	29,4 %
Karlstad*f*	890	1 907	1 406	60,8 %
Örebro	31	52	384	15,0 %
Gävle*f*	315	518	415	41,9 %
Östersund	96	388	344	29,0 %
Umeå	199	733	706	48,9 %
Gällivare*f*	95	55	580	66,1 %
Luleå*f*	81	117	493	45,7 %
Totalt	7 034	11 336	16 897	26,6 %
Övriga 101 polisdistrikt	1 999	1 984	1 825	3,2 %
Totalt i riket	9 033	13 320	18 722	15,6 %

Av uppställningen framgår att ett mindre antal distrikt, företrädesvis sådana där socialdepartementets försöksverksamhet med tillnyktringskliniker pågår eller har pågått (markerat *f* i uppställningen), svarar för den

alldeles övervägande andelen överlämnanden till vård. Av de 18 722 omhändertaganden som följts av att den omhändertagne överlämnades till vård under 1981 hänför sig sålunda 16 897 eller 90,3 procent till de 17 polisdistrikt som redovisas särskilt i ovanstående uppställning.

Utredningen har som nämnts inte haft till uppgift att utvärdera resultatet av den vård som lämnats på tillnyktringsenheterna. Under sitt arbete har utredningen dock stött på en del frågor som har ett praktiskt samband med överlämnandet av en omhändertagen till vård, i första hand på tillnyktringsenheter, och som utredningen anser sig böra beröra något. Dessa frågor tas upp i det följande.

Från polishåll har framförts att det för den enskilde polismannen många gånger kan vara svårt att göra den medicinska bedömning som behövs för att han skall kunna avgöra om den omhändertagne bör föras till sjukhus eller motsvarande eller till en polisstation. Generellt avser denna bedömning givetvis om den omhändertagne är i så dåligt skick att han bör föras till sjukhus. Det förekommer emellertid också att den enskilde polismannen i praktiken blir den som har att avgöra om en omhändertagen har nått en sådan berusningsgrad som från sjukvårdens sida krävs för att han skall tas in på en särskild vid sjukhuset inrättad tillnyktringsavdelning. Utredningen har stor förståelse för att detta kan innebära svårigheter för en polisman. Enligt utredningens mening är det dock mycket svårt att komma till rätta med dessa svårigheter i ett system där behandlingen av de omhändertagna av bl. a. resursskäl inte är enhetlig och så utformad som i och för sig vore önskvärt. Svårigheterna bör enligt utredningens mening mötas inom ramen för ett intensifierat samarbete mellan läkare och övrig sjukvårdspersonal samt polisen. Frågan bör fortlöpande ägnas stor uppmärksamhet vid utbyggnaden av de framtida vårdresurserna. I sammanhanget kan tilläggas att samarbete och samråd redan nu förekommer mellan polis och vårdpersonal, särskilt på de orter där tillnyktringsenheter finns. Dessa kontakter kan avse mera övergripande frågor men också samråd innan en omhändertagen förs till sjukhuset eller tillnyktringssenheten, t. ex. om den omhändertagne kan och bör beredas plats med hänsyn till sitt tillstånd.

En fråga som uppkommit i detta sammanhang är om en omhändertagen bör överlämnas till vård mot sin vilja eller då det står klart att han inte kommer att stanna kvar där. Enligt utredningens mening ligger det i sakens natur att polisen i sådana fall inte bör överlämna den omhändertagne till vård om det inte är direkt nödvändigt med hänsyn till hans tillstånd. Att föra någon till sjukhus eller en tillnyktringsenhet när man kan räkna med att han inte kommer att stanna kvar där kan inte anses ligga i linje med det övergripande syftet med omhändertagandet att hindra den berusade från att råka illa ut på grund av sin berusning. Praktiska synpunkter, som t. ex. att polisen i så fall kan behöva tillkallas för att söka rätt på den berusade och omhänderta honom på nytt, talar i samma riktning. Frågan behöver emellertid enligt utredningens mening inte lösas genom införandet av en lagbestämmelse utan kan tas upp i tillämpningsföreskrifter till lagen.

Ett annat praktiskt och närliggande problem är hur man skall förfara då den som överlämnats till vård på sjukhus eller motsvarande senare visar sig vara i ett sådant tillstånd att han av ordningsskäl inte bedöms kunna stanna kvar där. I praktiken tillkallar vårdpersonalen som regel polisen som hämtar

den berusade och för honom till polisstationen för förvaring i en fylleriarrest. Frågan har då uppkommit om den berusade, som i samband med överlämnandet till vård otvivelaktigt formellt har frigetts, skall anses omhändertagen på nytt eller om det nya ingripandet kan anses vara ett led i det tidigare omhändertagandet. Saken har ju betydelse bl. a. för beräkningen av den tid som den omhändertagne får hållas kvar och praktiskt sett också för hur dokumentation och rapportering skall ske. I det praktiska polisarbetet finns båda synsätten och flera olika rutiner representerade.

Enligt utredningens mening måste man anlägga en praktisk syn på de nu aktuella frågorna. Å ena sidan måste det nya ingripandet principiellt och formellt betraktas som ett nytt omhändertagande, eftersom den omhändertagne trots allt en gång har frigetts och inte tvångsvis hålls kvar på vårdinrättningen. Att den berusade inte befinner sig på allmän plats utgör med utredningens förslag (jfr avsnitt 7.2.1) inte något hinder. Å andra sidan borde den omhändertagne i praktiken i allmänhet kunna friges inom åtta timmar från det första omhändertagandet och händelserna dokumenteras och rapporteras på ett och samma omhändertagandeblad. Ett likartat synsätt bör enligt utredningens mening läggas på det fallet där den berusade hunnit lämna en vårdinrättning mot personalens vilja och polisen omgående tvingas ingripa mot honom på nytt. Att i lag reglera dessa situationer kan enligt utredningens mening inte anses nödvändigt.

En annan punkt där viss oklarhet har visat sig kunna uppkomma är vid vilken tidpunkt exakt som den omhändertagne skall anses överlämnad till vård och därmed frigiven. Frågan har betydelse för vem, polisen eller vårdpersonalen, som skall anses ha ansvaret för den avvisitering som regelmässigt görs så snart den omhändertagne kommit till vårdinrättningen. Frågan har också betydelse för polisens rätt att granska vad som kommer fram vid avvisiteringen, exempelvis legitimationshandlingar. I praktiken förekommer såväl att den omhändertagne anses frigiven först i det ögonblick polisen lämnar vårdinrättningen som att han anses frigiven före avvisiteringen som alltså görs på vårdpersonalens ansvar, eventuellt med polisen närvarande. Mellanformer förekommer också.

Enligt utredningens mening är det viktigaste i sammanhanget att ansvarsförhållandena görs helt klara för den berörda personalen. En lämplig ordning från såväl principiella som praktiska utgångspunkter är enligt utredningens uppfattning att den omhändertagne anses frigiven i det ögonblick han bereds plats på vårdinrättningen. Avvisiteringen bör i princip ske efter detta ställningstagande. Dessförinnan finns ju bl. a. inte skäl att göra någon visitation utöver den skyddsvisitation som polisen kan förutsättas alltid ha gjort på ett tidigare stadium. Ansvaret för avvisiteringen ankommer därmed på vårdpersonalen och vad som därvid framkommer av exempelvis legitimationshandlingar är underkastat vårdsekretessen. Av säkerhetsskäl bör polisen emellertid inte avlägsna sig från vårdinrättningen innan avvisiteringen ägt rum. Med en sådan ordning kan polisen och vårdpersonalen dessutom bl. a. få en relativt klar uppfattning om hur den omhändertagne reagerar och ställer sig till den erbjudna vården och undvika att polisen omgående måste kallas tillbaka för transport av den berusade till polisstationen.

Ett annat problem som uppkommit på sina håll består i att en berusad

person som omhändertas enligt LOB inte överlämnas till vård, trots att resurser härför finns, under motivering att han är misstänkt för brott och måste förhöras så snart han nyktrat till. Utredningen har en viss förståelse för att detta förfaringssätt kommit att tillämpas. Enligt utredningens mening bör emellertid de aktuella situationerna hanteras så att den berusade medtas till förhör enligt bestämmelserna i 23 kap. RB om förutsättningarna för det är uppfyllda. Lagtekniskt bör detta regleras i 9 § LOB. Utredningen återkommer till den frågan i avsnitt 8.

I detta sammanhang har utredningen vidare uppmärksammat att polisens transport av en berusad till en vårdinrättning inte alltid registreras som ett omhändertagande enligt LOB. Som närmare har berörts av utredningen i avsnitt 7.2.4 är det angeläget vid överlämnande till vård och vid hemtransporter att frågan om huruvida ett omhändertagande ägt rum eller inte ägnas skärpt uppmärksamhet. Av principiella skäl är det av vikt att den lagliga grunden för ett frihetsberövande blir helt klart dokumenterad. Härtill kommer att klarhet måste föreligga om ingripandets art bl. a. med hänsyn till möjligheten att förstöra hos den omhändertagne påträffad alkohol e. d. Med nuvarande utformning av lagstiftningen är rubriceringen av ett ingripande av avgörande betydelse också för frågan om och hur saken skall rapporteras vidare av polisen.

När det gäller tillsynen av en omhändertagen som förvaras i polisarrest ges i RPS' verkställighetsföreskrifter detaljerade regler. Utredningen har under sitt arbete inte funnit att tillämpningen av dem eller av lagen i detta hänseende har vållat problem som föranleder förslag till ändringar i bestämmelserna. Att läkarundersökning skall ske om det behövs framgår redan av 3 § LOB. Någon föreskrift härom behöver enligt utredningens mening inte ges i samband med bestämmelserna om tillsyn.

Sammanfattningsvis föreslår utredningen att det i 3 § LOB med endast en mindre språklig ändring också fortsättningsvis föreskrivs att den omhändertagne skall undersökas av en läkare så snart det kan ske, om det behövs med hänsyn till hans tillstånd. Utredningen föreslår vidare att det i 4 § LOB föreskrivs att, om en omhändertagen inte bereds vård på sjukhus eller annan vårdinrättning och inte heller tas om hand på annat sätt eller annars kan friges, han skall hållas kvar hos polisen. Enligt utredningens uppfattning bör det slutligen i 6 § första stycket föreskrivas att en omhändertagen, som hålls kvar hos polisen, fortlöpande skall ses till.

7.5 Förmansprövning m. m.

Enligt 5 § LOB skall polisman som har omhändertagit någon enligt LOB så skyndsamt som möjligt anmäla åtgärden till sin förman. Har omhändertagandet inte redan upphört, skall förmannen omedelbart pröva om åtgärden skall bestå.

7.5.1 Tidigare förhållanden

I 1841 års fylleriförordning fanns inte någon bestämmelse om prövning av ett omhändertagande genom förmans försorg. En sådan prövning torde dock, i

vart fall på senare tid, ha förekommit i det praktiska polisarbetet, möjligen med analog tillämpning av 12 § andra stycket 1948 års allmänna polisinstruktion.[1]

Enligt fylleristraffutredningen (SOU 1968:55 s. 153, även s. 229 f) skedde sålunda då en fyllerist omhändertagits och förts in på polisstationen en bedömning, om omhändertagandet verkligen framstod såsom motiverat. Denna bedömning gjordes på de flesta håll av jourhavande polisbefäl. Fanns sådant befäl inte till hands, avgjordes frågan av någon vakthavande poliskonstapel eller äldste i tjänst varande polisman. I svårbedömda fall underställdes frågan ibland polischefen.

Före LOB:s tillkomst kunde ett slags prövning av ett omhändertagande också ske i samband med att frågan om straff för fylleri prövades av åklagare och domstol. Denna prövning ägde rum i efterhand och resulterade inte i några direkta konsekvenser såvitt avsåg själva frihetsberövandet men hade avgörande betydelse för de rättsverkningar i övrigt som kunde följa på ett ingripande. Härtill kom den prövning som liksom för närvarande kunde komma att göras av JO eller JK eller i övrigt i administrativ väg.

7.5.2 Fylleristraffutredningen

Fylleristraffutredningens förslag (SOU 1968:55 s. 230 och 355 f samt 350 ff) innebar att man skulle bibehålla ett system med omedelbar överprövning i kombination med möjlighet till efterföljande domstolsprövning.

Enligt utredningen skulle den omhändertagne i princip alltid föras till särskilt för ändamålet inrättade s. k. akutkliniker eller motsvarande där han skulle kunna kvarhållas med tvång i upp till 24 timmar i normalfallet. Den omedelbara överprövningen skulle då göras av någon där ansvarig befattningshavare, i första hand vederbörande läkare. I de fall då den omhändertagne fördes in på polisvaktkontor skulle det enligt utredningen liksom dittills ankomma på vederbörande polisman att göra denna prövning. Prövningen, som skulle avse huruvida omhändertagandet skulle bestå, skulle grundas på en kortfattad rapport över omhändertagandet av den omhändertagande polismannen och de iakttagelser som kunde göras av den berusades hälsotillstånd vid prövningen. Att en överprövning måste ske framstod enligt utredningen såsom särskilt angeläget mot bakgrunden av förslaget att fylleriet skulle avkriminaliseras. Därmed bortföll ju det auktoritativa konstaterande av fylleriet, som en fällande dom eller ett godkänt strafföreläggande innebar.

Fylleristraffutredningens förslag innebar, som LTO/LOB-utredningen berört i avsnitt 6.6, att den omhändertagne också skulle ha möjlighet att i efterhand få beslutet om omhändertagande överprövat av domstol. Enligt förslaget skulle allmän domstol på begäran av den omhändertagne utfärda förklaring huruvida omhändertagandet varit lagligen grundat. Utredningen utgick visserligen ifrån (s. 351) att vårdbehov skulle föreligga i de allra flesta fall, då någon tagits omhand på akutklinik eller annan förvaringslokal för berusade personer. Den omhändertagne borde emellertid ändå enligt utredningen ges en möjlighet att få beslutet om omhändertagandet överprövat. Detta var enligt utredningen ett rättssäkerhetskrav, som kunde sägas gälla alla frihetsberövanden. Eftersom omhändertagandet i detta fall

[1] I chefens för inrikesdepartementet anvisningar till denna instruktion utfärdade samma dag som instruktionen, 4.6.1948, berörs även omhändertagande av fyllerister (s. 51 f).

kunde föra med sig rättsverkningar, som sträckte sig längre än själva frihetsberövandet, fanns det här enligt utredningen ännu starkare skäl att tillgodose kravet på en sådan överprövningsrätt. Om den förklaring som allmän domstol skulle utfärda innebar att omhändertagandet saknat laga grund skulle därför några rättsverkningar inte följa av omhändertagandet. Gjorda anteckningar i olika register skulle avföras och eventuella ingripanden från myndigheternas sida skulle återgå (s. 353 f).

Det framgår inte klart om utredningen hade tänkt sig att detta prövningsförfarande vid domstol skulle vara tillämpligt endast i sådana fall då den omedelbara överprövningen av polisbefäl, läkare eller motsvarande resulterat i ett beslut att omhändertagandet skulle bestå eller om det skulle vara tillämpligt också i sådana fall då den omhändertagne omedelbart frigetts efter ankomsten till akutkliniken eller polisstationen. Eftersom ett beslut att omhändertagandet skulle bestå såvitt framgår skulle vara en förutsättning för de särskilda rättsverkningarna av ett omhändertagande (se bl. a. s. 401), skulle en möjlighet till prövning vid domstol också i motsatt fall innebära att man principiellt öppnade en möjlighet till domstolsprövning enbart beträffande frågan huruvida tillräckliga skäl i och för sig förelegat för den omhändertagande polismannen att ingripa med stöd av den föreslagna lagen.

7.5.3 Prop. 1975/76:113, JuU 37

Fylleristraffutredningens förslag om särskild möjlighet till efterföljande domstolsprövning avvisades i prop. 1975/76:113. Det lagförslag, som lades fram i propositionen, innehöll de nu gällande bestämmelserna om efterföljande prövning enbart av förman.

I propositionen uttalade departementschefen bl. a. (s. 92 f och 125) att det primära beslutet om omhändertagande givetvis ankom på den polisman som i tjänsten på allmän plats eller t. ex. i en port träffade på en person som bedömdes vara så berusad att han måste tas om hand. Bl. a. av rättssäkerhetsskäl borde emellertid enligt departementschefen en överprövning av polismannens beslut ske så snart som möjligt. Denna överprövning borde göras av polismannens förman i tjänsten, dvs. i allmänhet vakthavande befälet på stationen. Förmannens uppgift var enligt departementschefen i första hand att ta ställning till frågan om omhändertagandet skulle bestå eller om den omhändertagne borde friges eller överföras till vård i annan form. Förmannen borde vidare alltid ha att göra en prövning av själva omhändertagandet, dvs. avgöra om detta varit befogat med hänsyn till de i lagen angivna kraven. Ett i praktiken viktigt moment i prövningen kunde därvid enligt departementschefen bli att ta ställning till om omhändertagandet skulle grundas på LOB eller annan författning, t. ex. LTO. I sådana fall, då omhändertagandet redan upphört när polismannen avgav rapport om fallet till sin förman, kunde det inte bli fråga om någon prövning från förmannens sida huruvida omhändertagandet skulle bestå. Polismannen hade då enligt departementschefen endast att rapportera de faktiska förhållandena i samband med omhändertagandet och de åtgärder som han vidtagit för att förmannen skulle få underlag för att avgöra frågan hur omhändertagandet skulle redovisas.

Förmannens prövning "om åtgärden skall bestå" skall således enligt dessa uttalanden i propositionen omfatta flera olika moment. Förmannen skall pröva dels huruvida den omhändertagne skall kvarhållas, dels huruvida omhändertagandet varit befogat med hänsyn till de krav som lagen ställer upp, dels vilken författning omhändertagandet skall grundas på och därmed också hur det skall redovisas och vilka rättsverkningar som kan och skall följa.

Förebild för 5 § LOB utgjorde 5 § LTO. Enligt den bestämmelsen skall förman "omedelbart pröva om åtgärd enligt 1 eller 3 § skall bestå". I förarbetena till denna bestämmelsen berörs inte frågan om prövningen skall omfatta olika moment eller avse annat än vad som framgår av bestämmelsens ordalag. Denna fråga tas inte heller upp i RPS' tillämpningsföreskrifter till 5 § LTO (se avsnitt 6.6).

Som tidigare berörts innehöll departementschefens förslag inte den av fylleristraffutredningen föreslagna möjligheten till efterföljande domstolsprövning. Departementschefen anförde härom (prop. s. 118) att något behov av ett omprövningsinstitut inte torde kunna anses föreligga från de synpunkter som närmast syntes ha legat till grund för utredningsförslaget. Skälet härtill angavs vara att ett omhändertagande enligt departementschefens förslag inte skulle förbindas med följdverkningar av samma automatiska karaktär som utredningsförslaget och, enligt vad departementschefen angav, "över huvud taget inte skall kunna utgöra en självständig grund för ett ingripande i efterhand från myndighets sida". Departementschefen hänvisade också till lagen (1974:515) om ersättning vid frihetsinskränkning och uttalade som sin uppfattning (s. 119) att det inte var vare sig motiverat eller ändamålsenligt att införa ett särskilt system för domstolsprövning av omhändertagande på grund av berusning.

Justitieutskottet tillstyrkte departementschefens förslag i de nu berörda avseendena (s. 25). Utskottet tillade att frihetsberövande enligt den föreslagna lagen fick anses vara så kortvarigt att det inte enligt 11 kap 3 § RF krävde möjlighet till domstols- eller nämndprövning och hänvisade därvid till prop. 1973:90 s. 384 (nämnda stadgande i RF motsvaras numera av 2 kap. 9 § RF).

7.5.4 Rikspolisstyrelsens föreskrifter

RPS' föreskrifter för verställighet av LOB har beträffande 5 § sedan 1979 följande lydelse.

5.1 Polisman skall så skyndsamt som möjligt anmäla omhändertgande till vakthavande befäl eller annan förman som har att ta emot sådan anmälan. Har omhändertagen förts direkt till vårdinrättning eller till sin bostad sker anmälan i efterhand.

5.2 Har omhändertagandet inte upphört när anmälan gör skall förmannen omedelbart pröva om det skall bestå eller den omhändertagne skall friges. Förmannen skall också ta ställning till om omhändertagandet är grundat på LOB eller annan författning samt vidare om den omhändertagne skall överföras till annan vård.

5.3 Händelser och annat av betydelse som iakttagits i samband med omhändertagandet skall polismannen rapportera till förmannen när anmälan om omhändertagandet görs. Uppgifterna skall antecknas i grundhandling över omhändertagandet.

7.5.5 LTO/LOB-utredningen

Enligt ordalydelsen av 5 § LOB skall förmannens prövning avse huruvida omhändertagandet skall bestå. Förmannen skall enligt uttalanden i propositionen och enligt RPS' föreskrifter därvid också pröva dels om omhändertagandet varit befogat men hänsyn till de krav som lagen ställer upp, dels om omhändertagandet skall grundas på LOB eller någon annan författning och hur det skall redovisas.

I den praktiska tillämpningen leder denna prövning ytterst sällan till att förmannen finner att ett omhändertagande omedelbart skall upphöra eller att det inte varit befogat. Utredningen har för sin del inte träffat på något enda omhändertagande där det av dokumentationen framgår att så varit fallet. En säker bedömning försvåras dock av att det inte på omhändertagandebladet finns något särskilt utrymme där ett sådant beslut skulle kunna antecknas.

Det är emellertid ganska naturligt att beslut med denna innebörd förekommer sällan. Som regel föreligger det ingen som helst tvekan om det motiverade i att någon omhändertagits enligt LOB eller i att ett sådant omhändertagande fått bestå. Eftersom polisen har begränsade resurser och många angelägna uppgifter görs omhändertaganden företrädelsevis i situationer där lagens minimikrav är mer än väl uppfyllda. Härtill kommer att omhändertagna personer, som är jämförelsevis måttligt berusade och håller sig någorlunda lugna, relativt ofta överlämnas till vård eller körs hem. Detta medför normalt att någon förmansprövning inte kommer till stånd i dessa fall, som annars naturligen tillhör just den kategori där förmannen kunde förväntas någon gång finna att omhändertagandet omedelbart skulle upphöra eller att det inte varit befogat.

Vidare bör beaktas att det självfallet inte är lätt för förmannen att göra gällande att han i efterhand bättre än de omhändertagande polismännen kan bedöma den aktuella situationen ute på fältet och den omhändertagnes uppträdande därefter fram till dess han blivit införd på stationen. Förmannen får också räkna med att ett negativt besked kan verka återhållande på de omhändertagande polismännens vilja att ingripa i fortsättningen. Förmannen kan inte heller bortse från att det kan föranleda negativa reaktioner från allmänhetens sida om det uppmärksammas att den omhändertagne omedelbart blivit frigiven. En praktisk detalj i sammanhanget är slutligen att det som nämnts i dag inte finns någon plats på omhändertagandebladet där förmannen uttryckligen eller underförstått redovisar utgången av sin prövning enligt 5 § LOB.

I de fall, där en förmansprövning kommer till stånd och tveksamhet föreligger, kan som regel något annat författningsstöd, främst 3 § LTO, åberopas. Det blir då inte fråga om omedelbart frigivande eller underkännande av själva frihetsberövandet utan om omrubricering av ingripandet.

I sammanhanget bör tilläggas att det förekommer en del fall där förmannens prövning resulterar i att den omhändertagne friges kort efter omhändertagandet. Det är emellertid då inte fråga om situationer där överprövningen resulterar i att omhändertagandet s. a. s. underkänns utan om situationer där den omhändertagne efter förmannens prövning överlämns till någon vårdinrättning eller – när det gäller ungdomar – till

föräldrarna och därmed formellt sett friges.

Vad nu sagts har i första hand rört de moment i förmansprövningen som avser frågan huruvida den omhändertagne skall kvarhållas och frågan huruvida omhändertagandet varit befogat med hänsyn till de krav som lagen ställer upp.

När det gäller det momentet som avser vilken författning som omhändertagandet grundas på, kan först konstateras att inte heller utgången av denna prövning tydligt kan bedömas med ledning av dokumentationen rörande ett omhändertagande. Särskilt utrymme för anteckningar härom saknas på omhändertagandebladet. Vid genomgång av ett antal omhändertagandeblad har emellertid framgått att omrubricering av ett omhändertagande förekommer då och då, vilket också bekräftats vid diskussioner i saken med polismän i skilda befattningar.

Vidare kan konstateras att det inte framgår klart av förarbetena till LOB eller RPS' föreskrifter om detta moment av förmansprövningen skall avse förhållandena vid själva ingripandet eller förhållandena vid prövningstillfället, dvs. om det skall avse grunden för omhändertagandet eller grunden för kvarhållandet. Frågan har principiell betydelse men är också praktiskt viktig därigenom att rubricering och rapportering av ett ingripande i vissa fall blir beroende av vilket alternativ som väljs, nämligen då förhållandena förändras från den ena tidpunkten till den andra. Situationen kan exempelvis vara den att 3 § LTO är tillämplig vid själva ingripandet men LOB är – med beaktande av föreskriften om LOB:s företräde enligt 9 § den lagen – tillämplig vid förmansprövningen. Det kan också vara så att LOB i och för sig är tillämplig vid ingripandet men att endast 3 § LTO är tillämplig vid prövningen. Också i förhållande till andra bestämmelser som ger polisen rätt att beröva någon friheten än 3 § LTO kan motsvarande frågor uppkomma.

Det nu sagda kan illustreras enligt följande. En person är onykter och uppträder så bråkigt att han måste omhändertas. Hans berusningsgrad är inte så hög att LOB är tillämplig varför omhändertagandet sker med stöd av 3 § LTO. Vid förmansprövningen har den omhändertagne "fyllnat till" och hans berusningsgrad räcker väl för att LOB skall vara tillämplig. Om omhändertagandet i ett sådant fall enligt lagstiftarens mening bör "grundas på" LOB eller 3 § LTO är oklart.

En motsvarande situation uppkommer om en bråkig person överdriver sin berusningsgrad vid själva ingripandet och därför omhändertas med stöd av LOB. Förmannen kan då vid sin prövning komma fram till att den omhändertagne inte är och inte varit så berusad som fordras enligt LOB men väl så bråkig att han med hänsyn till LTO inte bör friges. Också i ett sådant fall är det oklart om omhändertagandet enligt lagstiftaren bör "grundas på" LOB eller 3 § LTO.

Situationer av detta slag, där alltså faktiska förhållanden av betydelse för rubriceringen av ett omhändertagande förändras från tidpunkten för ingripandet till tidpunkten för prövningen, är inte ovanliga. De därmed sammanhängande, i det föregående berörda problemen är emellertid såvitt utredningen kunnat finna föga uppmärksammade. Den praktiska tillämpningen har inte resulterat i att något fast mönster för vad prövningen skall avse har utbildats. Rubriceringen av ett omhändertagande prövas i sådana situationer i praktiken ibland efter förhållandena vid ingripandet och ibland

efter förhållandena vid själva prövningen. Tillfälligheter avgör om den ena eller andra modellen blir tillämpad och det blir därmed också tillfälligheter som avgör om det blir den ena eller den andra författningen som omhändertagandet slutligen formellt grundas på.

Problem av likartat slag kan uppkomma också i andra situationer, t. ex. när polisen ingriper mot en person som är berusad i annans bostad. Det lagstöd som polisen då åberopar för sitt ingripande varierar som närmare berörts i avsnitt 7.2.1. Bl. a. förekommer att ett sådant frihetsberövande inledningsvis görs med stöd av 3 § LTO "för att avvärja straffbelagd gärning", nämligen hemfridsbrott, och därefter omrubriceras till ett LOB-omhändertagande vid förmansprövningen på polisstationen, då faran för fortsatt hemfridsbrott upphört men den omhändertagne inte anses böra friges p. g. a. sin berusning.

De problem som hänger samman med svårigheterna att dra gränsen mellan olika typer av ingripanden kommer ytterligare att behandlas under avsnitt 8.1. Bl. a. berörs där det i praktiken inte ovanliga fallet att den som omhändertas enligt LOB efter själva omhändertagandet blir misstänkt för brott, t. ex. våld mot tjänsteman. Omhändertagandet kan då övergå i ett gripande enligt RB och någon rapportering med anledning av det ursprungliga omhändertagandet enligt LOB sker då ofta inte.

Som utredningen har berört tidigare förekommer det i allt större utsträckning (jfr tabell på s. 187) att omhändertagna överlämnas till vård vid sjukhus, tillnyktringsenhet eller liknande, eller körs hem. Som regel förs den omhändertagne i sådana fall direkt från platsen för omhändertagandet till vårdinrättningen eller hemmet. Någon förmansprövning beträffande frågan huruvida omhändertagandet skall bestå sker då inte. Det är också naturligt om övriga moment i förmansprövningen – huruvida omhändertagandet varit befogat och vilken författning det skall grundas på – blir summariskt utförda om de alls tas upp.

Av den nu lämnade redogörelsen framgår bl. a. att tillämpningen av bestämmelsen om förmansprövning varierar och att praktiska svårigheter föreligger att genomföra en prövning av det slag som förutsättes i förarbetena till LOB. Enligt utredningens mening har prövningen i praktiken visat sig ha ett begränsat värde från rättssäkerhetssynpunkt. Å andra sidan måste enligt utredningen understrykas att betydelsen av förmansprövningen ökade genom LOB:s tillkomst och avkriminaliseringen av fylleri. Den tidigare åklagar- och domstolsprövningen innefattade ett slags tillsyn av omhändertagandeverksamheten och främjade enhetlighet i tillämpningen. Den ersattes inte av någon motsvarande prövning, och dess nu nämnda funktioner får tillgodoses i första hand genom förmansprövningen.

Vid en bedömning av dessa frågor måste emellertid också beaktas att betydelsen av en efterföljande prövning av ett omhändertagande minskar om utredningens förslag till förändringar beträffande rapportering och registrering av ett omhändertagande genomförs.

Med hänvisning till vad utredningen nu har anfört om bestämmelsernas utformning och praktiska tillämpning föreslår utredningen att förmansprövningen enligt 5 § LOB inskränks att omfatta en prövning av frågan huruvida en person som införts till en polisstation skall hållas kvar där med stöd av LOB. I sammanhanget bör för tydlighetens skull tilläggas att den omhändertagne inte alltid skall släppas fri i de fall då prövningen utmynnar i att han

inte skall hållas kvar hos polisen med stöd av LOB. Det kan ju vara så att han i stället skall hållas kvar med stöd av någon annan bestämmelse, t. ex. någon bestämmelse i 23 eller 24 kap. RB eller någon bestämmelse som nu återfinns i LTO.

Förmannens prövning enligt 5 § LOB bör enligt utredningens mening ske med hänsyn till förutsättningarna för frigivande. Någon formell prövning om omhändertagandet "varit befogat med hänsyn till de krav som lagen ställer upp" (prop. 1975/76:113 s. 92) bör alltså inte ske. Inte heller bör prövningen innefatta om LOB skall anses ha utgjort grund för det primära beslutet om ingripande ute på fältet. En annan sak är att förmannen har anledning att bl. a. beakta vad som föranlett omhändertagandet och vad som därefter passerat för att rätt kunna bedöma om den omhändertagne skall hållas kvar hos polisen och med vilket lagstöd det i så fall skall ske. Förmansprövningen, liksom detta primära beslut, bör självfallet dokumenteras med underskriven eller signerad uppgift om vem som gjort den, när det skett och utgången av den.

Denna ordning innebär enligt utredningen att förmansprövningen blir mer renodlad och får en klar inriktning och avgränsning. Förslaget hindrar självfallet inte att förmannen lämnar de omhändertagande polismännen synpunkter på deras ingripande och deras rubricering av ingripandet om han skulle finna det motiverat. Tvärtom är det angeläget att han gör det – det ingår ju i hans skyldigheter som förman – men hans ställningstagande härvidlag kommer i fortsättningen inte att få någon självständig betydelse från formell synpunkt. Ett undantag härvidlag utgör dock den situationen att förmannen skall besluta om förstörande av alkoholdrycker m. m. enligt 8 § LOB och den omhändertagne redan frigetts, t. ex. genom att han överlämnats till vård.

Sammanfattningsvis föreslår utredningen således att lagtexten ändrats så att förmannen skall pröva endast om den omhändertagne skall hållas kvar hos polisen med stöd av LOB.

7.6 Förhör m. m.

Enligt 7 § första stycket LOB skall den som är omhändertagen enligt LOB förhöras så snart som möjligt och därvid underrättas om anledningen till omhändertagandet.

7.6.1 Tidigare förhållanden m. m.

Också före LOB:s tillkomst förhördes som regel den som omhändertagits på grund av offentlig berusning i anslutning till omhändertagandet. Förhöret var föranlett av att fylleri var straffbelagt och ägde rum med stöd av bestämmelserna i 23 kap. RB om förundersökning. Av naturliga skäl var förhöret ofta tämligen kortfattat. Om den omhändertagne erkände fylleri och godkände ett föreläggande om ordningsbot torde något egentligt förhör inte ha ansetts behövligt.

Enligt 6 § första stycket LTO skall den som omhändertagits med stöd av 1 eller 3 § LTO förhöras så snart som möjligt och därvid underrättas om anledningen till omhändertagandet. Denna bestämmelse, som tjänat som

förebild för 7 § första stycket LOB, har behandlats i avsnitt 6.7.

Fylleristraffutredningens förslag till lag om omhändertagande och behandling av berusade personer innehöll inte någon direkt motsvarighet till 7 § första stycket LOB. Förslaget förutsatte dock att samtal fördes med den omhändertagne (SOU 1968:55 s. 339). Enligt förslagets 7 § skulle sålunda den som vistades på särskild klinik undersökas rörande sitt hälsotillstånd och sådana personliga förhållanden i övrigt som var av betydelse för behandlingen ur nykterhetsvårdssynpunkt. Sådan undersökning skulle om möjligt ske också beträffande den som omhändertagits och vistades på annan för ändamålet avsedd lokal (2 p).

7.6.2 Prop. 1975/76:113, JuU 37

I departementschefens förslag till LOB upptogs inte någon bestämmelse om förhör (prop. 1975/76:113). Bestämmelsen i 7 § första stycket LOB tillkom under riksdagsbehandlingen av propositionen på initiativ av justitieutskottet som i sammanhanget anförde följande (s. 24).

> Föreskriften i 9 § i den nya lagen om företräde för denna i förhållande till LTO får enligt utskottets mening den konsekvensen att en del av de omhändertaganden som nu kan ske enligt LTO i fortsättningen kommer att ske enligt den nya lagen. Enligt utskottets mening är det angeläget att de som omhändertagits enligt denna lag förutom den medicinska vården erhåller hjälp och stöd även i andra avseenden på samma sätt som föreskrivs i LTO. För LTO-fallen finns i 6 § LTO regler om förhör med den omhändertagne så snart som möjligt, varvid den omhändertagne skall underrättas om anledningen till omhändertagandet. I de fall då den omhändertagne är kraftigt berusad av alkohol eller narkotika bör de nämnda åtgärderna anstå tills förutsättningarna härför förbättrats (prop. 1973:115 s. 143). Förhöret, som skall röra de faktiska omständigheterna kring omhändertagandet, kan bl. a. fungera som dokumentation över ingripandet. Enligt utskottets mening bör förhör och underrättelse i tillämpliga delar enligt 6 § LTO äga rum även vid omhändertaganden enligt den nya lagen. Särskild föreskrift härom bör intas i 7 §. Om den omhändertagne, innan förhör kan hållas, bereds vård utanför polisstationen, får självfallet förhör underlåtas.

Två av utskottets ledamöter angav i ett särskilt yttrande att ordet "höras" hade varit ett bättre ord än lagtextens "förhöras". Enligt deras mening ledde ordet "förhöras" på ett olyckligt sätt tanken till ett brottsmålsförfarande varom ju efter fylleristraffets avskaffande alls ej var fråga. Under hänvisning främst till LTO:s lydelse på motsvarande punkt ansåg de sig dock kunna godta den av utskottet i övrigt förordade lydelsen.

7.6.3 Rikspolisstyrelsens föreskrifter

RPS' föreskrifter i denna del har sedan 1979 följande lydelse.

> 7.1 Förhör skall hållas med omhändertagen så snart hans tillstånd medger det. Förhöret skall i första hand avse de faktiska omständigheter som föranlett omhändertagandet. För bedömningen huruvida den omhändertagne kan vara i behov av hjälp eller stöd från samhällets sida kan i förekommande fall förhöret även avse den omhändertagnes levnadsförhållanden. Förhöret som kan göras kortfattat skall redovisas i grundhandling över omhändertagandet med uppgifter om vem som hållit förhöret och tiden för detta.

7.2 Om omhändertagen innan förhör kan hållas bereds annan vård än kvarhållande hos polisen får förhöret underlåtas.

7.6.4 LTO/LOB-utredningen

Föreskriften i 7 § LOB om förhör av den omhändertagne tar sikte på förhör genom polisens försorg. Den reglerar sålunda inte kontakten mellan den omhändertagne och läkare eller annan till vilken den omhändertagne överlämnats för vård. Det säger sig emellertid självt att samtal som påminner om polisens förhör men i allmänhet är mer ingående praktiskt taget alltid förekommer efter ett sådant överlämnande.

Polisens förhör enligt 7 § LOB är i allmänhet mycket summariskt. Anledningarna härtill är flera. Den omhändertagne är ofta inte intresserad av att lämna polisen några upplysningar. Han är många gånger i dåligt skick och han anser sig ha föga att vinna på att vara meddelsam. Han har inte heller något att förlora på att inte vara det. När det gäller de faktiska omständigheterna som föranlett omhändertagandet har han till följd av sin berusning ingen eller endast en diffus minnesbild.

Också från polisens sida är intresset för ett förhör många gånger begränsat. Förhöret gäller inte något brottsligt förfarande. Det kan på grund av den omhändertagnes tillstånd praktiskt taget aldrig som vid omhändertagande enligt LTO hållas före förmansprövningen och tjäna till ledning vid denna prövning. Detta behövs oftast inte heller. Åtskilliga av dem som omhändertas är väl kända av polisen, och något nytt om deras levnadsförhållanden kan därför inte förväntas komma fram vid ett förhör. I den mån den omhändertagne lämnar uppgifter om sina förhållanden och sitt eventuella alkoholberoende framstår det ofta som uppenbart för den förhörande polismannen att dessa uppgifter är direkt felaktiga eller starkt tendentiösa. De skulle kunna vederläggas genom relativt enkla kontroller som polismannen dock i praktiken saknar tid och möjlighet att göra.

En avgörande faktor är vidare att de uppgifter från förhöret som antecknas på omhändertagandebladet inte vidarebefordras då anmälan om omhändertagandet görs till annan myndighet, t. ex. socialnämnd och körkortsmyndighet. Det blankettset som skall användas är, enligt uppgift av integritetshänsyn, så konstruerat att anteckningar från förhöret inte upptas på de kopior som skall eller kan vidarebefordras till dessa myndigheter. En konsekvens är emellertid att förhöret och antecknandet av vad som framkommer vid det framstår som tämligen meningslöst för vederbörande polisman. Så gott som alla de polismän som utredningen diskuterat frågan med har också uppgett sig anse förhör enligt 7 § LOB som helt eller så gott som helt meningslöst.

De omhändertagandeblad som utredningen har tagit del av innehåller som regel inga som helst eller ytterst sparsamma upplysningar under rubriken Förhör. En anledning härtill är givetvis att få upplysningar i allmänhet kommer fram vid förhöret. En annan anledning är att vederbörande polisman är väl medveten om att eventuella upplysningar som antecknas ändå på grund av blankettsetets ovannämnda konstruktion inte kommer någon annanstans än till polisens arkiv.

Enligt 7 § skall förhöret ske "så snart som möjligt". I praktiken hålls det

sällan i anslutning till omhändertagandet. Den omhändertagnes tillstånd medger nämligen sällan att det hålls då. Det hålls emellertid inte heller så snart den omhändertagnes tillstånd i och för sig skulle medge det. I stället väntar man till dess det är aktuellt att frige den omhändertagne och förhör honom omedelbart dessförinnan. Detta har på de flesta håll blivit rutin. Förfarandet har enligt utredningens bedömande inte i och för sig haft några negativa effekter.

På omhändertagandebladet finns särskilt utrymme där tidpunkten för förhöret kan anges. Det är vanligt att denna tidpunkt ligger fem minuter före själva frigivandet. Enligt vad som antecknats på omhändertagandeblad som utredningen tagit del av förekommer det också – på något håll rutinmässigt och i övrigt i enstaka fall – att förhör hålls *efter* frigivandet.

Ett särskilt problem uppkommer beträffande omhändertagna som inte behärskar svenska språket. I den mån någon för ändamålet tillgänglig tjänsteman på polisstationen har kunskaper i ett språk som också den omhändertagne hjälpligt behärskar torde man försöka utnyttja möjligheten att låta denne tjänsteman hålla förhöret. Någon gång förekommer det också att särskild tolk tillkallas. Det vanligaste är emellertid att förhör underlåts i sådana fall. Härtill medverkar givetvis att det framstår som en överloppsgärning att utnyttja sådana resurser för ett förhör som regelmässigt kanske tar någon eller några minuter och normalt inte ger något av värde och dessutom enligt uttrycklig föreskrift får underlåtas om den omhändertagne bereds annan vård innan förhör kan hållas.

När det gäller den praktiska tillämpningen av föreskriften om underrättelse om anledningen till omhändertagandet gäller samma vid omhändertagande enligt LOB som vid omhändertagande enligt LTO (se avsnitt 6.7). Ibland upplyses den omhändertagne om vilket lagstöd som åberopats. Ibland redogörs i stället för vilka faktiska förhållanden som föranlett polisen att ingripa. Ibland lämnas upplysning i båda de nu angivna hänseendena. Ibland kan det förekomma att underrättelse underlåts, t. ex. vid överlämnande till vård av personer som inte vid tidpunkten för överlämnandet är i stånd att uppfatta en underrättelse eller då fråga är om personer som inte behärskar svenska språket.

Mot bakgrund av vad nu har redovisats om den praktiska tillämpningen av bestämmelsen om förhör är det uppenbart att denna bestämmelse hittills varit av begränsat värde. Det är därför motiverat att överväga om en motsvarande bestämmelse behövs i framtiden. Övervägandena måste göras mot bakgrund av de förslag till förändringar i övrigt av regelsystemet vid omhändertagande av berusade som utredningen för fram, särskilt förslaget om slopande av obligatorisk rapportering till körkortsmyndighet.

Beträffande behovet av en bestämmelse om förhör kan det till en början konstateras att det otvivelaktigt är en del frågor som behöver klaras ut eller tas upp med den omhändertagne innan han friges. Härvidlag vill utredningen anföra följande.

Föreskrifterna att förhöret i första hand bör avse omständigheterna vid omhändertagandet torde i praktiken primärt ha uppfattats ha till ändamål att främja dokumentationen kring omhändertagandet. Att denna dokumentation blir fyllig och korrekt är angeläget såväl för polisen som för den omhändertagne. Det är av särskild betydelse för den händelse omhänderta-

gandet i efterhand skulle ifrågasättas, t. ex. genom en JO-anmälan eller en skadeståndstalan eller något liknande.

Enligt utredningen kan det vara lämpligt att den omhändertagne alltid medan händelseförloppet fortfarande är aktuellt bereds tillfälle att yttra sig över omhändertagandet. Skulle han ha någon invändning mot det, skall han lämpligen utfrågas närmare om de faktiska omständigheterna sådana han uppfattat dem. I sådana fall kan det självfallet ibland finnas anledning att låta de omhändertagande polismännen komplettera den redogörelse för det inträffade som de antecknat på omhändertagandebladet. Självfallet bör en sådan komplettering göras utan onödig omgång medan polismännen fortfarande har händelseförloppet aktuellt och om möjligt så att den omhändertagne kan få del av den.

Ett samtal med den omhändertagne av nu angivet slag skulle inte vara avsett att ha den karaktär av stödsamtal som ibland förekommer på bl. a. tillnyktringsenheterna. Det skulle äga rum före frigivandet men inte behöva ske "så snart som möjligt". Vid samtalet kunde också sådana muntliga råd och upplysningar lämnas som nämns i avsnitt 7.8. Den omhändertagne kunde också tillfrågas om han önskar kontakt med andra myndigheter eller organ och om han motsätter sig att meddelande om omhändertagandet lämnas myndigheterna inom socialtjänsten.

Enligt utredningens mening bör ett samtal av nu skisserat slag ersätta bl. a. det nuvarande förhöret. Ett sådant samtal bör alltid komma till stånd och innehållet och tidpunkten för det bör dokumenteras. Undantag härifrån bör dock kunna förekomma då den omhändertagne omedelbart överlämnas till vård eller liknande, varvid dock anledningen till att samtalet underlåtits bör antecknas på omhändertagandebladet.

Beträffande underrättelse om anledningen till omhändertagandet är det självfallet så att den omhändertagne måste ha klart för sig varför han omhändertagits. Ett samtal av nyss angivet slag skulle annars inte bli meningsfullt. Såväl lagstödet för ingripandet som de faktiska omständigheter som motiverat det måste således naturligen aktualiseras då.

Redan före samtalet bör emellertid den omhändertagne underrättas om varför han omhändertagits. Det bör ske så snart det är möjligt, helst innan han införts till polisstationen eller överlämnats till vård eller motsvarande. Underrättelseskyldigheten bör därför lagtekniskt inte knytas samman med det samtal som normalt skall komma till stånd. Härför talar också att underrättelse alltid bör lämnas den omhändertagne medan samtalet som nämnts kan underlåtas i vissa fall.

För att tillgodose önskemålet att den omhändertagne alltid underrättas, även om omhändertagandet upphört långt innan den omhändertagne är i stånd att uppfatta en underrättelse, föreslår utredningen att den omhändertagne alltid erhåller skriftlig underrättelse i form av en kopia av omhändertagandebladet. Denna bör överlämnas till honom i samband med frigivandet. Är den inte färdigställd vid denna tidpunkt, t. ex. i vissa fall av överlämnande till vård, bör den tillställas honom i efterhand. Den bör också vara försedd med tryckt information om vilka rättsverkningar som kan följa på ett omhändertagande och med sådana allmänna råd och upplysningar som kan vara av värde för den omhändertagne (jfr avsnitt 7.7). Denna form av underrättelse bör alltså lämnas vid varje omhändertagande och kombineras i

de fall så är möjligt med en muntlig underrättelse, som lämnas så snart det kan ske. Närmare regler i dessa hänseenden bör kunna lämnas genom verkställighetsföreskrifter.

I enlighet med vad som nu sagts bör enligt utredningen de nuvarande reglerna i 7 § LOB om förhör och underrättelse ersättas av andra regler enligt vilka det till en början föreskrivs att den omhändertagne skall upplysas om grunden för omhändertagandet så snart det kan ske. Vidare bör det anges att den omhändertagne innan han friges om möjligt skall beredas tillfälle att yttra sig över omhändertagandet. I följande avsnitt (7.7 och 7.8) återkommer utredningen till ytterligare frågor som bör regleras i en ny 7 § LOB.

7.7 Råd och upplysningar

Om den omhändertagne är i behov av hjälp eller stöd från samhällets sida skall polisen enligt 7 § andra stycket LOB innan omhändertagandet upphör lämna honom råd och upplysningar.

Någon motsvarande bestämmelse fanns inte före LOB:s tillkomst och finns inte i LTO. I sammanhanget kan dock anmärkas att det enligt 2 § PI åligger polisen att lämna allmänheten skydd, upplysningar och annan hjälp.

Enligt fylleristraffutredningens förslag till lag om omhändertagande och behandling av berusade skulle den omhändertagne meddelas de råd och anvisningar, som med hänsyn till berusningens art och omständigheterna i övrigt var erforderliga (8 §). Tanken var emellertid inte att detta skulle ankomma på polisen utan på personalen vid den akutklinik dit den omhändertagne enligt huvudregeln skulle föras (SOU 1968:55 s. 340 f). Även beträffande dem som inte förts till akutklinik utgick utredningen från att råden och anvisningarna skulle meddelas inte av polisen utan av läkare eller socialassistent (s. 341). Någon närmare beskrivning av vad råden och anvisningarna borde innehålla lämnades inte av utredningen. För att de råd och anvisningar, som meddelades den omhändertagne på akutkliniken, skulle följas förutsattes emellertid enligt utredningen ett intimt samarbete mellan akutkliniken och de institutioner och organ som skulle svara för den fortsatta behandlingen (s. 340).

Den typ av råd och anvisningar som fylleristraffutredningen ämnade sig skulle således i princip lämnas av vårdpersonal. De råd och uppysningar, som skall lämnas enligt LOB, skall däremot lämnas av polisen Den nu gällande bestämmelsen föreslogs i propositionen (prop. 1975/76: 13). Vad råden och upplysningarna borde innehålla och avse utöver vad son framgår av själva lagtexten behandlas inte närmare i lagens förarbeten. Inte heller RPS' tillämpningsföreskrifter innehåller några utförligare uppgifter härom. Beträffande polisens rådgivnings- och upplysningsskyldighet föreskrivs (p 7.4) att polisstyrelsen efter samråd med socialnämnd skall genom tjänsteföreskrifter ange hur denna skyldighet skall fullgöras (jfr avsnitt 7.3.2).

När det gäller den praktiska tillämpningen av bestämmelsen förekommer olika modeller. Ofta lämnas råd och upplysningar endast om den omhändertagne begär sådana eller särskilda omständigheter förekommer.På andra håll lämnas råd och upplysningar rutinmässigt till varje omhändertagen.

Detta har på något håll uttryckligen motiverats med att en person som omhändertagits enligt LOB praktiskt taget alltid är i behov av hjälp och stöd i någon form från samhällets sida. I vissa polisdistrikt har man låtit trycka eller stencilera ett informationsblad som delas ut till varje omhändertagen i samband med frigivandet. Exempel på sådana blad redovisas i *bilaga 4.*

Beträffande värdet av råd och upplysningar i muntlig form har de allra flesta av de poliser och polismyndigheter som under utredningsarbetet uttalat sig i saken förklarat sig skeptiska. Skälen härför är flera. Ett skäl som återkommer är att den omhändertagne inte är mottaglig för råd och upplysningar eller inte intresserad, i varje fall inte av sådana råd och upplysningar som polisen kan lämna i samband med frigivandet. Ett annat skäl är att verksamheten är meningslös eftersom den som regel inte resulterar i någon åtgärd som är till nytta för den omhändertagne. Man har också pekat på att resurser och utbildning saknas för att bedriva den på ett verkningsfullt sätt. Uttalanden av innebörd att bestämmelsen utgör ett värdefullt stöd i polisens arbete eller medverkar till en gynnsam utveckling för den omhändertagne saknas.

Enligt utredningens uppfattning är det tydligt att värdet av bestämmelsen i 7 § andra stycket LOB hittills varit ganska begränsat. Det kan därför ifrågasättas om den bör behållas. I det sammanhanget bör beaktas att polisen redan enligt PI är skyldig att ge den omhändertagne upplysningar och annan hjälp. Samtidigt kan dock sägas att en bestämmelse av detta slag kan ha ett pedagogiskt värde genom att den ger ett uttryck för de vård- och behandlingsambitioner som låg bakom fylleriets avkriminalisering och tillkomsten av LOB. Den kan dock enligt utredningens uppfattning ges ett mer allmänt innehåll än för närvarande.

Enligt utredningens mening bör polisen ges möjlighet att i varje enskilt fall bedöma vilka råd och upplysningar som det är meningsfullt och ändamålsenligt att muntligen lämna den omhändertagne.

Härutöver bör den omhändertagne alltid lämnas skriftliga råd och upplysningar av allmän natur, exempelvis på den handling med underrättelse om grunden för omhändertagandet som utredningen föreslagit under avsnitt 7.6. Exempel på den typ av upplysningar som här åsyftas är information om de rättsverkningar av olika slag som kan följa på ett omhändertagande och information om vilken grad av sekretess som den omhändertagne kan påräkna om han vänder sig till olika myndigheter för vård.

Mot bakgrund av det sagda förordar utredningen att det i 7 § LOB föreskrivs att den omhändertagne skall lämnas de råd och upplysningar som påkallas av omständigheterna. Den närmare utformningen av denna råd- och upplysningsverksamhet kan enligt utredningens mening regleras genom verkställighetsföreskrifter.

7.8 Samråd med andra samhällsorgan

Om den omhändertagne behöver hjälp eller stöd från samhällets sida skall polisen enligt 7 § andra stycket LOB innan omhändertagandet upphör inte bara tillhandagå honom med råd och upplysningar (se avsnitt 7.7) utan också, i den mån det lämpligen kan ske, samråda med annat samhällsorgan som har

till uppgift att tillgodose sådant behov.

Samråd av detta slag skall inte förväxlas med sådan anmälan till nykterhetsnämnd som före 1.1.1982 skulle göras enligt NvL. Denna skulle göras vid varje omhändertagande och gjordes i allmänhet någon eller några dagar efter omhändertagandet genom översändande av en kopia av vissa delar av omhändertagandebladet. Denna och annan anmälningsskyldighet behandlas närmare under avsnitt 7.11 om identifiering vid omhändertagande enligt LOB, där också samråd enligt 7 § LOB berörs i någon mån.

7.8.1 Förarbetena till LOB

Enligt 11 § i fylleristraffutredningens förslag till lag om omhändertagande och behandling av berusade personer (SOU 1968:55 s. 343–344) skulle samråd i erforderlig omfattning ske med de sociala organ, vilkas verksamhetsområde berördes. Detta samråd skulle ske innan omhändertagandet upphörde eller i anslutning därtill. När den omhändertagne begärde det skulle samråd också ske med de organisationer som utövar social hjälpverksamhet. Fylleristraffutredningen tänkte sig som tidigare berörts att de omhändertagna i första hand skulle föras till särskilt för ändamålet avsedda kliniker. Det i 11 § föreskrivna samrådet skulle följaktligen normalt ombesörjas av personalen vid dessa akutkliniker. Även då omhändertagandet skett på annan lokal än akutklinik skulle emellertid samråd ske med berörda sociala hjälporgan eller i förekommande fall andra organisationer (s. 344). Det borde därvid enligt utredningen ankomma på polisen att ta erforderliga kontakter. Främst torde enligt utredningen denna uppgift dock komma att åvila den socialvårdstjänsteman, som enligt utredningens förslag skulle vara intermittent placerad hos polisen.

Prop. 1975/76:113 innehöll inte något förslag om särskilda akutkliniker. Förutsättningarna för den övriga regleringen av omhändertagande av berusade personer förändrades därmed, bl. a. bestämmelserna om samråd. Departementschefen uttalade (s. 96 f) att det även enligt hans mening utan tvekan var värdefullt om man från polisens sida i den utsträckning det var praktiskt möjligt kunde i anslutning till ett omhändertagande initiera och förbereda sådana kontakter med myndigheter eller vårdorgan som kunde vara till gagn för den omhändertagne eller hjälpa honom att själv ta sådana kontakter. Enligt departementschefen var det vidare angeläget att kontakten med de nykterhetsvårdande organen kunde etableras i ett så tidigt skede som möjligt. Han fortsatte:

> När det gäller personer vilkas förhållanden i och för sig redan har uppmärksammats av de sociala myndigheterna kan vidare situationer i samband med ett omhändertagande ibland vara sådan att det sociala hjälpbehovet har blivit helt akut och att den omhändertagne behöver hänvisas till ett organ som kan göra en omedelbar insats för honom. Det kan t. ex. röra sig om en person som tillfälligt saknar bostad eller medel till sitt omedelbara uppehälle. Särskild vikt ligger vidare på att barnavårdsnämnden får underrättelse om hjälpbehov i fall då den som har tagits om hand är underårig. Över huvud taget är betydelsen av ett samarbete med de sociala myndigheterna framträdande i de situationer som det här gäller. Ett sådant samarbete ligger också helt i linje med den allmänna skyldighet att samarbeta med socialvårdsmyndigheterna som åvilar polisen enligt PI.

Justitieutskottet anslöt sig väsentligen till departementschefens uttalanden (JuU 1975/76:37 s. 25). Utskottet tillade att det var värdefullt också i de flesta fall när situationen för den omhändertagne var mindre akut att åtgärder vidtogs som kunde leda till att den omhändertagne fick kontakt med myndigheter eller vårdorgan. Liksom departementschefen erinrade utskottet i detta sammanhang också om önskvärdheten av att företrädare för sociala organ fanns tillgängliga i anslutning till polisens lokaler eller genom särskild jourverksamhet.

7.8.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter

RPS' föreskrifter i denna del erhöll ursprungligen följande lydelse.

Om den omhändertagne saknar bostad eller medel till sitt omedelbara uppehälle eller på annat sätt är i akut behov av sociala hjälpåtgärder skall före frigivandet, i den mån det lämpligen kan ske, samråd äga rum med aktuellt vårdorgan. Sådant samråd är särskilt angeläget när ungdom omhändertagits.

Polisstyrelsen skall efter samråd med socialvårdsmyndigheterna i lokal tjänsteföreskrift ange hur samrådsförfarandet liksom polisens rådgivnings- och upplysningsskyldighet skall fullgöras.

Sedan år 1979 har föreskrifterna i denna del följande lydelse.

7.3 Om omhändertagen saknar bostad eller medel till sitt omedelbara uppehälle eller annars är i trängande behov av hjälp och stöd från samhällets sida skall polisen innan omhändertagandet upphör, i den utsträckning det lämpligen kan ske, ta sådana kontakter med socialnämnd[1] eller vårdorgan som kan vara till gagn för den omhändertagne eller hjälpa honom att ta sådana kontakter. Särskilt viktigt är att socialnämnd[1] får underrättelse om hjälpbehov i fall då den som tagits om hand är underårig.

7.4 Polisstyrelsen skall efter samråd med socialnämnd[1] meddela de tjänsteföreskrifter som behövs för samrådsförfarandet samt också genom sådana föreskrifter ange hur polisens rådgivnings- och upplysningsskyldighet skall fullgöras.

Som framgår innebar 1979 års ändringar bl. a. att uttrycket "i akut behov av sociala hjälpåtgärder" byttes ut mot "i trängande behov av hjälp och stöd från samhällets sida". Denna senare formulering överensstämmer nästan ord för ord med en formulering i 6 § andra stycket LTO men avviker från ordalydelsen i 7 § andra stycket LOB därigenom att hjälpbehovet enligt föreskrifterna skall vara *trängande*. Det kan f. ö. noteras att redan föreskrifternas äldre formulering, "i akut behov", stämde mindre väl med lagstiftarens intentioner, särskilt mot bakgrund av justitieutskottets ovan återgivna uttalande om det värdefulla i åtgärder också i mindre akuta situationer.

7.8.3 LTO/LOB-utredningen

En förutsättning för samråd är enligt lagtexten att den omhändertagne är i behov av hjälp eller stöd från samhällets sida. När en omhändertagen med stöd av 4 eller 6 § LOB överlämnas till vård kan det någon gång vara en följd av sådant samråd. I allmänhet föregås emellertid ett överlämnande till vård

[1] Uttrycket "socialnämnd" ersatte i juli 1982 motsvarande äldre uttryck.

inte av något närmare samråd. Detta gäller särskilt på orter där en särskild tillnyktringsenhet eller motsvarande finns inrättad. På sådana orter förs som beskrivits under avsnitt 7.4 den omhändertagne som regel direkt från omhändertagandeplatsen till tillnyktringsenheten. Det säger sig självt att initiativ till något samråd inte anses påkallat från polisens sida i dessa situationer utöver vad som kan förekomma i samband med själva överlämnandet och att eventuellt samråd med andra organ i stället får ankomma på personalen vid den vårdinrättning till vilken den omhändertagne överlämnats.

Det kan tilläggas att den omhändertagne ofta överlämnas direkt till vård i sådana fall där samråd enligt 7 § LOB annars hade kommit att visa sig erforderligt. Någon direkt tillämpning av bestämmelsen om polisens skyldighet att samråda med andra samhällsorgan blir därför aldrig aktuell i åtskilliga situationer där ett behov av sådant samråd i och för sig finns.

Bestämmelser om anmälnings- och underrättelseskyldighet för polisen avseende omhändertagande enligt LOB finns på flera olika håll (se avsnitt 7.11). I 7 § andra stycket regleras något annat, nämligen ett samrådsförfarande som skall äga rum innan omhändertagandet upphör. Detta medför särskilda problem eftersom de flesta omhändertagandena görs utanför normal kontorstid.

Fylleristraffutredningen konstaterade bl. a. (SOU 1968:55 s. 193) att lördagar sedan gammalt har hög fyllerifrekvens samt att fylleristers kan påträffas under dygnets alla timmar men att de flesta tas om hand mellan klockan 18 och 24. Omhändertagandetidpunkten enligt LTO/LOB-utredningens tidigare omnämnda undersökning rörande förhållandena i fem olika polisdistrikt under 1979 (avsnitt 7.1) kan illustreras genom nedanstående diagram och tabell.

Omhändertagandetidpunkt, procentredovisning

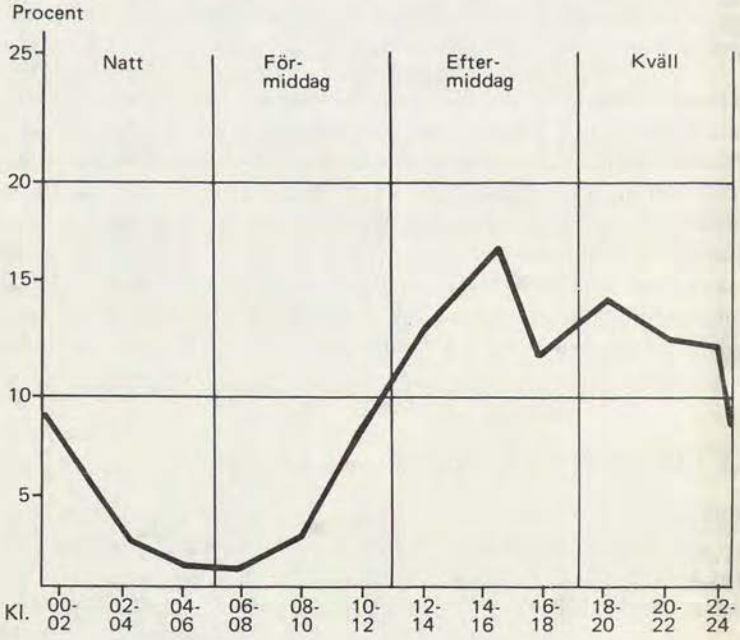

Diagrammet visar att merparten av de undersökta omhändertagandena gjorts på eftermiddagen och kvällen. Eftersom eventuellt samråd i allmänhet blir aktuellt först sedan den omhändertagne hunnit återhämta sig, kommer tidpunkten härför som regel att ligga utanför ordinarie kontorstid.

Omhändertagandetidpunkt, procentredovisning

Polisdistrikt	Natt	Förmiddag	Eftermiddag	Kväll
Kalmar	5	7	48	40
Malmö	8	8	45	39
Trollhättan	15	10	34	41
Västerås	12	15	33	40
Östersund	6	5	53	36
Totalt	9	9	42	39

I denna tabell avses med natt, förmiddag, eftermiddag och kväll tiden från kl. 00 till kl. 06, från kl. 06 till kl. 12, från kl. 12 till kl. 18 respektive från kl. 18 till kl. 24. Tabellen får anses visa att förhållandena inte skiljer sig särskilt mycket mellan de olika polisdistrikten från de utgångspunkter som här är av intresse.

Vad som nu har redovisats ger vid handen att samråd enligt 7 § andra stycket LOB i stor utsträckning förutsätter någon form av jourverksamhet vid de samhällsorgan med vilka samråd kan bli aktuellt. Detta konstaterade också RPS vid redovisningen av resultatet av en under hösten 1978 verkställd enkätundersökning avseende samtliga länsstyrelsers och polisstyrelsers synpunkter och erfarenheter beträffande tillämpningen m. m. av LOB. Enligt RPS' redovisning hängde frågan om samråd med annat samhällsorgan vid behov av hjälp och stöd till den omhändertagne nästan helt samman med frågan om den sociala jourverksamheten. Många polisstyrelser poängterade enligt redovisningen bristen i detta avseende och framhöll att den mycket ofta omöjliggjorde samråd och även i övrigt försvårade samarbetet mellan polis och socialvård.

Vad som framkommit under utredningsarbetet rörande samråd enligt 7 § andra stycket LOB pekar enligt utredningens mening i samma riktning som RPS' redovisning. I den mån sådant samråd förekommer är det företrädesvis på orter där det finns en utbyggd social jourverksamhet. Det torde emellertid även på sådana orter vara tämligen ovanligt att bestämmelsen tillämpas. På sin höjd torde det röra sig om enstaka fall eller en kontakt som snarare är av underrättelse- än av samrådskaraktär. Det sistnämnda gäller främst då företrädare för sociala organ finns tillgängliga i anslutning till polisens lokaler. En säker bedömning av förhållandena försvåras emellertid bl. a. av att föreskrifter om dokumentation av samråd enligt 7 § LOB saknas.

Som utredningen förut har nämnt är en tillämpning av bestämmelsen om samråd i praktiken oftast inte aktuell då en omhändertagen överlämnas till vård vid en vårdinrättning av något slag. Erforderlig kontakt mellan polisen och personalen vid vårdinrättningen är nämligen inte av den samrådskaraktär som åsyftas i 7 § andra stycket LOB. Tillämpning av bestämmelsen är inte heller aktuell vid överlämnande till vård genom anhörigs försorg. Det får

nämligen förutsättas att sådant överlämnande inte görs i situationer där samråd med andra samhällsorgan anses påkallat.

Enligt utredningens mening bör polisen också i fortsättningen vid behov förmedla kontakt mellan den omhändertagne och myndigheter inom socialtjänsten och motsvarande. Det kan visserligen sägas att den nu gällande bestämmelsen haft begränsad praktisk betydelse. Detta beror emellertid bl. a. på att resurser saknas på vårdsidan och någon gång kanske också hos polisen och inte på att det inte skulle finnas något behov. En ny bestämmelse bör inte inriktas enbart på sådana situationer då behovet av hjälp eller vård är "trängande". Enligt utredningen bör, som anfördes under förarbetena till LOB, beaktas att kontakter med olika samhällsorgan kan vara värdefulla också om den omhändertagnes situation inte är akut.

En fråga som bör uppmärksammas särskilt i detta sammanhang är om samråd av det slag som det här gäller bör kunna ske mot den omhändertagnes vilja. Situationen på denna punkt är för närvarande inte klar. Lydelsen av 7 § andra stycket LOB utesluter inte att samrådet sker mot den omhändertagnes vilja. I förarbetena berörs inte den frågan särskilt. Det är också svårt att bedöma hur bestämmelsen har tillämpats i detta hänseende. Av betydelse är emellertid att polisen tidigare inte behövde stödja eventuella kontakter med socialvårdsmyndigheterna mot en alkoholberusad omhändertagens vilja på LOB eftersom anmälningsskyldighet förelåg enligt den numera avskaffade NvL.[1]

Med hänsyn till samrådsförfarandets karaktär och syfte och till den nya socialtjänstens allmänna mål och inriktning bör det enligt utredningens mening göras klart att en bestämmelse om samråd i LOB inte får tas till intäkt för en kontakt med andra samhällsorgan mot den omhändertagnes vilja. Ett sådant synsätt ligger i linje med vad utredningen anfört om överlämnande till vård mot den omhändertagnes vilja (avsnitt 7.4) och med utredningens syn på vissa frågor med anknytning till identifieringsfrågan (avsnitt 7.11).

Det nu sagda utesluter inte att socialtjänstpersonal som finns tillgänglig i anslutning till polisens lokaler upplyses om omhändertagandet och ges möjlighet att sammanträffa med den omhändertagne. Om en sådan kontakt skall leda till några ytterligare åtgärder från tjänstemannens sida mot den omhändertagnes vilja får bedömas utifrån vad som allmänt gäller för åtgärder inom socialtjänsten. Det sagda utesluter inte heller att underrättelse från polisen till olika vårdorgan om ett ingripande mot en berusad person kan bli aktuell enligt andra föreskrifter än bestämmelsen om samråd i LOB, t. ex. enligt 3 § PI eller enligt 30 § LVM.

Sammanfattningsvis anser utredningen att det i 7 § LOB bör införas en bestämmelse enligt vilken den omhändertagne innan han friges skall tillfrågas om han vill ha kontakt med något samhällsorgan som kan lämna honom hjälp eller stöd. Om den omhändertagne önskar sådan kontakt åligger det polisen att enligt allmänna regler hjälpa honom med det.

7.9 Omhändertagandetid, frigivande

Enligt 7 § tredje stycket LOB skall den omhändertagne friges så snart det finnes kunna ske utan men för honom själv och anledning till omhänderta-

[1] RPS har dock därefter i de föreskrifter för tillämpningen av LOB, som trädde i kraft i juli 1982, angett att anmälan till socialnämnd i princip alltid skall avges när någon omhändertagits enligt LOB (RPS FS 1982:9, bil. 1, p. 2.1, FAP 023-1; se härom ytterligare s. 224 och 258 f).

gande ej längre föreligger. Frigivandet skall dock alltid äga rum senast inom åtta timmar efter omhändertagandet, om det ej uppenbarligen är förenligt med den omhändertagnes eget intresse att han får kvarstanna kortare tid därutöver.

7.9.1 Tidigare förhållanden m. m.

Enligt 1841 års fylleriförordning skulle den omhändertagne förvaras "till dess han återvunnit sina sinnens bruk" eller, i de fall han stört ordningen och motsvarande, till dess "han åter blivit nykter". Någon särskild tidsgräns fanns inte föreskriven.

Enligt fylleristraffutredningen kunde genomsnittstiden för förvaringen hos polisen anges till något mer än fem timmar (SOU 1968:55 s. 157). Utredningen föreslog för sin del att den omhändertagne skulle kvarhållas minst åtta timmar, såvida omhändertagandet ej utan olägenhet kunde upphöra tidigare, och längst 24 timmar med vissa möjligheter till förlängning (s. 341). Bakom detta förslag låg betraktelsesättet att omhändertagandena skulle bli av nykterhetsvårdande karaktär i stället för tämligen renodlade polisiära ingripanden. Det var utformat under den förutsättningen att man mera generellt skulle övergå till ett system med särskilda akutkliniker. Så blev emellertid inte fallet och frågan om omhändertagandetidens längd fick därför i propositionen med förslag till LOB bedömas från andra förutsättningar.

7.9.2 Prop. 1975/76:113, JuU 37

I prop. 1975/76:113 föreslog departementschefen en bestämmelse om förvaringstidens längd och om frigivande som i sak helt överensstämmer med nuvarande 7 § tredje stycket LOB. Bestämmelsen intogs ursprungligen i första stycket i 7 § men flyttades vid riksdagsbehandlingen till paragrafens tredje stycke.

En utgångspunkt vid utformningen av förslaget var enligt departementschefen att ett omhändertagande skulle anses upphöra i och med att den omhändertagne bereddes vård på annat sätt än genom polisens försorg. Det kunde enligt honom inte anses ändamålsenligt att i det sammanhanget meddela föreskrifter om vårdtid för det fallet att en omhändertagen person togs emot exempelvis på sjukhus (prop. s. 94). Vidare syntes enligt honom den dåvarande föreskriften i 1841 års förordning om att den omhändertagne skulle friges så snart han "återvunnit sina sinnens bruk" i vissa fall kunna leda till en högre grad av restriktivitet i tillämpningen än som var lämpligt. Efter ordalagen kunde föreskriften leda till den tolkningen att en omhändertagen person ovillkorligen skulle friges så snart han nödtorftigt kunde ta hand om sig själv, även om han fortfarande var märkbart alkoholpåverkad. Vid tidpunkten för propositionen var det enligt departementschefen vidare så att det allmänt ansågs att den som hade somnat i fylleriarrest åtminstone nattetid kunde hållas kvar till dess han vaknade av sig själv. I anslutning härtill anförde departementschefen vidare (s. 94 f):

Om man i den nya lagen ställer upp ett absolut krav på att en omhändertagen skall friges när anledning till omhändertagande inte längre föreligger – dvs. så snart han kan ta vård om sig själv och inte längre utgör en fara för sig själv eller annan – skulle det emellertid kunna göras gällande att redan ett sådant förfarande stod i strid mot lagen. Vidare får man räkna med att det sedan en omhändertagen person har tillnyktrat ibland visar sig nödvändigt att han genom polisens försorg förs till sjukhus eller läkare. Det kan t. ex. förhålla sig så att den omhändertagne klagar över sjukdom, verkar djupt deprimerad eller eljest befinner sig i ett sådant tillstånd att någon form av vård bedöms omedelbart erforderlig. Till det sagda kommer att jag – som jag strax skall återkomma till – har den uppfattningen att ett omhändertagande i görligaste mån bör utnyttjas för att hjälpa den omhändertagne att etablera sådana kontakter med sociala myndigheter eller vårdorgan som kan vara till gagn för honom. Det nu anförda har lett mig till den slutsatsen att lagen bör ha en utformning som ger polisen en viss marginal att avvakta med ett frigivande när detta skulle leda till direkt olägenhet för den omhändertagne. En grundläggande regel om frigivande synes med beaktande härav lämpligen böra ha den innebörden att den omhändertagne skall friges så snart det finnes kunnaske utan men för honom själv och anledning till omhändertagande inte längre föreligger.

Departementschefen behandlade därefter frågan om vissa bestämda tidsgränser för omhändertagandets varaktighet borde fastställas i lagen (s. 95). Han avvisade därvid tanken på en minimitid men accepterade tanken på en maximitid som enligt honom borde bestämmas till åtta timmar. I anslutning härtill uttalade han att man inte torde ha anledning att räkna med att en föreskrift om en maximitid av åtta timmar i och för sig skulle leda till en mera generell höjning av omhändertagandetiderna. Han fortsatte därefter (s. 95 f):

Om man sålunda – vilket jag förordar – inför en bestämmelse om att maximitiden för omhändertagande skall vara åtta timmar, bör emellertid bestämmelsen självfallet inte få ges den innebörden att polisen skall vara skyldig att frige den omhändertagne även i ett fall då denne, när maximitiden har gått ut, själv önskar hjälp från polisens sida med att bli förd t. ex. till sjukhus eller till vård i annan form. Bestämmelsen bör inte heller få uppfattas så att polisen skulle ha skyldighet att efter åtta timmar väcka den som har somnat i polisarrest för att frige honom. Även om det nu anförda kan sägas ligga i sakens natur – det blir ju i dessa fall knappast fråga om en fortsatt tvångsåtgärd i egentlig mening – torde med hänsyn till sådana och liknande situationer för tydlighetens skull böra föreskrivas att åttatimmarsfristen inte gäller för det fallet att det uppenbarligen är förenligt med den omhändertagnes eget intresse att han får kvarstanna kortare tid därutöver.

Med anledning av en motion berörde justitieutskottet vid riksdagsbehandlingen av propositionen särskilt den situationen att den omhändertagne själv önskar kvarstanna ytterligare någon tid i fylleriarresten. Utskottet hänvisade till vissa av departementschefens uttalanden och anförde att, i den mån en sådan begäran inte skulle anses kunna villfaras inom ramen för den nya lagen, den torde kunna omfattas av 2 § PI, enligt vilken bestämmelse polisen är skyldig att lämna allmänheten skydd, upplysningar och annan hjälp (JuU 1975/76:37 s. 24).

7.9.3 Rikspolisstyrelsens föreskrifter

RPS' föreskrifter i denna del har sedan 1979 följande lydelse.

7.5 Omhändertagen skall friges så snart han är så nykter att grund för omhändertagande inte längre föreligger och omständigheterna i övrigt är sådana att frigivandet kan ske utan men för honom. Detta innebär ett visst utrymme att avvakta med frigivandet när det av särskilda skäl skulle leda till direkt olägenhet för den omhändertagne, såsom då denne somnat i arresten eller då det är uppenbart att han inte är återställd efter berusningen. Ett annat skäl att uppskjuta frigivandet kan vara att särskild hjälpåtgärd, exempelvis förmedling av kontakt med socialnämnd[1] eller med anhörig till den omhändertagne, behöver vidtas. Frigivandet bör normalt kunna ske efter 4–6 timmars förvaring.

7.6 Maximitiden för omhändertagande är 8 timmar. Den får överskridas endast om det uppenbarligen är förenligt med den omhändertagnes eget intresse. Ett sådant intresse kan föreligga om den omhändertagne sover i arresten vid åttatimmarsfristens utgång eller om den omhändertagne själv önskar hjälp från polisens sida, t. ex. med att få komma till sjukhus eller under annan vård. Överskridande av maximifristen bör i regel avse endast kort tid, högst en eller ett par timmar. Ytterligare förskjutning av frigivandet kan dock vara motiverat i fall då detta annars skulle ske under nattetid eller vid annan från den omhändertagnes synpunkt olämplig tidpunkt.

De tidigare föreskrifterna skilde sig i sak från de nuvarande främst genom föreskriften att frigivande normalt borde kunna ske *utan men för den omhändertagne* efter 4–6 timmars förvaring. I den nya utformningen togs den här kursiverade begränsningen bort. Den rekommendation som kan sägas ligga i denna föreskrift kom därmed att avse efter vilken tid samtliga förutsättningar för frigivande normalt kunde antas föreligga. Föreskriften fick därigenom ett ökat praktiskt värde. I sammanhanget kan f. ö. uppmärksammas att föreskriften talar om viss tids förvaring, vilket i detta sammanhang väl närmast får uppfattas som viss tids vistelse i fylleriarrest. Det talas således inte om viss omhändertagandetid, dvs. tid räknat från tidpunkten för själva omhändertagandet inklusive bl. a. tid för transport till polisstationen och avvisitation, vilket är det tidsbegrepp som används i lagbestämmelsen. Det framgår inte om denna distinktion är avsedd och vad i så fall grunden för den kan vara.

7.9.4 LTO/LOB-utredningen

Som tidigare nämnts anförde fylleristraffutredningen att genomsnittstiden för förvaringen hos polisen torde kunna anges till något mer än fem timmar (SOU 1968:55 s. 157). Det framgår inte klart men förefaller med hänsyn till fylleristraffutredningens fortsatta redovisning troligast att man därmed avsåg inte tiden för förvaringen på polisstationen utan tiden från själva omhändertagandet till frigivandet, dvs. även tiden för transport till polisstationen och liknande. Motsvarande uppgift för det material som LTO/LOB-utredningen särskilt undersökt uppgår till drygt fem och en halv timme. Bilden är emellertid något oenhetlig som framgår av nedanstående uppställning.

[1] "Socialnämnd" ersatte i juli 1982 motsvarande äldre uttryck.

Genomsnittlig omhändertagandetid för omhändertagna enligt LOB i vissa polisdistrikt under 1979

Polisdistrikt	Kalmar	Malmö	Troll-hättan	Västerås	Öster-sund	Totalt
Genomsnitts-tid i minuter	300	315	383	382	311	336

Av uppställningen framgår att den genomsnittliga omhändertagandetiden i tre av de undersökta distrikten uppgick till fem eller drygt fem timmar och i de två återstående till närmare sex och en halv timme.

Fylleristraffutredningen redovisade också hur ett antal undersökta omhändertaganden fördelade sig på olika omhändertagandetider (s. 158). LTO/LOB-utredningens undersökning innehåller en liknande redovisning. Samma undersöknings- och redovisningsmetoder har inte använts i de båda undersökningarna men detta omöjliggör inte en jämförelse mellan förhållandena 1963 och 1979 enligt nedanstående diagram.

Omhändertagandetid i timmar, procentuell fördelning

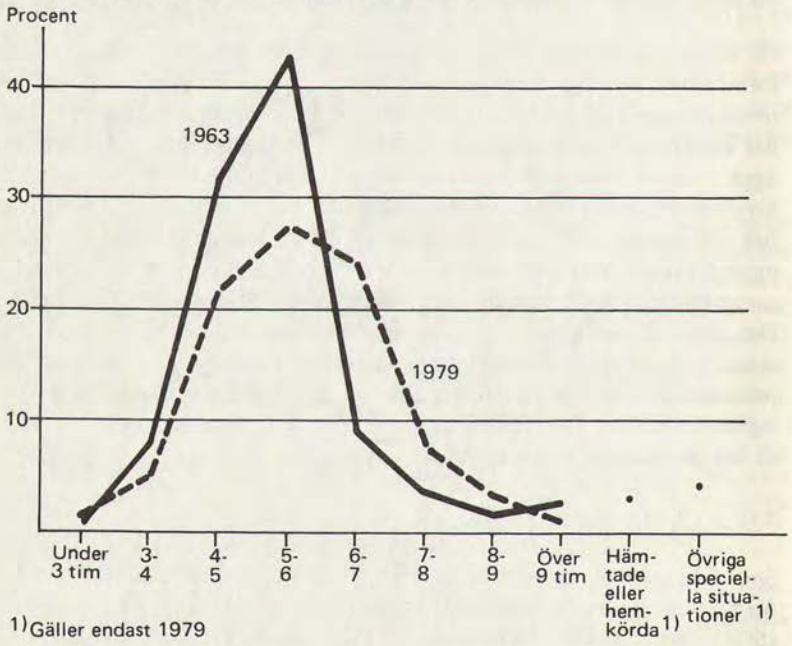

Diagrammet avser samma material som uppställningen rörande genomsnittstider ovan.

Också på denna punkt tyder 1979 års undersökning på att förhållandena skiftar en hel del från polisdistrikt till polisdistrikt. I sammanhanget förtjänar att uppmärksammas att det inte är ovanligt att man i viss utsträckning tillämpar schablonregler när det gäller varaktigheten av ett omhändertagande i stället för att i varje enskilt fall bedöma förutsättningarna för frigivande. Ett sådant förfaringssätt förenklar verksamheten och ligger nära till hands. Bl. a. kan onödigt argumenterande undvikas med de omhändertagna om när

de skall friges.

Undersökningen tyder vidare på att längden av omhändertagandena relativt ofta faller utanför den ram på 4–6 timmar som anges som normal i RPS' föreskrifter. Bortsett från ett mindre antal fall, där särskilda förhållanden spelade in, var andelen "normala" fall i undersökningsmaterialet 53,5 procent medan andelen kortare omhändertaganden uppgick till 7,2 procent och andelen längre till 39,3 procent. Minimitiderna för dessa fall understeg tre timmar i tre av de undersökta polisdistrikten men översteg med ett undantag fyra timmar i de två övriga. Maximitiderna uppgick i de tre distrikten till mellan åtta och nio timmar medan de i de två övriga uppgick till närmare nio och en halv respektive mer än elva timmar.

Undersökningen tyder vidare på att maximitiden om åtta timmar inte sällan överskrids. Andelen sådana fall i hela det undersökta materialet uppgick således till mellan tre och fyra procent. Några särskilda skäl för överskridandet finns inte angivna på omhändertagandebladet i dessa fall trots att särskilt markerat utrymme finns härför. Inte heller omständigheterna kring fallen har redovisats så att det i efterhand gått att närmare utröna på vilket sätt det "uppenbarligen varit förenat med den omhändertagnes eget intresse" (lagtextens ord) att omhändertagandet fått pågå längre än åtta timmar.

Frigivandetidpunkten i det material som omfattats av undersökningen framgår av nedanstående diagram och tabell.

Frigivandetidpunkt, procentredovisning

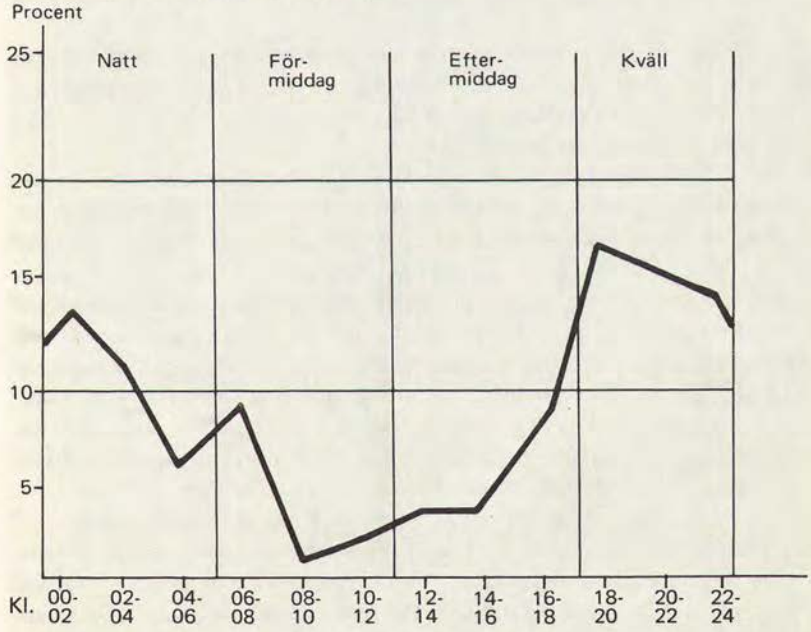

Andelen fall där frigivandet ägde rum mellan midnatt och kl. 06 på morgonen uppgår till drygt 32 procent medan motsvarande andel för tiden kl. 02–06 uppgår till drygt 18 procent. Diagrammet omfattar inte ett mindre antal fall där frigivandetidpunkten är oklar.

Frigivandetidpunkt, procentredovisning

Polisdistrikt	Natt	Förmiddag	Eftermiddag	Kväll
Kalmar	31	5	12	52
Malmö	24	20	26	50
Trollhättan	42	18	6	34
Västerås	30	16	15	39
Östersund	35	3	9	53
Totalt	32	11	12	45

I denna tabell avses med natt, förmiddag, eftermiddag och kväll tiden från kl. 00 till kl. 06, från kl. 06 till kl. 12, från kl. 12 till kl. 18 respektive från kl. 18 till kl. 24.

När det gäller frigivande nattetid tycks praxis enligt vad utredningen erfarit på de flesta håll i landet ha utvecklat sig så att den omhändertagne inte får sova ut till morgonen utan väcks. Väckning sker som regel efter den tid som bedöms behövlig för att den omhändertagne skall ha återhämtat sig med hänsyn till det tillstånd han befann sig i när han fördes in på polisstationen. Härefter sker en prövning om han kan friges, i vilket fall han får lämna polisstationen. På en del håll förekommer det att den omhändertagne får stanna kvar på polisstationen efter frigivandet och "logera" där. Att den omhändertagne får sova ut till morgonen och vakna av sig själv innan ställning tas till frigivandefrågan tycks såvitt utredningen erfarit vara ovanligt.

Vad som nu har redovisats om den praktiska tillämpningen av bestämmelserna om frigivande och vad utredningen i övrigt erfarit i denna fråga ger enligt utredningens uppfattning vid handen att den nuvarande ordningen i huvudsak har fungerat bra.

Som framgått av det föregående föreligger dock skillnader som inte är obetydliga mellan olika polisdistrikt när det gäller tillämpningen av bestämmelserna om frigivande. Utredningen har inte gjort någon systematisk analys av anledningen till dessa skillnader. På denna som på andra punkter är det naturligtvis önskvärt att tillämpningen av lagen så långt det går är enhetlig i hela riket. En utvidgad och förbättrad central uppföljning och redovisning av den praktiska tillämpningen, bl. a. i form av fortlöpande statistik innehållande uppgifter av ungefär det slag som redovisats ovan, skulle enligt utredningens mening kunna bidra till en större enhetlighet. En sådan uppföljning och redovisning skulle också ligga väl i linje med vad utredningen i övrigt anför beträffande frågor av detta slag.

Från lagteknisk synpunkt gör utredningen följande överväganden.

Genom bestämmelserna i 7 § om frigivande anges gränserna för frihetsberövandet. Från allmän synpunkt är det naturligtvis angeläget att sådana bestämmelser är klara och tydliga. De vårdintressen som i dessa sammanhang måste beaktas bör enligt utredningen inte få leda till att oklarhet uppkommer rörande den rättsliga grunden för kvarhållandet av den omhändertagne. Utredningen har mot bakgrunden härav undersökt om det är möjligt att renodla bestämmelserna om frigivande utan att de fördelar från

vårdsynpunkt som innefattas i den nuvarande regleringen går förlorade.

Den nuvarande regleringen kan sägas bestå av dels en huvudregel, som innehåller två skilda förutsättningar, dels en kompletteringsregel, som innehåller en tidsgräns vilken undantagsvis får överskridas. Huvudregelns två förutsättningar är dels att frigivandet kan ske utan men för den omhändertagne, dels att anledning till omhändertagande inte längre föreligger. Genom den förstnämnda förutsättningen har polisen enligt förarbetena "en viss marginal att avvakta med ett frigivande när detta av särskilda skäl skulle leda till en direkt olägenhet för den omhändertagne". De i förarbetena anförda exemplen på sådana särskilda skäl kan sammanfattas på följande sätt (prop. s. 94–95 och 126).

- Den omhändertagne har somnat i en fylleriarrest och skall då kunna hållas kvar till dess han vaknar av sig själv.
- Den omhändertagne har tillnyktrat men det visar sig nödvändigt att han genom polisens försorg förs till sjukhus eller läkare därför att han klagar över sjukdom, verkar djupt deprimerad eller eljest befinner sig i ett sådant tillstånd att någon form av vård bedöms omedelbart erforderlig.
- Den omhändertagne bör hjälpas att etablera sådana kontakter med sociala myndigheter eller vårdorgan som kan vara till gagn för honom.
- Den omhändertagne är uppenbart ännu inte återställd efter berusningen.
- Polisen anser det påkallat att vidta särskild hjälpåtgärd i form av kontakt med anhörig till den omhändertagne.

I lagrummet anges vidare att frigivandet alltid skall äga rum inom åtta timmar efter omhändertagandet, om det inte uppenbarligen är förenligt med den omhändertagnes eget intresse att han får kvarstanna kortare tid därutöver. De i förarbetena angivna exemplen på denna situation kan sammanfattas på följande sätt (prop. s. 95–96 och 126–127).

- Polisen skall inte ha skyldighet att efter åtta timmar väcka den som har somnat i polisarrest för att frige honom.
- Den omhändertagne önskar själv hjälp från polisens sida med att bli förd t. ex. till sjukhus eller till vård i annan form.
- Den omhändertagne saknar tillfälligtvis övernattningsställe.
- Efter själva tillnyktringsprocessen bedöms det som nödvändigt, att läkare tillkallas eller att den omhändertagne kommer under omedelbar vård till förebyggande av att allmäntillståndet förvärras och att allvarlig skada eller sjukdom drabbar honom i anslutning till ett frigivande.
- Frigivningen skulle behöva ske nattetid eller vid annan från den omhändetagnes synpunkt sett olämplig tidpunkt.
- Den omhändertagne har avvikit från vårdanstalt för alkoholmissbrukare dit han skall återföras men anstalten saknar resurser att ta emot honom omedelbart t. ex. beroende på tidpunkten på dygnet.

Enligt utredningens mening kan beträffande samtliga de nu anförda exemplen sättas i fråga om de alltid kan motivera ett fortsatt frihetsberövande. När det gäller den som har somnat i arresten kan sålunda invändas att

det inte alltid ligger i den omhändertagnes intresse att få sova ut. Det kan tvärtom vara av största betydelse för honom att bli frigiven så snart som möjligt, t. ex. därför att han önskar komma hem innan familjen vaknar eller därför att han vill komma i tid till sitt arbete. Det vanligaste är emellertid att den omhändertagne föredrar att vila ut i polisarresten till morgonen framför att släppas ut mitt i natten. Detta kan lösas och löses som nämnts för närvarande ibland så att den omhändertagne väcks efter ungefärligen gängse omhändertagandetid och friges om förutsättningar härför föreligger. Han ges sedan – i linje med vad lagstiftaren angav under förarbetena till LOB – möjlighet att kvarstanna i arresten till morgonen som frivillig "logerare". En sådan lösning är tillfredsställande från principiell utgångspunkt. Man undviker bl. a. att frågan, om en person är berövad sin frihet eller inte, blir beroende av hur länge han råkar ligga och sova i sitt berusade tillstånd. Eftersom en ordning med frivilligt "logerande" kan vålla praktiska svårigheter i vissa fall bör dock en föreskrift som ger den omhändertagne en uttrycklig rätt härtill inte tas in i LOB.

När det gäller de situationer då den omhändertagne behöver vård och själv vill medverka till vården behövs inte någon regel om fortsatt frihetsberövande enligt LOB. Om han i övrigt är i behov av akut vård vid åttatimmarsfristens utgång torde han kunna överföras till sådan vård utan att vara frihetsberövad enligt LOB. Tilläggas kan att behovet av läkarundersökning och överlämnande till vård skall bedömas kontinuerligt. Det måste därför rimligen vara utomordentligt sällsynt att ett sådant behov framkommer först då den omhändertagne tillnyktrat så pass att anledning till omhändertagande inte längre förekommer. Också detta talar för att det inte behövs någon möjlighet till fortsatt frihetsberövande enligt LOB i nu berörda situationer.

Beträffande fortsatt frihetsberövande för etablerande av kontakt med andra samhällsorgan hänvisas till vad utredningen anfört om samråd med sådana organ (avsnitt 7.8). Enligt där närmare utvecklade skäl bör sådant samråd inte ske mot en omhändertagnes vilja. Han bör därför inte heller kunna kvarhållas för att sådant samråd skall komma till stånd.

Liknande synpunkter kan anläggas på frågan om den omhändertagne bör kunna hållas kvar för att polisen skall ta kontakt med anhöriga. Att detta inte bör ske mot den omhändertagnes vilja ligger i linje med vad som uttalades under förarbetena till LOB om att ett överlämnande till anhörig inte borde ske om det kunde vålla den omhändertagne onödig olägenhet eller väcka onödig uppmärksamhet (jfr RPS' föreskrifter p. 2.2). Undantagssituationer kan visserligen förekomma men när det gäller vuxna omhändertagna torde det då i allmänhet röra sig om situationer då andra bestämmelser om tvångsvård är tillämpliga. Beträffande barn och ungdomar bör anhöriga ha kontaktats i ett långt tidigare skede än det som avses här. I den mån anhöriga av ett eller annat skäl inte blivit kontaktade bör socialtjänsten ha kopplats in. Något behov av förlängt frihetsberövande för kontakter av detta slag torde därför inte föreligga.

Inte heller finns det något behov av ett fortsatt frihetsberövande när den omhändertagne själv önskar hjälp av polisen för att bli förd t. ex. till sjukhus eller överlämnad till vård i annan form.

Den omhändertagne bör inte heller vara frihetsberövad endast för att han

saknar övernattningsställe eller därför att frigivandet aktualiseras vid en för honom olämplig tidpunkt på dygnet. I sådana fall får han istället om det lämpligen kan ske kvarstanna hos polisen som s. k. "logerare".

Slutligen bör LOB inte heller användas som grund för ett frihetsberövande i avvaktan på ett återförande av den omhändertagne till anstalt. En sådan situation får lösas i enlighet med de bestämmelser som gäller om polisens skyldighet att lämna handräckning åt den anstalt, som det i det enskilda fallet gäller.

Utöver vad som nu anförts tillkommer att regleringen rörande frigivande efter förvaring i polisarrest inte kan ses isolerad från vad som gäller beträffande den som i enlighet med LOB:s huvudregel överlämnats till vård vid sjukhus eller tillnyktringsenhet i omedelbar anslutning till polisens ingripande. Som tidigare har berörts upphör frihetsberövandet i och med överlämnandet. Det ter sig vid den jämförelsen egendomligt att man vid vistelse i polisarrest i huvudsak av vårdskäl och i sitt eget intresse skulle kunna hållas kvar i polisarresten när övriga förutsättningar för ett fortsatt frihetsberövande inte längre föreligger.

Sammanfattningsvis leder det förda resonemanget utredningen till den slutsatsen att maximiregelns undantagsbestämmelse bör slopas liksom huvudreglens förutsättning om frigivande utan men för den omhändertagne. För att tillgodose det önskemål som också låg bakom sistnämnda förutsättning, nämligen att den omhändertagne inte bör friges så snart han kommit sig så pass att förutsättningar för omhändertagande inte längre föreligger, kan i stället föreskrivas att den omhändertagne skall friges så snart det kan ske med hänsyn till hans tillstånd.

7.10 Förstörande av alkohol m. m.

Enligt 8 § LOB skall alkoholhaltiga drycker eller andra berusningsmedel som påträffas hos den som har omhändertagits enligt lagen fråntas denne om inte särskilda skäl talar mot det. Beslut härom meddelas av den förman som skall pröva omhändertagandet. Med egendomen skall förfaras på det sätt som föreskrivs i 3 § lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m. Belopp som har erhållits vid försäljning av egendomen tillfaller staten. Reglerna får också tillämpas i fråga om injektionsspruta eller kanyl som kan användas för insprutning i människokroppen.

7.10.1 Bakgrund

Före tillkomsten av LOB reglerades frågan om förfarandet med alkoholhaltiga drycker och andra berusningsmedel som påträffades hos akut berusade personer i 1958 års ovan nämnda förverkandelag. Regleringen innebar att berusningsmedel som påträffades hos den som uppträdde berusad på plats och sätt som föreskrevs för ansvar för fylleri fick tas i beslag av polisen. Egendomen kunde sedan förklaras förverkad av domstol eller åklagare, om inte särkilda skäl talade mot det. För beslagsförfarandet gällde vissa avvikelser från de allmänna reglerna i RB. Bl. a. fanns möjlighet att förstöra egendomen omedelbart, om dess värde var ringa eller åtgärden annars måste

anses försvarlig. Sedan förverkandeförklaring hade meddelats skulle egendomen bevisligen förstöras eller säljas i den mån det inte redan hade skett.

Den nu beskrivna regleringen gällde – och gäller – med vissa begränsningar också vid en del andra brott, bl. a. trafiknykterhetsbrott.

I en del specialförfattningar fanns vidare regler som innebar att berusningsmedel i vissa fall fick tas om hand utan något formellt beslags- eller förverkandeförfarande. Med stöd av 63 § NvL fick sålunda en polisman ta om hand alkoholhaltiga drycker som påträffades hos den som var underkastad föreskrift enligt NvL om avhållsamhet från bruk av sådana drycker. Enligt samma lagrum fick också bl. a. berusningsmedel som påträffades hos eller ankom till den som hade tagits in på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare tas om hand av föreståndaren för anstalten. Med egendom som hade omhändertagits skulle i dessa fall förfaras på samma sätt som med egendom som hade förverkats enligt 1958 års lag, dvs. den skulle förstöras eller säljas. Föreskrifter av motsvarande innebörd fanns också i 88 a § BvL och finns i 63 § lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt.

Fylleristraffutredningen avvisade tanken på en ordning som innebar att berusningsmedel som anträffades hos omhändertagna berusade personer skulle förklaras förverkade i samma ordning som dittills även efter fylleriets avkriminalisering. Enligt utredningen var det emellertid självklart, att den omhändertagne skulle lämna ifrån sig berusningsmedel och att dessa inte skulle återlämnas till honom efter omhändertagandet. Utredningen föreslog att frågan skulle regleras genom en bestämmelse som motsvarade 63 § NvL och som således innebar att berusningsmedel skulle tas ifrån den omhändertagne utan något beslags- eller förverkandeförfarande. Detta förslag godtogs i huvudsak av samtliga remissinstanser.

Departementschefen uttalade i propositionen (prop. 1975/76:113 s. 98) att han ansåg det ställt utom all diskussion att en person som hade tagits om hand på grund av akut berusning skulle vara skyldig att lämna ifrån sig medförda rusdrycker och andra berusningsmedel. Det skulle vidare vara en högst otillfredställande ordning om polisen måste återlämna sådan egendom i samband med att omhändertagandet upphörde. Att efter fylleriets avkriminalisering införa ett system med straffprocessuella regler om beslag och förverkande för de fall det här gällde skulle enligt departementschefen å andra sidan varken vara ändamålsenligt eller principiellt tillfredsställande. Departementschefen godtog därför fylleristraffutredningens förslag och förordade att en bestämmelse motsvarande 63 § NvL fördes in i den nya lagen. Enligt departementschefen borde beslut i de aktuella frågorna ankomma på den förman som hade att pröva själva omhändertagandet.

I specialmotiveringen till den föreslagna bestämmelsen (prop. s. 127) uttalade departementschefen att den omhändertagne inte enligt förslaget kunde överklaga ett beslut som innebar att berusningsmedel tagits ifrån honom. Om den omhändertagne ansåg beslutet felaktigt, hade han emellertid enligt vad departementschefen anförde möjlighet att begära ersättning av staten enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen, eventuellt i samband med ansökan om ersättning för själva den frihetsinskränkning som omhändertagandet inneburit.

Enligt departementschefen (s. 128) var den föreslagna paragrafen i princip

tillämplig också på berusningsmedel som tillhörde annan än den omhändertagne, men denna omständighet kunde i vissa fall utgöra ett särskilt skäl mot att egendomen togs ifrån den omhändertagne. Ett annat sådant skäl kunde vara att det rörde sig om tabletter e. d. som hade ordinerats av läkare.

Justitieutskottet konstaterade vid riksdagsbehandlingen av propositionen (JuU 1975/76:37 s. 25) att befogenheten att förordna att berusningsmedlen skulle fråntas den omhändertagne skulle tillkomma den förman som hade att pröva omhändertagandet, dvs. vanligtvis det vakthavande befälet på polisstationen. I anslutning härtill påpekade utskottet att det fick förutsättas att vederbörande polisman i avvaktan på förmannens beslut fick vidta ifrågavarande åtgärder. Utskottet hänvisade till 2 § 1958 års lag och till 27 kap. 4 § RB.

Regler om beslag och förverkande av alkohol och andra berusningsmedel från den som har gjort sig skyldig till vissa brott finns för närvarande som nämnts i 1958 års förverkandelag. Regler om fråntagande och förstörande eller försäljning av sådan egendom utan samband med brott finns bl. a. i 36 a § LSPV, 37 a § lagen (1967:940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda, 63 § lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt, 25 § LVU och 32 § LVM.

I betänkandet (DsKn 1981:26) Alkoholförtäring på allmän plats m. m. har ordningsstadgeutredningen föreslagit införande av en ny bestämmelse i ordningsstadgan om förverkande av spritdrycker, vin eller starköl, som påträffas hos den som i strid med bestämmelse i lokal ordningsstadga förtär sådana drycker på allmän plats.

7.10.2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter

RPS' föreskrifter för verkställighet av LOB har i denna del sedan 1979 följande lydelse.

8.1 Berusningsmedel som anträffas hos den som omhändertagits skall, oavsett om den omhändertagne kvarhålls på polisstationen eller överlämnas till annan vård, fråntas denne om inte särskilda skäl talar däremot. Sådant skäl kan vara att berusningsmedlet tillhör annan än den omhändertagne och att det av omständigheterna framgår att det inte varit avsett för den omhändertagne. Ett annat skäl kan vara att det rör sig om tabletter e. d. som ordinerats honom av läkare.

8.2 Beslut om fråntagande skall antecknas i grundhandling över omhändertagandet. På samma sätt redovisas beslut om förstöring eller försäljning av egendomen. Injektionsspruta eller kanyl handhas på det sätt som framgår av rikspolisstyrelsens anvisningar angående skydd mot hepatit B (gulsotsmitta).[1]

7.10.3 LTO/LOB-utredningen

I praktiken anses 8 § LOB, såvitt utredningen har funnit, ge stöd såväl för det faktiska fråntagandet av egendomen från den omhändertagne på platsen för omhändertagandet som för det definitiva frånhändandet av egendomen genom beslut av förmannen att egendomen inte skall återlämnas till den omhändertagne.

Vidare förhåller det sig så att den egendom som inte återlämnas alltid förstörs. Någon försäljning förekommer alltså inte. En anledning härtill är

[1] Fram till juli 1982 endast "mot gulsotsmitta".

att de kvantiteter det här rör sig om är alldeles för små för att intäkterna vid en försäljning skall motsvara det administrativa besvär som en försäljning för med sig. I sammanhanget har hänvisats till generaltullstyrelsens anvisningar om förfarandet med insmugglade dryckesvaror (GTS cirk. (TFS 1970:36) om försäljning och förstöring av rusdrycker). Enligt dessa skall partier om högst 50 liter alltid förstöras.

Enligt utredningens mening äger de skäl som motiverade tillkomsten av reglerna om fråntagande av alkohol m. m. från den som omhändertagits enligt LOB fortfarande giltighet. Tolkningen av gällande regler och deras praktiska tillämpning har, såvitt utredningen kunnat finna, inte medfört några särskilda problem. Någon ändring i sak i förhållande till vad som nu tillämpas bör därför inte göras.

När det gäller den lagtekniska utformningen av bestämmelserna anser utredningen emellertid att vissa korrigeringar bör göras, främst i syfte att anpassa bestämmelsernas ordalydelse till rådande praxis. Det bör således i lagtexten tydligt markeras att ifrågavarande egendom får fråntas den omhändertagne redan på platsen för omhändertagandet. Termen fråntagande bör vidare reserveras för detta faktiska förfarande. Det bör också tydligt anges att förmannens prövning inte avser detta förfarande utan frågan om egendomen skall återlämnas eller inte. Slutligen bör bestämmelsen anpassas till praxis också på det sättet att det föreskrivs att ej återlämnad egendom alltid skall förstöras. Den enbart teoretiska möjligheten till försäljning bör alltså formellt tas bort. Föreskrifterna i LOB kan därigenom också förenklas på så sätt att hänvisningen till 1958 års förverkandelag utgår. Detta utesluter inte att själva förfarandet vid förstörandet av egendom följer samma rutiner som tillämpas vid förfarandet enligt den lagen.

I 8 § LOB bör alltså enligt utredningens mening i ett första stycke föreskrivas att alkoholdrycker och andra berusningsmedel liksom injektionssprutor och kanyler, som påträffas hos den omhändertagne, skall tas ifrån honom. I ett andra stycke bör därefter föreskrivas att sådan egendom bevisligen skall förstöras, om inte särskilda skäl talar mot det, samt att frågor härom prövas av den förman till vilken omhändertagandet skall anmälas.

7.11 Identifiering

Identifieringen av den som omhändertagits på grund av offentlig berusning utgjorde före LOB:s tillkomst inte något problem av betydelse. I 1841 års fylleriförordning fanns visserligen inte några bestämmelser i ämnet. Den berusade hade emellertid som regel gjort sig skyldig till straffbar gärning, nämligen fylleri enligt 16 kap. 15 § BrB. Därmed var de straffprocessuella bestämmelserna i RB om bl. a. identifiering tillämpliga.

Dessa bestämmelser (24 kap. 2 § RB) innebär att den som på sannolika skäl misstänks för brott kan häktas, om han är okänd och inte uppger namn och hemvist. De gäller oberoende av brottets beskaffenhet och var alltså tillämpliga bl. a. beträffande den som kunde misstänkas för fylleri. Eftersom den som hade omhändertagits för offentlig berusning med stöd av 1841 års förordning som regel kunde misstänkas för fylleri kunde han också som regel i sista hand till och med häktas, om han vägrade att lämna besked om sin identitet.

Efter LOB:s tillkomst och avkriminaliseringen av fylleri uppkom emellertid problem. I sin förut berörda skrivelse till regeringen i september 1977 (avsnitt 7.2.2.3) uppgav RPS bl. a. att betydande svårigheter hade uppstått att identifiera personer som hade omhändertagits enligt LOB. På grund av dessa svårigheter hade polisen enligt RPS i ett stort antal fall inte kunnat fullgöra sin underrättelseskyldighet enligt nykterhetsvårds- och körkortslagstiftningen. RPS hemställde att frågan om möjligheten att identifiera en omhändertagen närmare prövades, så att föreskrivna anmälningar kunde fullgöras.

I linje med RPS' hemställan togs identifieringsfrågan sedermera upp i direktiven till LTO/LOB-utredningen. I dessa direktiv angavs sålunda bl. a. att det borde finnas anledning för den särskilde utredaren att ta upp en del tillämpningsproblem som RPS pekat på, i synnerhet de svårigheter som på vissa håll visat sig föreligga beträffande identifieringen av de som omhändertagits enligt LOB.

Identifieringsfrågan har också aktualiserats i riksdagen, senast vid 1979/80 års riksmöte, då riksdagen behandlade en motion i ämnet. Riksdagen hänvisade därvid till LTO/LOB-utredningens arbete och till sina tidigare uttalanden rörande angelägenheten av att de tillämpningsproblem som uppkommit snarast kunde lösas (JuU 1979/80:22).

7.11.1 Identifieringens syfte

Före avkriminaliseringen av fylleri tjänade identifieringen av en omhändertagen primärt syftet att säkerställa lagföringen av honom. Ledde lagföringen till att den omhändertagne övertygades om straffbart fylleri följde rättsverkningar av olika slag, bl. a. rapportering till vård- och körkortsmyndigheterna. En förutsättning för rapportering var således att det genom dom eller motsvarande fastslogs att den omhändertagne gjort sig skyldig till fylleri eller annat liknande brott.

Vid avkriminaliseringen av fylleri knöts motsvarande rättsverkningar direkt till själva omhändertagandet. Identifieringen av den omhändertagne kan därmed sägas i första hand tjäna syftet att göra det möjligt för polisen att i föreskriven ordning rapportera omhändertagandet till andra myndigheter. Avsikten med rapporteringen – och indirekt avsikten med identifieringen – är naturligtvis att dessa myndigheter skall kunna vidta åtgärder av olika slag.

Liksom tidigare har polisen dessutom ett visst intresse också för egen del av att en omhändertagen identifieras. Man vill från polisens sida rent allmänt känna till vem man har att göra med, och man kan vilja konstatera om den omhändertagne är efterlyst eller annars eftersökt.

Före avkriminaliseringen av fylleri följde som regel efter själva omhändertagandet av en berusad ytterligare kontakt mellan honom och myndigheterna i samband med rättegång eller straffverkställighet. Härvid kunde eventuella misstag vid identifieringen uppdagas och åtgärdas. Någon ytterligare kontakt av det slaget förekommer inte längre, och någon överprövning av polisingripandet genom annan myndighets försorg görs inte. Det är därför av större betydelse än tidigare att misstag inte görs från polisens sida vid omhändertagande, identifiering och rapportering av berusade.

Bestämmelser om rapportering och om registrering av omhändertaganden av berusade personer finns främst i vård- och körkortslagstiftningen.

7.11.1.1 *Vårdlagstiftningen*

Bestämmelser i vårdlagstiftningen som rör polisens skyldighet att rapportera ett omhändertagande enligt LOB till andra myndigheter fanns före 1.1.1982 i 10 § NvL, 93 § BvL, 3 § PI samt 7 § LOB. Nämnda datum upphörde 10 § NvL och 93 § BvL att gälla. Dessa båda bestämmelser motsvaras numera i viss utsträckning av 71 § SoL och 30 § LVM.

Föreskrifter i ämnet har också utfärdats av RPS.

10 § nykterhetsvårdslagen

Enligt 10 § NvL skulle en polismyndighet ofördröjligen göra anmälan hos nykterhetsnämnden när någon på grund av alkoholberusning hade omhändertagits enligt LOB.

Bestämmelsen innebar att anmälan skulle göras beträffande var och en som omhändertagits till följd av berusning som helt eller delvis berodde på alkoholförtäring. Däremot gav den inte stöd för anmälan vid omhändertaganden som föranleddes av berusning av annat slag.

Enligt RPS' föreskrifter för verkställighet av LOB skulle anmälan enligt bestämmelsen snarast och senast påföljande vardag avges till nykterhetsnämnden i den omhändertagnes hemort. Vanligen tillämpades detta så att anmälan avgavs till nämnden på den ort där vederbörande var kyrkobokförd. Det förekom också att anmälan avgavs till den nämnd inom vars område den omhändertagne uppgett sig bo eller till nämnden på den ort där omhändertagandet ägt rum.

Enligt RPS' föreskrifter skulle vidare skriftlig anmälan alltid avges, även om muntlig kontakt förekommit med nämnden i anslutning till omhändertagandet (jfr 7 § LOB). Även i de fall omhändertagandet inte föranlett införande på polisstation skulle anmälan göras. En förutsättning för anmälan var dock att den omhändertagnes identitet med säkerhet blivit fastställd. Denna bestämmelse tolkades på olika sätt. På en del håll förekom det att man inte nöjde sig med mindre än vissa legitimationshandlingar med fotografi eller motsvarande, medan man på andra håll ställde väsentligt lägre krav.

93 § barnavårdslagen

Enligt 93 § BvL hade polismyndigheten att ofördröjligen till barnavårdsnämnd anmäla sådant som den i sin verksamhet erhållit kännedom om av beskaffenhet att föranleda nämndens ingripande.

Bestämmelsen var i och för sig tillämplig vid omhändertaganden enligt LOB. Den torde dock praktiskt taget inte alls ha tillämpats vid sidan om bestämmelsen i 10 § NvL.

3 § polisinstruktionen

Enligt 3 § PI skall polisen samarbeta med åklagarmyndigheter samt andra myndigheter och organisationer vilkas verksamhet berör polisverksamheten. Särskilt åligger det polisen att fortlöpande samarbeta med myndigheterna inom socialtjänsten och snarast underrätta dessa om förhållanden som bör föranleda någon åtgärd av dem.

Bestämmelsen går tillbaka på några formuleringar i chefens för inrikesdepartementet anvisningar till 1948 års allmänna polisinstruktion. Under rubriken Polisens uppgifter anförs där följande (s. 9).

> Här må framhållas, att polisens förebyggande verksamhet ej endast bör gå ut på att i särskilda fall förhindra brott och andra kränkningar av samhällsfriden. Den bör utsträckas till åtgärder av mera generell art. Av vikt är sålunda att polisen aktivt medverkar i den verksamhet, som från samhällets sida utövas i syfte att undanröja sådana missförhållanden som erfarenhetsmässigt ger upphov till brott och annan asocialitet. Härvid åligger det polisen bl. a. att upprätthålla fortlöpande kontakt med de myndigheter och organisationer, som arbetar med dessa frågor, och hålla dem underkunniga om alla sådana förhållanden av betydelse för deras verksamhet, som polisen under sitt arbete får kännedom om. Särskilt angeläget är det att dylikt samarbete äger rum med de institutioner och organisationer, som är verksamma inom barna- och ungdomsvården.

Formuleringarna inarbetades sedermera i 3 § i 1965 års polisinstruktion och överfördes därefter oförändrade till 3 § i den nu gällande polisinstruktionen. De har senare blivit föremål för viss språklig översyn (SFS 1981:735).

Bestämmelsen är av generell natur. Enligt allmänna principer för lagtolkning gäller att den inte är tillämplig i den mån det finns särskilda bestämmelser som berör ett område som den annars skulle omfatta.

I RPS' föreskrifter för verkställighet av LOB finns inte något särskilt angivet om bestämmelsens tillämpning vid omhändertaganden enligt LOB. I RPS' motsvarande föreskrifter rörande LTO redovisas dess lydelse. I anslutning härtill anges att något lagstöd inte föreligger för ett rutinmässigt uppgiftslämnande till annan myndighet av varje omhändertagande. Anmälan skall enligt föreskrifterna avges endast när någon av vissa, särskilt angivna författningsbestämmelser om anmälningsskyldighet, bl. a. 3 § PI, är tillämplig. Enligt föreskrifternas tidigare lydelse på denna punkt (RPS FS 1977:14) förutsatte anmälan av ett omhändertagande en noggrann prövning i varje enskilt fall.

I det praktiska polisarbetet torde 3 § PI liksom 93 § BvL praktiskt taget inte alls ha tillämpats vid sidan om 10 § NvL beträffande omhändertaganden enligt LOB.

7 § LOB

Enligt 7 § andra stycket LOB skall polisen, om en omhändertagen finnes vara i behov av hjälp eller stöd från samhällets sida, innan omhändertagandet upphör och i den mån det lämpligen kan ske samråda med annat samhällsorgan som har till uppgift att tillgodose sådant behov.

Beträffande den närmare innebörden av bestämmelsen och tillämpningen av den hänvisar utredningen till avsnitt 7.8.

71 § socialtjänstlagen

Enligt 71 § första stycket SoL bör var och en som får kännedom om att en underårig misshandlas i hemmet eller annars behandlas där på ett sådant sätt att det är fara för hans hälsa eller utveckling anmäla detta till socialnämnden. Enligt paragrafens andra stycke är bl. a. myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt de som är anställda hos sådana myndigheter skyldiga att genast till socialnämnden anmäla om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till en underårigs skydd.

Dessa bestämmelser ersätter 93 § BvL. Vid riksdagsbehandlingen anmärkte socialutskottet att ingen saklig ändring åsyftades med 71 § andra stycket SoL jämfört med 93 § första stycket BvL (SoU 1979/80:44 s. 113). Man underströk dock att man ville förtydliga att anmälningsplikten inte förutsätter att det är klarlagt att socialnämnden behöver ingripa. Även uppgifter som är svårbedömda eller obestyrkta skall alltså anmälas enligt utskottet, om de tyder på att ett barn kan vara i behov av stöd eller hjälp från socialnämndens sida. Det ankommer härefter på socialnämnden att undersöka vilken grund som kan finnas för uppgiften och utreda det eventuella behovet av åtgärder.

30 § lagen om vård av missbrukare i vissa fall

Enligt 30 § LVM är med vissa undantag myndigheter som i sin verksamhet regelbundet kommer i kontakt med missbrukare skyldiga att anmäla till länsstyrelsen om de får kännedom om att någon kan antas vara i behov av vård enligt den lagen. Särskilda anvisningar för tillämpningen av bestämmelsen vid omhändertagande enligt LOB har hittills inte utfärdats.

Föreskrifter utfärdade av RPS

I anslutning till att socialtjänstlagstiftningen trädde i kraft 1.1.1982 aviserade RPS (B-023-6906/81) följdändringar i bl. a. styrelsens föreskrifter för verkställighet av LOB (RPS FS 1979:15). I avvaktan på denna revidering föreskrev styrelsen att anmälan till socialnämnden alltid skulle avges när någon omhändertagits enligt LOB under förutsättning att identiteten fastställts. Detta skulle gälla oavsett om berusningen var orsakad av alkohol eller av annat berusningsmedel. Anmälan skulle avges till socialnämnden i den omhändertagnes hemort senast första vardagen efter omhändertagandet.

I mars 1982 utfärdade RPS nya föreskrifter för verkställighet av LOB (RPS FS 1982:9, FAP 023-1). De trädde i kraft i juli 1982 och överensstämmer i nu ifrågavarande avseenden helt med de dittills gällande övergångsbestämmelserna.

7.11.1.2 *Körkortslagstiftningen*

Körkortslagen (1977:477; KkL) och körkortsförordningen (1977:722, KkF) trädde i kraft 1.1.1978.

Enligt 7 § första stycket KkL får *körkortstillstånd* endast meddelas den som med hänsyn till sina personliga och medicinska förhållanden kan anses lämplig som förare av körkortspliktigt fordon. Enligt andra stycket i samma paragraf skall vid prövningen av de personliga förhållandena särskilt beaktas bl. a. om sökanden är känd för nyktert levnadssätt.

Enligt 16 § 5 KkL skall *körkort återkallas* om körkortshavaren på grund av opålitlighet i nykterhetshänseende ej bör ha körkort.

Enligt tidigare bestämmelser skulle såväl enstaka fylleriförseelser som onykterhet i övrigt beaktas i körkortssammanhang. Dessa regler grundade sig liksom motsvarande regler i fråga om allmän brottslighet på förslag, som 1953 års trafiksäkerhetsutredning lade fram i betänkandet (SOU 1957:18) Trafiksäkerhet II. Denna utredning hade låtit göra vissa undersökningar av sambandet mellan fylleri och trafikbrottslighet och funnit att personer som visar höggradig misskötsamhet i nykterhetsavseende påfallande ofta också visar en bristande förmåga till social anpassning i allmänhet och dessutom har en olycksbelastning i trafiken som väsentligt överstiger den normala. Från allmän trafiksäkerhetssynpunkt var det därför enligt utredningens mening synnerligen angeläget att man såg till att personer som hade nykterhetsanmärkningar inte fick uppträda som motorfordonsförare. Den omständigheten att en person gjorde sig skyldig till en fylleriförseelse ingav enligt utredningens mening en så stark misstanke om opålitlighet i nykterhetsavseende att det inte kunde vara försvarligt att ge honom rätt att föra motorfordon så länge misstanken bestod.

En annan syn på dessa frågor redovisades av 1961 års trafikmålskommitté. I sitt slutbetänkande Rätten till ratten (SOU 1972:70–72) presenterade kommittén bl. a. en särskild undersökning rörande ett visst antal fylleribelastade personer. Kommittén uttalade att något starkare samband mellan fylleri och trafikonykterhetsbrott inte kunnat påvisas. Inte heller mellan fylleri och övrig trafikbrottslighet hade det enligt kommittén kunnat klarläggas något egentligt samband. Kommittén föreslog mot denna bakgrund att särbestämmelserna om fylleriets betydelse skulle tas bort.

Trafikmålskommitténs förslag genomfördes dock inte. I prop. 1975/76:155 om vissa körkortsfrågor förordade chefen för kommunikationsdepartementet att varje omhändertagande på grund av berusning skulle föranleda prövning från körkortsmyndigheternas sida. Enligt departementschefens mening ingav ett omhändertagande på grund av berusning så stark misstanke om opålitlighet i nykterhetshänseende att en utredning borde ske om förarens nykterhetsförhållanden.

Riksdagen (TU 1975/76:28, rskr 390) lämnade departementschefens uttalanden utan erinran i denna del och framhöll att nykterhetsförhållandena måste särskilt uppmärksammas när det gällde prövningen av förare. Avkall på kravet på skötsamhet i nykterhetshänseende fick således inte göras.

I prop. 1976/77:113 redovisades de författningsförslag som föranleddes av de nu nämnda riktlinjerna. I samband med behandlingen av propositionen uttalade riksdagen (TU 1976/77:25, rskr 334), att man förutsatte att vad som tidigare hade anförts om att nykterhetsförhållandena måste särskilt uppmärksammas vid prövningen av förare, också skulle iakttas vid utformningen av de detaljföreskrifter om lämplighetsutredningen, som rikspolisstyrelsen

efter samråd med trafiksäkerhetsverket och socialstyrelsen föreslogs skola meddela.

I prop. 1981/82:9 om bl. a. nykterhetsprövningen i körkortsärenden efter socialtjänstreformen anförde chefen för kommunikationsdepartementet att beaktansvärda skäl talade för att man även i fortsättningen sörjde för någon form av rapportering till körkortsmyndigheterna beträffande omhändertaganden enligt LOB. Samtidigt uttalade han att han var medveten om att det fanns starka skäl som talade i en annan riktning. Han fortsatte (s. 13):

> F. n. synes det emellertid inte finnas underlag för någon annan bedömningen än att ett nytt rapporteringsystem i vart fall tills vidare bör ersätta nykterhetsnämndens rapporteringar när dessa upphör vid det kommande årsskiftet. Eftersom det bara är i undantagsfall som nämnden i dag bidrar med andra uppgifter än sådana som rör LOB-omhändertaganden, bör den nya rapporteringen bara avse sådana omhändertaganden.
>
> När resultatet av LTO/LOB-utredningen arbete föreligger kan det finnas anledning att pröva denna fråga på nytt.

Före socialtjänstreformen gällde enligt 87 och 88 §§ KkF att polismyndighet alltid skulle göra anmälan till vederbörande länsstyrelse om omhändertagande enligt LOB av körkortsinnehavare, innehavare av traktorkort och person för vilken spärrtid löpte. Från och med 1.1.1982 gäller enligt 87 § KkF i stället och i överensstämmelse med vad som angavs i nämnda proposition att anmälan skall göras till trafiksäkerhetsverket och att polismyndigheten dit skall anmäla samtliga omhändertaganden enligt LOB. Rör anmälningen körkortsinnehavare eller motsvarande skall verket i sin tur underrätta vederbörande länsstyrelse.

Beträffande inhämtande av uppgifter för körkortsprövningen gällde före socialtjänstreformen att uppgifter fick inhämtas från sociala organ och andra myndigheter som kunde lämna upplysningar av betydelse för bedömningen av lämpligheten i personligt hänseende för körkort och traktorkort (96 § KkF). Efter 1.1.1982 har socialnämnden inte samma skyldighet att lämna upplysningar. Nämnden får höras i körkortsärenden bara om länsstyrelsen, domstolen eller det allmänna ombudet i ett körkortsmål finner anledning anta att någon inte bör ha körkort på grund av sina nykterhetsförhållanden och nämndens yttrande har betydelse för ärendets avgörande (39 § tredje stycket, 42 § och 47 § första stycket KkL). I en särskild övergångsbestämmelse (1981:1068) till lagen (1980:977) om ändring i KkL har dock föreskrivets att fram till 1.1.1984 får myndigheter, som enligt KkF har rätt att få uppgifter ur körkortsregistrets belastningsdel, hos socialnämnden inhämta uppgifter som nämnden har om omhändertaganden enligt LOB och som inte är äldre än två år.

7.11.1.3 *Övrig lagstiftning*

Upplysningar om en persons förhållanden i nykterhetshänseende anses vara av betydelse också i andra sammanhang än de som hittills berörts. Det gäller här främst ärenden där polismyndighet författningsmässigt har ålagts att för ett visst ändamål pröva en persons lämplighet, ordentlighet e. d. Myndigheten kan vara tillståndsgivande myndighet men kan också ha att yttra sig till en

annan myndighet, exempelvis länsstyrelse. Som exempel på denna typ av ärenden kan nämnas ärenden rörande vapen och sprängämnen, förordnande av ordningsvakt, jakttillsynsman och stämningsman, anställning inom bevakningsföretag, antagande till hemvärnsman, försäljning av dyrkverktyg, handel med drycker och skrothandel, hotell- och pensionatsrörelse samt ärenden beträffande certifikat för flygförare, navigatör, flygmaskinist och flygtelegrafist.

Utmärkande för polismyndighetens befattning med dessa ärendegrupper utom den sistnämnda är att myndighetens prövning regelmässigt äger rum endast i samband med tillståndsgivning eller motsvarande. Ett omhändertagande leder således endast undantagsvis till att myndigheten tar upp till prövning om meddelat tillstånd skall återkallas på motsvarande sätt som sker då fråga är om ett omhändertagande av exempelvis en körkortsinnehavare.

7.11.1.4 *Registrering*

Frågor om registrering av omhändertaganden enligt LOB har främst berört de sociala myndigheternas, körkortsmyndigheternas och polisens befattning med sådan registrering.

Några i författning meddelade föreskrifter om skyldighet för de sociala nämnderna att registrera av polisen lämnade uppgifter om omhändertaganden enligt LOB finns för närvarande inte. Av socialstyrelsen utfärdade anvisningar (SOSFS (S) 1977:98, ändrade genom SOSFS (S) 1979:13) rörande social centralnämnds/nykterhetsnämnds skyldighet att lämna uppgifter i samband med personutredning i körkortsärenden upphörde att gälla med utgången av år 1981.

Enligt 91 § KkF skall genom trafiksäkerhetsverkets försorg anmälan enligt 87 § KkF om att någon har omhändertagits enligt LOB föras in i körkortsregistret. Eftersom varje omhändertagande, som görs med stöd av LOB, enligt 87 § KkF skall anmälas av polismyndighet till trafiksäkerhetsverket, kommer körkortsregistret i princip att tillföras uppgifter om samtliga omhändertaganden enligt LOB i riket. Registrets omfattning i detta hänseende begränsas dock genom föreskriften i 92 § KkF att uppgift om sådan anmälan enligt 87 § andra stycket får bevaras i högst två år från det att den fördes in i registret. Dessa bestämmelser tillkom i anslutning till socialtjänstreformen (prop. 1981/82:9). I samband därmed angavs att man enkelt kunde inskränka eller helt slopa denna registrering, om resultatet av LTO/LOB-utredningens arbete skulle leda till det (prop. s. 14).

Enligt RPS' föreskrifter för verkställighet av LOB (p 2.3) får uppgift om den som har omhändertagits enligt LOB inte införas i något register hos polisstyrelsen. Inte heller i övrigt förs hos polisen register över personer som omhändertagits enligt LOB. Däremot skall det hos polisen finnas kronologiskt ordnad dokumentation över de omhändertaganden som gjorts i polisdistriktet. Det nu sagda innebär inte att polisen saknar tillgång till ett register över omhändertagna enligt LOB. Enligt 1 § förordningen (1976:807) om utlämnande av belastningsuppgifter ur körkortsregistret gäller nämligen att sådana uppgifter på begäran skall lämnas ut till bl. a. polismyndighet. Polisen kan därmed via terminal få del av de uppgifter om omhändertagan-

den enligt LOB som i enlighet med vad som nyss redovisats finns i körkortsregistret.

7.11.2 Nuvarande identifieringsmöjligheter

De identifieringsåtgärder som för närvarande står polisen till buds är i huvudsak registerslagning, inhämtande av upplysningar av kollegor och liknande, förhör och utfrågningar samt granskning av handlingar i samband med visitation. Kvarhållande för identifiering är i princip inte längre tillåtet.

Rättsläget är dock oklart. Uttryckliga författningsföreskrifter saknas om vad polisen närmare får göra och inte får göra.

7.11.2.1 *Kvarhållande*

I och med att fylleri avkriminaliserades bortföll de tidigare berörda straffprocessuella möjligheterna att kvarhålla den som omhändertagits på grund av offentlig berusning och vars identitet inte blivit klarlagd. Några bestämmelser om kvarhållande för identifiering infördes inte i LOB, och några andra bestämmelser som ger polisen stöd att kvarhålla den omhändertagne för identifiering finns inte. Inte heller finns det såsom i exempelvis Finland några föreskrifter som ålägger medborgaren en allmän skyldighet att på fråga upplysa polisen om sin identitet och en däremot svarande befogenhet för polisen att omhänderta eller kvarhålla den som vägrar att lämna sådan upplysning. En tidigare bestämmelse om omhändertagande för identifiering i vissa fall enligt BvL (33 § tredje stycket), den s. k. raggarparagrafen, har inte någon motsvarighet i den nya socialtjänstlagstiftningen (jfr SOU 1977:40 s. 470).

Frågan om identitetskontroll behandlades av 1975 års polisutredning, som föreslog att en bestämmelse om polisens befogenhet att medta en person för sådan kontroll skulle föras in i en ny polislag (SOU 1979:6 s. 304 f). Enligt utredningen var det emellertid uteslutet att gå så långt som i Finland. Befogenheten borde enligt utredningen begränsas till att avse fall där identifiering utgör ett så framträdande samhällsintresse att det inte råder någon tvekan om att åtgärden är sakligt motiverad. Enligt utredningens uppfattning borde bestämmelsen också ange den tid under vilken ett omhändertagande för identifiering längst skall få bestå.

I enlighet med vad som har förutsatts i riksdagens beslut år 1981 om polisens uppgifter, utbildning och organisation m. m. (prop. 1980/81:1, JuU 24, rskr 210) har som tidigare nämnts uppgiften att närmare utforma ett förslag till polislag anförtrotts en särskild beredning, 1981 års polisberedning. Enligt beredningens direktiv (Dir 1981:27) skall de överväganden som 1975 års polisutredning har redovisat tjäna som riktlinjer vid författningsarbetet.

7.11.2.2 *Registerslagning m. m.*

Efter avkriminaliseringen av fylleri kan alltså den som omhändertagits på grund av offentlig berusning som regel inte längre kvarhållas för identifie-

ring. I övrigt har polisen i princip samma möjligheter som förut att sörja för att en omhändertagen persons identitet blir fastställd. Uttryckliga författningsföreskrifter om vilka identifieringsåtgärder som polisen får vidta saknas dock som ovan nämnts och rättsläget är i viss mån oklart.

Mot bakgrund av att ett omhändertagande enligt LOB i vissa fall skall eller kan föranleda anmälan till olika myndigheter torde det vara en tjänsteplikt för polisen att verka för att den omhändertagne identifieras. Härav anses bl. a. följa att polisen får och bör utnyttja de olika praktiska möjligheter som kan föreligga att efterforska den omhändertagnes identitet såsom exempelvis registerslagning och inhämtande av upplysningar från kollegor.

7.11.2.3 *Förhör, utfrågning*

Enligt allmänna regler gäller att polisen får tillfråga en omhändertagen om hans namn och hemvist (jfr Sjöholm, När och hur får polisen ingripa, 2 uppl. Stockholm 1978, s. 225, samt SOU 1979:6 s. 304). Härav följer dock inte någon skyldighet för den omhändertagne att svara eller någon befogenhet för polisen att vidta sanktionsåtgärder om den omhändertagne inte gör det.

Enligt 7 § första stycket LOB skall den omhändertagne förhöras så snart som möjligt och därvid underrättas om anledningen till omhändertagandet. Syftet med detta förhör, som utredningen närmare har berört i avsnitt 7.6, är inte i första hand att utröna den omhändertagnes identitet. Bestämmelsen tillkom, som framgår av utredningens tidigare redogörelse, vid riksdagsbehandlingen av LOB och hade som förebild motsvarande bestämmelse i 6 § LTO. Justitieutskottet uttalade att förhöret, som skulle röra de faktiska omständigheterna kring omhändertagandet, bl. a. kunde fungera som dokumentation över ingripandet (JuU 1975/76:37 s. 24). Härtill har RPS i sina verkställighetsföreskrifter lagt att förhöret i förekommande fall, liksom när fråga är om förhör enligt 6 § LTO, även bör avse den omhändertagnes levnadsförhållanden. Syftet är att den omhändertagnes behov av hjälp eller stöd från samhällets sida härigenom bättre skall kunna bedömas. Regeringen har dock i den förut nämnda skrivelsen till RPS 22.10.1977 (avsnitt 7.2.2.3) uttalat att det är självklart att förhörsledaren vid förhöret alltid bör ta upp frågan om den omhändertagnes identitet.

I praktiken torde frågan om den omhändertagnes identitet ofta vara det centrala vid förhör enligt 7 § LOB. På sina håll gör polisen under förhöret relativt stora ansträngningar för att åstadkomma en identifiering. På andra håll anser man det riktigare att inte närmare utfråga den omhändertagne om hans identitet om han en gång vägrat att lämna besked om den.

I detta sammanhang bör tilläggas att förhör underlåts i ganska stor utsträckning. Så sker nämligen – såsom också förutsattes vid riksdagsbehandlingen – bl. a. om den omhändertagne bereds vård utanför polisstationen. Antalet sådana fall ökar naturligtvis om vårdresurserna byggs ut och uppgår för närvarande (första halvåret 1982) till drygt 18 procent av det totala antalet omhändertaganden (jfr avsnitt 7.4.4).

7.11.2.4 *Granskning av handlingar vid visitation m. m.*

En metod att klarlägga den omhändertagnes identitet är att granska legitimationshandlingar och liknande som den omhändertagne har med sig

vid omhändertagandet. Polisens befogenheter i detta hänseende beror till viss del på vilken form omhändertagandet får. Som tidigare nämnts kan den omhändertagne antingen förvaras hos polisen, vanligtvis i polisarrest, eller överlämnas till vård, som regel på sjukhus eller tillnyktringsenhet.

Beträffande den som tas i förvar i polisarrest gäller, som tidigare nämnts, i tillämpliga delar lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl. (18 §). Enligt 2 § denna lag skall den omhändertagne vid ankomsten till förvaringslokalen kroppsvisiteras för eftersökande av sådana föremål som han enligt vad som följer av lagen inte får inneha, dvs. alkoholhaltiga drycker eller andra berusningsmedel samt i övrigt egendom av personlig art som inte kan tillåtas enligt lagens 7 § (jfr prop. 1978/79:62 s. 86). Enligt RPS' föreskrifter om tillämpningen av häkteslagen (FAP 102-1 p 6.1) torde det endast i undantagsfall komma i fråga att låta en omhändertagen som förvaras i polisarrest inneha personliga tillhörigheter. Omhändertagna föremål skall förvaras för den omhändertagnes räkning.

Även om syftet med visitationen och omhändertagandet inte är att skapa underlag för en identifiering ligger det dock nära till hands att godta att polisen utnyttjar de "öppna" uppgifter som omhändertagna föremål kan ge. Enbart för att utröna den omhändertagnes identitet torde polisen dock inte ha rätt att granska exempelvis plånböcker eller väskor som den omhändertagne bär på sig.

Sammanfattningsvis kan konstateras att de regler som gäller om förvaring i polisarrest ger polisen begränsade möjligheter att utröna den omhändertagnes identitet i samband med den för sådan förvaring föreskrivna visitationen.

Vad beträffar den som inte skall förvaras i polisarrest är naturligtvis möjligheterna än mindre att mot hans vilja utröna hans identitet i och med att inte ens de nu berörda visitationsbestämmelserna är tillämpliga. I första hand gäller detta naturligtvis den grupp omhändertagna som inte förs till polisstation utan överlämnas till vård på sjukhus eller tillnyktringsenhet eller transporteras till sin bostad. Det gäller emellertid också sådana omhändertagna som väl förs till en polisstation men som inte får förvaras i polisarrest eller får förvaras där endast om synnerliga skäl föreligger. Till de förra hör barn under 15 år (RPS' föreskrifter för verkställighet av LOB p 4.1, FAP 023-1), till de senare ungdomar under 18 år och personer som lider av psykisk sjukdom (RPS' föreskrifter för tillämpningen av häkteslagen p 2.4, FAP 102-1).

7.11.3 LTO/LOB-utredningen

Den nuvarande ordningen när det gäller identifiering av dem som har omhändertagits enligt LOB är från flera synpunkter inte tillfredsställande. Osäkerheten i rättsläget när det gäller polisens befogenheter är naturligtvis olycklig och ägnad att skapa svårigheter i polisens arbete. Vidare är det inkonsekvent att polisen å ena sidan har skyldighet att rapportera omhändertaganden till andra myndigheter och å andra sidan saknar möjligheter att framtvinga uppgift om den omhändertagnes identitet utan vilken denna rapportering inte kan ske. Det är också olyckligt att en omhändertagen som

inte vill avslöja sin identitet kan utnyttja polisens bristande identifieringsmöjligheter och därigenom undandra sig de rättsverkningar av olika slag som lagstiftaren förutsatt.

Den nuvarande ordningen innebär vidare att rapporteringen till körkortsmyndigheterna omfattar endast ett slumpmässigt urval av dem vars alkoholproblem kunde motivera att de inte får inneha körkort. Ordningen innebär också att ett stort antal människor blir föremål för en registrering som inte tjänar något vettigt syfte.

För polisen kan arbetet kännas meningslöst och inkonsekvent och för allmänheten kan systemet, främst med avseende på körkortsprövningen, framstå som orättvist och ineffektivt.

Självfallet är identifieringsfrågans betydelse i viss mån beroende på i vilken utsträckning det förekommer att omhändertagna förblir oidentifierade. En översiktlig redogörelse härför lämnas nedan. Den bygger på uppgifter som samlats in av socialstyrelsen.

LOB-omhändertaganden p. g. a. alkoholberusning där den omhändertagne inte identifierats; antal respektive procentandel av totalantalet LOB-omhändertaganden p. g. a. alkoholberusning.

Antal oidentifierade

Polisdistrikt	1977	1978	1979	1980	1981
Stockholm	3 802	3 570	1 221	957	1 807
Göteborg	3 683	5 878	2 226	1 434	908
Malmö	0	20	214	369	448
Övriga riket	7	430	608	642	721
Totalt	7 492[a]	9 898[a]	4 269	3 402	3 884

Procentandel oidentifierade

Polisdistrikt	1977	1978	1979	1980	1981
Stockholm	32,9	18,3	5,2	3,8	9,0
Göteborg	26,7	34,1	11,6	7,7	5,2
Malmö	0,0	0,5	4,4	8,3	9,5
Övriga riket	0,01	0,6	0,8	0,8	0,9
Totalt	9,0[a]	8,8[a]	3,4	2,7	3,2

[a] Uppgifterna är, särskilt för åren 1977 och 1978, något osäkra.

Av tabellerna framgår bl. a. att såväl antalet som procentandelen oidentifierade var högst under LOB:s första år. Med utgångspunkt från tillgänglig statistik är det emellertid inte att vänta att dessa tal skall sjunka från nuvarande nivå. Nedanstående uppställning, som också bygger på socialstyrelsens uppgifter, visar tendensen under de fem senaste halvåren.

LOB-omhändertaganden p. g. a. alkoholberusning där den omhändertagne inte identifierats, halvårsvis 1.1.1980–30.6.1982.

	I/80	II/80	I/81	II/81	I/82
Antal	1 640	1 762	1 863	2 021	2 410
Förändring från föregående halvår		+ 122	+ 101	+ 158	+ 389
Procentandel av totalantalet omhändertaganden	2,67	2,70	3,10	3,38	3,92

Nu redovisade statistiska uppgifter kan naturligtvis leda till olika uppfattningar om identifieringsfrågans betydelse. Frågan har emellertid också principiella aspekter. Utredningen anser sig kunna konstatera att de med identifieringsfrågan sammanhängande problemen upplevs som besvärande vid berörda myndigheter, i synnerhet hos polisen, och att de också uppmärksammats i den allmänna debatten och i samhället i övrigt på ett sätt som är ägnat att rubba förtroendet för systemet sådant det för närvarande är konstruerat. Utredningen har också för egen del kommit till den slutsatsen att den nuvarande ordningen är oacceptabel. Detta gäller från såväl effektivitets- som rättvisesynpunkt.

Mot denna bakgrund och med utgångspunkt från att identifiering fortfarande behövs bör till en början undersökas om det är möjligt och lämpligt att ändra den nuvarande ordningen på ett sådant sätt att de som omhändertas i fortsättningen alltid blir identifierade eller i vart fall förblir oidentifierade så sällan att det kan anses sakna betydelse. Skulle det därvid visa sig att det inte är möjligt eller lämpligt att vidta sådana förändringar eller att det är tveksamt om så är fallet, bör förutsättningarna undersökas för en ordning utan obligatorisk identifiering och utan nuvarande rapporteringsskyldighet för polisen. Under alla omständigheter bör eftersträvas en ordning som ger klart besked om vilka åtgärder polisen får vidta i detta sammanhang.

7.11.3.1 *Olika identifieringsmöjligheter*

Vid en prövning av förutsättningarna för en förbättring av polisens möjligheter att identifiera den som omhändertagits enligt LOB bör i första hand undersökas om en befogenhet bör införas att kvarhålla den omhändertagne för identifiering, om en omhändertagens vägran att ge besked om sin identitet bör kriminaliseras och om kroppsvisitation och motsvarande i identifieringssyfte bör tillåtas.

Kvarhållande

En lösning av identifieringsfrågan som synes ligga nära till hands är att efter mönster från 24 kap. 2 § RB föreskriva att en omhändertagen, som är okänd och inte uppger namn och hemvist, får hållas kvar hos polisen utöver vad som annars skulle ha blivit fallet. En sådan regel skulle med all sannolikhet leda till att flera personer skulle ge besked om sin identitet utan att frihetsberövandet skulle behöva förlängas. Redan det förhållandet att möjlighet till

förlängning fanns skulle ha den avsedda effekten, och bestämmelsen skulle möjligen inte behöva tillämpas annat än undantagsvis.

Införandet av en bestämmelse om förlängt kvarhållande väcker emellertid frågan om behovet av något rättsmedel mot omhändertagandebeslutet.

Enligt 2 kap. 9 § andra stycket RF gäller att medborgare, som tvångsvis blivit omhändertagen av annan anledning än brott eller misstanke om brott, har rätt att utan oskäligt dröjsmål få saken prövad av domstol eller motsvarande. Bestämmelsens tillämplighet är emellertid i viss mån begränsad i det sammanhang det här är fråga om. I förarbetena till bestämmelsen har nämligen uttalats att det torde ligga i sakens natur att frihetsberövanden som är så kortvariga att domstolsprövning i praktiken inte hinner komma till stånd innan de måste upphöra faller utanför grundlagsstadgandets tillämpningsområden (SOU 1975:75 s. 441).

Enligt 2 kap. 9 § tredje stycket RF skall sådan prövning som avses i bl. a. andra stycket, om den inte har uppdragits åt myndighet som är behörig enligt föreskrifterna där, ankomma på allmän domstol. Denna bestämmelse tillkom år 1979 mot bakgrund av att det i viss mån ansågs osäkert om de då gällande bestämmelserna gav rätt för den enskilde att ta initiativet till en prövning av ett frihetsberövande, om inget behörigt organ hade fått sig uppgiften anförtrodd (prop. 1978/79:195, KU 39, rskr 359, KU 1979/80:1, rskr 2). Om det skulle finnas en sådan rätt ansågs det också oklart till vilket organ den omhändertagne i så fall skulle vända sig. Eftersom den nya regeln inte ansågs kunna få annat än en begränsad praktisk betydelse var det inte påkallat att närmare reglera förfarandet vid prövningen. I brist på bestämmelser därom torde, angavs i propositionen (s. 59), den enskilde kunna vända sig till den tingsrätt inom vars domkrets han hölls omhändertagen.

I sammanhanget bör vidare nämnas att fylleristraffutredningen föreslog att ett omhändertagande skulle kunna överprövas vid allmän domstol (jfr avsnitt 7.5.2 ovan). Utredningen tog som utgångspunkt att omhändertagandet av en berusad person innebär ett frihetsberövande, som kan få betydande konsekvenser för den enskilde, och anförde (SOU 1968:55 s. 350):

> Avkriminaliseringen av fylleriet medför visserligen, att den berusades beteende inte skall stämplas som straffbart och leda till ansvar enligt brottsbalken. Det ingripande från polisens sida, som det här blir fråga om, väcker dock alltid uppmärksamhet och kommer av många människor att upplevas som infamerande. Att omhändertagandet motiveras av medicinska skäl torde inte förändra denna djupt rotade inställning hos befolkningen, även om man kan hoppas att utvecklingen kommer att leda till en mera nyanserad syn på de akut berusade. Man måste vidare räkna med att ett omhändertagande utöver obehaget med själva frihetsberövandet också kan få sociala verkningar för den omhändertagne och hans närstående i umgängeslivet, på arbetsplatsen osv. Som närmare utvecklas i kapitlet om avkriminaliseringens rättsverkningar kan nämligen ett omhändertagande leda till allvarliga konsekvenser för den enskilde.

Utredningen underströk att även om man kunde utgå från att vårdbehov förelåg i de allra flesta fall, då någon tagits om hand enligt de förutsättningar utredningen föreslagit, så borde den omhändertagne ha möjlighet att få beslutet om omhändertagande överprövat. Enligt utredningen var det ett

rättssäkerhetskrav, som kunde sägas gälla alla frihetsberövanden. Eftersom omhändertagandet av en berusad kunde föra med sig rättsverkningar, som sträckte sig längre än själva frihetsberövandet, fanns det här ännu starkare skäl att tillgodose kravet på en sådan överprövningsrätt enligt utredningen.

Utredningen konstaterade vidare att överprövningen i stor utsträckning skulle komma att innefatta en bevisvärdering. Med hänsyn härtill borde den anförtros allmän domstol. Prövningen skulle självfallet inte ha någon straffrättslig anknytning utan avsåg att tillgodose den enskildes rätt att få förutsättningarna för omhändertagandet och de därav följande rättsverkningarna lagligen prövade. I fråga om förfarandet borde lagen (1946:807) om behandling av domstolsärenden vara tillämplig. Prövningen borde utmynna i en förklaring huruvida omhändertagandet varit lagligen grundat. Det blev då fråga om ett slutligt beslut, mot vilket talan borde kunna föras i hovrätten.

Fylleristraffutredningens förslag tog inte sikte på ett kvarhållande för identifiering tvångsvis. Tvärtom förutsatte utredningen att den föreslagna prövningen skulle äga rum först sedan omhändertagandet hade upphört.

I propositionen (prop. 1975/76:113) avvisades emellertid fylleristraffutredningens förslag om en överprövningsrätt. Departementschefen konstaterade härvid bl. a. (s. 118) att ett omhändertagande av det slag som föreslogs i propositionen inte skulle förbindas med följdverkningar av samma automatiska karaktär som gällt beträffande en fylleridom. Över huvud taget skulle inte ett omhändertagande kunna utgöra en självständig grund för ett ingripande i efterhand från myndighets sida. I sammanhanget hänvisade han också till lagen (1974:515) om ersättning vid frihetsinskränkning och reglerna om skadeståndsanspråk mot staten enligt skadeståndslagen.

Vid riksdagsbehandlingen konstaterade justitieutskottet, att departementschefen uttalat att något behov av ett överprövningsinstitut inte torde föreligga enligt regeringens förslag, samt tillstyrkte detta i berört hänseende (JuU 1975/76:37 s. 25).

Reglerna om överprövning enligt 2 kap. 9 § RF är alltså som framgår av det tidigare inte direkt tillämpliga på ett omhändertagande enligt LOB, som ju enligt gällande bestämmelser normalt inte skall fortgå längre än åtta timmar.

Om man inför en möjlighet till kvarhållande i identifieringssyfte kan reglerna i och för sig bli tillämpliga om tiden för detta kvarhållande blir lång eller obegränsad. Formellt kan kvarhållandet ju då pågå så länge att en domstolsprövning kan komma till stånd. Begränsas däremot tiden för sådant kvarhållande till några timmar torde någon besvärsrätt inte följa av RF:s nu berörda regler.

Enligt utredningens mening bör inte komma i fråga att införa en möjlighet att som vid brott kvarhålla en omhändertagen i obegränsad tid för identifiering. Situationen och syftet vid omhändertagande enligt LOB är ju en helt annan än vid ingripande med anledning av brott. Däremot kunde övervägas införandet av en möjlighet till en viss förlängning av omhändertagandetiden i detta syfte. En sådan möjlighet skulle dels kunna tjäna som påtryckning mot den omhändertagne att medverka till att hans identitet kunde fastställas, dels i någon mån ge polisen ökade möjligheter att genom

registerslagning eller andra kontrollmetoder bestämma den omhändertagnes identitet. Om tidsfristen för sådant kvarhållande enbart i identifieringssyfte därvid bestämdes till några timmar torde dessutom som nämnts någon särskild möjlighet till besvärsprövning inte vara erforderlig.

En svaghet med en lösning enligt den här skisserade modellen är naturligtvis att den omhändertagne måste släppas vid den förlängda tidsfristens utgång, även om han inte blivit identifierad. Det kan förväntas att en del omhändertagna väljer att hållas kvar ytterligare några timmar hos polisen framför att avslöja sin identitet. Sannolikt kommer det förhållandevis ofta att röra sig om just sådana situationer där den omhändertagne har ett särskilt intresse att dölja sin identitet, t. ex. därför att han är efterlyst för brott eller är rädd att förlora sitt körkort, och där det i motsvarande grad är särskilt angeläget för myndigheterna att få besked om hans identitet.

En annan svaghet med denna modell är att den blir tillämpbar bara beträffande dem som inte överlämnas till vård eller annars friges (jfr prop. 1975/76:113 s 94). Efter ett frigivande kan några effektiva identifieringsåtgärder knappast göras från polisens sida och det torde inte komma i fråga att föreskriva att ett överlämnande till vård skall underlåtas därför att den vårdbehövande inte identifierats. I dessa situationer får man alltså acceptera att den omhändertagne kan förbli oidentifierad. I annat fall skulle polisen bli tvungen att först transportera den omhändertagne till polisstationen och identifiera honom för att därefter föra honom vidare i stället för att direkt överlämna honom till vård. En sådan ordning vore självfallet olycklig framför allt från vårdsynpunkt. Alternativet, som under alla omständigheter skulle aktualiseras i de situationer där ett akut vårdbehov förelåg, vore att polismännen stannade kvar på vårdinrättningen till dess den omhändertagne identifierats och först då formellt överlämnade honom till vård.

Kriminalisering

Den som omhändertas av polisen enligt LOB har inte någon straffrättslig skyldighet att avslöja sin identitet. Uppger han annans namn eller annars falskt namn är detta inte straffbart som falsk eller vårdslös tillvitelse enligt 15 kap. 7 § BrB, eftersom den omhändertagne inte genom sitt förfarande tillvitat någon en brottslig gärning.

En möjlighet att tvinga fram en identifiering vore att införa en bestämmelse enligt vilken den omhändertagne vid straffansvar åläggs skyldighet att ge besked om sin identitet, kompletterad med straffbestämmelser för den som lämnar felaktig uppgift om sin identitet. En sådan ordning skulle sannolikt få en viss preventiv effekt men framförallt skulle den medföra att de straffprocessuella bestämmelserna i RB om bl. a. identifiering skulle bli tillämpliga (s. 220 ovan).

En kriminalisering av nu antydd art bör dock inte införas om detta inte med hänsyn till allmänna samhällsintressen kan anses sakligt motiverat. Huruvida så är fallet beror på vilken vikt samhället lägger vid att den omhändertagne identifieras, dvs. om syftet med indentifieringen är så angeläget att en straffbestämmelse är motiverad. I sammanhanget bör emellertid också konstateras att en sådan lösning vore mindre tillfredsställande från principiell

utgångspunkt. Sakligt sett skulle den ju närmast innebära att ett beteende kriminaliseras framförallt till följd av önskemålet att straffprocessens tvångsmedel skulle bli tillämpliga och inte därför att förfarandet som sådant ansågs straffvärt. I förhållande till införandet av en direkt bestämmelse om kvarhållande skulle en kriminalisering innebära en omväg, som kunde uppfattas som ett försök att kringgå grundlagens ovan behandlade regler. En kriminalisering skulle dessutom framstå som i viss mån stötande mot bakgrund av det synsätt som låg bakom avkriminaliseringen av fylleri och LOB:s tillkomst.

Kroppsvisitation m. m.

Som utredningen förut har beskrivit är omfattningen av polisens befogenhet när det gäller identifieringsåtgärder i samband med kroppsvisitation oklar (avsnitt 7.11.2.4). Denna befogenhet bör dock kunna klargöras exempelvis genom en bestämmelse – i LOB, i lagen om behandlingen av häktade eller i en kommande polislag – enligt vilken polisen berättigas att kroppsvisitera den omhändertagne för eftersökande av föremål som kan bidra till att den omhändertagnes identitet klarläggs. Det är emellertid tveksamt om en sådan bestämmelse skulle medföra någon nämnvärt högre identifieringsgrad jämfört med nuvarande förhållanden. Frågan huruvida en sådan bestämmelse bör införas är naturligtvis också den beroende av hur stort samhällsintresset är av att en omhändertagens identitet fastställs. Vilken ståndpunkt man än intar härvidlag är det dock enligt utredningens mening angeläget att rättsläget klargörs, vilket bör ske senast i samband med antagandet av polislagen. Enligt vad utredningen inhämtat kommer polisberedningen att lägga fram förslag i ämnet.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan utredningen konstatera att ändringar av visitationsbestämmelserna utan större olägenheter skulle i viss utsträckning kunna förbättra polisens möjligheter att identifiera en omhändertagen, som är okänd och inte uppger namn och hemvist. Enbart härigenom kan man emellertid inte åstadkomma att alla eller praktiskt taget alla omhändertagna blir identifierade. För att uppnå det måste andra åtgärder tillgripas. Dessa är emellertid, som framgår av det föregående, förbundna med påtagliga nackdelar av olika slag och bör enligt utredningens mening tillgripas endast om starka samhällsintressen motiverar att de som omhändertas blir identifierade. Det finns därför skäl att närmare undersöka i vad mån så är fallet.

De intressen som då i första hand särskilt bör undersökas är enligt utredningens uppfattning av tre slag, nämligen polisens intresse av att för egen del få reda på en omhändertagens identitet, olika vårdorgans intresse av att genom polisens försorg få LOB-omhändertagna identifierade samt intresset av att LOB-omhändertagna identifieras av trafiksäkerhetsskäl, dvs. med hänsyn till eventuell körkortsprövning. Utredningen tar i det följande upp dessa frågor i särskilda avsnitt.

Identifiering av LOB-omhändertagna kan självfallet ha betydelse också i andra avseenden än de nu nämnda (jfr avsnitt 7.11.1.3). Dessa andra intressen får emellertid i sammanhanget anses vara av jämförelsevis mindre betydelse och identifieringsfrågan bör enligt utredningens mening prövas med hänsyn till de särskilda intressen, som behandlas i följande avsnitt.

7.11.3.2 *Polisens identifieringsbehov*

Polisens allmänna intresse av att omhändertagna enligt LOB identifieras är enligt vad utredningen erfarit begränsat.

Praktiskt taget all polispersonal, som utredningen varit i kontakt med, har sålunda förklarat att frågan om de omhändertagna identifieras eller ej är av underordnad betydelse för polisen. Vad som däremot är angeläget, är att nu rådande förhållanden ändras så att alla som omhändertas behandlas lika när det gäller rättsverkningarna av ett omhändertagande. På polishåll anser man sig illa betjänt av att medverka i och associeras med ett system som är orättvist och inkonsekvent. Det är orättvist därigenom att den som vill i vissa fall kan gå fri trots att förutsättningar föreligger för rapportering medan andra blir rapporterade, t. ex. därför att de råkar vara kända för de omhändertagande polismännen. Det är också inkonsekvent därigenom det finns en anmälningsskyldighet och tjänsteplikt för polisen utan att däremot svarande befogenhet att fullgöra uppgiften föreligger.

För polisens del tycks sålunda det väsentligaste vara att polisen har möjlighet att behandla alla lika. Det kan också noteras att polisens egenintresse av att de omhändertagna identifieras i samma mån blir mindre som alltfler av de omhändertagna kan överlämnas till vård. Av naturliga skäl känner man från polisens sida nämligen inte något större behov av att identifiera den som varken skall förhöras eller förvaras av polisen utan i princip endast skall transporteras från platsen för omhändertagandet till en vårdinrättning av något slag.

Utredningen anser sig dock böra konstatera att polisen ändå måste anses ha ett visst egenintresse av att omhändertagna enligt LOB indentifieras och att det är naturligt att man inom polisen eftersträvar att identifiera dem som omhändertas. Härigenom kan någon gång efterlysta personer spåras och upplysningar anskaffas av betydelse för polisens brottsutredande verksamhet. Det angivna intresset kan dock inte anses vara så stort att det motiverar införandet av möjligheter till identifiering tvångsvis med de konsekvenser av ovan berört slag som ett sådant system skulle medföra.

En granskning av nuvarande ordning från polisens utgångspunkt leder mot bakgrund av vad som nu har anförts främst till slutsatsen att sådana förändringar bör vidtas att systemet framstår som mer konsekvent och rättvist än det gör för närvarande och underlättar för polisen att så långt möjligt behandla alla lika.

7.11.3.3 *Identifiering från vårdsynpunkt*

När det gäller vårdorganens behov av att omhändertagna enligt LOB blir identifierade måste man skilja på sådana fall där den omhändertagne förvaras hos polisen och sådana då han direkt överlämnas till vård.

I de förra fallen får vårdorganen över huvud taget inte någon kännedom om det inträffade om den omhändertagne inte identifieras. Detta har från vårdmyndigheternas sida ansetts vara en nackdel. Å andra sidan har hävdats att man under alla omständigheter förhållandevis sällan och framförallt först lång tid efteråt faktiskt får kontakt med den omhändertagne. Det har också understrukits att vård i detta sammanhang måste bygga på frivillighet och medverkan från den vårdades sida. Detta blir knappast förhållandet om vederbörande tvångsidentifieras och mot sin vilja anmäls till vårdmyndigheterna av polisen.

När det gäller sådana fall där den omhändertagne direkt överlämnas till vård har man pekat på vissa fördelar med en identifiering. Man kan få fram en journal från tidigare behandling eller motsvarande varigenom vården kan bli mer adekvat och omedelbar. Någon gång kan en identifiering vara av viss ekonomisk betydelse därigenom att huvudmannen för det berörda vårdorganet är berättigad till kostnadsersättning från annat håll, exempelvis i fall av akut sjukhusvård av personer som hör till andra landsting. Slutligen är en identifiering i allmänhet en förutsättning för eventuell vidare kontakt och vård.

De företrädare för olika vårdorgan som uttalat sig under utredningsarbetet har emellertid inte fäst särskild stor vikt vid de angivna fördelarna av en klar identifiering. Man har tvärtom gjort gällande att man i allmänhet kan ta hand om och vårda en berusad lika bra om han är okänd till sin identitet som om han är känd. Vidare har man menat att man sällan för egen del har några identifieringsproblem. Man har därför inte något större behov av en identifiering genom polisens försorg.

Vidare vore det en avgjord nackdel om den omhändertagne inte längre kunde föras direkt till vårdinrättningen i fråga utan först måste transporteras till polisstationen för ett kortare eller längre identifieringsförfarande. Beträffande den berörda ekonomiska konsekvensen har man vidare förklarat att den är av helt underordnad betydelse, bl. a. därför att det i det långa loppet sannolikt jämnar ut sig de olika huvudmännen emellan. När det slutligen gäller den eventuella vidare kontakten har man understrukit att den kräver frivillighet och medverkan från den vårdades sida och inte lämpligen kan grundas på en tvångsidentifiering.

Från några håll har emellertid framhållits att det vore önskvärt om varje omhändertagande enligt LOB kom till socialtjänstens kännedom. I anslutning härtill kan det vara värt att notera att det inte i något sammanhang under utredningsarbetets gång framförts att underrättelse i någon form borde lämnas till sjukvården, trots att samhällets alkoholvård i betydande utsträckning bedrivs där.

Med hänvisning till det nu anförda anser utredningen att vårdorganens eventuella intresse av att få underrättelse om LOB-omhändertaganden inte kan anses utgöra tillräckliga skäl för att införa en möjlighet till förlängt kvarhållande för identifiering eller för att kriminalisera vägran från en omhändertagens sida att lämna uppgift om sin identitet.

I sammanhanget bör följande tilläggas. Som redovisats ovan (avsnitt 7.11.1.1) gällde tidigare att polisen alltid skulle anmäla hos nykterhetsnämnden, när någon på grund av alkoholberusning omhändertagits enligt LOB. Socialtjänstreformen innebar bl. a. att denna skyldighet (10 § NvL) upphör-

de i och med utgången av år 1981. I föreskrifter utfärdade av RPS har emellertid angetts att anmälan till socialnämnd alltid skall göras även efter nämnda tidpunkt, när någon omhändertagits enligt LOB och identifierats. Denna anmälningsskyldighet är inte grundad på någon i lag eller förordning föreskriven absolut anmälningsskyldighet. I 3 § PI, 71 § SoL och 30 § LVM finns som tidigare framgått bestämmelser om skyldighet för polisen att i vissa fall kontakta socialtjänsten, när den omhändertagne kan antas vara i behov av vård eller hjälp. En anmälningsskyldighet som går längre än så kan enligt utredningens mening inte anses förenlig med grundtankarna i socialtjänstreformen om inflytande för den enskilde och skydd för hans personliga integritet. RPS' föreskrifter bör därför enligt utredningens mening ändras på denna punkt.

7.11.3.4 *Identifiering av trafiksäkerhetsskäl*

I ett föregående avsnitt (7.11.1.2) har redovisats att grundläggande ställningstaganden till betydelsen av offentlig berusning i körkortssammanhang framförallt gjordes av 1953 års trafiksäkerhetsutredning. LTO/LOB-utredningen har närmare granskat det undersökningsmaterial som presenterades i utredningens betänkande Trafiksäkerhet II (SOU 1957:18). Denna granskning har inte övertygat LTO/LOB-utredningen om riktigheten av de slutsatser som trafiksäkerhetsutredningen drog mot bakgrund av det redovisade materialet. Liksom 1961 års trafikmålskommitté (se t. ex. SOU 1972:70 s. 60) ifrågasätter LTO/LOB-utredningen bl. a. trafiksäkerhetsutredningens påståenden och slusatser om sambandet mellan fylleri och trafikbrottslighet.

Som nämnts ledde trafiksäkerhetsutredningens arbete bl. a. till att det i körkortsärenden skulle tillmätas stor vikt om den person ett ärende gäller gjort sig skyldig till fylleri eller motsvarande. Den betydelse denna ordning har från trafiksäkerhetssynpunkt är naturligtvis bl. a. beroende på i vilken utsträckning det förekommer ärenden, där denna fråga varit avgörande för utgången i ärendet. LTO/LOB-utredningen har försökt dokumentera antalet sådana ärenden. Utredningen har därvid undersökt såväl tillståndsärenden, dvs. ärenden rörande ansökan om körkortstillstånd och positivt förhandsbesked, som återkallelseärenden, dvs. ärenden rörande återkallelse av körkort och andra åtgärder mot personer med körkort.

När det gäller tillståndsärenden tyder en undersökning som gjorts genom utredningens försorg på att årligen ett par hundra körkortsärenden, som nu leder till avslag eller negativt förhandsbesked, skulle ha resulterat i körkortstillstånd eller positivt besked om inte någon rapportering av omhändertaganden enligt LOB förekommit. Detta antal bör ses i relation till totalantalet avslag och negativa förhandsbesked, som enligt uppgift uppskattningsvis är i storleksordningen 10 000–20 000 per år, och till totalantalet bifall, som kan beräknas till 150 000–200 000 per år. Uppgifter om liknande antal avslag och negativa förhandsbesked per år har redovisats också i annat sammanhang (SOU 1972:70 s. 53).

Liknande antalsberäkningar har gjorts genom LTO/LOB-utredningens försorg beträffande återkallelseärenden. Sammanfattningsvis kan sägas att dessa beräkningar tyder på att några hundra återkallelsebeslut per år kan

härledas till LOB-rapporter. För den undersökta perioden motsvarar antalet sådana återkallelsebeslut ungefär fyra procent av totalantalet återkallelsebeslut per år. Detta antal har numera ökat och uppgår för närvarande (1981) till närmare 14 000.

I samma riktning pekar de uppgifter rörande körkortsindragningar som sedan lång tid årligen publicerats av Motorförarnas Helnykterhetsförbund (MHF). Enligt MHF:s redovisning, som är ofullständig för de allra senaste åren, skulle antalet och procentandelen indragningar på grund av onykterhet utan samband med färd med motorfordon, vilket väl i huvudsak torde vara just återkallelser på grund av LOB-rapporter, under hela 1970-talet ha uppgått till 300–500 fall, respektive 3.3–4.1 procent per år, se *bilaga 5*.

I sammanhanget kan erinras om att antalet omhändertaganden på grund av offentlig berusning sedan början av 1960-talet – med undantag för år 1977 – pendlat mellan ungefär 100 000 och 125 000 fall per år och att antalet körkortsinnehavare i landet för närvarande är omkring 4 500 000.

I sammanhanget bör också noteras att ett antal varningar per år kan härledas till LOB-rapporter. Vidare skulle i en del fall av återkallelse, avslag och negativt förhandsbesked spärrtiden sannolikt ha blivit kortare om någon LOB-rapportering inte funnits. Det kan också antas att med nuvarande reglering ett okänt antal personer underlåter att ansöka om körkortstillstånd eller förhandsbesked medvetna om att de ej skulle få bifall till sin ansökan.

Slutligen bör i detta sammanhang också uppmärksammas att hotet att inte få körkort kan användas som ett vapen i kampen mot alkoholmissbruk. Utan tvekan verkar ett sådant hot avhållande inte minst på många ungdomar. Fylleristraffutredningen noterade att körkortsreaktionen i viss utsträckning torde avhålla människor från fylleri och att man inte kunde frånkänna körkortsmyndigheternas verksamhet viss preventiv betydelse i kampen mot alkoholmissbruk (SOU 1968:55 s. 378, jfr prop. 1981/82:9 s. 13). I annat sammanhang har å andra sidan hävdats att körkortsfrågan skall bedömas strikt från trafiksäkerhetssynpunkt (trafikmålskommittén, SOU 1972:70 s. 13).

Enligt LTO/LOB-utredningens uppfattning kan det visserligen förhålla sig så att den som omhändertas enligt LOB statistiskt sett kan förväntas vara mer trafikfarlig som bilförare än genomsnittsmedborgaren. Betydelsen av ett sådant konstaterande är emellertid begränsad. Relativt få av dem som omhändertas har körkort eller försöker skaffa sig det. Vidare förhåller det sig så att en del av dem som nu blir utan körkort kör ändå. Det är säkerligen också så att en del ändå inte skulle ha utnyttjat sitt körkort efter ett omhändertagande, t. ex. därför att de redan tidigare slutat att köra bil. Slutligen skulle en del säkerligen ha kört nyktra och på ett sådant sätt att de inte utgjort en större trafikfara än andra, om de trots omhändertagandet hade fått körkort eller fått behålla det som de tidigare fått.

Av de i detta avsnitt redovisade statistiska uppgifterna kan här sammanfattningsvis noteras följande. Totalt sett har LOB-omhändertaganden i praktiken betydelse i relativt få körkortsärenden. I ett par hundra tillståndsärenden av 150 000–160 000 ärenden per år lämnas inte bifall som en följd av att LOB-omhändertaganden ägt rum. Några hundra återkallelsebeslut per år kan härledas till LOB-rapporteringen. Totalantalet återkallelse-

beslut uppgår för närvarande till närmare 14 000 per år. Mindre än en procent av 100 000–125 000 LOB-omhändertaganden per år får avgörande betydelse i ett körkortsärende i form av återkallelse eller avslag.

I sammanhanget förtjänar också följande att beaktas. Undersökningar på olika håll, bl. a. sådana som utredningen för egen del ombesörjt, pekar på att åtminstone 90 % av dem som omhändertas enligt LOB är kända för alkoholproblem hos socialvård, sjukvård eller kriminalvård redan vid tiden för omhändertagandet. Man kan då fråga sig varför information om deras problem obligatoriskt skall vidarebefordras till körkortsmyndigheterna endast då vederbörande omhändertagits enligt LOB. Man kan i sammanhanget över huvud taget ställa frågan varför intresset så begränsas till fall av offentlig berusning. Det kan ju nämligen knappast ha någon betydelse ur trafiksäkerhetssynvinkel om en berusning varit offentlig eller ej. En rimlig konsekvens härav vore givetvis att vårdmyndigheter av alla slag obligatoriskt hade att anmäla till körkortsmyndigheterna varje fall av alkoholmissbruk som kom till deras kännedom men också varje fall av berusning av inte alltför lindrigt slag som de fick kunskap om. Enligt utredningens mening är det en orimlig ordning att en i övrigt jämförelsevis nykter och skötsam person, som kanske mer av en tillfällighet blir omhändertagen enligt LOB, stoppas som bilförare medan en person med dokumenterade och för olika vårdmyndigheter väl kända alkoholproblem, som lyckas klara sig från att bli omhändertagen enligt LOB, kan tillåtas få körkort eller fortsätta som bilförare.

I sammanhanget måste också kostnadsaspekten uppmärksammas. En konsekvens av en ordning med identifiering av trafiksäkerhetsskäl är att varje omhändertagande inte bara skall dokumenteras hos polismyndigheten i fråga utan också registreras hos någon myndighet. Som tidigare nämnts infördes i anledning av socialtjänstreformen och i avvaktan på LTO/LOB-utredningens arbete en ordning som innebär att samtliga omhändertaganden där den omhändertagne identifieras registreras centralt hos TSV. Olika meningar framfördes om den nya ordningen skulle medföra för staten ökade kostnader. Frågan bedömdes emellertid med den utgångspunkten att en registrering av samtliga LOB-omhändertaganden skulle äga rum i en eller annan form. Frågeställningen är nu en annan, nämligen om registrering överhuvudtaget skall äga rum eller inte. Enligt utredningens mening säger det sig självt att registrering av över 100 000 omhändertaganden per år och lagring viss tid av dessa uppgifter inte kan ske utan kostnader. Härtill kommer att utnyttjandet av registret, när det väl finns, kommer att dra kostnader liksom i hög grad polisens nödvändiga ansträngningar att identifiera och rapportera var och en som omhändertas.

Frågan om någon form av en central registering av varje omhändertagande enligt LOB övervägdes redan vid LOB:s tillkomst, men statsmakterna tog bestämt avstånd från en sådan tanke och något sådant system infördes inte. I propositionen med förslag till LOB uttalade departementschefen (prop. 1975/76:113 s. 117) att starka principiella betänkligheter måste anses tala mot ett system som innebar att man införde en central personrelaterad registrering av polisingripanden. LTO/LOB-utredningen instämmer i departementschefens uttalande, som äger samma giltighet i dag som då det gjordes, inte minst därför att en sådan registrering står helt i strid med grundtankarna bakom den nyligen genomförda socialtjänstreformen. I detta

sammanhang kan också konstateras att en registrering av samtliga omhändertaganden i sig utgör ett intrång i många människors personliga integritet. Det är därvid särskilt att märka att de flesta registreringarna kommer att företas i onödan, nämligen alla de som aldrig vidare får betydelse i något sammanhang, t. ex. därför att den som registreras aldrig haft körkort eller haft för avsikt att söka skaffa sig sådant.

Slutligen bör följande observeras. Körkortsinnehav är för många människor av utomordentlig betydelse. Det är därför särskilt angeläget att en rättslig reglering som har betydelse för prövning av sådant innehav framstår som rättvis och konsekvent. Även om möjligheter till tvångsidentifiering införs blir systemet varken rättvist eller konsekvent eftersom det ofta kan bero på en slump eller i och för sig ovidkommande faktorer om ett omhändertagande kommer till stånd eller inte. Huruvida ett omhändertagande görs eller inte kan således bero på om polisen för tillfället har resurser att ingripa eller har andra mer angelägna arbetsuppgifter. Avgörande kan också, helt i linje med vad lagen föreskriver, vara om den berusade kan tas om hand på annat sätt än genom ett omhändertagande, t. ex. genom att han hjälps hem eller på annat sätt tas om hand av någon kamrat eller anhörig. Att märka i sammanhanget är också att bedömningarna skiftar från en polis till en annan och från polisdistrikt till polisdistrikt om vad som fordras för ett omhändertagande.

Mot bakgrund av det anförda har utredningen kommit till den bestämda uppfattningen att anmälningar till körkortsmyndigheterna inte har den betydelse för trafiksäkerheten som man förutsatte vid införandet av den nuvarande ordningen. Den betydelse ett anmälningssystem kan ha i detta avseende är enligt utredningens övertygelse i vart fall inte så stor att den motiverar ett sådant system med de brister och nackdelar som detta enligt vad som redovisats i det föregående skulle vara förbundet med. Enligt utredningens mening bör man alltså kunna avstå från anmälningsskyldigheten till körkortsmyndigheterna.

7.11.3.5 *Sammanfattande slutsatser*

Vid tillkomsten av LOB betonades att målsättningen borde vara att skapa en helt ny ordning för samhällets åtgärder beträffande den som påträffas berusad på allmän plats (se bl. a. JuU 1975/76:37 s. 20). Straffbestämmelser ansågs i sig inte ägnade att motverka alkoholmissbruk eller att hindra berusade personer från att uppträda på allmänna platser. Vid behandlingen av de akut berusade skulle vårdsynpunkterna stå i förgrunden. Samtidigt har samhället genom antagandet av socialtjänstreformen accepterat den utgångspunkten för samhällets sociala insatser att den enskildes inflytande skall förstärkas och den personliga integriteten skyddas. Socialtjänstens insatser skall utformas och genomföras tillsammans med den enskilde (se SoU 1979/80:44 s. 18).

Genom LVU och LVM har beretts möjlighet för samhället att i vissa fall ingripa med sociala åtgärder utan den enskildes samtycke. Lagstiftningen i dessa delar är dock restriktivt utformad, och målet är att den enskilde så fort som möjligt själv skall kunna ta ansvaret för sin situation.

Mot denna bakgrund är det enligt LTO/LOB-utredningen angeläget att

bestämmelser om omhändertaganden av akut berusade så långt det är möjligt anknyter till de principer som lagts fast för socialtjänsten. Omhändertagandet bör således inte onödigtvis förknippas med åtgärder som uppfattas som repressiva och som skapar misstro och motvilja hos den omhändertagne.

En sådan åtgärd är anteckningen i körkortsregistret. En ordning med sådana konsekvenser som en sådan anteckning kan få för den enskilde, är föga förenlig med de grundläggande tankarna bakom socialtjänstlagstiftningen. Den uppfattas inte som rättvis eftersom olika omständigheter spelar in när det gäller om ett omhändertagande överhuvudtaget kommer till stånd. De verkningar anteckningen får i körkortshänseende kan drabba olika omhändertagna mycket olika beroende på körkortsinnehav och yrkesarbete m. m. Som särskilt otillfredsställande har det uppfattats att den som genom förslagenhet eller på grund av tillfälligheternas spel lyckas dölja sin identitet kan undkomma dessa verkningar av omhändertagandet. En ytterligare omständighet som enligt utredningen måste beaktas är den integritetskränkning som trots allt alltid äger rum, när någon förs in i ett register, i synnerhet om det är databaserat. En begränsning i registreringen bör därför redan av detta skäl alltid eftersträvas.

Som utredningen redogjort för i det föregående torde det kunna gå att genom kompletterande bestämmelser i LOB i viss mån underlätta för polisen att identifiera den omhändertagne. Åtgärder av det slaget inverkar dock alltid negativt på de vårdinriktade insatser som skall vara målet för omhändertagandet. De bör därför inte vidtas om inte starka skäl talar för dem. Härtill kommer att identifiering alltjämt inte skulle komma till stånd i många fall och att tvångsvis identifiering som framgår av det föregående inte är ett realistiskt alternativ.

Någon i lag eller förordning föreskriven skyldighet att alltid göra anmälan till myndigheter inom socialtjänsten om ett omhändertagande föreligger numera inte.

Det material som utredningen tagit fram visar enligt utredningens mening att trafiksäkerhetsskälen inte kan anses vara av sådan styrka att de ger anledning att acceptera de negativa effekter som rapporteringen och registreringen har från rättvisesynpunkt och från vård- och integritetssynpunkter. Utredningen föreslår därför att rapporteringen och registreringen slopas. Om så sker behöver regler inte införas om förbättrade möjligheter till identifiering.

8 Gemensamma frågor

8.1 Konkurrensfrågor

I detta avsnitt behandlar utredningen några frågor kring konkurrensen dels mellan LTO och LOB, dels mellan någon av dessa lagar och annan lagstiftning. Av det material som tidigare har presenterats av utredningen framgår att flera olika bestämmelser, som ger polisen rätt att göra ett frihetsberövande, ofta kan vara tillämpliga i samma situation. I 9 § LOB finns en särskild bestämmelse som ger bestämmelsen i 1 § LOB företräde framför 3 § LTO. I övrigt finns det inte i lag angivet något om vilken bestämmelse som skall tillämpas i en konkurrenssituation.

Som tidigare redovisats låg antalet omhändertaganden på grund av fylleri per år i riket i stort sett mellan 105 000 och 125 000 från 1960-talets början fram till dess LOB trädde i kraft 1.1.1977 (se avsnitt 7.1). Antalet omhändertaganden enligt LOB under år 1977 var betydligt lägre, omkring 83 000, vilket innebar en minskning jämfört med antalet omhändertaganden på grund av fylleri under närmast föregående år med omkring 27 000 eller omkring 25 procent. För första halvåret 1977 var minskningen jämfört med samma tid föregående år ännu större relativt sett, nämligen omkring 18 000 eller omkring 33 procent. Utredningen har särskilt behandlat dessa förhållanden i avsnitt 7.3.3. Samtidigt som antalet omhändertaganden på grund av alkoholberusning minskade så ökade antalet omhändertaganden enligt 3 § LTO kraftigt. Siffrorna för första halvåret 1977 innebar i det närmaste en fördubbling jämfört med motsvarande tid föregående år. Antalet sådana omhändertaganden ökade nämligen med drygt 3 000 från 3351 till 5370 (se avsnitt 6.1). Denna ökning föranledde uppmärksamhet bl. a. i riksdagen och anfördes därvid som en bekräftelse på tidigare uttalade farhågor beträffande svårigheterna att dra gränserna mellan LOB och LTO (JuU 1977/78:12, riksdagens protokoll 1977/78:44 s. 147).

Enligt LTO/LOB-utredningens uppfattning berodde den kraftiga ökningen av antalet omhändertaganden enligt 3 § LTO under 1977 i främsta rummet på att omhändertaganden på grund av berusning inte kunde eller ansågs kunna ske i samma utsträckning som tidigare i vissa situationer, där 3 § LTO också kunnat användas men inte hade använts. Vissa fall av vad som tidigare betecknades fylleri på enskilt område hör hit (jfr avsnitt 7.2.1), liksom under LOB:s första tid vissa fall där den berusades berusningsgrad till skillnad mot tidigare inte ansågs tillräcklig för ett omhändertagande på grund av berusning (jfr avsnitt 7.2.2). I dessa situationer tillämpades i stället 3 § LTO. Ökningen av antalet LTO-omhändertaganden under 1977 kan således sägas

mindre illustrera svårigheterna att dra gränserna mellan LOB och LTO än utgöra en följd av den nya gränsdragningen för omhändertaganden på grund av berusning.

Utredningen har under sitt arbete tillfrågat ett stort antal polismän i olika befattningar om det enligt deras uppfattning förekommit några problem när det gällt att i den praktiska tillämpningen dra gränsen mellan LOB och LTO, främst dess 3 §, eller mellan några av dessa lagar och bestämmelser i andra lagar om rätt för polisen att göra frihetsberövanden. Praktiskt taget all tillfrågad personal har därvid förklarat att några sådana problem inte förekommit. Såvitt utredningen kunnat finna är det alltså en allmän uppfattning inom polisen att det inte föreligger några speciella gränsdragningssvårigheter.

Utredningen har i vissa föregående avsnitt redan berört en del gränsdragningsproblem (se t. ex. avsnitt 6.6.3, 7.2.4.3 och 7.5.5). Här kan tilläggas att av det material som utredningen tagit del av framgår att det inte så sällan förekommer situationer där polisen är osäker om och kan ha olika uppfattningar om vilken typ av frihetsberövande som ägt rum eller vilket lagrum som är tillämpligt.

Utredningen anser sig vidare kunna konstatera att man inom olika polisdistrikt kan se på olika sätt på dessa gränsdragningsfrågor också mer generellt. På sina håll strävar man sålunda efter att hellre omhänderta en person enligt LOB än enligt 3 § LTO medan motsatt tendens förekommer på andra håll. Som exempel på skäl framförda till utredningen för en strävan efter omhändertagande enligt LOB kan nämnas dels att den omhändertagne då får bättre hjälp och vård, dels att ett omhändertagande enligt 3 § LTO lättare kan vålla diskussion i efterhand och kritik i massmedia. Som skäl för omhändertagande enligt 3 § LTO har nämnts att omhändertagandet är mindre ingripande för den omhändertagne, bl. a. därför att det inte rapporteras vidare i samma omfattning, och att det kräver mindre från polisens sida vad gäller identifiering, dokumentation och vidarerapportering.

I syfte att siffermässigt belysa förekommande skillnader vad gäller gränsdragningen i olika polisdistrikt mellan 1 § LOB och 3 § LTO har utredningen särskilt undersökt den inbördes relationen mellan antalet omhändertaganden av respektive slag i samtliga polisdistrikt under vissa tidsperioder. Resultatet av den undersökningen ger vid handen att stora skillnader förekommer. Sålunda uppgår andelen omhändertaganden enligt 3 § LTO av hela antalet omhändertaganden enligt 1 § LOB och 3 § LTO under första halvåret 1979 till 8.8 procent för hela riket, medan motsvarande andel för de olika polisdistrikten varierar från 41.0 i Hässleholm till 2.0 i Göteborg och exempelvis uppgår till 5.6 i Stockholm, 9.0 i Malmö, 34.1 i Falkenberg, 7.2 i Varberg, 2.6 i Eslöv, 31.2 i Helsingborg, 35.6 i Kramfors och 6.9 i Sollefteå. Det är givet att dessa skillnader delvis kan bero på skiftande lokala förhållanden, men det är enligt utredningens mening samtidigt uppenbart att de också beror på att gränsdragningen mellan de berörda bestämmelserna görs på olika sätt.

Enligt utredningens mening bör gränsdragningsfrågorna fortsättningsvis ägnas skärpt uppmärksamhet i det praktiska polisarbetet. Som utredningen tidigare framhållit är det principiellt givetvis av stor vikt att det inte råder

någon tvekan om med vilket laga stöd som ett frihetsberövande företagits. För den enskilde är det självfallet också av stor betydelse, inte minst med hänsyn till de olika rättsverkningar som olika typer av frihetsberövanden kan få, även om betydelsen härav skulle minska betydligt om utredningens förslag beträffande rapportering och registrering av omhändertaganden genomfördes. Enligt utredningens mening bör vidare gränsdragningsproblemen bli mindre om utredningens förslag i övrigt genomfördes, bl. a. förslaget om ändrade och klarare förutsättningar för omhändertagande vid ordningsstörning m. m. och förslaget om ändring av uttrycket "får omhändertagas" i 1 § LOB enligt vad som anförts i avsnitt 7.2.4.

Utredningen har i det föregående också redogjort för de särskilda svårigheter som kan uppstå när någon på enskild plats på grund av berusning blir så farlig för sig själv eller för sin omgivning att ett frihetsberövande genom polisens försorg framstår som alldeles nödvändigt. Eftersom LOB för närvarande inte kan tillämpas i dessa fall har, som berörts i avsnitt 7.2.1, olika förfaranden kommit att utvecklas i praxis. Om utredningens förslag genomförs att LOB i princip skall kunna tillämpas också på enskild plats, bör också dessa tillämpningsproblem bli mindre.

Det ligger i sakens natur att om förutsättningar föreligger att gripa någon enligt 24 kap. RB de bestämmelserna skall tillämpas framför eventuellt tillämpliga bestämmelser i LTO och LOB (jfr bl. a. avsnitt 6.4.3). En sådan ordning torde också tillämpas i praktiken. När det däremot gäller medtagande till förhör enligt 23 kap. RB förekommer det på sina håll att en person som är berusad i stället omhändertas enligt LOB och förvaras i fylleriarrest till dess han nyktrat till och kan förhöras enligt vad som anges i 23 kap. RB. Särskild betydelse får ett sådant förfaringssätt, om det finns en tillnyktringsenhet på orten i vilket fall det förekommer att personer som omhändertagits enligt LOB inte blir överförda till enheten i enlighet med vad som förutsätts i 4 § LOB under motivering att de begått brott. Utredningen har i det föregående (avsnitt 7.4.4) förespråkat att frihetsberövandet i dessa situationer bör göras med stöd av 23 kap. RB. Härigenom kommer förstås också detta kapitels övriga bestämmelser, bl. a. om tidsfrister och liknande att till tillämpliga.

Enligt utredningens mening bör den för olika konkurrenssituationer tillämpliga ordningen i största möjliga utsträckning läggas fast i lag. Utredningen har utarbetat förslag till bestämmelser härom att tas in i polislagen och i LOB.

8.2 Frågor rörande ordningsvakter m. m.

Enligt 10 § LTO gäller bestämmelserna i 3 och 4 §§ samt 5 § första stycket LTO i tillämpliga delar även ordningsvakt och den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra polisverksamhet, om ej annat framgår av förordnandet.

Enligt 10 § LOB gäller vad som sägs i LOB om polisman även ordningsvakt och den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra polisverksamhet, om ej annat framgår av förordnandet.

8.2.1 Bakgrund

Enligt 90 § PI i dess lydelse före 1.1.1981 kunde en person som inte var anställd inom polisväsendet förordnas att utföra polisbevakning. En sådan person kallades ordningsvakt. Ordningsvakten var vid sin tjänstgöring underställd polisen. Uppdraget avsåg mestadels ordningshållning vid offentliga tillställningar men kunde också gälla andra bevakningsuppgifter av skiftande karaktär.

I 21 § PI föreskrevs före 1.10.1973 att de bestämmelser i polisinstruktionen som avsåg omhändertaganden på grund av bl. a. ordningsstörning i tillämpliga delar även gällde den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra polisverksamhet, om annat ej framgick av förordnandet.

En motsvarande bestämmelse föreslogs av brottskommissionen (prop. 1973:115 s. 145) och infördes också i 10 § LTO.

En bestämmelse av samma innebörd infördes därefter också i 10 § LOB. Departementschefen erinrade i detta sammanhang om den översyn av bestämmelserna om ordningsvakter som gjordes av ordningsvaktsutredningen (prop. 1975/76:113 s. 128).

Det nyss nämnda översynsarbetet ledde år 1980 till antagandet av lagen (1980:578) om ordningsvakter (prop. 1979/80:122, JuU 44, rskr 391). Lagen trädde i kraft 1.1.1981.

Enligt den nya lagen kan ordningsvakter förordnas att medverka till att upprätthålla ordningen bl. a. vid offentliga tillställningar, vid allmänna sammankomster och vid lokaler eller utrymmen där alkoholdrycker serveras till allmänheten. Ordningsvakt förordnas av rikspolisstyrelsen om tjänstgöringsområdet berör flera län, av länsstyrelsen om det berör flera polisdistrikt inom länet och i övriga fall av polisstyrelsen. Förordnandet meddelas för viss tid, högst tre år. Lagen innehåller regler om allmänna åligganden för ordningsvakter.

Ordningsvaktutredningen hade i sitt betänkande (SOU 1978:33) Ordningsvakter, som låg till grund för lagstiftningen, föreslagit att en ordningsvakt inte skulle få befogenhet att göra omhändertaganden enligt 3 § LTO utan i stället endast en befogenhet att omhänderta den som allvarligt stör ordningen. Ett sådant omhändertagande skulle enligt utredningen följas av att ordningsvakten skyndsamt överlämnade den omhändertagne till polisen. Befogenheten skulle vidare enligt utredningen kompletteras med en befogenhet för ordningsvakter att från sitt verksamhetsområde avvisa eller avlägsna den som stör ordningen eller överträder föreskrift som är meddelad av polisstyrelsen. Ordningsvaktutredningen föreslog inte någon ändring beträffande ordningsvakters befogenheter enligt LOB (s. 109).

Ordningsvaktutredningens förslag till begränsningar i ordningsvakters befogenheter enligt LTO avstyrktes av det övervägande antalet remissinstanser. Departementschefen stannade bl. a. med hänsyn till LTO/LOB-utredningens pågående arbete för att någon ändring inte borde göras. (prop. 1979/80:122 s. 42).

I samband med antagandet av lagen om ordningsvakter infördes endast den ändringen i LTO och LOB att de aktuella bestämmelserna uttryckligen angavs gälla ordningsvakt. Den personkategori som därefter åsyftas med "den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra polisverksamhet" är i

praktiken tjänstemän vid tullverkets kustbevakning som omfattas av kungörelsen (1964:834) om förordnande av tullpersonal att utföra viss polisbevakning (prop. 1979/80:182 s. 78).

Genom lagstiftning under våren 1982 har antagits en ny lag (1982:395) om tullverkets medverkan vid polisiär övervakning. Genom den lagen, som träder i kraft 1.7.1983, upphävs den nämnda kungörelsen (prop. 1981/82:114, JuU 48). I lagen preciseras de befogenheter som tillkommer en s. k. kustbevakningstjänsteman när det gäller omhändertagande bl. a. vid ordningsstörning till sjöss.

En ordningsvakt som gör ett omhändertagande enligt 3 § LTO eller 1 § LOB får i den mån det är nödvändigt bruka det våld som med hänsyn till omständigheterna är försvarligt (24 kap. 2 § andra stycket BrB, prop. 1979/80:122 s. 74).

8.2.3 Rikspolisstyrelsens föreskrifter

RPS' föreskrifter för tillämpningen av LTO har beträffande 10 § LTO följande lydelse.

10.1 Bestämmelsen ger den som enligt 5 § lagen (1980:578) om ordningsvakter förordnats som ordningsvakt och den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra polisverksamhet rätt att omhänderta personer med stöd av 3 § om ej annat framgår av sistnämnda förordnande. Ordningsvakt skall utöver bestämmelsen i 3 och 4 §§ samt 5 § första stycket LTO även rätta sig efter bestämmelserna i lagen om ordningsvakter och ordningsvaktsförordningen (1980:589).

RPS' föreskrifter för verkställighet av LOB har beträffande 10 § LOB följande lydelse.

10.1 Bestämmelsen ger den som enligt 5 § lagen (1980:578) om ordningsvakter förordnats som ordningsvakt och den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra polisverksamhet rätt att omhänderta person med stöd av LOB om ej annat framgår av sistnämnda förordnande. Ordningsvakt skall utöver bestämmelserna i LOB även rätta sig efter bestämmelserna i lagen om ordningsvakter och ordningsvaktsförordningen (1980:589).

Respektive föreskrifter fick ovanstående lydelse under 1982. Dessförinnan angavs beträffande såväl LTO som LOB bl. a. att med förman enligt 5 § avsågs polisman.

8.2.4 LTO/LOB-utredningen

Utredningen föreslår i det föregående en ändrad konstruktion av reglerna om omhändertagande p. g. a. ordningsstörningar och för att avvärja brott. Tillämpningen av den av utredningen föreslagna bestämmelsen förutsätter hos den omhändertagande kunskaper om vad som är straffbart beteende. Sådana kunskaper finns hos polispersonalen men kan inte lika självklart förutsättas hos en ordningsvakt. Redan enligt gällande ordning har dock anförtrotts ordningsvakt att göra en bedömning av denna art eftersom hans rätt att omhänderta enligt 3 § LTO också innefattar rätt att omhänderta någon för att avvärja straffbelagd gärning. Med hänsyn till den kontroll av

ordningsvakts lämplighet som skall ske enligt ordningsvaktslagen bör det enligt utredningens mening inte föreligga något hinder mot att ordningsvakter tillerkänns befogenhet att omhänderta någon enligt den bestämmelse härom som utredningen föreslår. Efter mönster från vad som gäller om s. k. envarsgripande enligt 24 kap. 7 § RB bör dock föreskrivas att ordningsvakten skyndsamt skall överlämna den omhändertagne till närmaste polisman. Det förutsätts då att polismannen omedelbart prövar om den omhändertagne skall friges eller med vilket författningsstöd han fortsättningsvis skall vara berövad friheten. Polismannen övertar ansvaret för den fortsatta handläggningen av saken. Bl. a. skall han anmäla omhändertagandet till sin förman och svara för att omhändertagandet blir dokumenterat i vederbörlig ordning.

En motsvarande bestämmelse om ordningsvakts befogenhet att göra omhändertagande bör tas in i LOB.

Dessa bestämmelser behöver efter 1982 års lagändringar beträffande kustbevakningstjänstemännen inte avse andra kategorier än ordningsvakter.

Vad i övrigt gäller omhändertaganden av ordningsvakt vill utredningen understryka vikten av att de blir korrekt dokumenterade, inte minst såvitt avser tidpunkten för ordningsvaktens ingripande som ju utgör utgångspunkt för beräkningen av de tidsfrister som nu regleras i 8 § LTO och 7 § tredje stycket LOB. Utredningen har träffat på fall där dessa tidsfrister överskridits och det ursprungliga ingripandet gjorts av en ordningsvakt. Riskerna härför torde minska om omhändertagandet från början dokumenteras med omsorg.

8.3 Frågor rörande diplomatisk immunitet

De ingreppsbefogenheter som tillkommer polisen anses i princip kunna riktas mot envar som vistas här i landet oavsett om han eller hon är svensk medborgare eller utlänning. För vissa personkategorier och vissa lokaliteter gäller emellertid vissa undantag. Sålunda anses ett omhändertagande enligt LTO eller LOB i princip inte kunna företas mot en diplomat (Sjöholm, När och hur får polisen ingripa?, 2 u 1978, s. 342 ff, särskilt s. 353 f).

LTO/LOB-utredningen har under sitt arbete inte träffat på några tillämpningsproblem med anknytning till nu nämnda förhållanden. Utredningen anser sig därför inte ha anledning att ta upp hithörande frågor till någon närmare behandling.

Specialmotivering

Polislagen

Avsnittsrubriken

LTO/LOB-utredningen har inte kunnat finna något uttryck för denna form av frihetsberövande som passar bättre i sammanhanget än "omhändertagande". Denna term har därför valts trots att den rent språkligt inte särskilt väl beskriver vad för slags ingripande det här är fråga om och trots att den till sin form är svårhanterlig.

Genom uttrycket "ordningsstörning m. m." markeras å ena sidan att det oftast är vid störningar av den allmänna ordningen som ingripanden av förevarande slag aktualiseras, å andra sidan att sådana ingripanden också kan förekomma i andra situationer.

1 § I paragrafen anges förutsättningarna för ett omhändertagande enligt den nya ordningen. Den grundläggande förutsättningen är att någon begår brott och fortsätter därmed trots tillsägelse av en polisman.

Begreppet brott förutsätts ha den innebörd det har i BrB och inte den innebörd det har i 24 kap. RB. Brott enligt BrB kan begås av barn under 15 år och den föreslagna bestämmelsen kan således tillämpas beträffande sådana barn.

Med brott avses också straffbart försök etc. Däremot omfattas inte situationer där enbart fara för ett brott föreligger (jfr avsnitt 6.4).

Till skillnad från vad som gäller om gripande enligt 24 kap. 7 § RB fordras enligt bestämmelsen inte att brottet skall vara av viss svårhetsgrad. Det är således tillräckligt att personen i fråga gör sig skyldig till exempelvis förargelseväckande beteende eller vägrar att åtlyda polismans anvisning i trafiken (8 § VTK). Bestämmelsen kan också tänkas bli aktuell förhållandevis ofta vid sådana i och för sig mindre allvarliga brott som ofredande, ringa misshandel och åverkan. Är inte LOB tillämplig (jfr 9 § LOB) kan bestämmelsen vidare aktualiseras då någon gör sig skyldig till hemfridsbrott eller olaga intrång genom att vägra att lämna en lokal eller en plats vilken han tillsagts att lämna. Brottet ohörsamhet mot ordningsmakten enligt 16 kap. 3 § BrB kan också komma att bli aktuellt vid oro i folksamlingar av olika slag. I sammanhanget måste dock understrykas att den för all polisverksamhet gällande s. k. proportionalitetsprincipen givetvis är tillämplig och avgränsar bestämmelsens användningsområde.

Någon särskild form för den föreskrivna tillsägelsen har inte angetts. I likhet med vad som gäller vid brottet ohörsamhet mot ordningsmakten bör emellertid gälla att tillsägelsen verkligen skall ha uppfattats av personen i fråga eller i vart fall att den omhändertagande polismannen har skäl att förutsätta det. Vidare bör gälla att den omhändertagne skall ha haft en reell möjlighet att rätta sig efter tillsägelsen.

Det brottsliga beteende som följer efter tillsägelsen måste inte vara samma beteende, som föranledde tillsägelsen, eller av samma slag. Ett omhändertagande är möjligt såväl om personen i fråga trots tillsägelse inte upphör med sitt brottsliga beteende som om han trots tillsägelse upprepar sitt beteende eller begår ett nytt brott. Det ligger dock i sakens natur att detta moment måste följa i nära anslutning till tillsägelsen för att kunna utgöra grund för ett omhändertagande. Ett upprepat eller nytt brott vid ett senare tillfälle kan givetvis inte motivera ett omhändertagande enligt bestämmelsen.

Vid sidan av den angivna grundläggande förutsättningen om brott och tillsägelse fordras enligt paragrafen att ett omhändertagande behövs för att upprätthålla allmän ordning eller annars är nödvändigt. Härigenom markeras den för all polisverksamhet gällande s. k. behovsprincipen. Brottsliga beteenden, som inte avbryts eller hindras genom ett omhändertagande, t. ex. straffsanktionerad överträdelse av reklamförbud, kan inte grunda rätt för polisen att omhänderta någon med stöd av bestämmelsen.

3 § I paragrafen ges föreskrifter om frigivandet av den omhändertagne.

Förutsättningarna härför skall prövas fortlöpande med början omedelbart efter det att ett omhändertagande ägt rum. I och för sig kan den omhändertagne friges redan på platsen för omhändertagandet. Det kan också vara tillräckligt att han förs därifrån och släpps några kvarter bort eller förs till sin bostad och friges där.

Så länge det kan förväntas att den omhändertagne omedelbart återvänder till platsen där han omhändertogs och där fortsätter sitt beteende bör han liksom för närvarande inte friges.

Inte i något fall får en omhändertagen med stöd av förevarande bestämmelser vara berövad sin frihet mer än sex timmar. Denna tid räknas från själva omhändertagandet och inte exempelvis från den tidpunkt den omhändertagne införts till polisstationen. Har en ordningsvakt gjort ett omhändertagande (jfr 6 §) och överlämnat den omhändertagne till en polisman skall tiden beräknas från tidpunkten för ordningsvaktens ingripande och inte från den tidpunkt då polismannen fick hand om den omhändertagne.

Övriga bestämmelser

Beträffande dessa paragrafer hänvisas dels till specialmotiveringen beträffande motsvarande föreskrifter i LOB, dels till de delar av avsnitt 6 där respektive bestämmelse berörs.

Nuvarande 4, 7, 9 och 11 §§ LTO har inte några motsvarigheter i utredningens författningsförslag. Vad gäller 4 och 9 §§ har utredningen förutsatt att polisberedningens förslag till polislag utformas så att utredningen inte behöver lämna något förslag i dessa delar. Någon motsvarighet till 7 eller 11 § torde överhuvudtaget inte behövas.

Lagen om omhändertagande av berusade personer m. m.

1 § I paragrafen anges de allmänna förutsättningarna för ett omhändertagande enligt LOB. I överensstämmelse med vad utredningen har anfört i avsnitt 7 föreslås i förhållande till vad som gäller nu två principiella nyheter.

Den ena nyheten är att det i lagtexten markeras att ett omhändertagande – om övriga förutsättningar är uppfyllda – *skall* göras, *om den berusade inte tas om hand på annat sätt.* I den nuvarande lagtexten anges att ett omhändertagande under vissa förutsättningar *får* äga rum. Denna lagtext innehåller inte någon direkt föreskrift att andra åtgärder i första hand bör vidtas. Av förarbetena framgår emellertid att en polisman innan han omhändertar någon skall undersöka andra, mindre ingripande åtgärder i enlighet med vad som allmänt gäller om polisens verksamhet enligt PI (JuU 1975/76:37 s. 22). Utredningen har, som närmare utvecklats i avsnitt 7.2.4, funnit det vara en fördel att det direkt i lagtexten markeras å ena sidan att polisen alltid skall se till att en situation av ifrågavarande slag åtgärdas, å andra sidan att den berusade omhändertas av polisen endast om han inte tas om hand på annat sätt.

I det enskilda fallet har en polisman att bedöma om en berusad person med hänsyn till samtliga föreliggande omständigheter kan ta hand om sig själv eller annars utgör en fara för sig själv eller för någon annan. Finner polismannen att den berusade inte kan ta hand om sig eller annars utgör en fara, skall han bedöma om den berusade kan "tas om hand på annat sätt" än genom ett omhändertagande. Avsikten med att inte använda uttrycket "vård" i detta sammanhang är bl. a. att markera att något krav inte behöver ställas på några egentliga vårdinsatser. Som anges i avsnitt 7.2.2 bör uttrycket "vård" reserveras för den betydelse det har i 4 §, medan uttrycket "ta hand om" eller "tas om hand" i stället bör föredras i 1 §. För polismannen gäller att det kan räcka med att den berusade enligt hans bedömning kan beräknas få hjälp hem till sin bostad.

I sammanhanget bör understrykas att en berusad inte enligt detta lagrum "tas om hand på annat sätt", om polisen väljer att köra honom hem sedan man konstaterat att han inte kunnat ta hand om sig eller annars utgjort en fara. I ett sådant fall har ett omhändertagande ägt rum. Avlämnandet av den berusade i hans bostad sker med stöd av 4 § och polisens åtgärder skall enligt 5 § anmälas till vederbörande förman. Å andra sidan bör framhållas att det nu sagda givetvis inte utesluter att polisen kan köra hem en person som är alkoholpåverkad utan att fråga är om ett omhändertgande. Det kan ju nämligen vara så att personen i fråga inte är mer berusad än att han i och för sig väl kan ta hand om sig själv och att polisen av olika skäl hjälper honom hem som en serviceåtgärd.

Uttrycket "tas om hand på annat sätt" syftar inte på andra former av frihetsberövande. Att ett omhändertagande enligt detta lagrum inte får ske i vissa situationer framgår av 9 §.

Den andra principiella nyheten i paragrafen är att möjligheten att omhänderta en berusad inte begränsas till de tillfällen då denne anträffas på allmän plats eller på vissa angränsande platser. Beträffande motiveringen till

detta förslag hänvisas till avsnitt 7.2.1.

I lagrummet har av skäl som har utvecklats i avsnitt 7.2.1 tagits upp en betydelsefull inskränkning i möjligheten att omhänderta någon på vissa enskilda platser. Inskränkningen avser omhändertagande av den som påträffas "där han eller någon annan har sin bostad". Uttrycket har valts efter mönster från stadgandet i 4 kap. 6 § BrB om ansvar för hemfridsbrott och avser samma avgränsning som avses i det lagrummet. I dessa fall skall ett omhändertagande göras endast om faran är särskilt allvarlig eller synnerliga skäl annars talar för det. Det bör således vara fråga om situationer av mycket allvarlig karaktär. De motsvarar i stort sett dem, i vilka polisen redan nu anses ha befogenhet att ingripa, dock inte enligt LOB utan enligt andra bestämmelser. Det kan t. ex. röra sig om situationer, i vilka den berusade på grund av sin berusning uppträder hotfullt eller farligt mot sin omgivning eller i vilka hans tillstånd är sådant att han med hänsyn till sitt eget bästa måste tas om hand.

2 § Denna paragraf motsvarar i sak helt den nuvarande 2 § LOB. Dess ordalydelse har utformats med 8 § andra stycket lagen (1980:578) om ordningsvakter som förebild. Om en motsvarande bestämmelse tas in i den nya polislagen kan den möjligen undvaras i LOB. Enligt utredningens uppfattning kan bestämmelsen ha ett självständigt värde i LOB.

3 § Paragrafen motsvarar med en språklig justering den nuvarande 3 § LOB.

Som har anförts i avsnitt 7.4 äger i praktiken de flesta läkarundersökningarna rum på sjukhus, dit en omhändertagen har förts av polisen.

Bestämmelsen avser inte sådana läkarundersökningar som kommer till stånd på initiativ av personalen på en tillnyktringsenhet sedan den berusade har överlämnats till en sådan enhet.

I likhet med vad som gäller nu bör den omhändertagne undersökas av en läkare så snart det inte är uppenbart att det kan uteslutas att han är i behov av sjukhusvård.

4 § Lagrummet reglerar frågan om vilka åtgärder som skall vidtas med den som har omhändertagits enligt LOB. Det motsvarar nuvarande 4 § LOB.

Liksom 4 § i nu gällande lydelse innebär paragrafen att den berusade skall hållas kvar hos polisen endast då inte någon annan åtgärd står till buds. I motsats till vad som föreskrivs nu uttalas dock inte särskilt att den omhändertagne skall föras till sjukhus om läkare finner detta erforderligt. Det får anses självklart att så skall ske. I stället anges allmänt beredande av vård på sjukhus eller annan vårdinrättning som ett par åtgärder, som bör undersökas innan den omhändertagne hålls kvar hos polisen. Avgörandet av frågan vilken åtgärd som skall vidtas åligger primärt den polisman, som omhändertagit den berusade, och blir naturligtvis beroende av den omhändertagnes tillstånd och tillgången till vårdresurser av olika slag.

Som en möjlighet anges i lagrummet att den omhändertagne "tas om hand på annat sätt". Härmed åsyftas i första hand att han överlämnas till anhörig eller annan. Det bör här särskilt understrykas att 4 § behandlar förhållandena efter det att en polisman funnit förutsättningar föreligga för ett

omhändertagande i enlighet med vad som följer av 1 §. Det är alltså här inte fråga om situationer där ett omhändertagande kan underlåtas därför att den berusade "tas om hand på annat sätt", t. ex. av anhörig eller annan. Ett omhändertagande har ägt rum men resulterar – om möjligt – i att den omhändertagne tas om hand av anhörig eller annan i stället för att hållas kvar hos polisen.

Med uttrycket "eller annars kan friges" markeras att de åtgärder som räknas upp faktiskt innebär att den omhändertagne friges. Vidare markeras att den omhändertagne i och för sig också kan släppas utan att tas om hand på något särskilt sätt, t. ex. genom att lämnas i sin bostad. En förutsättning härför är självfallet att det är lämpligt med hänsyn till hans tillstånd. Situationen kan vara den att den berusade på grund av sitt tillstånd inte kan ta hand om sig själv där han påträffas av polisen men väl kan göra det om han med polisens hjälp kommer hem till sig.

Enligt lagrummet får den omhändertagne hållas kvar hos polisen först sedan de nu angivna möjligheterna undersökts. Beslut om den omhändertagne skall hållas kvar meddelas enligt 5 §. I samband härmed beslutas också om den omhändertagne skall förvaras i arrest. Vid omhändertagande enligt LOB torde sådan förvaring som regel visa sig nödvändig.

5 § I paragrafen anges att en polisman, som har omhändertagit någon, utan dröjsmål skall anmäla omhändertagandet till sin förman. Anmälan skall alltid göras och således även när en omhändertagen överlämnats till vård eller motsvarande eller ett omhändertagande annars varit av kort varaktighet. Med förman avses här vakthavande befäl eller motsvarande.

Paragrafen reglerar vidare den förmansprövning som skall äga rum. I avsnitt 7.5 har redogjorts för den praktiska tillämpningen av denna prövning. Som också har utvecklats i det avsnittet bör prövningen i fortsättningen formellt ta sikte på om den omhändertagne skall hållas kvar hos polisen. Den skall således inte längre vara en överprövning av det ursprungliga omhändertagandet. Den kan å andra sidan naturligtvis också innebära att det med den omhändertagne skall vidtas annan åtgärd i enlighet med vad som utvecklats under 4 §.

Även om den föreslagna ordningen således inte innebär att förmannens prövning kan mynna ut i en ogiltighetsförklaring av det ursprungliga omhändertagandet får det dock förutsättas att förmannen, i den mån det kan ske, vid sin prövning beaktar vad som har förevarit då den berusade omhändertogs. Skulle förmannen därvid finna att omhändertagandet har varit helt omotiverat och har det inte därefter framkommit några skäl att hålla kvar den omhändertagne bör förmannen naturligtvis besluta om ett omedelbart frigivande. Den omhändertagne bör inte heller hållas kvar hos polisen eller överlämnas till vård om de förutsättningar härför som kan ha förelegat vid omhändertagandet inte längre föreligger vid prövningstillfället.

Förmannen har också möjlighet att med beaktande av vad som har förekommit vid ingripandetillfället och vad som senare har kommit fram ändra grunden för det fortsatta frihetsberövandet. Den omhändertagne kan sålunda förklaras gripen enligt RB eller omhändertagen enligt de bestämmelser i bl. a. polislagen som föreslås ersätta LTO.

För den omhändertagne kan den föreslagna utformningen av förmansprövningen inte innebära några nackdelar, i vart fall inte om utredningens förslag i rapporterings- och registreringsfrågan accepteras. I det sammanhanget bör också framhållas att ändringen endast berör de fall, i vilka den omhändertagne inte förs direkt till sjukhus eller tillnyktringsenhet eller friges utan att först föras till polisstationen. I sistnämnda fall sker inte heller i dag någon förmansprövning. Några nackdelar med det systemet har inte kommit fram.

6 § I lagrummet anges att en omhändertagen som hålls kvar hos polisen fortlöpande skall ses till. Någon ändring i sak jämfört med nuvarande föreskrift av motsvarande slag åsyftas inte.

Som utredningen har anfört i avsnitt 7.4 följer det redan av 3 § att den omhändertagne skall undersökas av läkare om hans tillstånd ger anledning till det. Någon särskild föreskrift därom har därför inte tagits upp i detta sammanhang.

I paragrafen anges vidare att den omhändertagne skall friges så snart det kan ske med hänsyn till hans tillstånd, dock senast inom åtta timmar efter omhändertagandet. Den omhändertagne skall alltså friges så snart det kan ske utan fara för honom själv eller för någon annan. Något krav har inte uppställts på att den omhändertagne vid frigivningen skall vara nykter; han skall dock vid frigivandet inte vara i det tillstånd som anges i 1 §.

Beträffande skälen för förslaget att avskaffa möjligheten till frihetsberövande utöver åttatimmarsfristen hänvisas till avsnitt 7.9.

7 § I paragrafen lämnas regler om vissa allmänna underrättelser och besked som skall ges till den omhändertagne i samband med omhändertagandet.

Den omhändertagne skall enligt första stycket upplysas om grunden för omhändertagandet så snart det kan ske. Som anförts i avsnitt 7.6 avses därmed att den omhändertagne skall upplysas såväl om lagstödet för omhändertagandet som om de faktiska omständigheter som motiverat det. Upplysning skall, som också anförs i det avsnittet, alltid lämnas, såväl muntligen som skriftligen.

Upplysningen skall inte, såsom för närvarande gäller, lämnas i samband med något förhör av den omhändertagne. Beträffande skälen till avskaffandet av föreskriften om förhör hänvisas också till avsnitt 7.6.

Innan den omhändertagne friges skall han beredas tillfälle att yttra sig över omhändertagandet (jfr avsnitt 7.6). Avsikten med denna bestämmelse är främst att underlätta framtida undersökningar av åtgärdens riktighet. Från alla synpunkter är det naturligtvis mycket bra om polisen så snart som möjligt får klart för sig vilka erinringar den omhändertagne eventuellt har mot omhändertagandet. Samtidigt skall den omhändertagne enligt lagrummet tillfrågas om han vill ha kontakt med något samhällsorgan som kan lämna honom hjälp eller stöd. Som har utvecklats i avsnitt 7.8 bör bestämmelsen inte tas till intäkt för anmälningar till socialvårdsorgan mot den omhändertagnes vilja. Anledning till sådana åtgärder kan dock finnas enligt andra lagbestämmelser.

Åtgärder enligt andra stycket får underlåtas exempelvis om den omhändertagne överlämnas till vård eller annars friges och är i sådant tillstånd att

åtgärderna är meningslösa. I lagtexten markeras detta genom uttrycket "om möjligt".

Enligt tredje stycket skall den omhändertagne lämnas de råd och upplysningar i övrigt som påkallas av omständigheterna. Härmed åsyftas såväl muntliga som skriftliga råd och upplysningar. Som anförs i avsnitt 7.7 bör skriftliga råd och upplysningar av allmän natur alltid lämnas i form av förtryckt text på en kopia av omhändertagandebladet.

8 § Beträffande den närmare innebörden av lagrummet hänvisas till avsnitt 7.10.

Alkoholdrycker och andra berusningsmedel liksom injektionssprutor och kanyler, som påträffas hos en omhändertagen, skall alltså alltid tas ifrån honom. Egendomen skall normalt förstöras. Så skall ske om inte särskilda skäl talar mot det. Sådana särskilda skäl kan vara att det är frågan om egendom som tillhör annan eller om egendom av särskilt värde.

Egendomen skall enligt lagrummet påträffas "hos" den omhändertagne. Den bör vara i hans omedelbara disposition, vilket bl. a. innebär att, om någon omhändertas i sin bostad, han normalt inte bör fråntas andra berusningsmedel än sådana som han eventuellt för med sig från platsen för omhändertagandet. Andra berusningsmedel som finns i bostaden får således inte tas ifrån den omhändertagne enligt detta lagrum.

9 § I lagrummet har tagits in en bestämmelse om att den mot vilken det finns skäl till frihetsberövande enligt 24 kap. RB inte skall omhändertas enligt LOB. Regeln motsvarar vad som i sak anses gälla redan enligt den nuvarande ordningen. Detsamma har också uttryckligen föreskrivits i förhållande till vissa andra bestämmelser (jfr avsnitt 8.1).

10 § Utredningens överväganden och förslag på denna punkt behandlas i avsnitt 8.2.

Lagen (1964:167) med vissa bestämmelser om unga lagöverträdare

Den föreslagna bestämmelsen motsvarar helt och hållet nuvarande 2 § LTO. Med hänsyn till att det i de aktuella situationerna inte är fråga om några lagöverträdelser och därmed inte heller några "unga lagöverträdare" föreslås lagens rubrik få tillägget "m. m.".

Övriga lagar

De föreslagna bestämmelserna är avsedda att helt och hållet motsvara nuvarande reglering i 1 § LTO. Vissa ändringar beträffande upplysning till den omhändertagne om grunden för omhändertagandet etc. föreslås dock i korrespondens med vad som föreslås gälla vid omhändertagande vid ordningsstörning m. m. enligt en ny polislag och vid omhändertagande enligt LOB.

Bilaga 1 Rikspolisstyrelsens föreskrifter för tillämpningen av LTO

Rikspolisstyrelsens författningssamling

ISSN 0347-545X

Rikspolisstyrelsens föreskrifter för tillämpningen av lagen (1973:558) om tillfälligt omhändertagande;

utfärdade den 30 mars 1982

RPS FS 1982:8

FAP 001-1

Utkom från trycket 1982-07-02

Rikspolisstyrelsen får med stöd av regeringens bemyndigande meddela följande tillämpningsföreskrifer till lagen (1973:558) om tillfälligt omhändertagande (LTO). Såvitt rör sociala frågor har samråd skett med socialstyrelsen.

Föreskrifterna återges i omedelbar anslutning till respektive lagparagraf. Föreskrifter om dokumentation m m av omhändertaganden meddelas i *bilaga 1*.

1 § lagen

Har polisstyrelse enligt särskild bestämmelse befogenhet att besluta omhändertagande av någon, får polisman omhändertaga honom i avbidan på polisstyrelsens beslut, om föreskrivna förutsättningar för beslut om omhändertagande bedömes föreligga och dröjsmål med omhändertagande finnes innebära fara för den omhändertagnes eller annans liv eller hälsa eller fara i annat hänseende.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter

1.1 De särskilda bestämmelser angående polisstyrelses befogenheter som åsyftas i paragrafen återfinns i
8 § lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM)
7 § lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (LSPV) samt
50 och 52 §§ utlänningslagen (Utl L, 1980:736).

1.2 För att polisman skall kunna ingripa med stöd av 1 § måste för det första förutsättningarna i något av ovan angivna lagrum bedömas föreligga. Vidare måste faran i dröjsmål vara så överhängande att polisstyrelsens beslut inte kan avvaktas.

RPS FS 1982:8

FAP 001-1

2 § lagen

Anträffas någon, som kan antagas vara under femton år, under förhållanden som uppenbarligen innebär överhängande och allvarlig risk för hans hälsa eller utveckling får han tagas om hand av polisman för att genom dennes försorg skyndsamt överlämnas till föräldrar, annan vårdnadshavare eller socialnämnden.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter

2.1 Med stöd av bestämmelsen äger polisman i vissa nödfallsliknande situationer omhänderta den som kan antas vara under femton år och som anträffas i skadlig eller farlig miljö. Den grundläggande förutsättningen för ett ingripande är att den unge anträffas under förhållanden vilka uppenbarligen innebär en både allvarlig och överhängande risk för hans hälsa eller utveckling. Ingripande får sålunda ske endast för att undanröja ett akut faromoment. Det kan t ex vara fråga om barn som uppehåller sig i s k knarkkvartar eller som hittas omtöcknade av thinner eller narkotika i en rivningsfastighet. Det kan vidare gälla barn som påträffas tillsammans med äldre, asociala personer eller som i övrigt befinner sig i en sådan situation att man kan befara att de kommer att bli otillbörligt utnyttjade. I dessa och liknande situationer, då mycket unga personer påträffas under omständigheter som är klart alarmerande, har polisman på humanitära och brottsförebyggande grunder befogenhet att företa ett tillfälligt omhändertagande.

2.2 Bestämmelsen får tillämpas endast i sådana sammanhang där den aktuella situationen inte kan lösas på annat lämpligare sätt, exempelvis genom att polismannen kan förmå vederbörande att självmant återvända till sitt hem eller genom ett omedelbart ingripande av någon representant för socialnämnden.

2.3 Av uttrycket "skyndsamt" framgår att den polisman som verkställt omhändertagandet utan onödig omgång skall överlämna den unge till hans föräldrar eller vårdnadshavare. För den händelse den omhändertagne vägrar att uppge sitt namn eller adress eller om det av andra skäl uppstår tvekan om det lämpligaste fortsatta förfaringssättet, t ex på grund av att föräldrarna inte är hemma eller det av andra skäl inte är lämpligt att föra honom till bostaden, skall polismannen i första hand föra honom direkt till socialnämndens lokaler eller till plats där social jourverksamhet pågår. Före överförandet bör om möjligt förhandskontakt ha tagits med socialnämnden. Uppehåll på polisstation får inte komma i fråga annat än i undantagsfall och då endast tillfälligt. Den unge får inte förvaras i polisarrest.

3 § lagen

RPS FS 1982:8

FAP 001-1

Den som genom sitt uppträdande stör allmän ordning eller utgör omedelbar fara för denna skall omhändertagas av polisman, om det är nödvändigt för att upprätthålla ordningen. Sådant omhändertagande skall ske även när det fordras för att avvärja straffbelagd gärning.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter

3.1 Ett omhändertagandfe med stöd av 3 § kan föranledas av såväl straffbelagda som icke straffbelagda handlingar. Befogenheten för varje polisman att på detta sätt ingripa utgör ett viktigt hjälpmedel i arbetet att upprätthålla allmän ordning och förebygga brottslighet. Ett omhändertagande får dock inte ske om inte alla förutsättningar därför klart är för handen. Stora krav ställs på polismannens omdöme. Detta är särskilt fallet då ett frihetsberövande ifrågasätts för att tillgodose syftet att upprätthålla ordning. Det måste vidare beaktas att ett omhändertagande, även om det är tillfälligt, innefattar ingrepp i medborgarens grundlagsenliga rätt till personlig integritet och därmed i en viktig medborgerlig rättighet.

3.2 Som en grundläggande förutsättning för ett omhändertagande av ordningsskäl gäller att någon genom sitt uppträdande stör den allmänna ordningen eller utgör en omedelbar fara för denna. Det är alltså fråga om ett uppträdande som innefattar angrepp eller fara för angrepp på ett ordningsintresse av betydelse för allmänheten eller eljest från allmän synpunkt. Omhändertagande enligt första punkten 3 § till skydd för den allmänna ordningen kan i regel endast ske på allmän plats (jfr prop 1975/76:113 s 87 och E Sjöholm: När och hur får polisen ingripa, 1978 s 28–34 m fl ställen). Polismannen äger sålunda inte att med stöd av bestämmelsen ingripa för att upprätthålla ordning exempelvis i en lägenhet. Däremot kan paragrafen åberopas även på privat område när det gäller att avvärja straffbelagd gärning. I båda fallen äger polismannen bruka nödvändigt våld för att genomföra tjänsteåtgärden. Våldets omfattning måste dock alltid vägas i förhållande till det intresse som skall skyddas.

3.3 Frågan huruvida ett visst uppträdande stör den allmänna ordningen får inte avgöras från den begränsade synpunkten av vad som för den enskilde polismannen framstår som obekvämt eller olämpligt. Den måste avgöras efter vad som för allmänheten eller eljest ur allmän synpunkt framstår som anmärkningsvärt och störande. Enbart den omständigheten att en person vägrar åtlyda polismans tillsägelse innebär sålunda inte i och för sig att han stör den allmänna ordningen. Det avgörande i ett sådant fall är vilka följder från ordningssynpunkt som en bristande efterrättelse kan antas medföra.

Kontrollnr 2211

RPS FS 1982:8

FAP 001-1

3.4 I de fall då ett störande av eller omedelbar fara för allmän ordning är för handen, gäller som ytterligare förutsättning för omhändertagande att ingripandet verkligen är nödvändigt för ordningens upprätthållande. Denna grundförutsättning framgår av bestämmelsen i 16 § polisinstruktionen (1972:511) om tillvägagångssättet vid utförande av tjänsteåtgärd, nämligen att polisman aldrig får använda strängare medel än förhållandena kräver. Polisman skall alltid i första hand söka vinna rättelse genom upplysningar och anmaningar.

3.5 Bestämmelsen i 3 § kan även tillämpas då ett omhändertagande framstår som nödvändigt för att avvärja en straffbelagd gärning. Det kan här vara fråga om såväl brott enligt brottsbalken som andra straffbelagda handlingar. I vissa fall kan det gälla att avbryta ett redan pågående förlopp, som t ex då någon gör sig skyldig till förargelseväckande beteende och inte efterkommer en tillsägelse att upphöra därmed. Bestämmelsen får emellertid tillämpas även i fall då någon ännu inte gjort sig skyldig till en straffbar handling. En man försöker t ex att i spritpåverkat tillstånd starta sin bil. Han tycks inte förstå att bilkörning i spritpåverkat tillstånd är ett allvarligt brott. Polismannen lyckas inte förmå mannen att överlämna bilnycklarna. Denne uppger att han har för avsikt att köra bilen så snart polismannen lämnat platsen. Som en sista utväg att avvärja brott kan föraren omhändertas med stöd av bestämmelsen.

3.6 Bestämmelsen i 3 § bör även kunna tillämpas t ex då någon uppträder påverkad av alkohol eller narkotika i en sådan miljö eller i sådant sällskap att polismannen har grundad anledning anta att t ex en fortsatt ölförtäring sannolikt skulle leda till direkt lagbrott. De samlade preventiva och humanitära synpunkterna torde här kunna tillmätas en sådan avgörande betydelse att ett omhändertagande framstår som motiverat.

4 § lagen

Vid omhändertagande skall tillses att åtgärden ej orsakar den omhändertagne större olägenhet än som är oundviklig med hänsyn till åtgärdens syfte eller väcker onödig uppmärksamhet.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter

4.1 Bestämmelsen står i överensstämmelse med de allmänna grundsatser som gäller för all polisverksamhet. Innehållet i 7 och 16 §§ polisinstruktionen (1972:511) skall särskilt beaktas.

4.2 Bestämmelsen bör vidare tillmätas särskild betydelse vid omhändertagande av sjuka personer och vid omhändertagande med stöd av 2 § LTO. När

det är möjligt bör sådana omhändertaganden verkställas av civilklädd polisman. **RPS FS 1982:8**

4.3 Omhändertagande enligt lagen om tillfälligt omhändertagande får inte registreras. Jmf RPS FS 1977:13 (FAP 440-1). **FAP 001-1**

5 § lagen

Polisman som verkställt omhändertagande enligt denna lag skall så skyndsamt som möjligt anmäla omhändertagandet till sin förman. Förmannen skall omedelbart pröva om åtgärd enligt 1 eller 3 § skall bestå. Innebär hans beslut att den som omhändertagits enligt 1 § skall kvarhållas eller har ingripande företagits med stöd av 2 §, skall han skyndsamt underrätta polisstyrelsen om omhändertagandet och skälen till detta.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter

5.1 Det primära beslutet att omhänderta någon ankommer på den polisman som under sin tjänsteutövning får anledning att tillämpa någon av bestämmelserna i 1–3 §§. Det åligger honom att så skyndsamt som möjligt anmäla omhändertagandet till sin förman, i regel vakthavande befäl. Denne skall omedelbart pröva om åtgärd enligt 1 eller 3 § skall bestå eller om den omhändertagne skall friges.

5.2 Då omhändertagandet ägt rum med stöd av 1 § och åtgärden enligt förmans bedömande skall bestå skall polisstyrelsen skyndsamt underrättas. Ett sådant omhändertagande är interimistiskt i avvaktan på polisstyrelsens beslut.

5.3 Vid ingripande med stöd av 2 § skall underrättelse till polisstyrelsen ske skyndsamt. I regel kan sådan underrättelse dock ske först sedan den omhändertagne överlämnats till sin vårdnadshavare eller till företrädare för socialnämnden. Underrättelse till polisstyrelse om omhändertagande enligt 2 § som sker tiden 02.00–06.00 får anstå till påföljande morgon om det inte av särskilda skäl bedöms nödvändigt att underrättelse sker omedelbart.

5.4 Har omhändertagandet skett med stöd av 3 § behöver någon särskild underrättelse till polisstyrelsen inte ske.

6 § lagen

Den som är omhändertagen med stöd av 1 eller 3 § skall förhöras så snart som möjligt och därvid underrättas om anledningen till omhändertagandet.

Har omhändertagandet skett med stöd av 3 §, skall utredning göras beträffande den omhändertagnes personliga levnadsförhållanden i den mån

Kontrollnr 2212

RPS FS 1982:8
FAP 001-1

behov av sådan utredning kan antagas föreligga. Utredningen skall om möjligt göras av företrädare för social myndighet. Avsikten med utredningen skall vara att utröna, om den omhändertagne är i trängande behov av hjälp eller stöd från samhällets sida.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter

6.1 Förhör skall hållas med den som omhändertagits enligt 1 eller 3 § och skall om möjligt hållas i sådant skede att det kan läggas till grund för befälets prövning enligt 5 § av omhändertagandet. Den omhändertagne skall senast i samband med förhöret underrättas om skälen till den vidtagna åtgärden. Förhöret skall i första hand avse de faktiska omständigheterna som föranlett omhändertagandet och skall hållas av polispersonal. Har omhändertagandet skett med stöd av 1 § betraktas förhöret som en inledning till den närmare utredning som polisstyrelsen kan behöva för sitt ställningstagande. Då den omhändertagne är berusad eller kraftigt påverkad av alkohol eller narkotika eller då förhör av annan orsak framstår som meningslöst eller olämpligt får förhöret anstå till dess förutsättningarna förbättrats. Förhöret skall redovisas skriftligen med uppgifter om vem som varit förhörsledare och när förhöret hållits.

6.2 Vid förhör som föranletts av ett omhändertagande med stöd av 3 § skall det inledande förhöret kompletteras med en utredning beträffande den omhändertagnes levnadsförhållanden om behov av sådan utredning kan antas föreligga. Omständigheter som kan motivera en kompletterande utredning kan vara alkohol- eller narkotikamissbruk, bostadsproblem, svårigheter i hem eller skola, arbetslöshet eller andra liknande förhållanden, som påkallar särskild vård, hjälp eller stöd eller andra förebyggande insatser från samhällets sida. Framkommer därvid omständigheter som motiverar åtgärd enligt 1 § skall skyndsam anmälan till polisstyrelsen göras.

6.3 Den kompletterande utredningen bör om möjligt verkställas av en tjänsteman vid socialnämnden och skall syfta till att initiera eller förbereda sådana åtgärder från eller kontakter med andra myndigheter, vårdorgan, organisationer eller enskilda som bedöms kunna vara till nytta för den omhändertagne. I polisdistrikt där socialnämnden inte tillhandahåller särskild jourverksamhet eller då det av andra omständigheter inte är möjligt att överlåta utredningen till tjänsteman vid socialnämnden, får utredningen utföras eller i varje fall inledas av polispersonal. Även då utredningen utförs av polispersonal skall dess syfte alltid vara att utröna om den omhändertagne är i trängande behov av hjälp eller stödinsats från samhällets sida. Samarbete och samråd med företrädare för socialnämnden bör då så är möjligt ske genom telefonkontakt.

RPS FS 1982:8
FAP 001-1

6.4 Vid omhändertagande med stöd av 3 § är förhållandena emellertid inte sällan sådana att det inte framstår som nödvändigt eller meningsfullt att företa en kompletterande utredning. Den omhändertagne kanske inte befinner sig i en situation som påkallar särskild uppmärksamhet eller har kanske nyligen varit föremål för samma åtgärd. I sådana och liknande fall föreligger som regel inte behov av särskild utredning. Däremot kan omständigheterna vara sådana att anmälan jämlikt 30 § lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall, 71 § socialtjänstlagen (SoL, 1980:620) eller 3 § polisinstruktionen (1972:511) skall göras.

7 § lagen

Polisstyrelsen skall snarast möjligt efter omhändertagandet enligt 1 § meddela beslut enligt vad därom är särskilt föreskrivet.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter

7.1 Har polisman omhändertagit någon med stöd av 1 § och har förman beslutat att omhändertagandet skall bestå och gjort anmälan därom till polisstyrelsen, åligger det styrelsen att snarast möjligt meddela beslut om det fortsatta förfarandet. Beslut om fortsatt frihetsberövande grundar sig på de i 1.1 angivna lagrummen och medför att frihetsberövandet enligt 1 § LTO upphör.

8 § lagen

Den som omhändertagits med stöd av 3 § skall friges så snart förhör och utredning som avses i 6 § har slutförts och anledning föreligger att den omhändertagne ej längre kommer att utgöra omedelbar fara för allmän ordning och säkerhet, dock senast inom sex timmar efter omhändertagandet.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter

8.1 Ett frihetsberövande måste alltid betraktas som ett allvarligt ingrepp i den personliga integriteten. Det är därför av grundläggande betydelse att en omhändertagen ine kvarhålls längre än vad som är nödvändigt.

8.2 Sedan förhör och i förekommande fall kompletterande utredning verkställts skall den omhändertagne friges om det kan antas att han inte längre kommer att utgöra en omedelbar fara för allmän ordning och säkerhet. Den begränsning som ligger i begreppet "omedelbar" måste särskilt beaktas. Om omständigheterna tyder på att den omhändertagne t ex kan förväntas återvända till platsen för omhändertagandet och där fortsätta

Kontrollnr 2213

RPS FS 1982:8

FAP 001-1

med sitt ordningsstörande beteende eller begå straffbelagd gärning, får han kvarhållas.

8.3 Förutsättningarna för frigivning skall bedömas fortlöpande. Föreskriften om att den omhändertagne skall friges senast inom sex timmar efter omhändertagandet reglerar endast maximitiden för omhändertagandets varaktighet.

8.4 Beslut om frigivning meddelas av förman enligt 5 §.

9 § lagen

Den som omhändertagits enigt denna lag får ej underkastas annan inskränkning i sin frihet än som påkallas av ändamålet med omhändertagandet, ordningen på förvaringsplatsen eller allmän säkerhet.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter

9.1 Omhändertagen person som införts på polisstation skall normalt inte insättas i polisarrest. Däremot är han skyldig att uppehålla sig på anvisad plats och bör inte mer eller mindre fritt få röra sig inom polisens lokaler. Han är i övrigt skyldig att rätta sig efter de föreskrifter som i varje särskilt fall meddelas av polisman eller arrestantvakt beträffande ordningen och säkerheten på förvaringsplatsen.

9.2 Den omhändertagnes frihet kan under vissa förhållanden inskränkas genom förvaring i polisarrest, exempelvis om meddelade föreskrifter inte respekteras eller om den omhändertagne uppträder störande eller visar tecken på att vilja avvika och tillräcklig bevakningspersonal inte finns tillgänglig. Så kan vara fallet om ett större antal personer samtidigt finns förvarade inom lokalerna. Som grundregel gäller att en omhändertagen inte får underkastas annan inskränkning i sin rörelsefrihet än vad som i varje särskilt fall är nödvändig eller försvarlig. Barn under 15 år får inte förvaras i arrest. Person under 18 år eller person som lider av psykisk sjukdom eller annan ohälsa får förvaras i polisarrest endast om synnerliga skäl kan åberopas, såsom att den omhändertagne på grund av sitt uppträdande är farlig för sig själv eller annan.

I fråga om formerna för förvaring av omhändertagen på polisstation har JO i sin ämbetsberättelse (1975/76:10, sid 71–73) bl a gjort följande uttalande: "Skall ett omhändertagande av den som är under 18 år bestå och saknas förutsättningar att förvara honom i arrest, får ett kvarhållande på polisstationen ordnas på annat sätt än genom förvaring i arrest, t ex genom placering under övervakning i ett väntrum eller någon expeditionslokal. Går detta inte att ordna, torde man från polisens sida vara tvungen att frige den

omhändertagne, även om det i och för sig kan finnas skäl för ett fortsatt kvarhållande enligt LTO."

RPS FS 1982:8

FAP 001-1

9.3 Förvaring av omhändertagen i polisarrest skall föregås av beslut av förman enligt 5 §. Tiden och sättet för förvaringen skall antecknas på omhändertagandeblad (RPS 109.1.1–4).

10 § lagen

Bestämmelserna i 3 och 4 §§ samt 5 § första stycket gäller i tillämpliga delar även ordningsvakt och den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra polisverksamhet, om ej annat framgår av förordnandet.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter

10.1 Bestämmelsen ger den som enligt 5 § lagen (1980:578) om ordningsvakter förordnats som ordningsvakt och den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra polisverksamhet rätt att omhänderta personer med stöd av 3 § om ej annat framgår av sistnämnda förordnande. Ordningsvakt skall utöver bestämmelsen i 3 och 4 §§ samt 5 § första stycket LTO även rätta sig efter bestämmelserna i lagen om ordningsvakter och ordningsvaktsförordningen (1980:589).

Dessa föreskrifter träder i kraft två veckor efter den dag då de utkommit från trycket.

Föreskrifterna ersätter RPS FS 1977:14.

RIKSPOLISSTYRELSEN

LENNART PRINTZ

Rune Johannesson
(Polisbyrå I)

Kontrollnr 2214

RPS FS 1982:8

FAP 001-1

Bilaga 1

Dokumentation m m av omhändertagande enligt LTO och polisens anmälningsskyldighet till annan myndighet

1 Dokumentation m m

1.1 Allmänt

Dokumentationen av omhändertagande är från kontrollsynpunkt av avgörande betydelse. En fullständig och noggran dokumentation av varje omhändertagande skall därför göras. Det tillämpade lagstödet skall alltid anges i grundhandlingen.

1.2 Omhändertagande enligt 1 §

Interimistiskt omhändertagande (se p 5.2 under föreskrifterna till 5 § LTO) och i samband därmed vidtgna åtgärder redovisas på blankett omhändertagandeblad (RPS 109.1.1–4) som förses med löpnummer och förvaras i nummerordning i pärm. Diarieföring av sådant omhändertagande skall inte ske.

1.3 Omhändertagande enligt 2 §

Omhändertagande redovisas på blankett minnesanteckningar (RPS 180.4.1–3), som förses med löpnummer och förvaras i nummerordning i pärm. Diarieföring skall inte ske.

1.4 Omhändertagande enligt 3 §

Omhändertagande redovisas på omhändertagandeblad, som förses med löpnummer och förvaras i nummerordning i pärm. Diarieföring skall inte ske.

Förhör enligt 6 § första stycket redovisas direkt på omhändertagandeblad.

Utredning jämlikt 6 § andra stycket redovisas med kopia på Svenska Kommunförbundets blankett "Utredning lag om tillfälligt omhändertagande § 6".

2 Anmälan till annan myndighet

2.1 Något lagstöd för ett rutinmässigt uppgiftslämnande till annan myndighet av varje omhändertagande föreligger inte. Anmälan skall avges endast

när någon av de i punkterna 2.2–2.4 angivna författningsbestämmelserna om anmälningsskyldighet är tillämplig.

RPS FS 1982:8

FAP 001-1

2.2 71 § 2 stycket socialtjänstlagen (1980:620)

"Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt de som är anställda hos sådana myndigheter är skyldiga att genast till socialnämnden anmäla om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till en underårigs skydd. Detta gäller även läkare, lärare, sjuksköterskor och barnmorskor som inte har sådan anställning."

2.3 30 § 1 och 3 styckena lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall

"Myndigheter som i sin verksamhet regelbundet kommer i kontakt med missbrukare är skyldiga att anmäla till länsstyrelsen, om de får kännedom om att någon kan antas vara i behov av vård enligt denna lag. Vad som nu har sagts skall dock inte gälla myndigheter inom hälso- och sjukvården i vidare mån än som följer av andra stycket.

Myndigheter som anges i första stycket är skyldiga att lämna länsstyrelsen alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning enligt denna lag".

Anm: Enligt övergångsbestämmelserna till lagen om vård av missbrukare i vissa fall skall underrättelse enligt 30 § fram till den 1 januari 1984 lämnas till socialnämnden.

2.4 3 § polisinstruktionen (1972:511)

"Polisen skall samarbeta med åklagarmyndigheter samt andra myndigheter och organisationer vars verksamhet berör polisverksamheten. Särskilt åligger det polisen att fortlöpande samarbeta med myndigheter inom socialtjänsten och snarast underrätta dessa om förhållanden som bör föranleda någon åtgärd av dem."

2.5 I de fall anmälan eller underrättelse skall avges används exemplar 3 av omhändertagandebladet vad avser omhändertaganden enligt 1 och 3 §§ LTO. Har polisman verkställt utredning enligt 6 § LTO och utredningen visar att hjälpbehov föreligger fullgörs anmälan genom kopia av den särskilda utredningen (Jmf 1.4).

Vid omhändertagande enligt 2 § LTO avges anmälan eller underrättelse i de fall detta skall ske genom kopia av minnesanteckningen eller om så erfordras genom särskild promemoria.

11

RPS FS 1982:8

FAP 001-1

2.6 Uppgift om att anmälan eller underrättelse om omhändertagande samt i förekommande fall utredning överlämnats till vederbörande myndighet antecknas på originalhandlingen av omhändertagandebladet/minnesanteckningen.

2.7 Anmälan till trafiksäkerhetsverket (TSV) får inte ske, varför exemplar 4 av omhändertagandebladet alltid skall makuleras och förstöras då blanketten används för dokumentation av omhändertagande enligt LTO.

Bilaga 2 Rikspolisstyrelsens föreskrifter för verkställighet av LOB

Rikspolisstyrelsens författningssamling

ISSN 0347-545X

Rikspolisstyrelsens föreskrifter för verkställighet av lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m m.

RPS FS 1982:9

FAP 023-1

Utkom från trycket 1982-07-02

utfärdade den 30 mars 1982

Rikspolisstyrelsen meddelar med stöd av regeringens bemyndigande föreskrifter för verkställighet av lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m m (LOB). Såvitt rör sociala och medicinska frågor har samråd skett med socialstyrelsen.

Föreskrifterna återges i anslutning till respektive lagparagraf. Föreskrifter om dokumentation m m av omhändertaganden enligt lagen meddelas i *bilaga 1*.

Till föreskrifterna nedan under punkterna 3 och 6 om läkarundersökning och tillsyn av omhändertagen lämnas i *bilaga 2* närmare anvisningar om hur man känner igen och bör handla vid vissa akuta tillstånd och vissa sjukdomar.

1 § lagen

Den som på allmän plats, utom- eller inomhus, anträffas berusad av alkoholhaltiga drycker eller annat berusningsmedel får omhändertagas av polisman, om han till följd av berusningen är ur stånd att taga vård om sig eller annars utgör en fara för sig själv eller annan.

Vad som sägs i första stycket har motsvarande tillämpning, om den berusade anträffas i port, trappuppgång eller liknande utrymme eller annars inom område som gränsar till allmän plats och omständigheterna ger vid handen att han uppehåller sig där endast tillfälligtvis.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter

1.1 Paragrafen reglerar förutsättningarna för omhändertagande på grund av berusning. Polisman ges däri befogenhet att omhänderta berusade personer.

Generellt gäller att omhändertagande på grund av berusning får ske då den berusade anträffas på allmän plats. Allmän plats avser på samma sätt som enligt BrB plats, utom- eller inomhus, som är upplåten för eller eljest frekventeras av allmänheten. Exempel på sådan plats utgör väg, gata, torg

RPS FS 1982:9 FAP 023-1

och annan plats som är upplåten för allmän samfärdsel. Hotell, restauranger, biografer, varuhus, festplatser, myndighets lokaler o d är också allmänna platser i den mån och under tid allmänheten äger tillträde dit, liksom även tåg, bussar och spårvagnar osv.

Omhändertagande får också ske i vissa fall då den berusade anträffas inom enskilt område som gränsar till allmän plats. Stadgandet anger särskilt port och trappuppgång inom sådant område. Det ger också stöd för omhändertagande av berusade personer som uppehåller sig i rivningshus, kringbyggda gårdar e d utrymmen liksom också i övrigt på tomt eller annan mark som är belägen omedelbart intill allmän plats. Omhändertagande inom här avsett område får dock ske endast om omständigheterna ger vid handen att den berusade uppehåller sig där blott tillfälligtvis. LOB kan således inte åberopas till stöd för omhändertagande av en berusad som anträffas i sin egen trädgård eller eljest på privat område, t ex som gäst hos annan. Omhändertagande i enskilda bostäder kan inte grundas på LOB.

1.2 Beträffande berusningsgraden är förutsättningen för omhändertagande att personen till följd av berusningen är ur stånd att ta vård om sig eller annars utgör en fara för sig själv eller annan. Däri inbegrips dels berusade som är så omtöcknade att de saknar herravälde över sina handlingar – dvs är vad man kallar redlöst berusade – dels ock personer som uppvisar sådana påtagliga tecken på berusning att de i trafiksammanhang eller eljest kan antas vara farliga för egen eller andras säkerhet. En person som till följd av berusning exempelvis saknar förmåga att behärska sina kroppsrörelser kan anses utgöra en sådan fara.

Enligt uttalande av justitieutskottet (JuU 1975/76:37 s 21) bör kriterierna för omhändertagande såvitt gäller berusningsgraden överensstämma med vad som före avkriminaliseringen uppställdes för ansvar för fylleri, dvs att personen är så berusad att det framgår av hans åtbörder eller tal.

1.3 Omhändertagande får ske vid all slags berusning. Berusningsmedlet kan vara såväl alkoholhaltiga drycker som annat berusningsmedel t ex teknisk sprit, alkoholhaltiga preparat, lösningsmedel, tabletter eller narkotiska preparat.

1.4 Polismans befogenhet att omhänderta berusade personer innefattar inte en ovillkorlig skyldighet att alltid omhänderta sådan person när förutsättningar härför föreligger. Polisman har således befogenhet att i vissa fall avstå från ett omhändertagande, vilket exempelvis kan vara berättigat när en anhörig eller annan vederhäftig och nykter person genast kan ta hand om den berusade och även är beredd att göra det. Förfarandet förutsätter dock att förhållandena bedöms vara sådana att den berusades eller annans säkerhet inte äventyras.

2 § lagen
Vid omhändertagande skall tillses att åtgärden ej orsakar den omhändertagne större olägenhet än som är oundviklig med hänsyn till åtgärdens syfte eller väcker onödig uppmärksamhet.

RPS FS 1982:9 FAP 023-1

Rikspolisstyrelsens föreskrifter

2.1 Bestämmelsen står i överensstämmelse med de allmänna grundsatser som gäller för all polisverksamhet. Innehållet i 7 och 16 §§ polisinstruktionen (1972:511) skall särskilt beaktas.

2.2 Bestämmelsen bör tillmätas särskild betydelse då fråga är om att föra omhändertagen person hem till bostaden genom anhörigs eller annan närstående persons eller polisens försorg. En sådan åtgärd bör inte företas om åtgärden kan vålla den omhändertagne onödig olägenhet eller väcka onödig uppmärksamhet.

2.3 Uppgift om omhändertagande enligt LOB införs ej i polisregister eller annat register hos polisstyrelsen. Föreskrifter för förvaring av grundhandlingar (omhändertagandeblad) över omhändertaganden enligt LOB framgår av *bilaga 1*.

3 § lagen
Om det behövs med hänsyn till den omhändertagnes tillstånd, skall han så snart det kan ske underkastas läkarundersökning.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter

3.1 Omhändertagen bör läkarundersökas om hans tillstånd är sådant att behov av sjukhusvård inte kan uteslutas. Läkarundersökning skall alltid ske i följande fall

3.1.1 då tillståndet – oavsett eventuell alkoholförtäring – kan misstänkas förorsakat av sjukdom.

3.1.2 då person företer inte obetydlig kroppsskada eller kan befaras ha ådragit sig inre skador, varvid särskild uppmärksamhet bör ägnas buksmärtor (som kan tyda på inre skador) och skallskador.

3.1.3 då berusningen eller omtöckningen närmar sig eller medför medvetslöshet, påverkar andningsverksamheten och/eller medför motorisk oro, rastlöshet eller svettning eller är förenad med anmärkningsvärda eller svårförståeliga psykiska symtom. Polisman bör vara särskilt uppmärksam vid

3

Kontrollnr 2217

RPS FS 1982:9 FAP 023-1

iakttagelse av ovan nämnda symtom om han misstänker att vederbörande missbrukat sömnmedel och/eller narkotiska preparat.

3.2 I samband med omhändertagande av berusad person bör polismannen genom iakttagelser och om möjligt genom samtal med honom söka utröna om han är skadad eller av annan orsak är i behov av omedelbar läkarvård. Föreligger tveksamhet om den berusades tillstånd bör eventuella vittnen tillfrågas om hans tidigare beteende. Polismannen bör vidare uppmärksamma i vilken kroppsställning den berusade anträffas samt om det finns flaskor, tabletter, injektionssprutor e d föremål på platsen och om det inte är onödigt ta om hand sådant föremål. Faran för gulsotsmitta skall därvid observeras noga.

4 § lagen

Omhändertagen, som ej efter läkarundersökning som avses i 3 § skall föras till sjukhus eller kvarstanna där, får hållas kvar hos polisen, om annan vård ej kan beredas honom.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter

4.1 Omhändertagen får hållas kvar hos polisen om annan vård inte kan beredas honom. Omhändertagen som kvarhålls hos polisen får förvaras i polisarrest, dock inte barn under 15 år.

4.2 Möjligheter till annan vård än kvarhållande hos polisen skall särskilt noga undersökas om den omhändertagne är under 18 år.

4.3 Möjligheter att bereda berusade personer akutvård inom sjukvårdens eller socialtjänstens ram skall alltid utnyttjas. Polisstyrelsen bör därför genom fortlöpande kontakter med sjukvårdsmyndighet och socialnämnd hålla sig underrättad om vilka möjligheter som föreligger att för akutvård få överlämna berusade personer till lokal vårdinrättning. Polisstyrelsen skall i tjänsteföreskrifter ange i vilken omfattning och under vilka villkor i övrigt överlämnande av omhändertagna berusade personer till sådan vårdinrättning får göras.

4.4 Om det framstår som lämpligt kan vården också ske genom att den omhändertagne tas om hand hemma i sin bostad av anhörig eller annan närstående person. Detta förfarande bör kunna tillämpas särskilt ifråga om personer under 18 år med ordnade hemförhållanden. Överförande till bostaden sker genom närståendes försorg eller om det är mera lämpligt av polisen. Omhändertagen får dock överlämnas till sådan vård endast efter samråd med närstående och om det kan antas att den omhändertagne utan fara för sig själv eller annans säkerhet kan föras till bostaden och lämnas kvar

där. Överlämnande till sådan vård får därför inte ske när berusningen är så kraftig att den omhändertagne måste förvaras under särskild tillsyn eller när det är fråga om en våldsam eller oregerlig person. I klara fall får polisman på eget ansvar utan föregående beslut av vakthavande befäl eller annan ansvarig förman i omedelbar anslutning till omhändertagandet föra den berusade till bostaden för att överlämna honom till anhörig eller annan närstående person.

RPS FS 1982:9 FAP 023-1

5 § lagen
Polisman som har omhändertagit någon enligt denna lag skall så skyndsamt som möjligt anmäla åtgärden till sin förman. Har omhändertagandet ej redan upphört, skall förmannen omedelbart pröva om åtgärden skall bestå.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter

5.1 Polisman skall så skyndsamt som möjligt anmäla omhändertagande till vakthavande befäl eller annan förman som har att ta emot sådan anmälan. Har omhändertagen förts direkt till vårdinrättning eller till sin bostad sker anmälan i efterhand.

5.2 Har omhändertagandet inte upphört när anmälan görs skall förmannen omedelbart pröva om det skall bestå eller den omhändertagne skall friges. Förmannen skall också ta ställning till om omhändertagandet är grundat på LOB eller annan författning samt vidare om den omhändertagne skall överföras till annan vård.

5.3 Händelser och annat av betydelse som iakttagits i samband med omhändertagandet skall polismannen rapportera till förmannen när anmälan om omhändertagandet görs. Uppgifterna skall antecknas i grundhandling över omhändertagandet.

6 § lagen
Omhändertagen som förvaras hos polisen skall fortlöpande underkastas tillsyn. Skulle den omhändertagnes tillstånd ge anledning till det, skall han föras till sjukhus eller läkare tillkallas så snart det kan ske.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter

6.1 Utöver stadgandet gäller beträffande förvaring i polisarrest i tillämpliga delar lagen (1976:371) och förordningen (1976:376) om behandling av häktade och anhållna m fl samt rikspolisstyrelsens anvisningar härtill (FAP 102-1).

Kontrollnr 2218

RPS FS 1982:9 FAP 023-1

6.2 Omhändertagen som förvaras i polisarrest skall underkastas noggrann tillsyn. I fråga om den som är kraftigt berusad bör tillsynen ske med högst 15 minuters tidsmellanrum. Övriga förvarade skall fortlöpande underkastas tillsyn i den omfattning som bedöms nödvändig. Om det inte framstår som obehövligt skall den som har att ombesörja tillsynen gå in i arrestlokalen och förvissa sig om den omhändertagnes tillstånd. Kan behov av särskild vård antas föreligga skall vakthavande befäl eller annan ansvarig förman genast underrättas. Är denne ej omedelbart tillgänglig svarar den som ombesörjer tillsynen för att den omhändertagne förs till sjukhus eller läkare tillkallas så snart det kan ske.

6.3 Vid tillsynen gjorda iakttagelser beträffande omhändertagens tillstånd såsom "vaken", "svarar på tilltal", "orolig", "snarkar" etc och tiden för iakttagelserna skall antecknas i grundhandling över omhändertagandet. Det bör observeras att snarkning kan vara ett alarmerande symtom på ett farligt tillstånd. Snarkning bör därför hävas genom väckning. Vidare bör självmordsrisken observeras, särskilt risken för att den omhändertagne hänger sig.

7 § lagen

Den som är omhändertagen enligt denna lag skall förhöras så snart som möjligt och därvid underrättas om anledningen till omhändertagandet.

Finnes den omhändertagne vara i behov av hjälp eller stöd från samhällets sida, skall polisen innan omhändertagandet upphör tillhandagå honom med råd och upplysningar samt, i den mån det lämpligen kan ske, samråda med annat samhällsorgan som har till uppgift att tillgodose sådant behov.

Den omhändertagne skall friges så snart det finnes kunna ske utan men för honom själv och anledning till omhändertagande ej längre föreligger. Frigivandet skall dock alltid äga rum senast inom åtta timmar efter omhändertagandet, om det ej uppenbarligen är förenligt med den omhändertagnes eget intresse att han får kvarstanna kortare tid därutöver.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter

7.1 Förhör skall hållas med omhändertagen så snart hans tillstånd medger det. Förhöret skall i första hand avse de faktiska omständigheter som föranlett omhändertagandet. För bedömningen huruvida den omhändertagne kan vara i behov av hjälp eller stöd från samhällets sida kan i förekommande fall förhöret även avse den omhändertagnes levnadsförhållanden. Förhöret som kan göras kortfattat skall redovisas i grundhandling över omhändertagandet med uppgifter om vem som hållit förhöret och tiden för detta.

RPS FS 1982:9 FAP 023-1

7.2 Om omhändertagen innan förhör kan hållas bereds annan vård än kvarhållande hos polisen får förhöret underlåtas.

7.3 Om omhändertagen saknar bostad eller medel till sitt omedelbara uppehälle eller annars är i trängande behov av hjälp och stöd från samhällets sida skall polisen innan omhändertagandet upphör, i den utsträckning det lämpligen kan ske, ta sådana kontakter med socialnämnd eller vårdorgan som kan vara till gagn för den omhändertagne eller hjälpa honom att ta sådana kontakter. Särskilt viktigt är att socialnämnd får underrättelse om hjälpbehov i fall då den som tagits om hand är underårig.

7.4 Polisstyrelsen skall efter samråd med socialnämnd meddela de tjänsteföreskrifter som behövs för samrådsförfarandet samt också genom sådana föreskrifter ange hur polisens rådgivnings- och upplysningsskyldighet skall fullgöras.

7.5 Omhändertagen skall friges så snart han är så nykter att grund för omhändertagande inte längre föreligger och omständigheterna i övrigt är sådana att frigivandet kan ske utan men för honom. Detta innebär ett visst utrymme att avvakta med frigivandet när det av särskilda skäl skulle leda till direkt olägenhet för den omhändertagne, såsom då denne somnat i arresten eller då det är uppenbart att han inte är återställd efter berusningen. Ett annat skäl att uppskjuta frigivandet kan vara att särskild hjälpåtgärd, exempelvis förmedling av kontakt med socialnämnd eller med anhörig till den omhändertagne, behöver vidtas. Frigivande bör normalt kunna ske efter 4–6 timmars förvaring.

7.6 Maximitiden för omhändertagande är 8 timmar. Den får överskridas endast om det uppenbarligen är förenligt med den omhändertagnes eget intresse. Ett sådant intresse kan föreligga om den omhändertagne sover i arresten vid åttatimmarsfristens utgång eller om den omhändertagne själv önskar hjälp från polisens sida, t ex med att få komma till sjukhus eller under annan vård. Överskridande av maximifristen bör i regel avse endast kort tid, högst en eller ett par timmar. Ytterligare förskjutning av frigivandet kan dock vara motiverat i fall då detta annars skulle ske under nattetid eller vid annan från den omhändertagnes synpunkt olämplig tidpunkt.

8 § lagen

Alkoholhaltiga drycker eller andra berusningsmedel som påträffas hos den som har omhändertagits enligt denna lag skall fråntagas denne, om ej särskilda skäl talar däremot. Beslut härom meddelas av den förman som enligt 5 § skall pröva omhändertagandet. Med egendomen skall förfaras på det sätt som föreskrives i 3 § lagen (1958:205) om förverkande av

7

Kontrollnr 2219

RPS FS 1982:9 FAP 023-1

alkoholhaltiga drycker m m. Belopp som har erhållits vid försäljning av egendomen tillfaller staten.

Första stycket får tillämpas även i fråga om injektionsspruta eller kanyl som kan användas för insprutning i människokroppen.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter

8.1 Berusningsmedel som anträffas hos den som omhändertagits skall, oavsett om den omhändertagne kvarhålls på polisstationen eller överlämnas till annan vård, fråntas denne om inte särskilda skäl talar däremot. Sådant skäl kan vara att berusningsmedlet tillhör annan än den omhändertagne och att det av omständigheterna framgår att det inte varit avsett för den omhändertagne. Ett annat skäl kan vara att det rör sig om tabletter e d som ordinerats honom av läkare.

8.2 Beslut om fråntagande skall antecknas i grundhandling över omhändertagandet. På samma sätt redovisas beslut om förstöring eller försäljning av egendomen. Injektionsspruta eller kanyl handhas på det sätt som framgår av rikspolisstyrelsens anvisningar angående skydd mot hepatit B (gulsotsmitta).

9 § lagen

Föreskrifterna i denna lag tillämpas även i fall då förutsättningar för omhändertagande skulle ha förelegat också enligt 3 § lagen (1973:558) om tillfälligt omhändertagande.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter

9.1 Föreskrifterna i LOB skall alltid tillämpas när någon som uppehåller sig på allmän plats eller tillfälligtvis inom angränsande område eller utrymme anträffas så berusad att han inte kan ta vård om sig eller annars utgör en fara för sig själv eller annan, även om förutsättningar för ett ingripande skulle ha förelegat också enligt 3 § LTO.

10 § lagen

Vad som sägs i denna lag om polisman gäller även ordningsvakt och den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra polisverksamhet, om ej annat framgår av förordnandet.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter

RPS FS 1982:9 FAP 023-1

10.1 Bestämmelsen ger den som enligt 5 § lagen (1980:578) om ordningsvakter förordnats som ordningsvakt och den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra polisverksamhet rätt att omhänderta person med stöd av LOB om ej annat framgår av sistnämnda förordnande. Ordningsvakt skall utöver bestämmelserna i LOB även rätta sig efter bestämmelserna i lagen om ordningsvakter och ordningsvaktsförordningen (1980:589).

Dessa föreskrifter träder i kraft två veckor efter den dag då de utkommit från trycket.

Föreskrifterna ersätter RPS FS 1979:15 såvitt avser föreskrifterna till lagen jämte bilaga 1. Bilaga 2 kvarstår oförändrad med författningsnummer RPS FS 1979:15.

Genom dessa föreskrifter upphör rikspolisstyrelsens skrivelse av den 18 december 1981, dnr B-023-6906/81, att gälla.

RIKSPOLISSTYRELSEN

LENNART PRINTZ

Rune Johannesson
(Polisbyrå I)

Kontrollnr 2220

Bilaga 1

Föreskrifter för dokumentation m m av omhändertagande enligt LOB och polisens skyldighet att anmäla sådant omhändertagande till annan myndighet samt lämnande av vissa statistikuppgifter

RPS FS 1982:9

FAP 023-1

Utkom från trycket 1982-07-02

1 Dokumentation m m

1.1 Omhändertagande redovisas på omhändertagandeblad (RPS 109.1.1–4), som utgör grundhandling över omhändertagandet. Omhändertagandeblad förses med löpnummer och förvaras i nummerordning i särskild pärm. Diarieföring skall inte ske.

1.2 Dokumentationen av omhändertagande är från kontrollsynpunkt av avgörande betydelse. En fullständig och noggrann dokumentation av varje omhändertagande skall därför göras. Härvid skall särskilt beaktas att den omhändertagnes "status/beteende" beskrivs på ett tillfredsställande sätt. Likaså skall alltid det tillämpade lagstödet anges i grundhandlingen.

2 Anmälan till annan myndighet

2.1 Anmälan till socialnämnd

Anmälan till socialnämnd skall alltid avges när någon omhändertagits enligt LOB under förutsättning att identiteten är fastställd. Detta gäller oavsett om berusningen är orsakad av alkohol eller av annat berusningsmedel. Anmälan avges genom exemplar 3 av omhändertagandebladet till socialnämnden i den omhändertagnes hemort senast påföljande vardag.

2.2 Anmälan till trafiksäkerhetsverket

Enligt 87 § 2 st körkortsförordningen (1977:722) skall polismyndighet anmäla till trafiksäkerhetsverket när någon omhändertagits enligt LOB. Sådan anmälan skall innehålla uppgifter om personnummer.

Anmälan skall avges beträffande samtliga omhändertaganden under förutsättning att den omhändertagnes identitet är fastställd. Huruvida vederbörande är innehavare av körkort eller inte saknar betydelse för anmälningspliktens fullgörande.

Kontrollnr 2221

RPS FS 1982:9 FAP 023-1

Anmälan avges genom exemplar 4 av omhändertagandebladet senast påföljande vardag och sänds under adress: Trafiksäkerhetsverket 701 88 Örebro.

Polisdistriktskoden skall alltid anges på anmälan.

Enligt 160 § luftfartskungörelsen (1961:558) skall trafiksäkerhetsverket underrätta luftfartsverket när någon som har luftfartscertifikat omhändertagits enligt LOB.

3 Lämnande av statistikuppgifter

3.1 Uppgifter rörande omhändertaganden enligt LOB lämnas månadsvis till socialstyrelsen, byrån för alkohol- och narkotikafrågor. Uppgifterna lämnas på därför avsedd blankett, SoSB 90300.

Bilaga 3 Registrering av omhändertaganden enligt LTO m. m.

Inledning

Enligt RPS' föreskrifter för tillämpningen av LTO (RPS FS 1982:8, FAP 001–1) får omhändertaganden enligt LTO inte registreras (p. 4.3; jfr RPS FS 1977:13, FAP 440-1). Bestämmelsen gäller inte bara omhändertaganden enligt 3 § utan också omhändertaganden enligt 1 och 2 §§. Någon begränsning av registreringsförbudet till något visst slag av omhändertaganden enligt 3 §, t ex sådana avseende ordningsstörande beteende, föreligger inte (jfr nedan). När det gäller omhändertaganden enligt 1 § innebär bestämmelsen inte förbud mot att polisen registrerar åtgärd som *efter* sådant omhändertagande vidtas med stöd av de i 1 § åsyftade särskilda bestämmelserna i främst LSPV, UtlL och LVM. Inte heller innebär RPS' föreskrift förbud mot att andra myndigheter än polisen registrerar LTO-omhändertaganden som kommer till deras kännedom.

Bestämmelser om dokumentation av omhändertaganden enligt LTO är intagna i en bilaga till RPS' föreskrifter för tillämpningen av LTO. Enligt denna skall omhändertagande enligt 1, 2 resp. 3 § redovisas på blankett av visst slag som förses med löpnummer och förvaras i nummerordning i pärm. Diarieföring skall inte ske (p. 1.2–4). Detta innebär att uppgifter om ett visst omhändertagande skall kunna tas fram med ledning av tidpunkten för omhändertagandet men inte med ledning av den omhändertagnes namn eller personnummer.

Registrering och dokumentation beträffande omhändertaganden enligt 3 § LTO

RPS' ovan redovisade föreskrifter har sin grund i uttalanden av justitieutskottet i samband med LTO:s tillkomst. I anledning av en motion anförde utskottet att det borde framhållas att ett omhändertagande för ordningsstörande uppträdande inte skulle noteras i rikspolisstyrelsens register eller register som förs av polischef. Av naturliga skäl, fortsatte utskottet, måste emellertid ett så viktigt ingrepp i den enskildes integritet som omhändertagandet utgör på något sätt dokumenteras bl. a. för att underlag skall finnas för en eventuell senare bedömning av om fel eller försummelse begåtts eller för ställningstagande till eventuella skadeståndskrav (JuU 1973:26 s. 23).

Det kan noteras att utskottets uttalande om registrering enligt sin ordalydelse avsåg "omhändertagande för ordningsstörande uppträdande".

Det kan tyckas uppenbart att utskottet därmed avsåg att begränsa sig till omhändertaganden av personer som "stör allmän ordning eller utgör omedelbar fara för denna" (3 § 1 p. LTO) men lämnade omhändertaganden "för att avvärja straffbelagd gärning" (3 § 2 p. LTO) utanför. Detta är emellertid inte säkert vilket bl. a. utformning av RPS' föreskrifter ger en antydan om. I sammanhanget är att märka att dessa föreskrifter inte utesluter registrering av själva den straffbelagda gärningen vid ett omhändertagande "för att avvärja straffbelagd gärning". Är en sådan registrering påkallad enligt de bestämmelser som gäller för registrering av brott och misstanke om brott kan registrering också ske utan hinder av föreskriften att själva omhändertagandet inte får registreras. Innebörden härav är att man med ledning av kännedom om en omhändertagens identitet inte i ett register skall kunna få upplysning på grund av att han omhändertagits men väl – eventuellt – på grund av att han begått en straffbelagd gärning. Mot denna bakgrund är det svårt att bedöma om justitieutskottet med sitt uttalande avsett vad som enligt ordalagen kan tyckas ligga närmast till hands eller åsyftat just en sådan reglering som RPS föreskrivit.

Den av justitieutskottet använda formuleringen förekommer också i ett uppmärksammat ärende hos JO (JO:s ämbetsberättelse 1978/79 s. 48). Ärendet rörde i huvudsak vissa av RPS utfärdade rekommendationer angående förvaring av handlingar angående omhändertaganden enligt LTO samt den registrering av sådana omhändertaganden som förekom vid stockholmspolisen fram till hösten 1976. Redovisningen av ärendet i JO:s ämbetsberättelse bär rubriken "Ingripande enligt 3 § lagen om tillfälligt omhändertagande får ej registreras hos polisen om det avsett ordningsstörande beteende." I ärendet uttalade JO följande av principiellt intresse i detta sammanhang (s. 53).

> Den enligt min mening riktiga synen på den behandlade frågan kan sammanfattas på följande sätt.
>
> Vid beslutet om antagande av lagen om tillfälligt omhändertagande har klart fastslagits att ingripande enligt denna lag för ordningsstörande beteende inte skall registreras hos polisen. Innebörden av detta är att uppgifter om ingripandena inte får antecknas i särskilda register eller i andra redan existerande belastnings- eller spaningsregister. Vidare bör den dokumentation som självfallet skall finnas rörande ingripandena lämpligen arkiveras i kronologisk följd. Det kan inte anses tillåtet att dokumentationen ordnas på sådant sätt att denna i sig själv kommer att utgöra ett så kallat sökbart register över de personer som varit föremål för ingripandena.
>
> Såvitt jag kan finna bör det sagda gälla registrering av just ingripandena i fråga, medan det inte kan anses föreligga något hinder mot att man i t. ex. spaningsregister tar in uppgifter om iakttagelser som gjorts i samband med ingripandena, förutsatt att iakttagelserna oavsett sambandet med ingripandena är sådana att de får och bör noteras. Inte heller kan det anses föreligga hinder mot att andra myndigheter än polisen på lämpligt sätt registrerar de underrättelser som de enligt gällande föreskrifter i vissa fall skall erhålla i anledning av ingripanden enligt lagen om tillfälligt omhändertagande.

Som inledningsvis nämndes innebär RPS' föreskrifter inte något förbud mot att andra myndigheter än polisen registrerar omhändertaganden enligt LTO som kommer till deras kännedom. De myndigheter som i första hand berörs är myndigheterna inom socialtjänsten och körkortsmyndigheterna. Under-

rättelse till myndigheterna inom socialtjänsten om omhändertagande enligt 3 § LTO kan ske med stöd av 6 § LTO och också med stöd av 71 § SoL, 30 § LVM och 3 § PI enligt de förutsättningar som anges i respektive bestämmelse. Sådana underrättelser kan givetvis registreras hos dessa myndigheter, exempelvis genom notering i vederbörandes personakt. På grund av sådan registrering kan ett omhändertagande enligt 3 § LTO komma till körkortsmyndigheternas kännedom, tidigare i samband med s. k. personutredning i ett körkortsärende, numera vid förfrågan enligt 39, 42 eller 47 § KkL, vilket kan vara värt att uppmärksamma med hänsyn till RPS' föreskrift att anmälan till trafiksäkerhetsverket (tidigare länsstyrelses körkortsregister) inte får ske (bilaga till RPS' föreskrifter för tillämpningen av LTO p. 2.7; jfr 87 § 1 p. KkF). Hithörande frågor har behandlats av såväl riksdagen (se t. ex. TU 1975/76:28 s. 7 med anledning av mot. 1975/76:2424) som JO (se JO:s ämbetsberättelse 1979/80 s. 259). Med anledning av socialtjänstreformen har dessa frågor på nytt aktualiserats (se DsK 1980:5, intagen i prop. 1981/82:9 s. 17 respektive 38, samt nämnda prop. s. 13).

Registrering av brott och misstanke om brott

Inom polisväsendet förs olika register. De register som är av intresse i detta sammanhang är i första hand person- och belastningsregistret (PBR), i vilket en teknisk samordning skett av det allmänna kriminalregistret och det centrala polisregistret, allmänna spaningsregistret (ASP) samt de lokalt förda samordningsregistren och personbladssamlingarna. Härjämte kan nämnas lokala spaningsregister, olika lokala diarier och arkiv samt vissa andra personorienterade register, vars innehåll dock korresponderar med innehållet i PBR eller ASP.

Härjämte finns centrala körkortsregistret (CKR), som förs av trafiksäkerhetsverket (TSV) med hjälp av automatisk databehandling (ADB). I fråga om brott förs dock körkortsregistret manuellt hos länsstyrelserna. Dessa uppgifter erhålls via TSV från körkortsregistrets belastningsdel (KKBEL), som förs av RPS med hjälp av ADB. KKBEL utgör en del av rättsväsendets informationssystem (RI).

PBR och personbladssamlingarna innehåller uppgifter hämtade från den s. k. personbladsrutinen. Det kan därför vara av värde att kort beskriva den i relevanta delar.

Personbladsrutinen

Personbladsrutinen är anpassad för ADB och ingår som ett delsystem i RI. Från polis- och åklagarmyndigheter tillförs RI genom personbladsrutinen information om bl. a. misstänkta personer och uppklarade brott medan uppgifter om domar och domstols slutliga beslut i brottmål lämnas av domstolarna direkt till RI. RPS har fastställt anvisningar för personbladsrutinen (dnr C-441-4871/73, FAP 441-2).

Grundhandling för personbladsrutinen är det s. k. personbladet. Detta levereras i blankettset som består av fem delar. Dessa betecknas Personblad 1–5 och har olika färger, rosa, gult, vitt, blått respektive grönt.

Personblad skall upprättas vid polisen i första hand då någon är skäligen

misstänkt för brott av visst slag under förutsättning att vederbörande vid brottets förövande fyllt 15 år. Därjämte skall personblad upprättas i vissa fall vid begäran av utländsk myndighet om förhör eller utlämning p. g. a. brott.

Kravet att någon skall vara skäligen misstänkt för visst brott innebär att det exempelvis inte måste föreligga så stark misstanke som normalt fordras för häktning och därmed i princip också för anhållande och gripande, nämligen misstanke som är grundad på sannolika skäl. Misstanken måste å andra sidan vara starkare än vad som fordras för registrering i ASP, för vilket endast krävs att misstanke föreligger, och starkare än vad som fordras enligt 23 kap 9 § RB, där uttrycket "den som kan misstänkas för brottet" används. Formuleringen "skäligen misstänkt" överensstämmer med det uttryck som används i 23 kap 18 § RB som föreskriver att, då förundersökningen rörande brott fortskridit så långt att någon skäligen misstänkes för brottet, vederbörande skall, då han höres, underrättas om misstanken.

RPS' anvisningar torde innebära å ena sidan att personblad alltid skall upprättas då någon skäligen misstänks för brott och å andra sidan att personblad inte får upprättas dessförinnan (jfr huvudregelns formulering /p. 2.1/ "i den omfattning som anges i bilaga 1" samt formuleringen i denna bilaga /p. 1 och 1.1/ "upprättar personblad i följande fall" och "Beträffande person, som är *skäligen misstänkt*").

De brott vilka skall föranleda upprättande av personblad är i första hand samtliga brott enligt brottsbalken utom dels vållande till kroppsskada eller sjukdom (3 kap. 8 §) i vissa fall, nämligen i samband med trafikolycka, dels egenmäktigt förfarande (8 kap. 8 §) i den mån det består i olovlig uppställning (parkering) av fordon på annans parkeringsplats eller på annans tomtmark, dels förargelseväckande beteende (16 kap. 16 § samt 21 kap. 16 §). Detta innebär att personblad skall upprättas bl. a. vid övriga former av egenmäktigt förfarande, vid ringa misshandel (3 kap. 5 §), hemfridsbrott och olaga intrång (4 kap. 6 §), ofredande (4 kap. 7 §), snatteri (8 kap. 2 §), olovligt förfogande (10 kap. 4 §), åverkan (12 kap. 2 §) samt våldsamt motstånd (17 kap. 4 §). Vidare skall personblad upprättas vid brott enligt trafikbrottslagen utom vid brotten vårdslöshet i trafik (1 § 1 st) och hinder i trafik (2 §), vid brott enligt narkotikastrafflagen, narkotikaförordningen och valutaförordningen samt vid brott enligt andra lagar eller författningar då för brottet är stadgat svårare straff än böter eller disciplinstraff (en översikt över brott tillhörande sistnämnda kategori upprättades på sin tid av häktningsutredningen SOU 1977:50, bilaga 3).

Från nu angivna regler om upprättande av personblad vid polismyndighet finns två undantag. Enligt anvisningarna (p. 2.2) behöver nämligen personblad inte upprättas hos polisen dels om målet i sin helhet bedöms komma att avgöras genom *strafföreläggande* och inte omfattar mer än två brott, dels i fråga om snatteribrott som avgörs genom *rapporteftergift*. Anvisningarna innebär således på denna punkt att personblad *kan* upprättas också i dessa situationer men att så *inte måste* ske.

När det gäller strafföreläggandesituationen är att märka att den s. k. strafföreläggande rutinen i stort sett fyller samma funktion som personbladsrutinen i registreringshänseende beträffande sådana brott som skall registreras i PBR. För den händelse strafföreläggande trots allt inte utfärdas i de

nämnda undantagssituationerna gäller att personblad skall upprättas antingen vid åklagarmyndigheten eller vid polismyndigheten om inte "målet avgörs genom negativt åtalsbeslut (nedläggning/beslut att ej väcka åtal)", då upprättande i vissa fall kan underlåtas. Det sagda innebär bl. a. att personblad alltid skall upprättas vid s. k. åtalsunderlåtelse (jfr 20 kap. 7 § RB).

När det gäller rapporteftergiftsituationen är att märka att undantaget endast gäller rapporteftergift vid snatteribrott men inte vid exempelvis ringa misshandel, hemfridsbrott och olaga intrång samt åverkan där rapporteftergift också kan förekomma (även om det måhända inte är så vanligt dels m. h. t. RPS' föreskrift att rapporteftergift inte bör ges för brott som inneburit avsiktligt angrepp på person eller egendom /RPS' föreskrifter 8.5.1969 p. 3.3/, dels m. h. t. att rapport ofta inte kommer till stånd därför att vederbörande polisman inte räknar med att saken kommer att anges till åtal av målsäganden eller i övrigt stödjas av denne).

För fullständighetens skull bör här tilläggas att personblad skall upprättas vid åklagarmyndighet också i andra fall än i den nyss nämnda strafföreläggandesituationen. Detta gäller vissa tullmål, vissa mål rörande brott begångna i utlandet samt vissa mål, där talan anställs först efter överprövning av beslut att inte anställa åtal.

Snarast efter upprättande av personblad skall personblad 1 (det rosa exemplaret) sändas till RPS' registerbyrå (RPS' anvisningar p. 4.1.3). Uttrycket "snarast" innebär enligt anvisningarna att expediering skall ske utan onödigt dröjsmål. Anstånd får ske högst någon dag för kontroll eller komplettering av uppgifter i personbladet. I praktiken torde dock inte sällan längre dröjsmål förekomma. Vid registerbyrån registreras för ADB uppgifter om skäligen misstänkt person, brott m. m. Registreringen sker i PBR, som är så konstruerat att den rapporterande polismyndigheten automatiskt och omedelbart får en s. k. samordningsavi, om det förekommer något annat ärende i landet som det nya ärendet bör samordnas med (anvisningarna p. 8). Så snart personblad gått till RPS och behandlats där är informationen slagningsbar, dvs bl. a. tillgänglig för förfrågningar via terminal.

Personblad 1 sänds av polismyndigheten till RPS' registerbyrå via myndighetens lokala samordningsregister där uppgifter om ärendet förs upp på en ribba (radremsa) i ett s. k. flexoregister. Detta register ajourförs i princip dagligen. Så snart ärendet är s. m. s. slutredovisat avförs det ur registret, dvs ribban tas bort och förstörs.

Sedan personblad upprättats och Personblad 1 avskilts följer blankettsetet med ärendet i övrigt till den handläggare hos polisen som har att utreda det. Är ärendet sådant att åklagare inträder som undersökningsledare avskiljs Personblad 5 (det gröna exemplaret) och överlämnas till åklagarmyndigheten. I annat fall överlämnas Personblad 5 till åklagarmyndigheten om och i så fall när ärendet efter slutförd utredning redovisas till myndigheten. Bladet används som ett arbetsexemplar hos åklagarmyndigheten under ärendets handläggning och förstörs därefter. I de fall det inte överlämnas till åklagarmyndighet kommer det överhuvudtaget inte till användning.

Blankettsetet i övrigt påförs uppgifter allteftersom polisutredningen fortskrider. När polisutredningen är slutförd överlämnas setet antingen till åklagarmyndigheten via polisens lokala register eller i annat fall till

undersökningsledaren hos polisen som vidarebefordrar det till polisens lokala register. I samband härmed bifogas Personblad 3 (det vita exemplaret) till förundersökningsprotokollets arkivexemplar eller motsvarande om sådant protokoll inte upprättats. Personblad 4 (det blå exemplaret) införs i det lokala registret som kallas personbladssamlingen (enligt anvisningarna skall Personblad 4 först förses med anteckningar om åklagarens beslut under vilken mellanperiod en fotokopia förvaras i personbladssamlingen; i stället för att tillämpa denna ordning gör man på sina håll så att Personblad 4 bevaras i det lokala registret och kompletteras med ledning av uppgifterna i Personblad 2 /det gula exemplaret/ som sänds till RPS via det lokala registret). Personblad 2 (det gula exemplaret) förses med åklagarens beslut i ärendet och tillställs registerbyrån vid RPS för ADB. Om ärendet inte redovisas till åklagarmyndigheten förses Personblad 2 med uppgifter om det beslut som fattats av vederbörande undersökningsledare hos polisen och tillställs därefter på motsvarande sätt registerbyrån.

Uppgifterna i Personblad 2 samt uppgifter dels från strafföreläggande-rutinen, dels från de allmänna domstolarna om domar och slutliga beslut i brottmål utgör underlag för PBR.

Särskilda regler finns om vem som får ta del av informationen i PBR och om vilken information som skall finnas i denna del av RI. Bl. a. skall registret inte innehålla uppgifter om ärenden som föranlett rapporteftergift eller beslut att nedlägga förundersökning eller att inte väcka åtal på den grunden att gärningen ej är brott eller den misstänkte befunnits oskyldig. Registret skall å andra sidan innehålla uppgifter om den som p. g. a. åklagares beslut enligt 20 kap. 7 § första stycket 4 p. RB, 1 och 6 §§ LUL, eller 31 § LVM ej åtalats för brott, som enligt åklagarens bedömande skulle ha lett till påföljd som nämns i 2 § kriminalregisterlagen (KRL; jfr 2 § 5 p. polisregisterkungörelsen, PRK). Registret skall inte innehålla uppgifter om *vissa* bagatellbrott, nämligen i huvudsak sådana brott enligt specialstraffrätten som föranlett mindre än 25 dagsböter som påföljd.

För fullständighetens skull bör anmärkas att de uppgifter om beslut att inte väcka åtal på den grunden att gärningen ej är brott eller den misstänkte befunnits oskyldig, som enligt vad nu sagts inte skall finns i PBR, teoretiskt sett torde kunna tas fram centralt om alldeles särskilda förhållanden skulle påkalla det.

Det nu sagda innebär i korthet följande. Den, beträffande vilken skälig misstanke om brott av vissa slag uppkommit, är registrerad på och kan återfinnas med ledning av uppgift om namn och personnummer

- i PBR om saken föranlett ansvar för vederbörande i en eller annan form (dom eller strafföreläggande) och inte är av jämförelsevis bagatellartat slag (flertalet specialstraffrättsbrott under 25 dagsböter) eller om man ej försökt utkräva ansvar på vissa grunder såsom att bevisningen inte ansetts tillräcklig (brott ej styrkt)
- i allmänna kriminalregistret om saken föranlett ansvar för vederbörande i form av fängelsepåföljd eller motsvarande (samt om beslut om anstånd vid bötesförvandling förekommit)
- i lokalt samordningsregister (flexoregister med ribbor) till dess överföring sker till (den lokala) personbladssamlingen, vilken bevaras för framtiden i den mån gallring ej företas; om åtal ej väcks under motivering att

gärningen ej är brott eller att den misstänkte är oskyldig skall personbladet i fråga dock – i motsats till vad fallet är om t. ex. åtal ej väcks under motivering att brott ej är styrkt – sorteras ut ur personbladsamlingen (FAP 440–1, p. 3.3.3).

Avslutningsvis kan beträffande detta avsnitt tilläggas att om det sedan Personblad 1 sänts till RPS framkommer att personbladet upprättats på felaktig grund, t. ex. beträffande vittne eller annan person, mot vilken skälig misstanke om brott inte förelegat, skall RPS underrättas härom genom insändande av Personblad 2 i särskild ordning varjämte blankettsetet i övrigt skall förstöras inklusive den del som skall ingå eller redan ingår i (den lokala) personbladssamlingen (anvisningarna p. 4.2.8). En sådan uppgift rensas alltid helt ut ur det maskinella systemet och skall alltså inte heller kunna återfinnas i personbladssamlingen. I sammanhanget kan tilläggas att "rättelse av skrivfel eller *annan felaktig uppgift*" (kursiv här) inte skall ske i den i p. 4.2.8 i anvisningarna angivna ordningen utan på ett annat sätt (anvisningarna p. 5.5.). Med "annan felaktig uppgift" avses enligt uppgift fel personnummer fel brottskod och annat liknande, som ej har med själva beslutsmotiveringen att göra.

Allmänt spaningsarbete (ASP)

I enlighet med 6 § polisregisterkungörelsen får registrering enligt anvisningar av RPS 3.6.1982 (FAP 448–1) ske i ASP endast då

- misstanke om brottslig verksamhet föreligger beträffande den person som registeringen avser *och*
- den aktuella uppgiften är av särskilt betydelse för brottsspaning (anvisningarna p. 2.2.1).

En misstanke kan avse planerad, förberedd eller fullbordad brottslig verksamhet. Misstanken behöver inte uppnå den styrka som krävs för s. k. skälig misstanke (anvisningarna p. 2.2.2). Vad som avses med att en uppgift skall vara "av särskild betydelse för brottsspaning" anges inte närmare.

En misstanke skall avse vissa typer av brott såsom brott enligt 3, 4, 6, 8–14, 16 och 17 kap. BrB men ej övriga brottsbalksbrott (anvisningarna p. 2.2.1).

Information får tillföras ASP efter beslut av vissa polismän av lägst inspektörs grad (anvisningarna p. 2.7).

"Borttagning" av en person ur ASP kan endast göras av registrerande polisdistrikt och endast under vissa förutsättningar (anvisningarna p. 10.2). Gallring sker maskinellt enligt fastställda regler. En vanlig gallringstid är 18 månader (anvisningarna p. 13). Utgångspunkt för beräkningen av denna tid är enligt uppgift "tidsangivelsen i notis", dvs. datum för gärningen i fråga om detta är känt och i annat fall det datum då gärningen blev känd.

Körkortsregistret

Bestämmelser om körkortsregistret återfinns i första hand i 90 – 94 §§ KkF. När det gäller s. k. belastningsuppgifter avseende brott och misstanke om

brott innebär bestämmelserna att registrering skall ske först sedan körkortshavare, innehavare av traktorkort, innehavare av utländskt körkort eller någon för vilken spärrtid löper funnits skyldig till brott av vissa slag. Ett undantag från denna regel är att beslut enligt 20 kap. 7 § RB eller motsvarande bestämmelse i annan författning att ej tala å brott i princip också skall registreras (jfr 83 § tredje stycket KkF).

Diarier

I polisdistrikt skall enligt RPS' föreskrifter 1.1.1968 (dnr II-401-4950/67) föras kriminaldiarium (K-diarium), bötesdiarium (B-diarium) samt allmänt diarium (A-diarium). Det senare kan om diarieföringen är omfattande kompletteras med specialdiarier. För ärenden av hemlig natur upplägges särskilt diarium (H-diarium).

I K-diariet förs i främsta rummet ärenden om i stort sett den typ av brott som föranleder upprättande av personblad. Främsta undantaget från denna regel utgör ärenden rörande brott enligt trafikbrottslagen vilka förs i B-diariet. I detta diarium förs också ärenden om brott i övrigt. I A-diariet förs övriga ärenden som skall diarieföras men som inte skall diarieföras i annat diarium, exempelvis begäran från annat polisdistrikt om förhör eller åtgärd, vapenärenden, delgivningsärenden och parkeringsärenden.

Ärenden i K-diariet är inte sökbara med ledning av uppgift om den misstänktes identitet. Detta är ju f. ö. inte heller behövligt eftersom sådana ärenden i det alldeles övervägande antalet fall föranleder upprättande av personblad, så snart skälig misstanke föreligger mot någon, och därmed också registrering enligt personbladsrutinen på det sätt som ovan beskrivits.

Ärenden i B-diariet är däremot sökbara med ledning av uppgift om den misstänktes identitet. Ett sådant ärende föranleder registrering i det lokala samordningsregistret genom att en ribba förs in i det tidigare beskrivna flexoregistret. Därtill införs uppgift om den misstänktes identitet på en särskilt talong som inordnas efter namn bland övriga motsvarande talonger. Så snart ett ärende avslutats avförs ribban och talongen ur respektive register. Därefter fungerar bötesdiariet inte längre som ett lokalt register över personer som är eller varit misstänkta för eller övertygats om brott. Diarieföringen har inte heller i övrigt medfört någon registrering som består efter det ärendet är avslutat.

A-diariet är som ovan antytts i princip inte ett brottsdiarium även om ärenden rörande brott kan hänföras dit, exempelvis vid begäran från annat polisdistrikt om förhör eller åtgärd. Diariet behandlas därför inte vidare här.

Strafföreläggande och ordningsföreläggande m. m.

Registreringssystemen för ordningsbot och strafföreläggande har till syfte att följa upp att utfärdade förelägganden godkänns och betalas samt att föreskriven underrättelseskyldighet fullgörs. Systemen är i princip objektorienterade, dvs. ordnande efter föreläggandenummer. Uppgifterna i systemen är således inte sökbara på namn eller personnummer. Inom

ordningsbotsystemet skall dock lokalt föras ett namnregister (se RPS FS 1980:2), vars ändamål är kameralt (FAP 440-1 p. 5.5). Detta register avställs årsvis och bevaras i fyra år. Motsvarande torde gälla för strafföreläggandesystemet, som dock inte handhas av polisen utan av åklagarmyndigheterna.

När det gäller mål och domar vid allmän domstol gäller en något annorlunda ordning. Mål registreras vid domstol på den tilltalades namn men inte på personnummer. Registrering sker årsvis efter datum för målets anhängiggörande vid domstolen. För att få reda på om någon är registrerad för brott vid en domstol i bemärkelsen att det förekommit ett brottmål mot vederbörande måste man alltså känna till vederbörandes namn och det årtal då talan väcktes mot honom. Därutöver måste man ha uppgift om vilken domstol som handlagt målet eftersom det här rör sig om ett rent lokalt register. Domar och slutliga beslut registreras inte alls vid domstolen i den meningen att man med ledning av uppgift om en persons identitet kan få uppgift om det föreligger någon dom eller något beslut avseende den personen. Däremot lämnas uppgift om innehållet till olika register främst genom RI.

Arkiv

Tidigare förekom vid polismyndigheterna personrelaterade lokala arkiv. Enkelt uttryckt kan man säga att det beträffande varje person som varit misstänkt för brott fanns en personakt som tillfördes nytt material allteftersom vederbörande på nytt råkade i klammeri med polisen. Dessa akter var sorterade efter namn eller personnummer och utgjorde därmed sammantagna ett register. Dessa arkiv är numera avskaffade och några andra arkiv som ordnats efter namn eller personnummer finns inte hos polisen. Med stöd av övergångsbestämmelser till RPS FS 1977:13 (FAP 440-1), som trädde i kraft 1.1.1978, har dock stockholmspolisen kvar ett aktsystem i avbidan på resultatet av en utredning om införandet av minidatorer på det lokala planet (bilaga 2 p. 1.4).

Bilaga 4 Exempel på informationsblad

Exempel 1

Socialförvaltningen Ängelholm

Information ang stöd- och hjälpåtgärder för personer med alkoholproblem.

Ängelholms socialbyrå

Östra vägen 2, 262 00 ÄNGELHOLM
Tel: 0431/170 00. telefontid månd–fred 9–10
Besökstid månd–fred. 10.30–11.30, torsd även 16–17.30.
Ev. annan tid enligt överenskommelse.

Rådgivande samtal kan erhållas av socialinspektör och socialassistenter på socialbyrån. De kan också förmedla läkarkontakt, bekosta medicin, förmedla vård på sjukhus för avgiftning samt psykiatrisk vård. Vidare kan de förmedla kontakt till socialbyråns alkoholpoliklinik, och lämna upplysningar om enskilda vårdhem. Upplysningar lämnas också i andra sociala frågor.

Alkoholpolikliniken

Bruksgatan 21–25, 262 00 ÄNGELHOLM
Tel: 0431/184 90 mottagn sjuksköterska månd–lörd 8–10 samt månd onsd fred 16–19 tisd tors 16–20.
Mottagn läk tisd torsd 18–20.

Läkarna och sjuksköterskorna vid alkoholpolikliniken ger sakkunnig råd och hjälp till dem som har alkoholproblem. Behandlingen är helt kostnadsfri och sker under absolut sekretess. Upplysningar om patienter lämnas således icke vidare av personalen.

KF Länken Ängelholm

Margretetorpsvägen 2, 262 00 ÄNGELHOLM
Tel: 0431/101 20

Kamratföreningen Länken i Ängelholm är en ideell organisation. Medlemmarna är f d alkoholmissbrukare. De utför ett mycket självuppoffrande arbete för att hjälpa sina kamrater. KF Länken har en trevlig villafastighet till sitt förfogande.

Sjukhuset i Ängelholm

Södra vägen, 262 00 ängelholm
Tel: 0431/810 00

Läkarstationer i Ängelholm

Bruksgatan 27 A, 262 00 Ängelholm	tfn tid 9–12 Tel: 121 21
Laxgatan, 262 00 Ängelholm	tfn tid 9–11 Tel: 136 40
Landshövdingev. 22, 262 00 Ängelholm	tfn tid 9–11 Tel: 000 00

Ängelholms kommuns socialbyrå

Exempel 2

om DU

behöver någon att tala med just nu...

Vet du om att det finns många som ställer upp för dig?

Kontakta någon av oss:

ALKOHOLKLINIKEN, MALMÖ ALLMÄNNA SJUKHUS

Vid akuta problem:
akutmottagningen öppen kl 09–24, telefon 99 00 00, ankn1601

poliklinisk behandling – rådgivning:
mottagning: tidsbeställning telefon 99 00 00, ankn 1600 kl 08–17.45

SOCIALFÖRVALTNINGEN

social jour: rådgivning vid akuta nödsituationer telefon 90 000 begär social jour måndag–fredag kl 17–04, lördag–söndag samt helgdag 08–04

socialbyråerna samt jourbyrån: tidsbeställning för besök och rådgivning måndag–fredag kl 08–16, måndagar även 17–18, telefon växel 99 50 00

narkotikasektionen: rådgivning i narkotikafrågor Slottsgatan 30, telefon 12 96 89

dagcentralen: Olika dagaktiviteter

Disponentgatan 6 i källarplanet, öppen måndag–fredag kl 08–19, lördag 08–16 och söndag 09–16. Telefon 361 15

Hindbyhemmet: rådgivning och gruppsamtal

Avenboksgatan 5, telefon kl 09–17
tel nr 21 02 60

FRIVILLIGA ORGANISATIONER

Sällskapet **Länkarna**, Augustenborgsgården, Ystadvägen 52. Rådgivning alla dagar kl 10–22 genom besök eller på jourtelefon 861 83

Sällskapet **Länkarna 71**, hörnet Lundavägen/ Midhemsvägen telefonjour måndag och fredag kl 19–21 telefon 18 84 85 mötesdagar onsdagar kl 19–22

RIA (rådgivningsbyrån i alkohol- och narkotikafrågor. Ingår i de kristna samfundens nykterhetsrörelse)

Vattenverksvägen 9 telefon 18 49 80

rådgivning måndag–fredag kl 09–12

värmestuga måndag–fredag kl 13–16

tisdagar och torsdagar kl 18–21 gemensamhetskvällar

RFHL (riksförbundet för hjälp åt läkemedelsmissbrukare)

kontaktcentrum och rådgivning, Rosengård – Bennets väg 8 telefon 21 75 76 kl 08–12

Bokhållaregatan 36, telefon 12 49 30 kl 09–12

MALMÖ SOCIALFÖRVALTNING

Jan. 77/Inf.avd. 5000 ex. BEGON-TRYCK, MALMÖ 733

Bilaga 5 Statistiska uppgifter från MHF

MHF har i vart fall sedan 1945 publicerat vissa uppgifter om körkortsindragningar och varningar. Vad avser indragningarna har totalantalet också uppdelats på kategorierna "Indragning på grund av onykterhet vid färd med motorfordon", "På grund av onykterhet utan samband med färd med motorfordon" och "Annan anledning". Här nedan anges dels totalantalet, dels såväl antalet som procentandelen indragningar på grund av onykterhet utan samband med färd med motorfordon.

	Totalt	Indragning på grund av onykterhet utan samband med färd med motorfordon	
	Antal	Antal	Procentandel av totalantalet
1979	(11 562)[a]	(467)[a]	(4.0)[a]
1978	11 302	454	4.0
1977	11 062	307	2.8
1976	11 376	371	3.3
1975	12 443	503	4.0
1974	11 885	483	4.1
1973	11 133	369	3.3
1972	11 272	447	4.0
1971	8 850	308	3.5
1970	9 777	641	6.6
1969	9 385	621	6.6
1968	9 024	605	6.7
1967	9 632	709	7.4
1966	8 432	819	9.7
1965	7 395	769	10.4
1964	8 314	959	11.5
1963	8 069	1 150	14.3
1962	8 746	1 347	15.4
1961	8 253	1 390	16.8
1960	9 010	1 723	19.1
1959	8 929	1 616	18.1
1958	8 101	1 493	18.4
1957	8 348	1 479	17.7
1956	6 228	1 081	17.4
1955	5 427	651	12.0
1954	4 641	804	17.3
1953	4 106	655	16.0
1952	4 013	642	16.0
1951	3 290	622	18.9
1950	2 583	529	20.5
1949	2 741	607	22.1
1948	2 449	491	20.0
1947	2 600	440	16.9
1946	2 129	428	20.1
1945	1 355	503	37.1

[a] Uppgifter från E-, K-, M-, T- och AC-län ingår inte. Här angivna tal bygger på att förhållandena i dessa län förändrades på samma sätt som förhållandena i riket i övrigt från 1978 till 1979.

Statens offentliga utredningar 1982

Kronologisk förteckning

1. Real beskattning. B.
2. Real beskattning. Bilaga 1–3. B.
3. Real beskattning. Bilaga 4–6. B.
4. Tandvården under 80-talet. S.
5. De förtroendevalda i kommuner och landstingskommuner. Kn.
6. Sockernäringen. Jo.
7. Talböcker-utgivning och spridning. U.
8. Videoreklamfrågan. Ju.
9. Ny plan- och bygglag. Remissammanställning. Bo.
10. Sanering efter industrinedläggningar. Bo.
11. Den långsiktiga tillgången och efterfrågan på läkararbetskraft. S.
12. Statlig fondförvaltning m. m. E.
13. Kommunalföretaget. Kn.
14. Tillväxt eller stagnation. E.
15. Internationella företag i svensk industri. I.
16. Skatt på energi. B.
17. Skatt på energi. Bilagor. B.
18. Förvärvsarbete och föräldraskap. A.
19. Handikappade elever i det allmänna skolväsendet. U.
20. Kommunerna och näringslivet. Kn.
21. Ett effektivare vite. Ju.
22. Svensk amatörboxning och skadeverkningarna. Jo.
23. Fritidsboende. Bo.
24. Vidgad länsdemokrati. Kn.
25. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del A. Lagtext och sammanfattning. Ju.
26. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del B. Motiv m. m. Ju.
27. Svensk industri i utlandet. I
28. Löntagarna och kapitaltillväxten 9. E.
29. KOMVUX-kommunal utbildning för vuxna. U.
30. Information om arbetsmiljörisker. A.
31. Information om arbetsmiljörisker. Bilaga 1. Värdering av risker i arbetsmiljön. A.
32. Information om arbetsmiljörisker. Bilaga 2. Arbetsmiljöinformation-påverkan, behov och utbud. A.
33. Information om arbetsmiljörisker. Sammandrag. A.
34. Prisutveckling inom bostadsbyggandet och dess orsaker. Del 1. Bo.
35. Prisutveckling inom bostadsbyggandet och dess orsaker. Del 2. Bilagor. Bo.
36. Enklare föräldraförsäkring. S.
37. Kommunal planering i förändring. Kn.
38. Fakta för konsumenter. H.
39. Stöld i butik. Ju.
40. Ägarlägenheter. Ju.
41. Överklagande av kommunala beslut. Kn.
42. Utbildning för hälso- och sjukvård vid katastrofer och i krig. S.
43. Språk- och kulturstöd för invandrar- och minoritetsbarn i förskoleåldern. S.
44. Nytt bilstöd till handikappade. S.
45. Ortnamns värde och vård. U.
46. Handlingsprogram i handikappfrågor. S.
47. Löntagarna och kapitaltillväxten 10. E.
48. Försvarsmaktens personalkategorier. Fö.
49. Invandringspolitiken. A.
50. Reviderad tandvårdstaxa. S.
51. Hästavel och hästanvändning. Jo.
52. En effektivare kreditpolitik. E.
53. Kreditpolitiken. Fakta, teorier och erfarenheter. E.
54. Översyn av det skatteadministrativa sanktionssystemet 2. B.
55. Översyn av det skatteadministrativa sanktionssystemet. Bilaga. B.
56. Kommunal förvaltning och medbestämmanderätt. Kn.
57. Pantbrev. Ju.
58. Bostadsbidragen. Bo.
59. Militär själavård. Fö.
60. MBL i utveckling. A.
61. Våldtäkt och andra sexuella övergrepp. Ju.
62. Avveckling av statliga fonder. E.
63. Polislag. Ju.
64. Frihetsberövande vid bråk och berusning. Ju.

KUNGL BIBL.
1983-04-13

Statens offentliga utredningar 1982

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Videoreklamfrågan. [8]
Ett effektivare vite. [21]
Rättegångsutredningen. 1. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del A. Lagtext och sammanfattning. [25] 2. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del B. Motiv m. m. [26]
Stöld i butik. [39]
Ägarlägenheter. [40]
Pantbrev. [57]
Våldtäkt och andra sexuella övergrepp. [61]
Polislag. [63]
Frihetsberövande vid bråk och berusning. [64]

Försvarsdepartementet

Försvarsmaktens personalkategorier. [48]
Militär själavård. [59]

Socialdepartementet

Tandvården under 80-talet. [4]
Den långsiktiga tillgången och efterfrågan på läkararbetskraft. [11]
Enklare föräldraförsäkring. [36]
Utbildning för hälso- och sjukvård vid katastrofer och i krig. [42]
Språk- och kulturstöd för invandrar- och minoritetsbarn i förskoleåldern. [43]
Nytt bilstöd till handikappade. [44]
Handlingsprogram i handikappfrågor. [46]
Reviderad tandvårdstaxa. [50]

Ekonomidepartementet

Utredningen angående översyn av den statliga fondförvaltningen. 1. Statlig fondförvaltning m. m. [12] 2. Avveckling av statliga fonder. [62]
Tillväxt eller stagnation. [14]
Utredningen om löntagarna och kapitaltillväxten. 1. Löntagarna och kapitaltillväxten 9. [28] 2. Löntagarna och kapitaltillväxten 10. [47]
Kreditpolitiska utredningen. 1. En effektivare kreditpolitik. [52] 2. Kreditpolitiken. Fakta, teorier och erfarenheter. [53]

Budgetdepartementet

Realbeskattningsutredningen. 1. Real beskattning. [1] 2. Real beskattning. Bilaga 1–3. [2] 3. Real beskattning. Bilaga 4–6. [3]
Energiskattekommittén. 1. Skatt på energi. [16] 2. Skatt på energi. Bilagor. [17]
Skattetilläggsutredningen. 1. Översyn av det skatteadministrativa sanktionssystemet 2. [54] 2. Översyn av det skatteadministrativa sanktionssystemet. Bilaga. [55]

Utbildningsdepartementet

Talböcker-utgivning och spridning. [7]
Handikappade elever i det allmänna skolväsendet. [19]
KOMVUX-kommunal utbildning för vuxna. [29]
Ortnamns värde och vård. [45]

Jordbruksdepartementet

Sockernäringen. [6]
Svensk amatörboxning och skadeverkningarna. [22]
Hästavel och hästanvändning. [51]

Handelsdepartementet

Fakta för konsumenter. [38]

Arbetsmarknadsdepartementet

Förvärvsarbete och föräldraskap. [18]
Utredningen rörande information om risker i arbetsmiljön. 1. Information om arbetsmiljörisker. [30] 2. Information om arbetsmiljörisker. Bilaga 1. Värdering av risker i arbetsmiljön. [31] 3. Information om arbetsmiljörisker. Bilaga 2. Arbetsmiljö-information-påverkan, behov och utbud. [32] 4. Information om arbetsmiljörisker. Sammandrag. [33]
Invandringspolitiken. [49]
MBL i utveckling. [60]

Bostadsdepartementet

Ny plan- och bygglag. Remissammanställning. [9]
Sanering efter industrinedläggningar. [10]
Fritidsboende. [23]
Byggprisutredningen. 1. Prisutveckling inom bostadsbyggandet och dess orsaker. Del 1. [34] 2. Prisutveckling inom bostadsbyggandet och dess orsaker. Del 2. Bilagor. [35]
Bostadsbidragen. [58]

Industridepartementet

Direktinvesteringskommittén. 1. Internationella företag i svensk industri. [15] 2. Svensk industri i utlandet. [27]

Kommundepartementet

De förtroendevalda i kommuner och landstingskommuner. [5]
Kommunalföretaget. [13]
Kommunerna och näringslivet. [20]
Vidgad länsdemokrati. [24]
Kommunal planering i förändring. [37]
Överklagande av kommunala beslut. [41]
Kommunal förvaltning och medbestämmanderätt. [56]

Anm. Siffrorna inom klammer betecknar utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.

Liber
AB Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-07209-2
ISSN 0375-250X